

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 01435

YIDEN, UN ANDERE

Semen Yushkevich

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

ס. יושקעוויטש

אידען

און אנדערע ערצעהלונגען

1 9 2 8

★

פ א ר י ז

Imp. d'Art Voltaire, O. Zeluk, Directeur, 34, r. Richer

דער אידישער דיכטער

פון וולאדימיר גראסמאן

איך קען נישט קיין אנדער ווערק אין דעם גרויסען שאפטן פון
סעמיאן יושקעוויטש, וואָס זאָל זיין אזוי אידיש און אזוי פאָלקס-
טימליך ווי זיין ערשטע גרויסע ערצהלונג „אידען“. אָנגעשריבען
מיט איבער צוואַנציג יאָהר צוריק, פאַרכאַפט זי נאָך היינט דעם
אַטעם ביים לעזער אין רופט ארויס בילדער, פול מיט לעבען און
ליידען פון ברייטע אידישע פאָלקסמאַסען. מען פארשטעהט פאר-
וואָס די „אידען“ האָבען געמאַכט דענסטמאַל אזא געוואלדיגען רושם
אין גאַנץ רוסלאַנד. אידען און ניט-אידען זענען ערשיטערט גע-
וואָרען, דערזעהענדיג אין וואָס פאר אַ הקדש עם לעבט די אידישע
גאס פון אַ גרויסער שטאָרט, וואָס פאר פערלעך-נשמות געהען דאָ
אויס אין זייער פאַרצווייפעלטען קאַמף פאר דעם רעכט צו לעבען
נאָך איין טאָג, נאָך איין שעה. און אפשר נאָך דערפאַר, ווייל דאָס
מערקווירדיגע בוך איז דורכגעווארימט מיט אמת'ער, טיעפער
מענשליכקייט און שטילער, פארבאָרגענער ליעבע צו זיינע העלדען
דערזעהט מען פאַר זיך דאָס גאַנצע בילד פון דעם אידישען לעבען
אין אלט-רוסלאַנד. די ריעזען-שטאָרט, וואָס ווייסט ניט פון רחמנות,
די פאבריק, וואָס פארשלינגט ארבייטער ווי אַ אייזענגיסעריי נעמט
אין זיך אריין בערג מיט רוע מאטעריאלען און ברענט אויס פון זיי
אייזען און אַבפאַל, די טעכטער פון די אויסגעהונגערטע פאַמיליעס,

וואָס מוזען זיך סוף כל סוף פארקויפען, דער מאַרק מיט די ווייבער, דער זיגארעטען־מאַכער מיט דעם יונגען ווייבעל וואָס ווערט אויס־געטרוקענט פון דער טאַבאַק־לופט — אַנ'אמת'ער גיהנום, אין וועל־כען עס איז גאָר ניטאָ קיין שיער צו די מענשען־ליידען, אַ וועלט אין וועלכער די איינציגע האָפנונג איז פאַרכונדען מיט דעם צעטעל פון דער לייפציגער לאַטעריע.

סעמיאָן יושקעוויטש טרעט ניט אויף אין די „אידען“ אלס מוסר־זאָגער און וועג־ווייזער אויף דעם געביעט פון סאָציאַלע פּראָב־לעמען, אָבער זיין דיכטונג וועקט די נשמה און דאָס געוויסען, זיין שילדערונג מוז ארויסרייסען פון, שלאָף די פאַרשלאָפענע און רופען צו האַנדלונג. ניט אלע זענען זיי דאָ דערשטיקט אין די שמאַל־לע, כמעט מיסטעריעזע אין זייער פינסטערניש הייז־לאַך־קעלערס. אפילו דאָ געפינען זיך ענטוויאסמען, האָפנונגספולע בעלי חלומות, וואָס זענען ענטשלאָסען צו קעמפען ביז צום לעצטען טראָפען בלוט פאַר יושר: אייניגע דאָ, אויפן אָרט, דאָ, „אין גלות“, די אַנדערע — דאָרט, אין ציין. וואָס פאַר הערליכע שעחנקייט עס ליעגט אין די נאַיווע שמועסען און אין דער איינבילדונגנסקראַפט פון די, וואָס גלויבען, ווייל זיי מוזען גלויבען און האָפען.

סעמיאָן יושקעוויטש האָט אין זיינע „אידען“ געשילדערט ניט דאָס שטערטעל, ניט קיין ווינקעלע פון אידישען לעבען, נאָר אַ ברייט אידיש בילד מיט אַ נאָך ברייטערען הינטערגרונד. דאָס בילד וועט נאָך לאַנג, לאַנג ניט פאַרנעסען ווערען.

**

עס איז געוועזען דענסטמאָל, ווען פון אלע עקען רוסלאַנד האָט זיך געלאָזט הערען דער אַנזאָג וועגען נייע, שטורעמדיגע ציי־טען. מען האָט נישט געוואוסט און אפילו ניט געשפירט זעהר קלאַר, וואָס וועט ברענגען דער שטורם. עס האָט געדונערט און געבליצט. פויער־אָנרוהען אין גאַנצען לאַנד, שטריקען פון אַרבייטער

אוי פדי פאבריקען, דאָס אויפלעבען פון א ליבעראלער עפענטליכער
מיינונג — און א אומרוה און אונזיכערקייט אין די רעגירונגס- און
הויף-קרייזען. עס האָט זיך דערנעהענטערט מיט גיכע שריט דאָס
קאָפיטעל פון רוסלאַנד'ס געשיכטע, וואָס האָט אונז געזאָלט פיהרען
פון איין מלחמה צו דער צווייטער און דא צושפאלטען און צוברע-
כען דעם אלטען רעזשים. דאָס לאַנד איז געוועזען קראַנק און האָט
זיך געוואָרפען ווי אין פיעבער.

אויך דאָס רוסישע אידענטום האָט פארוזכט אין דער צייט צו
שטארקען זיך, אָרגאניזירען זיך, זאַמלען זיינע כוחות, שטעהען
גרייט צום קאָמף פאַר זיין עקזיסטענץ. עס האָבען נאָך געלעבט
זכרונות פון די פּאָגראַמען פון 1881, אָבער ווי שאַטענס האָבען
זיי זיך אָבגערוקט אין דער פערנאַנגענהייט. מען האָט ניט גע-
קאָנט גלויבען, אז אַט-אָט קומט די שחיטה פון קישינעוו און עפענט
דערמיט דעם וועג פאַר אַ כוואַליע פּאָגראַמען, וואָס וועט אָנוואַר-
פען א טויט-שרעקען אויף דעם אידענטום און לאָזען אויפציטערען
די גאַנצע וועלט. אָבער די הערשענדע ביוראָקראַטיע איז געוועזען
גראַדע פאַרנומען מיט דעם צוגרייטען דעם דאָזיגען שרעקליכען
פעלד-צוג געגען דעם רוסישען אידענטום.

סעמיאָן יושקעוויטש גיט ניט אין די „אידען“ קיין אָבקלאַנג
פון דעם, ווי אזוי עס האָבען זיך אויסגעבילדעט די נאַציאָנאַלע און
פּאָליטישע שטימונגען אין די העכערע אידישע געזעלשאַפטליכע
קרייזען פון יענער צייט, ווי אזוי עס זענען געוואַקסען און האָבען
זיך געענדערט די שטימונגען אויבען-אָן. אָבער דער אָבקלאַנג פון
די קעלערען און פינסטערע קעמערלאַך, וואו עס האָבען געלעבט
זיינע העלדען, איז אזוי האַרציג און טריי איבערגעגעבען, אז מען
דערשפירט נאָך היינט די לופט, מיט וועלכער די מענשען האָבען
געאטעמט, און דאָס אונכאוואוסטע צאַפלען פון דעם פּאָלק. די
נאַאיווע שמועסען און פּראָסטע, אָבער טיעפזיניגע דיסקוסיעס ווע-
גען דער אויסלעזונג פון ציון, דער רוף צו אַ קאָמף פאַר די רעכט

פון דעם ארבייטער, די בליקען, מיט וועלכע די ארויסגעשטויסענע האָבען געקוקט פון דער הינטערשטאַדט אויף די רייכע גאסען פון דער גרויסער שטאַדט, וואו עס האָבען געלעבט די אויסדערוועהלטע — אלץ צוזאמען כלומרשט ווי אַ כאַאַס און אין דער ווירקליכקייט אַ רייחע ברייטע בילדער, וואָס שילדערן איינע פון די וויכטיגסטע עפאָכען אין דעם לעבען פון רוסישען אידענטום. אין די „אידען“ האָט דער מחבר דערפיהלט זיין פאָלק, זיינע ליידען, זיינע חלומות און האַפנונגען, זיין דראַנג צו אַ ביסעל מענשליכקייט, זיינע גע- וואַלדיגע אַנשטרענגונגען ארויסצוקומען אין דער פרישער לופט. דאָס ריהרענדסטע אין די „אידען“, דאָס וואָס מאַכט דאָס ווערק צו אַ נאציאָנאַלער אידישער פאָעמע פון די געפלאַגטע און גערודפֿטע איו די זעלטענע וואַרימקייט און די מענשליכקייט, מיט וועלכע עס איז דורכגעדרונגען. אזוי רעדט מען נאָר וועגען אייגענע, ווייל אזוי פיהלט מען נאָר אייגענע. דער דיכטער לערנט זיי ניט, ער גיט זיי ניט קיין עצות, נאָר זיין האַרץ און זיינע אַרעמס זענען אָפּען פאַר זיי און פאַר זייערע ליידען.

איצט ווייסען מיר, אז פון די דאָזיגע „אידען“ איז דער דיכ- טער קיין מאָל ניט אוועקגעגאַנגען, ער האָט זיי ניט פארלאָזען ביז צום לעצטען טאָג פון זיין לעבען. דער איינדרוק איז ביי איהם געוועזען צו טיעף או צו שטאַרק איינגעקריצט אין דעם גאַנצען וועזען פון דעם שרייבער און פון דעם איינדרוק האָט ער זיך קיין מאָל ניט געוואָלט בעפרייען. מיר טרעפען איהם שפעטער אויף אלע עקען און גאסען פון דער גרויסער שטאַדט שקענדיג צוזאמען מיט זיינע העלדען. פיעלע פון זיי האָבען זיך פאַרענדערט, פיעלע פון זיי זעהען שוין אויס גאָר אנדערש, אָבער מען דערקענט זיי באַלד. דאָס זעענן די בירגער פון יענע פאַרוואַרפענע ווינקלעך און הינטערנעס- לאַך פון דער גרויסער שטאַדט, וואו דער דיכטער האָט זיי מיט יאָהרען לאַנג צוריק געפונען.

ער איז אויף אייביג טריי געבליבען זיינע העלדען.

**

דער אידישער סענטימענט אין דער גאנצער וועלט רעאגירט
זעהר שארף הויפטזעכליך אויף צוויי ערשיינונגען: אויף אסימילי-
לאציע און אויף אנטיסעמיטיזם. אלץ, וואָס קאָן זיין געפעהרליך
פאר אידישער טראַדיציע און אידישער קולטור, יעדע זאך, וואָס קאָן
אַבווישען שפורען פון אידישען גייסט רופט ארויס ביי אידען גאנץ
אווטאַמאַטיש אַנ'אַמט'ע מאָביליזאַציע. אלץ אין דער וועלט, נאָר
ניט פארלירען דאָס אידישע פנים. נאָר ניט צונויפמישען זיך. וואָלט
מען דאָך בעדארפט אין אזא מין פאל צופריעדען זיין דערמיט, וואָס
אומעטום אין דער וועלט באַגלייט אונז — אין א גרעסערער אָדער
אין א קלענערער פּאָרציע — אַנטיסעמיטיזם. ווייל אויב די מורא
פאר אסימילאציע איז א באַגרינדעטע איז אַנטיסעמיטיזם ניט פון
די ערגסטע מיטלען געגען אסימילאציע. מען קאָן זיך ניט אזוי
גוט אסימילירען מיט דעם צווייטען, ווען יענער וויל זיך ניט אָנ-
קוקען און וויל זיך ניט האַבען אין זיינע ד' אמות. ניט קוקענדיג
אויף דעם פּראָטעסטירען מיר תיבה, דער איד דערשמעקט דעם ריח
פון אַנטיסעמיטיזם אויף א מייל, אויב אפילו ער איז פארדעקט
און באהאַלטענ. זעלטען ווען מען קאָן אָבנאַרען דעם אידישען
אינסטינקט אין דעם פרט. עס ענטשטעהט תיבה אַ מאַסען־פּראָטעסט
און דערצו אַ אוניווערסאלער: פון מאַסקוואַ ביז יאַהאַנעסבורג, פון
פאַריז ביז כאַרבין, פון ירושלים ביז ניו־יאָרק.

אין דער דאָזיגער סתירה איז דאָ אַ גאַנץ אייגענארטיגע לאַג-
גיק, די לאַגיק פון דאָפעלטער פארזיכערונג. אין דער סתירה לייענט
דער סוד פון אידישען זעלבסטשויץ און וואַקסען אָהן אַנ'אויפּהעה,
וואַקסען ביז צו דער מדרגה פון וועלט־אידענטום. מיר זענען פאר-
זיכערט פון א שרפה און פון א וואַסער־פאַרפלייצונג. אָהן אַנ'איי-
גענער טערימאָריע און אָהן אַנ'אייגענער מלוכה פארשטעהען מיר
ווי צו האַלטען זיך. און דאָס האַלטען זיך איז מעגליך געוואָרען נאָר

א דאנק דער דאָזיגער פערמאָנענטער מאָביליזאציע פון אונזער גייסט, פון אונזער נאַציאָנאַלער קראַפֿט.

אַבער אין דער דאָזיגער ספּעציפישער אידישער ערשיינונג ליעגען זעהר אָפֿט די גרעסטע שוועריגקייטען פאר דעם אידישען דיכטער, אזוי ווי דאָס איז געווען מיט סעמיאָן יושקעוויטש. ער האָט געשריבען אין א פרעמדער שפראַך, אָנגעפיהלט געוועזען מיט אידישען גייסט און געדיכטעט אין דער וועלט פון אידישע בילדער און ערלעבנישען, אָבער ער האָט ניט געקאָנט רעדען דירעקט צו דער אידישער מאַסע. דאָס שמעקט שוין מיט פרעמדקייט, פון פרעמד־קייט ווערט דערווייטערונג, פון דערווייטערונג — נאָהענטקייט צו דער ניט־אידישער וועלט, גאָר גאָר נאָהנט צו אסימילאציע. ווי אזוי קאָן פאלען אַ שאַטען אויף דעם מחבר פון „מיוזערע“ און „הונד גער“, פון „מענדעל ספיוואַק“ און „איטא היינע“ — אלץ טיילען פון איין מאָנומענטאַלער אידישער עפאָפּע — אָבער דער שאַטען איז געפאלען, דער חשד האָט זיך איינגעוואָרצלעט און פעסט גע־שטאַנען אַ לענגערע צייט.

סעמיאָן יושקעוויטש האָט פארבראַכען אויך געגען דעם צוויי־טען אידישען סענטימענט: ער האָט זיך ניט גערעכענט מיט דער מורא פאר אַנטיסעמיטיזם. אויסגעלאַכט און צוגנישט געמאַכט דאָס אידישע קליינבירגערטום. אויפגעריסען איינע נאָך דער אנדערער וואונדען פון דער אידישער קליינבירגערליכער סביבה. און אַרויס־גערופען דערמיט ביטערע פאָרוואָרפען ביי אידען. סטייטש, דאָס הייסט דאָך אַרויסזאָגען פון הדר. געבען וואפען אין די הענד פון אונזערע פיינד. סעמיאָן יושקעוויטש האָט באשאַפען אַנפאַרגעס־ליכע טיפען פון אידישען קליינבירגערטום, וואָס רייסען זיך אָב פון אידישען בוים און וואָלטען וועלען צושטעהען צו אנדערע, גע־מאַלען לעבעדיגע שאַרפע פאַראַדיען אויף דער אויבערפלעכליכער אַסימילאציע, אָבער, סטייטש, ווי קאָן מען דערלאָזען, אַז אַ פרעמד־דע וועלט זאָל אָבלאַכען און אָבשפּאַטען אפילו פון לעכערליכע.

אפילו פון געמיינע ערשיינונגען אין אידישען לעבען. נאָר קליינע, באַשרענקטע קרייזען האָבען געמאַכט דעם פּאַרוואָרף דעם דיכטער, וואָס האָט אזוי טיעף דערפֿיהלט די אידישע נשמה און זי שטענדיג לייעב געהאַט און מיט אַזאַ צערטליכקייט אין זיין האַרצען געטראָגען זיין גאַנץ לעבען. ער האָט שווער געלימען פון דעם דאָזיגען בייזען מיספּאַרשטענדעניש, אָבער ניט געבימען זיך, ניט אויפגעגעבען זיין וועג. ביז די שעה איז געקומען און דער וועג האָט איהם געבראַכט צו די ברייטע קרייזען פון דער אידישער געזעלשאַפט.

היינט, ווען מען לייענט די „אידען“ אויף אידיש און מען קוקט אריין טיעף אין דעם אור־קוואַל פון דעם דיכטערס אידישער שאַפונג, דערזעהט מען ערשט, ווי פעסט און שטאַרק ער איז גע־וועזען צונויפגעוואַקסען מיט'ן אידישען פּאָלק, ווי פיין ער האָט געפֿיהלט און אָבגערופען זיך אויף דער אידישער פּאָלק־נשמה. מען דערזעהט די גייסטיגע ערשיטערונג און דאָס צאַפֿעלדיגע זוכען פון נייע לעבענספּאַרמען, מען דערזעהט פאַר זיך די עקאָנאָמיק פון דער גרויסשטעטישער אידישער צופאַלעניש, מען קומט אריין צווישען אייגענע.

דאָס איז די קראַפט פון אידישער דיכטונג.

*
**

די אידישע ליטעראַטור איז ווי דאָס אידישע פּאָלק: צווייט און צושפּרייט איבער דער גאַנצער וועלט, געשריבען אויף צעהנדליגער שפּראַכען, פאַראַייביגט פון צעהנדליגער פרעמדע פעלקער. זיכער, אז מיר אליין קענען נאָך היינט ניט אונזער רייכטום. דייטשען און רוסען האָבען ענטדעקט דעם גרויסען דענישען ראָמאַניסט מאַיר גאָלדשמיעדט, אַ אידישער דיכטער מיט אידישער דיכטונג אין דער נייער שפּראַך, אָבער אזוי פרעמד און ווייט פאַר ברייטע אידישע

פאָלקסקרייזען. דענישע הענד האָבען איהם אויפגעריכט א דענק
מאָל אויף איינעם פון די פלעצער פון קאָפּענהאַגען. אָבער זיין שאַד
פען, אָבער דאָס אידישע לעבען און די אידישע געשטאַלטען, וואָס
ער שילדערט — פון אונזער בלוט און פלייש.

אַזוי ווי דאָס פארשפרייטען זיך פון דעם אידענטום איבער
דער וועלט איז געוואָרען אַ קוואַל פאַר נייע כוחות און נייער אויפֿ-
לעבונג פאַר אונזער פאָלק אַזוי באַרייכערט און פארשעהנערט האָט
אונזער ליטעראַטור איהר פיעלשפראַכיגקייט און פיעלפאַרביגקייט.
עס האָט אונז ניט געשאַדט וואָס הענריך היינע האָט געשריבען
דייטש. עס איז פאַר אונז ניט פאַרלוירען געגאַנגען דאָס וואָס
ישׂראַל זאַנגוויל האָט געשריבען אויף ענגליש, יעקב וואַסערמאַן אויף
דייטש, הענרי נאַטאַנסען אויף דעניש. זיי געהערען אַלע צו אונז,
וויפיעל גרעניצען זאָלען זיי ניט אָבטיילען פון אונז. עס איז דאָ
אַ וועלט־אידענטום מיט אַזוי פיעל היימען און שפראַכען און עס
איז פאַרהאַן אַ אידישע וועלט־ליטעראַטור אין אלערליי שפראַכען.
מיר קענען נישט אוועקגעהען פון איהר, ווי זי קאָן אונז נישט פאַר-
לאָזען.

אָבער וועגען איין זאך מוז מען שטענדיג זאָרגען. מען דאַרף
זיי ברענגען נעהענטער צום פאָלק, כדי דאָס אייגענע פאָלק זאָל
קענען פון זיי געניסען אַזוי פיעל וויפיעל עס געניסען פון זיי די
פרעמדע. שטענדיג און שטענדיג מוז מען איבערנעהמען זייערע
ווערק אין דער שפראַך פון אונזערע פאָלקסמאַסען. דערמיט וועט
אָנגעשלאָסען ווערען דער קרייז, אַ גרויסער און אַלץ אומפאַסענ-
דער, פון דער אידישער וועלט.

סעמיאָן יושקעוויטש איז שוין פון לאַנג בעקאַנט געוואָרען
דעם ברייטען אידישען לעזער־קרייז, אָבער די דריי בענדער פון זיי-
נע געזאַמעלטע שריפטען מיט די „אידען“ אין דעם ערשטען באַנד
וועלען געבען דעם אידישען לעזער די מעגליכקייט צו באַקומען אַ
קלאָרען באַגריף וועגען דער שאַפונג פון דעם דאָזיגען גרויסאַרטיגען

אידישען דיכטער. ער קומט צוריק צו די, וואָס האָבען באַהערשט
זיין הארץ און זיינע געפיהלען, צו די, וועמען ער האָט שטענדיג
געטראָגען אין זיך מיט געטרייער לייעבע.

אידען

איבערגעזעצט פון רוסיש

פון

רחל פייגענבערג

I.

דער טאָג פון ארבייט האָט זיך געענדיגט. ביסלעכווייס האָט געזונקען אין שטילקייט דער גרויסער הויף מיט די קרעמערישע שפייכלערס פון אלטען אייזען. די ארבייטער האָבען זיך געלאָזט אוועקגעהען פערשטויבטע און מירע. ווי זיי וואָלטען זיך אָנגערעדט דערויף, זענען זיי אלע געגאנגען אראָבגעלאָזט די קעפּ. די קלייט־משרתים האָבען געשלאָסען די שפייכלערס מיט גרויסע שליסלען. וועלכע האָבען אויסגעזעהען, ווי העקעלעך און די בעלי־הבתים האָבען זיי נאָכגעקוקט. אין איילעניש האָבען זיי אָבגעגעבען זייערע באַפעה־לען צום קומענדיגען טאָג.

ס'איז צוגעפאלען די נאכט, א רוחיגע און א שטילע. אין שטיבעל פונ'ם הייר־שומר האָט זיך באוויזען א פייערעל און איבערען הויף איז געפאלען זיין רוחיג־שטילע שיין.

פון דער קופע אייזען־שטיקער און געפעק האָבען זיך אָבגע־טיילט עטליכע ארבייטער און גלייך איז צוגעקומען דער בעלי־הבית, א דארינקער און א נעבעכעל אָנגעטאָן אין א געלאטעטען קליין סורדוטעל. דאָס געל בערדעלע זיינס האָט איהם ארויסגעשטעקט, ווי א צוויקעל אין דער זייט אריין. רעדענדיג מיט די ארבייטער, האָט ער זיך אָנגעהויבען צו רעכענען מיט זיי.

— וואו איז נחמן? — האָט ער יעדע וויילע געפרעגט. — אן'אומרוהיגער האָט ער זיך ארומגעקוקט אין די זייטען און האָט עפעס געזוכט מיט די אויגען נעבען די שפייכלערס און דער קופע מיט אייזען.

ארום זענען געשטאנען די ארבייטער. און איינער פון זיי, א דארער און א פעסטער, האָט זיך געקלאפט אין שטערען און איבער־דערעכענט אויף די פינגער דעם באקומענעם ארבייט־סליוהן, ניט ווי

סענדיג ווי אזוי צו זיין זיכער, אז דער חשבון איז ריכטיג. דערביי האָט מען געזעהען נאָך זיין צוקען מיט די אַקסלען, ווי אזוי ס'ערגערט איהם איצט זיין קויטיג העמד מיט'ן צעריסענעם קאַלנער.

די רעכענונגען האָבען זיך לסוף געענדיגט און די ארבייטער, בעטענדיג אומזיסט טרינקגעלד, זענען אָנגע'ברוג'טע אוועק צום טויער, דאן האָט זיך פון ערגעץ ארויסגעוויזען נחמן. דלם מענשען מיט'ן געלען בערדעלע האָט ער איבערגעגעבען אַ גרויסען שליסעל און דערביי האָט ער געזאָגט הויך און דייטליך:

— בעל־הבית, גיט מיר אַ רעכענונג.

זיין פנים איז איצט געוואָרען ערנסט און פער'עקשנ'ט. דער בעל־הבית האָט אויף איהם אַ קוק געטאָן און גלייך האָט ער אָנגע'הויבען רעדען זעהר היציג... פערלעגט מיט די הענד אין די קעשענעס האָט נחמן רוהיג אויסגעהערט זיינע טענות און, ווען ס'איז געקומען צו ענטפערען דעם בעל־הבית אויף זיינער אַ פראגע, האָט ער פעסט איבערגע'הזר'ט דאָס זעלבע:

— גיט מיר אַ רעכענונג, גיט מיר אַ רעכענונג.

זיי זענען לאַנגזאם געגאנגען צום טויער און דער בעל־הבית האָט אַלץ גערעדט דאָס זייניגע לויט פארשידענע אומשמענדען און השבונות. דערביי האָט ער געפיהלט, אז ער איז אָהנמעכטיג און זיינע ווערטער וועלען קיין נוצען ברענגען, האָט ער דעריבער אָנגעהויבען בעטען, נאָר נחמן האָט גערעדט מיט'ן קאָפּ און פער'עקשנ'ט געהאַלטען זיך ביי איינס:

— איך קאָן מעהר ניט. גיט מיר אַ רעכענונג.

ער האָט עס נעכטען אין אַווענר באשלאָסען אויף געוויס. אין דער דירה, וואו ער האָט געוואוינט, האָט שוין געווארט אַוויף איהם זיין קעסטעלע מיט די צונויפגעלייגטע זאכען. ער האָט דעם בעל־הבית קוים געהערט. ס'האָט זיך איהם געטראַכט נאָר פון דעם פערגעניגען, ווי אזוי ער וועט ארויפוארפען זיין רענצעלע אויף די אַקסלען און וועט אנטלויפען פון דער דאָזיגער גאס, וואוהין זיינע אויגען וועלען טראָגען.

דריי יאָהר זענען אוועק פון זינט ער איז אָנגעקומען אויף דער שטעלע און די דריי יאָהר, וואָס ער האָט דאָ פערבראכט צווישען די אירישע קרעמער, זענען ביי איהם געווען יאָהרען פון אַ גרויסער לערע צו דערפיהלען די לעבענס־ליידען פון זיך אליין און אנדערע.

אויך זענען זיי איהם א שולע געווען אריינצודרינגען אין לעבען און אין פיין צו דערקענען די וואקסענדע באוואוסטזיניגקייט פון זיך אליין. איצט איז ער שוין געווען אריבער אין די יאָהרען, ווען פון די לייכטע יוגענד־געפיהלען אינ'ם מענשען שוילען זיך ארויס זיינע באשטימטע סימפאטיעס און שטימונגען. ס'איז שוין די צייט, וואָס יעדער פערלאנגט און טהאט מוז דערפיהלט ווערען, כאָטש צום שלעכטען פאר זיך אליין.

ער איז געוואקסען אין דער לופט פון די פאָר־שטאָדטיגע הויפּען. תמיד אין שווארצער און שווערער האָרוואניע האָט ער ביז דער שטעלע געלעבט ווי א שווארצער ארבייטער און דער טאָג איז ביי איהם אוועק אין קאמף מיט ניט קיין־לעבעדיגע זאכען און גראָב־שווערע משאות. צוליבע דעם האָט ער אָנגעשטרענגט זיינע מוס־קולען און דאָס עקשנות פון זיין ווילען, נאָר ער איז אויסגעוואקסען א פעסטער יונג, א דרייטער און א זעלבסטשטענדיגער. איהם איז שווער געווען צו בעגרייפען, וואָס איז עס אַזוינס פחד און ער האָט פארוואונדערט געקוקט אויף די ארומיגע אידישע קרעמער, וועלכע זענען תמיד געווען דערשראָקענע און צוגעדריקטע. און ער איז צו זיי פרעמד געווען. זיין שטימונג איז געווען פון א געזונדען מענשען, וועלכער האָט זיך דערקענט צו דער שווערקייט און פעסטקייט פון זאכען און האָט זיי גובר געווען מיט זיין פיזישער קראפט. ער, שטיינער, אייזען און יעדער שווערער מישא בכלל האָבען זיך איהם אויסגעוויזען אלס בעזיגטע עלעמענטען, וועלכע זענען אונטערמעניג זיינע שטארקע רוקען־ביינער און די געהארטעוועטע מוסקולען פון הענד און פיס. און אזוי ווי ער האָט ניט געוואוסט פון פחד, איבער וועלכען ער האָט קוים עפעס פערשטאנען דורך דער מורא פון אנדערע. האָט ער זיך נאך וועניגער געשראָקען פארן לעבען. יונג און ניט ער פארען האָט ער געטראכט וועגען לעבענס־אָנגעלעגענהייטען אזוי גרינג, ווי פון א קופע שטיינער, וועלכע מען האָט געדארפט אריבער־שלעפען פון איין אָרט אויפ'ן אנדערען.

איו דער פריהענדער יוגענד, ווען די היימישע האָבען נאָך ניט געדארפט זיין האָרוואניע און זיינע זאָרגען און טאטע־מאמע האָבען זיך אליין דאן געמיהט איהם צוגרייטען צום לעבען א בעוואָפענטען מיט כחות — דאן האָט ער פערבראכט פיער יאָהר אין דער אידישער שולע און די למודים האָבען זיך

איהם געגעבען גרינג מיט קינדערישער הנאה און רייז. דאָ האָבען זיך איהם געוועבט זיינע ערשטע טרוימען וועגען אַ פּריוואַטן און ליכטיגן לעבען, און די צייט איז אוועק זעהר גיך, ווי אימעצער וואָלט פיבעריש באַפוילען „פּאַראַוויס, פּאַראַוויס“ און ער אליין וואָלט זיך געוואָלט וואָס גיכער איבערצוגעהען עפעס אַ ליניע פון אַ זיכערען גורל. נאָר ער האָט עס ניט דערגרייכט און צו דרייצעהן יאָהר איז ער שוין געווען אין אַנייעס און שווערען יאָך פון אַ פּאַר מיליען־פּערזאָרגער. ער האָט געדארפּט שפּייזען זיין מאַמע די אַלמנה און דאָס פּער־תּומ'ט קליין שוועסטערעל און די שולע מיט אַלע איהרע פּריידען, וואָס זי האָט אין איהם ערצויגען, זענען פּאַרלירען גענאַנגען אויף אייביג. דער פּאַמיליע האָט ער געדיענט מיט אַלע זיינע כּחות: דורך צופּעליגע פּערדינסטען, געווען אַ שיקאַינגעל, געריבען זיך נעבען די דערוואַקסענע שוואַרצע אַרבייטער און געדיענט אַלס פּוהרמאַן, פּערבאַהאַלטענדיג די אינגעלשע יאָהרען זיינע אינ'ס גרוי־סען שווערישען פּעלץ מיט'ן האַרט־אייזערנען הוט. ניט געווען פּאַר איהם קיין שווערע אַרבייט. ס'האָט ניט עקזיסטירט קיין אָנגער־שטרענגטקייט און קיין דערנידערונג פּאַר זיין היים איבערגעגעבען האַרץ ס'זאָל איהם אַבשטעלען עפעס צו פּאַרדינען. די דאָזיגע דריי יאָהר פון פּרישוואַקסענדע כּחות, ווען די אַרומיגע וועלט איז, ווי אַ גרויס וואונדער־פעלז, צו וועלכען מען דערנענטערט זיך און ביסלעכווייז הויבט זיך עס אָן צו כאַוויזען מיט אַלע זיינע צויבער־שענקייטען ביז עס ענטפּלעקט זיך אַ וואונדערליך פּיראַמידען־לייטער. אויף די ברייטע טרעפּ האָבען זיך אויסגעשטעלט מענשען אין פּאַר־שידענע קליידער, מיט פּאַרשידענע לּשונות, געוואוינהייטען און פּיה־רונגען, און דאָס בלוט איז, ווי אַ יונגער וויין, וואָס שפּילענדיג, מאַלט עס זיך אויסטערלישע סודות־פּולע בילדער פון שענקייטען און פּריידען. די דריי צויבער־יאָהרען זענען דורכגעלאָפּען, ווי אַ בלייז, לעשענדיג זיך אין שוואַרצע אַרבייט. און נאָר דאָן, האָט ער עס דער־זעהען ווען די דאָזיגע האַפּענונגען זענען אויך נעלם געוואָרען אויף אייביג. אונטער די זעלבע קאַלטע שטיינער, וואו ס'זענען געלעגען דער טאַטע מיט'ן ברודער, האָט ער אויך די מאַמע און דאָס קליינע שוועסטערעל מקבר געווען. שטעהענדיג אויפ'ן בית־עולם צווישען די עטליכע גוטע שכנים, וועלכע האָבען איהם געהאַפּען בעגלייטען אין זייער אייביגער רוה זיינע נאָהנטע און ליעבסטע — האָט ער

דאן ערשט אויף א רגע דערשראָקען זיך פאר'ן לעבען מיט זיין אָפּע-
נעם תּחום... נאָר דעמאָלט, ווייל נעבען איהם זענען געשטאנען צעב-
ראַכענע אלטע לייט אין זייער אַלט-אַרימע קליידער. דאָס זענען געווען
לעבעדיגע מצבות פון אמאָליגע קאמף-פעחיגע מענשען, וועלכע האָבען
זיך תּמיד געראנגעלט מיט'ן לעבען און זיי האָבען ניט געווינט אויף
זיך, נאָר אויף זיין יונגען צער און עלענדקייט. און ער האָט דער-
קענט אין זיי אייגענע ברידער...

— גלויב זשע מיר, נחמן. דו וועסט מיך ניט פארלאָזען —
האָט נאָך אלץ גערעדט דער בעל-הבית מיט א געבעט, קוקענדיג איהם
אין די אויגען אריין און נחמן האָט זיך אָבגעקערט פון איהם —
וואוהין וועסטו געהען?

איבער די גאסען זענען געגאנגען מענשען, ניט אומקוקענדיג זיך
מאכענדיג מיט די הענד, אין דאָס, וואָס זיי האָבען געקאָנט געהען
וואוהין זיי ווילען, האָט אַרויסגערופען ביי נחמן'ען אזא הייסען
פערלאנג פון באלדיגער פרייהייט, אז ער האָט אויסגעשריען מיט
בעגייסטערונג:

— בעל-הבית, איך הער אייך ניט, איהר זעהט אָט געהען
מענשען וואוהין זיי ווילען. זיי געהען אוועק פון דער דאָזיגער גאס.
דאָס לעבען איז ניט געשטאנען אויף איין אָרט. נחמן האָט
אוועקגעווארפען דאָס פוהרמאנישע ברויט. ער האָט זיך אָבגעזאָגט
פון דערנידערונג צו זיין א לויף-אינגעל. ער איז פערוואנדעלט געד
וואָרען אין א הויכען ברייט-פלייציגען בחור מיט רויטע באקען און
א פער'עקשנ'מען שטערען. מעהר האָט ער שוין ניט געטראכט
וועגען דער צוקונפט און ער האָט זיך אָבגעגעבען זיכער יעדען איינ-
ציגען צופאל, א נייגעריגער ביז משוגעת צו וויסען וואָס ווייטער
ס'וועט זיין מיט איהם. דורך די נעכט האָט איהם זיין געדאנק גערייצט
צו וויסען וואָס מאָרגען וועט זיין. ליגענדיג אויפ'ן געלעגער, האָט ער
זיך געצויגען אין תענוג און רוהע פון זיין מידען קערפער און איז
אזוי צופרידען געווען מיט זיין פיזישען כת, וועלכער איז געווען
זיין באשיצער. אזוי ווי אלע שווארצע ארכיטער איז ער פון פריה
מאָרגען געגאנגען אויף דער בירושע, ניט פיהלענדיג דערביי קיין
בעליידיגונג, וואָס מען קויפט איהם, ווי א גוט-איינגעאָרדענטע מא-
שין, וועלכע וועט פינקטליך מאכען פאר עמיצען א שטיקעל-ארבייט.
דאָס איז געווען די ווילדע און ערגסטע צייט פון זיין לעבען, ווען

זיין אייגענער ווילען איז געווען טויט און ער האָט נאָר איינגע-
זאפט אין זיך אלערליי נייעס און אינטערעסען, וועלכע זענען איהם
געגאנגען פערביי און האָבען צו איהם קיין שייכות ניט געהאט.
און דערפאר, וואָס ער האָט בלויז געשלאנגען אין זיך מיט די בליקען
דאָס ארומיגע לעבען, אויף וועלכעס ער האָט געקוקט זעהר נייגעריג
און אויך דערפאר, וואָס ער איז נאָך געווען זעהר יונג — זענען אלע
אומרעכטען, בעלידיגונגען און סתירות פון לעבען געגאנגען פערביי
איהם, ניט אָנריהרענדיג זיין נשמה.

— דאָס לעבען איז גרינג — האָט ער זיך געזאָגט פער'עקשנ'ט,
ניט וועלענדיג אָנערקענען דאָס אייגענע און פרעמדע ליידען. און
ווייטער האָבען זיך גערוקט זיינע טעג, עהנליכע איינס אויף דאָס אַנ-
דערע, ווי לייבליכע ברידער, נאָר צו לעבען אַזוי, איז דאָך געווען
אומעגליך.

— מען דאַרף האָבען א תכלית — האָט ער בעשלאָסען.

און אז ער איז אָנגעקומען אויף דער שטעלע צום קרעמער פון
אלטען אייזען, צווישען ארימע בעל־הבתים, הענדלער, מעקלערס און
פערפייניגטע קלייט־משרתים, וועלכע האָבען זיך געבויגען צו דער ערד
פון שווערער אומענשליכער האָרעוואניע — האָט ער דאָ אינ'ם
גרויסען הויף דערפיהלט א בייטש איבער זיך. אזוי ווי ער וואָלט
ביז אהער פריי פערצויגען א שטריק אויפ'ן האַלז. ס'זענען אָנגעקומען
אזעלכע טעג, וואָס פון אינדערפריה ביז שפעט ביי נאכט האָט מען
געדארפט שלעפען אויף זיך ווילד־שווערע שטיקער אייזען, אויסגעהען
די ווייטסטע שטרעקעס צוליעב דעם קלענסטען טעות צווישען דעם
בעל־הבית מיט'ן קונה, ניט דערעסען, ניט דערשלאָפען און זיין שמענ-
דיג אונטער'ן יאָך. נאָר ניט די האָרעוואניע האָט איהם געשראָקען.
אַ וואלדער און א צערייצטער האָט ער מיט דער גרעסטער אָנשטרענג
גונג פון זיין עקשנות זיך אונטערגעגעבען דער משונה'דיגער מאשין
פונ'ם בעל־הבית, וועלכע האָט געגעבען ברויט, נאָר געפייניגט מענ-
שען, ווי זי וואָלט ספעציעל צוליעב דעם בעשאפען געוואָרען. איצט
האָט ער שוין פארן שלאָף ניט גע'חלומ'ט — וועגען די פאסירונגען
פונ'ם מאָרגענדיגען טאָג, ווייל דער דאָזיגער טאָג האָט איהם פאָר-
אויס צוגעזאָגט די זעטיגקייט און ער האָט זיך ניט געקאָנט שטעלען
געגען דעם. דעריבער האָט ער געטראכט פון איהם מיט האס און זיך
אליין האָט ער פיינד געהאט.

מיט יעדען טאָג זענען בולט'ער געוואָרען זיינע פליכטען מיט זייער גאנצער פשוט'קייט און פערשטענדעניש. געווען איז עס א געגארטער טומעל און א פרייד פארן בעל־הבית און פאר איהם א גיהנום. פון אנפאנג האָט ער אינסטינקטיוו געזוכט זיך צו פערגרנידן גערען און ער האָט זיך אונטערגעגעבען, ער האָט זיך ארויגעוואָרפען אויף דער ארבייט, הלומ'ענדיג אַנצוועטיגען די אפעטיטען פונ'ם בעל־הבית און איינמידען די איינגעפיהרטע מאשין. אזוי ארום האָט ער געטאָן מיט אמאָל זעהר פיעל איבריגע ארבייטען. ווי עפעס א דבוק וואָלט זיך איהם אריינגעכאפט. מיט אַנגעבלאָזענע אָדערען אויפ'ן שטערען, ניט קוקענדיג אויף קיינעם, האָט ער אָהן אָפרוה געטראָגען איבער'ן הויף, און מיט זיין פערפיהרטער ארבייט־משוגעת האָט ער געוועקט צו זיך די שנאה פון זיינע חברים, וועלכע האָבען געדיענט אין די שכנתה'דיגע שפייכלערס. לאנג האָט ער זיי ניט געקאָנט פער־שטערען, ניט קוקענדיג אויף קיינעם, האָט ער אָהן אָפרוה געטראָגען צו איהם און זייער אומגעלומפערטער קאמף מיט'ן לעבען האָבען לסוף באהערשט זיין הארץ און זיינע געדאנקען. ניט אין די ווילד־אָפענע ליידען איז געווען דאָס אומגליק, נאָר דאָס, וואָס עס האָט זיך געטאָן דאָ פאר זיינע אויגען אלע שעה און אלע טאָג. האָט איהם ווי עפעס א סכנה געצוואונגען זיך צוהערען און צוגרייטען...

פּרעמדע לעבענס, שרעקליכע און פערפייניגטע, האָבען זיך איהם ענטפלעקט און ער האָט געדארפט דורכגעהען פערביי זיי, ווי צווישען א שמעכעדיגען שפּיזען־וואַלד, וואו מען האָט זיך געדארפט אדורכ־רייסען מיט וואונדען און אָבגעריסענע שטיקער הארץ כדי ניט צו שרייען פון רחמנות.

ס'איז געגאנגען א קאמף פאר א שטיקעל ברויט. פון טאָג אויף טאָג, ווי אין אַנ'אייביג־פינסטערען מדבר, וועלכער האָט ניט קיין אָנהויב און קיין סוף, מיט איין אויסגעשריין: „ברויט אין מעהר נאָר ניט“. ס'זענען געגאנגען מענשען און האָבען אַנגעווענדעט די גרעסטע כחות אויף צו ראטעווען זיך. זיי האָבען אויסגעזעהען, ווי פאנאטיקער, ווי משוגעים, און נישט געווען דער כח, וואָס זאָל קאָנען אָבשטעלען זייערע טריט. זיי האָבען זיך געפייניגט, ווי פריוויליגע מארטירער, אוועקגעענדיג ניט געטראכט פאר א ביסען ברויט אלץ אין דער וועלט: געזונד, קראפט און פעהיגקייטען.

אזוי ווי א היישעריג רוקט זיך גלייך און פער'עקשנ'ט אויף דעם פּעלד, וועלכעס דארף איהם אָנזעטיגען, אזוי טעמפ האָבען זיי גע- גלויבט אין גוטס און זיי זענען געגאנגען צו דעם גלייך און איינ- געשפּארט. אזוי בלינד זענען זיי אומגעקומען, ניט פּערטראכטענדיג זיך קיין איין מינוט אויף זייער גורל, וואָס זיי ערווארטעט. זיי האָבען געגלויבט...

ס'האָט זיי פּער'כשוּפ'ט דאָס גלויבען אין דער צוקונפּט.

אידען מיט אויסגעמאטערטע און משונה'דיגע פּנימ'ער, אידען אָבגעריסענע און אָרימע מיט ברענענדיגע אויגען און טויזענדער פּלאַך- נען אין קאָפּ, בלינדע צו דער גרויסער וועלט, וועלכע זיי האָבען ניט געקענט און ניט געוואָלט קענען, אידען מיט זייערע הייסע און ליי- דענשאפטליכע טענות און קריגערייען — זענען זיי אלע געגאנגען גענען דער העלער זונען-ליכט פון טאָג אינ'ם דאָזיגען מדבר אריין, וואו ס'איז גאָר ניט צוגעגרייט געווען פאר זיי. געזונדע און שוואכע; קבצנים-בעל-הבתים, קבצנים-הענדלער און קבצנים-מעקלערס — אלע האָבען זיי געמאָן איינס: געשאפען, געארבייט און געטומעלט זיך.

די מינדעסטע זאך, וואָס איז דורך א נס אויף עפעס נויטיג געווען, איז פּערוואנדעלט געוואָרען אין ברויט. א שטיקעל אלט אייזען, פון וועלכען ס'האָבען זיך געשפּייזט טויזענדער משפּחות, האָט בענייסטערט דעם געדאנק און ארויסגערופען ליכטיגע האָפּע- נונגען און אויף זיין מזבח זענען געבראכט געוואָרען מענשליכע קרבנות.

זומער אין דער ברענענדער היץ, ווען פון די אָבגע'שרפה'טע פּלויצעס שלאָגט א פּאַרע, ווינטער אין די גרויסע שנייען, ווען ס'שטעלט זיך אָב די גאסען-באוועגונג און אינ'ם פינסטערען, פייכט- רעגענדיגען הערבסט — די וויכטיגע ארבייט אינ'ם גרויסען הויף איז געגאנגען כּסדר. מען האָט געקלאַפט מיט האַמערס, צונויפּגעהאקט פארשידענע אייזען-רעשטען, געבונדען און געדראָטעוועט אלערליי אייזען-שטויבען און אייזען-געפעק. מיט זיפּץ און וועה, האָט מען געשלעפט שטיין-שווערע פּלאַסטען און מען האָט פאנאנדער געשמאָל- צען אלערליי טשוגון-שטיקער און דאָס אייזן האָט הייזעריג און טעמפ געקלינגעלט פון פריה ביז ביינאכט, ווי א בייזער הונד אויף דער קייט. ניט געווען קיין סוף צו די מאַטערנישען, ס'האָט זיך געשפּאַל-

מען אויפ'ן רוקען די הויט, ס'האָט געפינסטערט אין די אויגען, אָטעם
האָט פארפּעהלט. אלץ איז געגאַנגען אינ'ם אייזען־שטויס אינאיינעם
מיט די שטרעבונגען צו א בעסער לעבען. געזונקען ביז'ן הארץ אין
האָרעוואניע און פארפייניגטע, אין לאַנגע איינשניטיגע קאפּאַטעס,
האָבען זיי אויסגעזעהן ווי א טעמפּער שקלאפּען־לעגיאָן, וועלכער האָט
געדינט אן/אומבאוואוסטען בעל־הבית. קיינער האָט אויף א רגע
ניט געוואָרפּען זיין ארבייט. וואָס איז זיי געווען די שענע וועלט?
וואָס איז זיי געווען דאָס לעבען? ס'איז געגאַנגען א קאמף פאַר
א שטיקעל ברויט.

אייביג אין זאָרגען און אין פינסטערניש האָבען זיי זיך געהאט
פארגעסען דאָס ביסעל, וואָס זיי האָבען געוואוסט. זיי האָבען פיינד
געהאט און אויסגעלאכט אלעמען, שטאָליך־גלויבענדע, אז דער אמת
איז נאָר ביי זיי. אין די אַברוה־שטונדען פלעגען זיי געהען אין די
טראקטירען און ניט קיין געוואשענע האָבען זיי אין איילעניש צו
געביסען עפעס און ווידער געשמועסט וועגען פרייזען, סהורה און
קונים. זיי האָבען געטרונקען בראַנפּען מיט קלייניקע גלעזעלעך.
קוויקענדיג זיך, האָבען זיי געוואונקען איינס צום אנדערען און דאן
האָט מען זייערע רייד ניט געקאָנט הערען. אין די מינוטען, ווען די
דאָזיגע פארגרעבטע מענשען זענען ניט בארופען געווען צו ליידען,
האָבען זיי גערעדט צווישען זיך מיט א משונה־דיגען לשון, וועלכער
האָט זיך ביי זיי אויסגעארבייט נעבען זייערע פרנסות. זיי האָבען
זיך געוויצעלט מיט ווילד־גראָבע ווערטלעך, אָנגערופען איינס דאָס
אנדערע און חוזק געמאכט. בעשיידענע אין לעבען, ווי צינעו־דיגע
יונג־פרויען, האָבען זיי זיך דאָ ערלויבט נאָך א קליין גלעזעל משקה
צו כאפּען א שמועס וועגען מיידלעך און וויבלעך. אין די צינישע
פאָרשטעלונגען, וועלכע ס'האָט זיי געמאָלט די צערייצטע פאנטאזיע
צוליעב זייער פרישות אין לעבען, זענען געווען אזוי משונה־ווילד,
אז א פרעמדען מענשען איז אין אזעלכע מאָמענטען זעהר ניט הייבליך
געווען מיט זיי. אמת־גרויס און אמת־מענשליך זענען זיי געווען
נאָר דאן, ווען דאָס לעבען האָט פון זייערע הערצער געריסען א
ליידענדען וועה. דאן האָבען זיי געטרייסעלט די הימלען. דאן האָט
זייער אויסגעאיידעלטע שפּראך פון ליידען ארויסגעזונגען אזעלכע
רייצענדע נשמה־קלאַנגען, אז עס האָט זיך אייביג געגלוסט הערען
פון זיי דעם דאָזיגען הייליג־שטראהלענדען אמת...

נחמן האָט נאָך נישט אינגאנצען פּערשטאנען, וואָס עס איז גע-
שעהען און וואָס מיט איהם קומט פּאָר. איין פּונק האָט איהם דורכאויס
זיין הארץ געברענגט, נאָר ס'זענען אוועק טעג און וואַכען און זיין
גליהענדער צאָרען האָט זיך ביסלעכווייז אויסגעוועבט. ער האָט זיך
אַנגעהויבען צוגעוועהנען מיט'ן גורל פון דער אומענשליכער האָרע-
וואניע, וועלכע האָט איהם צעטראָטען און צעריבען. 'ערביי האָבען
זיך פון אלע זייטען געריסען אין זיין נשמה פּרעמדע צרות, מאַנענדיג
רחמנות און מיטגעפיהל און ער איז אריין אין צוים צו טראָגען דעם
יאָך רוהיג און נאָרמאל, ווי א יונג פּערד, וועלכען מען האָט איינ-
געשפּאַנט אין א צו שווערען וואָגען.

ביסלעכווייז האָט ער באקומען חברים. ביי דער ארבייט, אין
א חיי־שעה ביי טאָג און פון אָווענד, אָדער אין יום־טוב, וועלכער
איז געווען אזוי זעלטען — זענען זיי אלע געווען איינס, כאַטש זיי
זענען אין כאַראַקטער און געוואוינהייטען זעהר פאַרשידען געווען.
אלע זענען זיי בעהערשט געווען מיט איין געדאַנק וועגען דעם,
זיי אזוי צו קויגען א שטיקעל ברויט. גליקליכע רעיונות זענען עס
געווען, ווי אזוי צו פּערדינען דאָס ברויט מיט וועניגער פּיין און
מאטערנישען און זאָל עס זיין צו זעט. זיי האָבען געטראָגען דעם עול
פון פּאַמיליעס, וועלכע זענען אינ'ם לעבענס־קאַמף נישט פּעהיג געווען.
טאַטע־מאַמע זענען עס געווען, וועלכע זענען געפּאַלען אונטערען
שווערען יאָך פון פּרנסה און נויט, קליינע ברידער און שוועסטערלעך,
וועלכע האָבען געדאַרפט א שפּייזער און א מדריך און אלטע לייט,
מידע און צעבראָיטענע פון דלות און הונגער און אלע זענען זיי גע-
פּאַלען צו לאַסט אויף די יונגע פּערדינער, שפּאַנענדיג זיי אינ'ם
אייביגען גורל פון שווערער האָרעוואניע. נאָר אַ חוץ די דאַנות וועגען
ברויט, זענען נאָך ביי זיי געווען אויך אנדערע אינטערעסען. מעג
ליך, אז דערפּאַר, וואָס זיי זענען נאָך יונג געווען און דער עול פון
דער ארבייט האָט נאָך אויף זיי די שליטה נישט געהאַט צו דער-
דריקען אלע זייערע הושים. זיי האָבען אלע געלעבט אונטער דער
לאַסט פון זייערע שווערע פּערדינסטען, נאָר שמועסענדיג צווישען
זיך, האָט זיך פון זיי ארויסגעוויזען עטוואָס טיפ־מענשליכעס מיט
שענע כאַראַקטער־שטריכען פון זיטליכקייט און גוטסקייט, פון וועלכע
זיי האָבען אַליין נישט געוואוסט. הערענדיג זייערע הייסע געשפּרעכען
וועגען גאָט, וועגען לעבען און מענשליכען געוויסען מיט זייער טיפּען

גלויבען אין זייער איינציגען אמת, האָט וועה געטאָן דאָס האַרץ, וואָס אויך זיי וועלען אינגיכען פּערוואַנדעלט ווערען אין טעמפע, גלייכגילד־טיגע און פּערגרעכטע פּאַרשוניען.

וועלכע טייערע מענשען ס'זענען פּאַרלירען געגאנגען, וועלכע הערצער און וועלכע פּאַנאַטיקער פּון העלדען־טהאַט!

נחמנ'ען איז בעזונדערס נאָהנט געווען דער חבר נתן. ער איז געווען אַ בעשיידענער און אַ צאַרטער. ער האָט ליעב געהאַט ביכער און ס'איז שווער געווען צו פּאַרשטעהען, ווי אזוי ער האָט געקאָנט אויסהאַלטען זיין שווער לעבען. זיין קראַפט איז געווען אין דער מילדער וואַרמקייט און איבערצייגענדע באַוועגונגען פּון זיין טיף־מענשליכעם וועזען. זיינע שטרעבונגען אין לעבען האָט ער זיך אויס־געטרוימט און פּאַרגעשטעלט האָט ער עס זיך אין דעם דמיון אלס אַ גרויס־שיינע שטאַרט אין אַ טהאַל מיט פינקטליך־אויסגעמאַסטענע גאַסען, וואו אין ווייסע, נידעריגע און גערוימע שטיבלעך וואוינען פּאַמיליעס, זעהר אידעאלע און אמת'דיגע און אלע זענען זיי געקניפט און געבונדען אין איין גליקליכער משפּחה. ער האָט גלייך בעזונט נחמנ'ען.

ווען ס'איז צוגעפאלען די נאַכט, די שפּייכלערס האָבען זיך צוגעמאַכט, איבער'ן גרויסען שווייגענדיגען הויף האָט זיך אויפגע־הויבען די לבנה און דער גאַנצער הימעל האָט זיך געמינעט אין אַ וויסליכער בלויקייט, שפּרייטענדיג אין דער נידער די שטילקייט פּון דער נאַכט — דאן פלעגען זיי זיך אנידערזעצען איינס נעבען אנדערען, אזווי ווי צוויי פּערליעכטע און דערפּרעהטע, וואָס זיי קאָנען זיך אָהן ווערטער אויסרעדען די הערצער. זיי פלעגען פּער־רויכערען און האָבען טרוימעריש געקוקט אויפ'ן בלויען רויך, ווי אזוי ער האָט זיך לאַנגזאַם געצויגען צו דער לבנה און זייערע בליקען האָבען זיך געטיפּט אין די שטילע הימעלען אריין. די שטילקייט האָט איינגעוויגט. מענשען־טריט האָבען אָבגעהילכט פּון גאַס, ווי אַ בעד וועגונג פּון אַ פּרעמדער וועלט און אזוי ווי אַ שלאַפּעדיגען ווילט זיך ניט איבערייסען זיין זיסען דרעמעל, אזוי איז זיי פּיינליך־שווער געווען צו טראַכטען וועגען דער טאַג־טעגליכער ווירקליכקייט פּון לעבען.

— אין דער גרויסער שטאַרט — האָט געזאָגט נחמן — אויס־געוואוינהעייט הויבענדיג ביידע הענד ארויף, ווי צו אַ געבעט. ער האָט

געוויזען אויפ'ן גרויסען הייזער-מאסיוו, וועלכער האָט זיך גראַנדיעז
געהויכט אויפ'ן באַרג — אין דער שטאָרט איז פאראן אזוי פיעל
עשירות, אז איך שעם זיך פאר מענשען, וואָס זיי האָבען נאָך ביז
איצט גאָר ניט צוגעטראכט געגען נויט און ליידען.

די לבנה האָט זיך איבערגערוקט ערגעץ רעכטס. פון הינטערן
הויכען קווימען אין דער מיהל האָט די „גרויסע בערינטע“ געפינקעלט
מיט אלע איהרע העל־שטראהלענדע שטערען. נתן האָט שוין גערעדט
אין אַנאָדער טאָן און מיט אנדערע ווערטער, אויפגערגנט און מער
לאַנכאָליש האָט ער דערצעהלט וועגען דער ריינער און ווייטער
שטאָרט אין טהאַל, וועלכע שיינט מיט רחבות, זונען־ליכט און בלומען
און מענשען לעבען דאָרטען אין געאייניגטע משפחה־פריידען. אָפט
פלעגען זיי רעדען וועגען פרויען און דאָס גוטע און זיטליכע האָט
זיך תמיד געוועבט אין נתנ'ס נשמת. די פרוי! וואָס האָט איהם נאָך
געקאָנט אזוי בעגייסטערען, ווי דאָס מילדע און רייצענד־וואַרימע
געפיהל וועגען דער פרוי. א זונען־שטראהל האָט איהם געלייכט אין
די אויגען, ווען ער האָט ארויסגעשטאמעלט איהר נאָמען. זיין ליעבע
צום מענשען און זיינע זיטליכע אָנשטרענגונגען, מיט וועלכע ער
איז באהערשט געווען, האָבען איהם גערופען צו די געפאלענע. ער האָט
זיי ניט געקענט, און איז קיין מאָל ניט געווען ביי זיי, נאָר דער
געדאנק, אז אויף דער וועלט זענען פארהאן אזעלכע פרויען, האָט
ביי איהם ארויסגערופען אזוי פעל מיטלייד צו זיי, ווי דאָס וואָלטען
געווען זיינע אייגענע שוועסטער.

נחמן איז געווען אינגאנצען אונטער זיין ווירקונג און ער
האָט איהם נאָר געזאָגט אין אויפֿרעגונג, ווי ער וואָלט זיך אליין
און זיין חבר א שבועה געגעבען:

— נתן, איך וועל חתונה האָבען מיט א גאסען־מיידעל.

נתן איז געווען דער ערשטער, וועלכער האָט אין דעם פרט
געווירקט אויף נחמן'ען. ער האָט איהם דער ערשטער געעפענט די
אויגען אויף אלע אומרעכטען פונ'ם שלעכט־איינגעאָרדענטען לעבען,
וועלכעס האָט געקאָנט זיין א גן־עדן, ווען אימצען גיט זיך איין ווירקען
אויף די מעכטיגע מענשען פון דער וועלט זיי זאָלען זיך נעמען דער־
צו. און נחמן האָט אלץ מעהר געטראכט פון זיין לאַגע. ער האָט זיך
געמאטערט אויף דער שטעלע, וועלכע האָט איהם מעהר ניט באַ
פרידיגט מיט איהר זעטיגקייט פונ'ם מאָרגענדיגען טאָג. ארום האָט

ער געזעהען אלס דאָס זעלבע און אין דעם איז קיין סוף ניט געווען.
יונגע לייט זענען געשפרונגען פון דער אייגנר הויט, ניט וויסענדיג
וואו אהינצוטאָן זיך פון דער בייטש איבער זייערע רוקענס. זיי
האָבען צווישען זיך געפיהרט הייסע וכוהים וועגען אמאָליגע גוטע
יאָהרען, פון וועלכע עלטערע מענשען פלעגען דערצעהלען. געווען
זענען נאָך דעמאָלט וועניג מענשען אין שטאָדט און דאָס לעבען
איז געווען גרינגער. און די דאָזיגע יונגהיציגע בהורים, וועלכע
זענען אויסגעוואקסען אין ענגשאפט און נויט, האָבען געלעזען די
אלטע שווערע פראגען דורך קריגערייען, קלאַגענישען און אקטיוויטעט
צו זוכען עפעס בעסערעס. אייניג האָבען גע'חלומ'ט צו עמיגרירען
עבר'לים, אנדרערע האָבען געדראָהט מיט שמד צו בעקומען מענשען
רעכט אין אלע ווינקלען פון דער גרויס־רוסישער מדינה און געווען
אזעלכע, וואָס האָבען געטרוימט פון אַ אידישער מלוכה אין דעם
לאַנד פון די אבות און האָבען זיך איבערגעגעבען דער ציוניסטישער
אידעע.

נחמן האָט זיך פארלאָרען צווישען דעם אלעמען און אז מען האָט
אין גיכען צוגענומען נתנ'ען אין מיליטער האָט זיך פארלאָשען דאָס
ליכט, וואָס עס האָט פון יענעם פאר איהם ארויסגעלייכט. ס'איז
געקומען אויף איהם די שווערע צייט פון דרעסירען זיך אליין און
באהערשען אלע פערפלאַנטערטע פראגען מיט אייגענעם שכל. דאָס
ווירקליכע לעבען האָט אויף איהם אלץ פעסטער געפרעסט מיט זיין
שווערער האַנד און די טרוימען זענען פארלאָשען געוואָרען.

יעדער טאָג האָט געבראכט עפּים נייעס און עפּים משונה'ן
דיגעס. וואָס ווייטער ער האָט זיך באַקענט מיט דער סביבה, אין
וועלכער ער האָט געלעבט, אלץ טיפער האָט ער אָנגעהויבען צו
באָגרייפן די אומאַרדענונג פון לעבען און אלץ מעהר האָט זיך
איהם געוואָלט אוועקגעהן פון דאנען. איצט האָט ער שוין קלאָר
געזעהן די לעבענס־נערווען פון קאמף פאַר אַ שטיקעל ברויט און
ס'איז געוואָרען אומערטרעגליך צו פערבלייבען אין דער דאָזיגער
סביבה פון ליידען, וואו יעדען טאָג האָבען זיך געטראָגען צו די
אויערען, וואָס ווילען נאָר הערען, די וועה־געשרייען פון צוטראַך
טענע לעבענס. ער האָט זיך דערמאָנט אָן זיין לעבען פון אמאָל,
ווען ער איז געווען אַ פרייער טאָג־אַרבייטער און ס'האָט זיך איהם
געדאַכט, אז געווען איז עס אַ העלדען־צייט.

אלע מענשען זענען דאן געווען שטארקע, געזונטע און פרעה ליבע, און קיין צרות וואָלטען גאָר אויף דער וועלט ניט געווען און קיינער וואָלט פון קיין פּיין ניט געוואוסט. ס'איז געווען שווער, נאָר קיינער האָט ניט געטראַכט, וואָס מאָרגען וועט זיין. קיינער האָט ניט געוואָלט וויסען אויב די זון וועט מאָרגען שיינען. מעג ליך דערפאַר, ווייל ער איז נאָך געווען אַ קינד, נאָר ער האָט קיין מאָל דאן ניט געזעהען אזעלכע אויסגעמאטערטע, שמאָל-ברוסטיי-גע און צוקנייטשטע מענשען. ער האָט קיין מאָל ניט געהערט אזעלכע דבורים מיט אזא קראַנק-אויסגעזונגענעם וועה פון פּער-באָרגענע ליידען. אויך זענען ניט געווען די שווערע פּראַגען, וועל-כע קריכען תמיד אין קאָפּ אַרײַן און ס'האָט זיך איהם געדאכט, אַז דאָרטען אין דער קינד-הייט איז געווען אַ פּרייע ליכטיגע וועלט.

— איך וועל אנטלויפען פון דאנען — איז איהם דורכגע-פּלויגען אין קאָפּ אַ געדאנק און ער האָט זיך געשראָקען.

נאָר די בילדער האָבען איהם ניט אויפגעהערט צו פּערפּאָלגען. גוט געווען צו ארכייטען מיט אַ חברה טאָג-ארבייטער. טולענדיג זיך מיטן קאָפּ צו אַ זאָק ווייץ, וועלכער איז איהם געלעגען אויפן נאָ-קעמען קארק, איז ער פּרעהליך און טאנצענדיג געלאָפּען פון די ברויט-שפייכלערס און דערביי האָט ער זיך איבערגערופּען מיט די געזונטע און פּרעהליכע טרעגער-יונגען, אזעלכע ווי ער אַליין. ווי אזוי געשמאק איז איהם דאן געווען דאָס שוואַרצברויט נאָך דער ארכייט. דורכן אָכגעשפּילעטען העמד האָט זיך געזעהן זיין יונגע ברוסט, וועלכע האָט לייכט געאַטעמט. זיינע שטארקע קינד-באַקען האָבען ביי איהם געארבייט און געמאָהלען מיט די ציין ווי העק און האַנד-מיהלען. און גוט זענען געווען די נעכט אינ'ם קליינעם ציי-מערל, וואו ס'האָבען געשלאָפּען צוואוואָרפּענער-הייד צעהנדליגער מענשען מיט וואַרימע קערפּערס. ער האָט אויך געדענקט, ווען ער איז געווען אַ לויף-אינגעל, אָדער בעזונדערס יענע צייט, ווען ער האָט זיך געריבען ארום די דערוואקסענע, און זיין בעל-עגל-הדינסט אינ'ם גרויסען פעלץ מיט דעם אייזען-הארטען הוט, ווען ער איז אומגעפּאָהרען גאנצענע נעכט ביזן ווייסען טאָג אַרײַן, און ס'האָט זיך איהם געדאכט אז דאָס זענען אלץ קינדער-מעשה'לעך און ליד-לעך. ס'האָט געשמעקט דער ברייטער פעלץ און דער שווערער הוט, און די קאלטע נעכט, די נאסע און די אויסגעשמערענטע מיט די

שטילע גאסען, וועלכע ווערען אויפגעטרייסעלט פון יעדען שאַראַך —
דאָס אלץ איז געווען, ווי פון אַנ'אנדער וועלט, וועלכע וועט זיך
שוין נישט אומקעהרען. די צייט, די צייט, וואו איז עס?
— די שטאָרט איז גרויס — האָט זיך איהם אלץ אָפטער
געטראכט — איך וועל אנטלויפען פון דאנען.

און וואָס מעהר ער האָט געטראכט דערפון, אלץ שווערער איז
איהם געוואָרען צו זעהן פאר די אויגען די אלע אומגליקליכע פונ'ם
דאָזיגען גרויסען הויף. ער האָט אויך ניט געקאָנט אָנקוקען זיין
קבצנ'ישען בעל־הבית, וועלכער איז אלע וויילע געלאָפען ערגעץ
אין א ווינקעל, איינצובינדען זיך זיין געברויכטען בוך און גע-
הענדיג צוריק, האָט ער יעדעס מאָל געזאָגט:

— איך ווייס ניט, נחמן, צו וואָס איך לעב נאָך אויף דער
וועלט. גלויב זשע מיר, נחמן...

די לעצטע טעג האָט ער עס באשלאָסען פעסט, אויף געוויס
און אלדינג איז געווען גרייט צום אנטלויפען פון דער דאָזיגער גאס.
— ווען דו, נחמן, וואָלסט כאַטש געוואָלט א ביסעל רחמנות

האָבען אויף מיר — האָט שעמעוודיג געזאָגט דער בעל־הבית.

— איך געה אוועק, בעל־הבית — האָט נחמן רוהיג געענטפערט.

אין דער פינסטער האָבען זיך אָבגערופען זיינע זיכערע טריט.

לאנג האָט איהם נאָכגעקוקט דער בעל־הבית א פערטראכטער.

II.

די שטאָרט האָט געשלאָפּען.

פון רעכטס ביים ערשטען ראנד פון דער פאָרשטאָרט, וואו ס'הויבען זיך אָן די אירישע גאסען מיט זייערע אָרימע, אלט קויטיגע און ניט־איינגעארדענטע הייזער האָט זיך שוין געטראָגן אַ לאַנגער טומעלדיגער גערויש.

דער גרויסער פלאץ מיט זיינע דרייסיג טויזענד אביונים אין די ווינקלען האָט זיך אומרוהיג געטומעלט. ס'איז ווידער אָנגעשטאד נען דער פריהמאָרגען פון האָרעוואניע צו באדינען די גרויסע שטאָרט, וועלכע איז אין שלאָף געווען דער זעלבער האָר און באַפּעהלער.

די שטאָרט האָט געשלאָפּען, נאָר אין די גאסען פון דער פאָר־שטאָרט איז שוין יעדערער געווען אויפן פּאָסטען. מיטן זונען־אויפגאנג האָבען זיי גענומען האָרעווען, ביזע, מידע, פערשלאָפּענע און געיאָנטע צו ראטעווען זיך פון הונגער. נאָר זייערע געדאנקען, כחות און דאָס ביסעל שלעכטע לופט, וואָס זיי האָבען דאָ איינגעדאַמעט אין זיך, איז ביי זיי דורכאויס פּערווענדעט געוואָרען צום דינסט פון דער גרויסער שטאָרט מיט איהרע פּערגעניגענס, קול־טור און אָרדנונג. אזוי ווי א קונציג־איינגעארדענטע פאמפּע־מאַשין האָט די שטאָרט כסדר געצאפּט פון די פאָרשטעדט אלסדינג, וואָס מען קאָן נאָר ארויספּרעסען פון מענשען. כה און קראפט, דעם לעבע־דיגען געדאנק, דעם ציטער פון דער נשמה און די לעבע פונ'ם הארצען — האָט עס די שטאָרט אלסדינג פּערווענדעט צו דער אויפ־בליהונג און שענקייט פון איהרע גאסען, שפּאַציר־גערטענער, טע־אטערס און פּאַלאצען, מיט וועלכע דאָס שטאָרטיגע לעבען האָט זיך געזעטיגט, געוויילט און געצירט.

אנ'אומבאזיענטע האָט די שטאָרט מיט איהר גאנצער מאכט קראפט אויפגעהאלטען די שטארקע פּאָזיציע, וואָס שקלאפען אין די צעהנדליגער טויזענדער פון די פּאַרשטעדט און די טויזענדער, וואָס די שטאָרט האָט צוגעטוליעט אין איהר אייגענעם גבול, האָבען זיך געריסען איינער מיט'ן אנדערען פּאַלק פאר'ן גליק אוועקצוגעבען אלסדינג דער שטאָרט. אלץ האָבען זיי אוועקגעגעבען: די געזונד-בליהענדע יונגעלייט צו שטיין-שווערער האָרעוואניע און די יונג-צארטע מיידלעך פאר דינסטען און הפּר-ווייבער צו זעטיגען די ליידענשאפטען פון שטאָרט.

די שטאָרט האָט שטיל געשלאָפען, א גראנדיעזע מיט איהרע היימליך-געבויעטע היוזער און מאָנומענט-געטאַקטע מויערען, מור-זעאומס, קונסט-פּאַלאצען, קלויסטערס, סינאגאגען און טעמפלען. די שטאָרט האָט גערוהט צווישען איהרע שעהנע גאסען, לוקסוס-קלייטען און פרעכטיגע פּערוויילונגס-פּלעצער פאַר אַלע זאַטע און רייכע. מיט פּער'הלומ'טע אויגען האָבען די שטאָרטיגע פּענסטער געקוקט אויף די פּאַרשטעדט, וואו איבער די היוזער האָט זיך שוין געצויגען א רויך פון די באקאוויווענס און אין די גאסען האָט שוין געהערשט א מענשען-קאמף פאַר און צוילעב דער שטאָרט.

די אידישע פּאַרשטאָרט איז געשטאנען רעכטס און דריי מערק האָבען זי פּעראייניגט מיט דער שטאָרט. ביי דער זייט האָט זיך געצויגען דער אַלטער דריי-עקיגער מארק פון אַלטווארג. געווען איז עס אַן אַלטע ירושה-נעסט פון דלות און שמוץ. דאָ האָבען זיך צוגעטולעט אַלערליי קלייטלעך פון אַלט מעבעל און פון אַלטע קליידער און צווישען זיי ביידלעך פון שערער פארן פשוט'ען המון. פון פריה ביז נאכט האָבען זיך דאָ געשטויסען און געטומעלט הענדלער מיט אַלטווארג, זעלנער, באַרפּוסע הפּער-פּאַרשויען, ווייבער, פּויערים אין זייערע היימיש-דאַרפישע פּעלצען און צווישען די אַלע האָבען גענישמערט אַלערליי קליינע און גרויסע גנבים. דאָ האָבען זיך פּאַרקויפט אַלערליי אָבגעניצטע זאַכען און דערביי האָט מען אויך די קונים אָנגעבאַטען ליעבע פון קויטיגע, שכור'ע און קראנקע באשעפּענישען. א גאנצען טאָג האָט זיך דאָ געטראָגען א גערויש פון פּאַרשידענע קולות צווישען די הענדלער און קונים, געשלאָגענע שכורים און אָבגענאַרטע תּמימים, וועלכע פּלעגען אַהער קומען קויפען מציאות. און דער דאָזיגער מארק האָט געשטאַכען

די אויגען און געשריען אין די אויערן וועגען דער אָהנמעכטיגקייט פון דער מענשהייט. אלץ, וואָס דער שווערער מזל האָט צוגע-
דריקט, אלץ, וואָס איז פרעמד געווען פון קולטור און פארדאָרבען
פון סביבה און נויט — האָט זיך עס דאָ צוזאמעגעטראַפען. ס'איז
גענוג געווען איין שעה צו זיין אין דעם דאָזיגען תהום פון דלות
מיט די אומגליקליכע פערדאָרבענע כעשעפענישען, האָט עס דעם
מענשליכען גלויבען צוגעדריקט צו דער ערד.

רויבערייען אין מיטען העלען טאָג, געפעלשטער מסחר, באַר-
באַרישע רמאות-שפיצלעך און הונק, פחדנות, נידערטרעכטיגע
דרייסטיקייטען און דערביי אינענדליכע ליידען פאר יעדען גראָשען
— ווער האָט געקאָנט אויפהויבען די דאָזיגע קרבנות און מיט וועל-
כען הייליגען פייער האָט מען זיי געקאָנט אויסהיילען?

לינקס האָבען ארויסגעקוקט די דעכער פונ'ם גרויסען מאַרק
מיטן שטאָרטיגען זייגער אין דער מיט. די גאס האָט געטיילט דאָס
פלאַץ אויף צוויי העלפט. ארומגערינגעלט מיט נידעריגע הייזער,
וואו ס'האָבען געוואוינט גאנץגעמיינע מענשען, האָט ער זיך גע-
איניגט, ווי דורך א בריק, מיטן אידישען מאַרק, דעם דריטען שפיי-
זער און באדינער פון דער שטאָרט. געווען איז עס אַן אויסשטעלונג
פון דלות און נויט. דער דאָזיגער ברייטער און צוואַרפענער מאַרק
האָט זיך, ווי אַ גראָבע שלאַנג, געוויקעלט האַלב־ראָנד און גע-
טוליעט זיך צו דער אידישער פאָרשטאָרט. פערזונקען ביידע גלייך
אין אַרעמקייט און שמוץ האָבען זיי געשלעפט זייער לעבען אין
האַרעוואניע און דערנידערונג. וואָס פאר אַ משונה'דיגע מענשען
ס'פּלעגען זיך דאָ צונויפקלייבען. אלע לעבענס־אַבגעשטאנענע און
אלע לעבענס־פערשטויסענע. קראַנקע אלטע ווייבער און געבויענע
זקנים זענען געזעסען אין לאַנגע שורות נעבען זייערע קוישען און
צווישען די דאָזיגע המונים טרויער־געשטאלטען האָבען געבלאָנדזעט
פארשידענע בעטלער און האָבען אויסגעזונגען זייערע קלאַג־פּזמונים,
ווי זיי וואָלטען דאָ געוויילט דעם עולם. טיף אין די הויפען זענען
געווען קלייטען און שטעלעכלעך. דאָרטען זענען אונטער די אָנגע-
רוקטע דעכער געשטאַנען קרעמער אין זייערע געוועלבען פון פלייש,
באַקאלי און גרינסען. אין דער שורה פונ'ם פיש־פּערקויף און ביי
די וועגלעך מיט די קוישען פון לעבעדיגע און געקוילעטע עופות
זענען געזעסען די הענדלערינס. מיט זייגיקינדער אויף די הענד

האָבען זיי אין פארשידענע שטימען אויסגערופען זייערע סחורות. און ווייטער פון די הויפען ארויס האָבען זיך אָנגעהויבען די אלע אָבערלאָזענע הייזער פון דער פּאַרשטאָרט, וואו ס'האָבען זיך אין זייערע ענגע לעכער געטולעט אלערליי מארק־לייט, ארבייטער און ארבייטערניס פון די נאָהנטע פאבריקען, בעלי־מלאכות און לופס־מענשען. און דערביי האָבען אין פארשידענע ערטער, ווי מנפה־נעסטען, געשטאָבען אין די אויגען אלערליי קאָליר־לאַמטערנעס פון די שאַנד־הייזער, וואו דער געפייניגטער המון האָט געזוכט פער־געסענהייט פון זייער שווערען לעבען.

שוין געווען אין שפעטען פריהמאָרגען. אין יענעם טומעלדיגען פיערטעל, וועלכער האָט פּעראייניגט דעם גרויסען שטאָרט־מארק מיטן אידישען מארק פון דער פּאַרשטאָרט, האָט זיך שוין פון לאַנג אָנגעהויבען דער טאָג און די גאס איז געווען באַלעגערט פון מענ־שען, מיסענטייל פּויערים פון די נאָהנטע דערפער און דייטשישע קאָלאָניסטען מיט זייערע פוהרען. ס'איז געווען א מארק־טאָג. די גרויסע קלייטען זענען פול געווען מיט קונים, וועלכע זענען אריין און ארויס און דערנאָך ווידער געקומען. ווי פּערד־מעקלערס האָבען זיי יעדערער אויף זיין שטייגער איינגעקויפט פארשידענע זאכען. אין דער לופט האָט געשמעקט מיט נאס־פּערלעגענע שטרוי און מיסט פון בהמות. אין דער לענג פון די טראָטואַרען האָבען פון איין עק גאס ביזן אנדערען אויסגעליידיגט זייערע סחורות די אידישע קליין־הענדלער, וועלכע האָבען מיט ווילדע קולות און תחנונים גע־בעטען און אָבערשטעלט יעדען פויער. פונ'ם אלטען שטאָרט־מארק האָט זיך יעדע ווילע געהערט א גערויש פון געמישטע שטימען. ס'האָבען געקראַקעט געבונדענע ענטלעך, פון שטייגען האָבען העה־נער ארויסגעקרעהט. צוגעבונדענע נעבען די וועגען האָבען געשריען בהמות, אויסגעצויגען און שניידענדיג־טעמפ, ווי זיי וואָלטען גע־רופען פון דאנען צום פּעלד און פּריש־גרינע גראָזען.

פון לינקס האָט גערוישט דער אידישער מארק מיט די קולות פון זיינע הענדלערניס און אויף דעם דאָזיגען גרויסען פּלאַץ האָט דאָס לעבען געשלאָגען, ווי אַ קוואַל.

אָנגעשפּאַרט האַרט צו דער וואַנד האָט דער אלטער שלמה פּערענדיגט זיין איילענדיגע ארבייט, וועלכע ער האָט געדארפט אויספאַרטיגען ביז ניין א זייגער. ער איז געווען א הויכער מיט

א לאנגער ברייט־גראָהער באָרד. א גרויסע נאָז האָט ער געהאט און היב־בולט'ע געזיכט־שטריכען. זיצענדיג אָהן א היטעל און אָהן א קאפּאַטע האָט זיך איהם יעדעס מאָל דורך דער אויפגעהויב בענער האנר געעפּענט דאָס צושפּילעט העמד און ס'האָט זיך איהם ארויסגעזעהן זיין דארע און געדיכט־בעוואקסענע ברוסט. פּערכווי־גען צו דער ערד די כאַליעווע פּונ'ם שטיוועל האָט ער פינקטליך געקלאפּט די האַלצערנע צוועקלעך אין דער פּאדעשווע אריין און יעדעס מאָל האָט ער געהויבען די אויגען אריבער די ברילען ארויף צו דער זון.

— גוט מאָרגען, שלמה — האָט זיך דערהערט נעבען איהם א וויבערשער קול.

ער האָט אויפגעהויבען די אויגען און גלייך האָט ער זיי אראַב־געלאָזט צו דער ערד.

— דאָס זענט איהר, סימע? גוט מאָרגען.

די אידינע איז אוועק ווייטער. נאָר דערמאָנענדיג זיך אָן עפּים האָט זי זיך גלייך אומגעקעהרט צוריק. זי איז געווען א דארע מיט זעהר א גרויסען בויד. תמיד האָט זי זיך געקורירט און, מורא האָר בענדיג דורכצולאָזען דעם דאָקטאָר פאר אַרימע לייט, האָט זי געדוואָרט אין די הייל־אנשטאלטען יעדען שבת פון באגינען ביז צוויי א זייגער בייטאָג, ווען ער פלעגט אלע מאָל קומען צופּאָהרען. א געבויענע אונטערן יאָך פון די שווערע צוויי קוישען, וועלכע זי האָט געטראָגען אויף די הענד, האָט זי ארויסשטעלענדיג איהר גרוי־סען בויד, קוים געכאפּט דעם אָטעם און דערצעהלט שלמה'ן עפּים א לאנגע געשיכטע וועגען איהר אינגעל. ארום איז געווען א טומעל, וועלכער האָט געשניטען אין די אויערן, ווי א גלאַק. זי האָט קוים געהערט איהרע אייגענע ווערטער און דערביי האָט זי געשריען צו שלמה'ן, ווי ער וואָלט טויב געווען.

— ווי געפעלט עס אייך? — האָט זי אייניגע מאָל אָנגעד־הויבען און זיך אליין אַבגעשטעלט — שוין נאָר קיין משפּט נישטאָ? אין שטאָדט דארף דאָך זיין עפּים אנ'עלטערער. א שטאָדט קאָן נישט זיין אָהן קיין עלטערען, אָהן קיין בעל־הבית...

— דערט קלאָרע דבורים — האָט איהר שלמה איבערגעשלאָגען מיט זיין הארטען קול — איהר וועט פּערלירען דעם טאָג.

— א, איך האָב זי געפונען! — האָט מיט אמאָל א זאָג געד־

טהון עפּים א ווייבעל, וועלכע איז שטעהן געבליבען נעבען סימען
און האָט ווייטער גערעדט צו איהר, ווי יענע וואָלט כאַמט צייט גע-
האַט זי אויסצוהערען — וואו זענט איהר אהינגעקומען? איהר האָט
זיך פאררעדט מיט שלמה'ן? לאָזט דעם אידען צורוח. גוט מאָרגען,
שלמה. וואָס איז מיט אייער טאַכטער?

א פרעהליכע און א לעבעדיגע מיט גלאַנציג-לאַכענדיגע אייגע-
לעך, האָט זי, אזוי ווי געאַטעמט מיטן שטויב פונ'ם דאָזיגען טומעל,
וועלכער האָט זי גע'שכור'ט. די המונים מענשען, וואָס זענען דאָ
געשטאנען, געזעסען און געגאנגען, האָבען זי גערייצט און איהר
האָט זיך געוואָלט אומעטום און אלעמען צואווארפען א גוט וואָרט,
דערצעהלענדיג יעדען איינציגען, וואָס זי האָט באַגעגענט, ווי אזוי
אַנגענעהם און פרעהליך ס'איז איהר מיט די ארומיגע מענשען
אונטער דער ליכטיגער זון פונ'ם העל-אויפגעשיינטען טאָג. זי האָט
גערעדט, געפלאַפעלט און געשלאנגען מיט די אויגען די גאנצע גאס
מיטן גאנצען ארומיגען טומעל. אויפכאפענדיג אין דער לופט פרעמד
דע דבורים, האָט זי אַליין געוואָרפען מיט ווערטער און געזוכט אַב
צושטעלען וואָס מעהר מענשען נעבען זיך.

— קום, קום — האָט זי געזאָגט, שלעפענדיג סימען פארן
האַנד — זעהט, ווי אזוי פרעהליך ס'איז דאָ היינט. איך וואָלט גע-
זאָגט — ס'איז א חתונה. און וואָס איז דאָרטען? מען קריגט זיך
— ניין, דאכט זיך — א געשלעג. גאָט מיינער, וואָס זשע שטעהט
איהר? איהר זענט א הילצערנע? — זי איז אנטלאָפען מיט איהרע
קוישען, שרייענדיג — "זעהט זשע, פערלירט מיך ניט". און סימע
האָט קיים געהויבען די פלייצעס און, דרעהענדיג מיטן קאַפּ, האָט זי
געזאָגט:

— דאָס איז, שלמה, א אידענע — א קאָזאק. ס'איז שוין א
ווייבעל. און פרעגט איהר וואָס פרעהט זי זיך אזוי. א שטיין וועט
איך גיבער ענטפערען, איידער זי. א פרעהליך ווייבעל. דעם עלטסטען
זוהנדעל האָט מען די טעג געכאַפט ביי א גנבת....
— די צייט שטעהט ניט — האָט שלמה געזאָגט, ניט קוקענ-
דיג אויף איהר.

— מיין גאנץ לעבען, שלמה, האָב איך פארלאָרען, וואָס איז
מיר א טאָג. שוין פופצעהן יאָהר, אז איך האַלט מלחמה מיט די
קוישען, וואָס ווילען מיך נאָר ציהען צו דער ערד — וואָס איז ביי

מיר אנטאיבריגער טאָג. האָט כאַטש אַ ביסעל געדולד. איך האָב פיער טעכטער און איין זוהן — א נארעלע. ווער איז מיין גאָט? אַט די צוויי קוישען. נאָר איך טראָג זיי, ניט זיי — מיך. איך דארף, שלמה, שפייזען מיינע קינדער, שוין דערוואַקסענע, נאָר קינדער, דאָך זענען זיי קינדער. איצט האָט דער סטאָליאר אַרויסגעטריבען מיין זיהנדעל. איך ווייס. מיין מיכעלע כאַפט ניט קיין שטערען פון הימעל, נאָר א געהובעלטע שאַפע און א געפארבטער טיש זענען אויך ניט קיין שטערען. פארפאלען ביי מיין זיהנדעל א יאָהר אַרבייט...

— געהט צום סטאָליאר און דראַפעט איהם אויס די אויגען — האָט שלמה געזאָגט, קוקענדיג אויף איהר אַריבער זיינע ברילען. — איצט זענען געשלענגען אין שטוב — האָט סימע ווידער גערעדט מיט אינ'אימה'ציטער אין קול — דאָס זיהנדעל האָט ניט וואו צו שלאָפען. די מיידלעך שלאָגען איהם און ער וויינט... זאָגט נאָר, איך בעט אייך, מיט א ברודער איז א בושה צו שלאָפען? שלאָף איך מיט איהם. און די עלטערע מיינע איז, דאכט זיך, מעוברת פונ'ם הימעל-מאכער.

ביי איהר זענען מיט אמאָל די אויגען פערלאָפען געוואָרען מיט טרערען, וועלכע האָבען זיך איהר אַרויסגעקייקעלט אין די קנייטשען אַרײַן. פערבייגעהענדע האָבען זי כסדר געשטופט און געשטויסען, נאָר זי איז ניט אומגעפאלען און האָט זיך יעדעס מאָל איבערגערוקט מיט די קוישען אויף די הענד, ווי זיי וואָלטען איהר אַלס צוויי קוליעס געדיענט אויף אַנצושפארען זיך און אַברוהען א ביסעל... — זעהט וויפיעל מענשען ס'זענען דאָ פארהאן — האָט זי געזאָגט מיט ציטערענדע ליפּען — און קיינער קאָן מיר ניט העלפען. אָט לויפּען זיי און טומלען זיך. איך בין אויך צווישען זיי און ס'אַרט זיי קיינעם ניט פאר מיר.

— געהט שוין, געהט, אידענע — האָט שלמה געשטאמעלט, קוקענדיג אויף איהר נאָך אמאָל אַריבער זיינע ברילען — איהר זענט, איינע אזעלכע? איינע אין שטאָרט? ס'וואָלט געווען צום לאַכען, ווען איהר האָט ניט קיין גרויסען בויד און אייערע מיידלעך וואָלטען געגאנגען צו דער חופּה, ווי אנדערע אירישע טעכטער. נו, זאָל זיי התונה מאכען די בלינדע נאכט. געהט, נארישע אידענע, און מאטערט מיך ניט מיט אייערע מעשות. א גרויסער טאָג, אדער א קליינער.

אלץ איינס. שרייט צו נאָט, אפשר וועט ער אייך דערהערען. זאָגט איהם: נאָטעניו, נעהם אראָב פונ'ם מענשען די שטראָף פון דלות, ער האָט אָנגעהויבען צו קלאַפען מיט'ן האַמער און סימע. שטעהענדיג א וויילע אין ערוואַרטונג שלמה זאָל נאָך עפעס זאָגען, האָט זי אוועקגעשפּאַנט, טרעטענדיג זיך אויף די אייגענע פיס. דער טאָג איז שוין געווען אין זיין פולער הערשאַפט. מענשען, שוויסיגע און פּערוואַרנטע, זענען געגאַנגען אין אומאַרדנונג, גע- שטופטע פון ערנעץ אין א זייט. די קליין-הענדלער זענען שוין היי- זעריג געווען, שרייענדיג, אויף זעק און פעקלעך האָבען זיך אויס- געזעצט די הענדלערינס עפעס איבערצובייסען. דער גערויש פון די גרויסע קלייטען איז אריבער אין מאַרק אריין. פּערביי זענען געלאָפּען טראַמוויען, איבערפולטע מיט בעאַמטע, גימנאַזיסטען און קאָנטאַר- אנגעשטעלטע און אונטער די קנאה-בליקען פון דער גאס זענען געפּאַהרען מענשען צעלייגט אין עלעגאַנט-שטאַדטיגע פּוהרלעך. אלע זענען שוין מיד געווען, די קונים מיט די הענדלער ביי-גלייך. פון די הויפּען האָבען זיך געהערט די טרויעריגע לידעלעך פון גאַסען- בעטלער, וועלכע האָבען מיט זייער ריהרענד-ציטערענדע שטימען באַ- וויינט דאָס אידישע לעבען. זיי האָבען ארויסגערופען מיטלייד אין האַרץ, ווי דאָס געוויין פון א קליין אומבאַהאַלפּען קינד.

— זאָגט איהם — האָט שלמה האַפּערדיג ביי זיך געטראַכט — זאָג איהם ער זאָל אראָבנעהמען פונ'ם מענשען די קללה פון דלות.

אימעצער האָט איהם אָנגעריהרט ביים אַקסעל.

— א, נאָך עפעס — האָט ער ארויסגעשטאַמעלט ניט קיין צופּרידענער.

— זעהר גוט — האָט געזאָגט מיט א ווייכליכער שטים א מאַגער מענשעל מיט פּערשפיצטע אַקסעלען, אריינשטעקענדיג שלמה'ן איין פינגער פון דער האַנד און יענער האָט איהם אָנגעריהרט מיט זיינעם אַנ'איינציגען פינגער — איך זוך אייך טאַקע. אַט זעהט איהר דעם מענשען, איז צוליבע איהם דאַרף איך אייך האָבען. גוט מאַרגען, שלמה, איהר קלאַפט זיך מיט'ן האַמער און שוין. קלאַפט, קלאַפט. דאָ איז דאָך אזוי שטיל.

ער האָט זיך צעלאַכט און שלעכט פּערהוסט זיך, ווי א דעריגער

און נעבען איהם האָט אימעצער געזאָגט מיט א פּעסט קול, רייבענדיג זיך די הענט דערביי:

— א פרעהליכער טאָג, כ'לעבען. איך וואָלט געוואָלט האָבען האַלב דערפון, וואָס מען וועט דאָ היינט צו'גנב'ענען.
— וואוהין איז, חיים? ביזט טאקע געקומען צו מיר? — האָט שלמה געפרעגט, ווען דער דעריגער האָט זיך כערוהיגט — ווער איז עס דאָ מיט דיר?

— לָאָזט, שלמה, כאָטש כאפּען דעם אָטעם. צו דעם מענשען זאָלט איהר זיך גוט צוקוקען. מען רופט איהם נחמן. די טעג האָט ער געוואָרפען א שטעלע און ווען איהר ווייסט צוליעב וואָס, וואָלט איך אפילו אייער העמערעל רויט געוואָרען. איצט וויל ער זיך שטעלען דאָ אין מאַרק און ער זוכט א שותף. אפשר ווייסט איהר אימעצען? נחמן איז געשטאנען מיט א געבויגענעם קאָפּ, ווי ער וואָלט עפעס דערפיהלט, א בושא פאר זיך אליין. שלמה האָט אויפּמערקזאם אויף איהם א קוק געטאָן.

— זעהט אויס צו זיין א פיין אינגעל.

— נו, שלמה? — האָט דער דעריגער אומגעדולדיג ווייטער געפרעגט.

— ט'זיך געפינען עפעס א מענשעל. קום אריין מיט איהם אויף דער נאכט, וועלען מיר איבעריידען. וואָס הערט זיך ביי דיר? דו אליין וואוהין לויפסטו?

— איך לויף — האָט איבערגע'חזר'ט דער דעריגער — ווען ניט דער פינה, וואָלט איך איצט געפּלויגען. איהר האָט ניט געהערט פון מיין גליק? ניין? ס'קאָן ניט זיין. מיין לייפּציגער צעטעל האָט דאָך געוואונען פיער און צוואנציג רובעל! וואָס זאָגט איהר, שלמה? איין פינה האָט נאָר קאליע געמאכט. וואָלט אנשטאָט דעם פינה געווען א זעקס, און אין דער קעשענע וואָלט איצט געלעגען צעהן טויזענד מאַרק. שטעלט אייך פאָר אזא האַרץ־וועהטאָג. איך האָב א גאנצע נאכט ניט געשלאָפּען. נאָר ס'האָט זיך דאָך שוין אָנגעהויבען. ס'האָט זיך אָנגעהויבען. איך זאָג אייך.

— נו, און וואָס הערט זיך אויף דער פּאבריק? — האָט שלמה געפרעגט.

— די פּאבריק שטעהט. וואָס זאָל זיך הערען.

— און די חברה?

— די חברה? עפעס פרענט איהר ווי א קינד. די חברה הונגערען.
ס'הונגערען די קינדער. ס'הונגערען די ווייבער...

— און דו אליין? ביזט ניט געווען אין דער קאשע?...

— איך בין ניט אזא נאר— האָט ער טרוקען געענטפערט —
איך גלויב נאָר אינ'ם לייפציגער צעטעל. איך האָב די דאָר און פון
דעם פערשאַלטענעם טיטון איז מיין ווייב אויך געוואָרען א דעריגע.
און איצט איז שוין אונז אלץ איינס, איהר הערט — אלץ איינס.
אפילו די גאנצע שטאָרט זאָל איינגעזונקען ווערען. איך מיש זיך ניט
אין קיין זאך. זיי זענען געזונדע, יונגע, געוואַנטע און איך האָב
מורא.. פון פחד האָב איך שוין אָנגעהויבען שפייען מיט בלוט. איך
ווייל ארבייטען, אזוי ווי איהר. פשוט, לעבען נאָך א ביסעל, נאָר
די חברה לאָזען מיך ניט. געה איך ניט. און מעהר נאָר ניט.

— נאָר די חברה זענען דאָך גערעכט.

— אודאי. דער אַרימאן איז אלעמאָל גערעכט. אָט איך מיט
מיין ווייב ארבייטען מיר אויס די זיבציגאכציג קאָפיקעס א וואָך.
קיין קינדער נישטאָ. האָבען מיר זיך נוט אויסגעלערענט הינגערען.
געקומען דערצו, אז מען האָט פאָרגעלייגט דרייסיג קאָפיקעס פאר
טויזענד סיגארען. נאָר ס'וועט נאָר ניט העלפען — מיר וועלען זיך
אונטערגעבען!

די לעצטע ווערטער האָט ער אויסגעשריען און די הענדלעריין,
וועלכע איז געזעסען איינקעגען, האָט זיך איבערגעשראָקען, ווי מען
וואָלט אויסגעשאַסען אין איהר. זי האָט זיך אויפגעהויבען און איז
צוגעגאנגען צו'איהם.

— איהר רעדט דאָ וועגען די סיגארען - מאכער? וועגען די
שארלאטאנעס, וועגען די באנדיטען? ...האָט זי אָנגעהויבען שיטען
אין גרויס אויפגעגונג — דאָך מיין זיהנדעל אויך מיט זיי. א קרענק
אין איהם. א מאַמע טאָר ניט לעדען. איהר מיינט, אז איך וואָלט
ניט געגאנגען דערצעהלען, וואו מען בעדארף, נאָר איך האָב פשוט
מורא פאר איהם. מען צאָהלט אויף דער פאבריק גוט, צי שלעכט
— נאָר מען צאָהלט. און מיר איז דען נישט? פאר א גאנצען טאָג
פערדין איך אין גאס קוים פיערציג קאָפיקעס — און פאר וועמען
זאָל איך זיך קלאָגען? אויפהויבען דאָס קול קעגען אזעלכע מענשען.
די גרעסטע נבירים פון שטאָרט. אזעלכע שארלאטאנעס. מיט וועמען
געהען זיי עס אויף א מלחמה?...

— אוראי, אוראי — האָט איהר נאַכגעזאָגט פונ'ם פּלאַץ
אנ'אלטע אָנגעגאַסענע אידענע — מען דארף דאָך לעבען אויף דער
וועלט. א, דאָס היטעל דארף מען האלטען אין די הענד...
— מיר זענען דאָך דאָ ביי זיך אין דער היים — האָט זיך
אַבגערוּפּען נחמן אין זיין טאָן פון עקשנות, ווי תמיד.

— און ווער ביזטו? — איז די אידענע אין כעס געוואָרען —
מיר? ווער איז עס מיר? וואו איז עס ביי אונז? מיינסט איד פערשטעה
ניט. אז איד האנדעל אין מארק, פערשטעה איד שוין גאָר ניט...
מען דארף זיצען שטיל, רעדען שטיל און טראכטען שטיל. קיינער
זאָל אונז ניט הערען און ניט זעהען. פערקלענערט די פריידען פאר
דער ארבייט — כעט. שארלאטאנעס! שטעלט זיך אויף די קניה
און שטעהט ניט אויף. שטעהט אזוי לאנג, ביז וואנען איהר וועט עפעס
אויסבעטען. אין דער היים מאטערט מען זיך מיט קליינע און גרויסע
קינדער. דאָס הארץ זאָל זיין פון אייזען, קאָן עס צעפלאצט ווערען,
קוקענדיג אויף זיי. געהט זיך דורך, וועט איהר זעהען. מען האלט אין
אין וויינען.

נעבען איהר האָבען זיך אָנגעהויבען קלייבען אלערליי מארק-
ווייבער. אָנגעטהון ווי בעטלערינס קעגען דעם העלען ליכט פון דער
זון האָט פון זיי איצט ארויסגעקוקט דאָס גאנצע העסליכקייט פון
דלות און צעשטערטער קערפער-פערנידערונג. אלע זענען זיי גע-
שטאנען, ווי בלינדע דערשראָקענע שאָף. וואָס מעהר ס'האָט גערעדט
די ערשעט הענדלעריין, אלץ ענגער האָבען זיי זיך געפרעסט צוזאמען,
אויפגעטרייסעלטע מיט'ן אמת פון איהרע ווערטער, וועלכע זענען
ביי יעדערע פון זיי, געלעגען ווי שטיינער אויפ'ן הארצען. פערזונקען
אין זייערע געוואוינהייטען, פערגרעבטע און חסרדעה'דיגע, אָבער
גלויבענדע און אָבגעריסענע פון דער ליכטיגער וועלט — האָט זיך
זיי געוואָלט שרייען פון פחד און שילטען אהן א סוף די יונגע און
אינגעשפארטע, וועלכע האָבען זיך קיינעם ניט געוואָלט אונטער-
געבען. יעדער איינציגע פון זיי האָט אויף זיין שטייגער פיינד גע-
האט די געוואנטע טענדענצען פון דער יוגענד, און זיי פלעגען מסר'ען
און ארויסגעבען זייערע אייגענע זיהן. פער'עקשנ'ט און טעמפ האָבען
זיי געהיט די הכנעה'דיגע מדות-טובות פונ'ם אלט-גוטען לעבענס-
שטייגער, גלויבענדיג, אז דאָס איז הייליג און טייער. פאר זייערע
אויגען האָט זיך געענדערט דאָס גאנצע מענשליכע לעבען. ס'האָבען

זיך געבראָכען די פעסטע יסודות פון תקופות און צייטען און זיי זענען
געבליבען פערשטיינערט. די צייט האָט אויף זיי קיין שליסט נישט
געהאט...

— איך זאָגט — האָט געשטאמעלט און איבערגע'חזר'ט זיך
אליין, אן'אלטינקער איד, וועלכער האָט ארומגעטראָגען ליכט צו פער-
קויפען. ער האָט זיך יעדעס מאָל געווענדעט דאָ צו שלמה'ן, דאָ צו
די ווייבער און איהם האָט אונטערגעהאלטען דער נאפטאיד —
איך זאָג, אז מען דארף אָנעהמען וואסער אין מויל און שוויגען.
וואָס זשע ס'איז עפעס משיח'ס צייטען? אז מיר וועלען זוכה זיין
צו קומען אהין, קיין ארץ־ישׂראל, דאָרטען וועלען מיר זאָגען. מיר
וועלען דאָרט אלסדינג געדענקען...

די רעדערייען האָבען זיך אָנגעשטעלט מיט אמאָל. ווי א בליץ
האָט עפעס נרויעס און ליכטיגעס אויפגעשיינט פאר אלעמען. די גאס
האָט גערוישט, מען האָט געשריגען, געהאנדעלט, געשוואוירען זיך,
נאָר צווישען די עמליכע מענשען איז פאָרגעקומען עפעס ריהרענדעס,
וואָס האָט ביי זיי אלעמען ארויסגערופען טרערען אין די אויגען.
קינער האָט מעהר נישט גערעדט. דאָס הייליגע וואָרט ארץ־ישׂראל
האָט אָנגעשטעלט אלע דבורים. ס'האָט זיך פארלאָרען פון די אויגען
דער מאַרק מיט זיין טומעל, וואו מענשען האָבען דור־דורות גע-
ווארט אויף די גליקליכע משיח'ס צייטען און דאָס שווער־געשאפענע
לעבען זייערס איז ביי זיי געווען בלויז אויף דערווייל, ביי יעדער
גוטער געלעגענהייט האָט ביי זיי אויפגעבליצט דער דאָזיגער הלום
פונ'ם גאָט־געבענשטען לאַנה, וועלכעס האָט געפליסט מיט מילך
און האָניג און יעדער איד האָט עס געזעהען מיט די אויגען לויט די
הערליכע בילדער פון דער ביבעל, בעצויבערטע מיט דער הייס־איד-
שער בענקעניש נאָך אַ היים, ווי יתומים בענקען נאָך דער מוטער,
וועלכע זיי האָבען נישט געקענט. און שלמה נאָך האָט זיך נישט אונטער-
געגעבען דער דאָזיגער שטימונג און ער האָט זיך יעדעס מאָל געריסען
עפעס צו ענטפערען.

— ארץ־ישׂראל — האָט נחמן געזאָגט פערטראכט אַן היים
האָט איבערגע'חזר'ט דאָס זעלבע.

— איך קוק זיך צו, ווי אזוי מענשען לעבען — האָט שלמה
מיט אמאָל ארויסגעערעדט, אוועקווארפענדיג דאָס העמערעל זיך צו
די פיס — און איך פרעג: וואו איז דער ווילען און וואו איז דער כח

פונ'ם מענשען? זאָגט מיר ניט "זיי" און זאָגט ניט "מיר." דאָס זענען אלטע בייקעס פאר ווייבער און קליינע קינדער. זיי און מיר. מיר און זיי — ס'איז אלץ איינס. וואסער אין טייך און וואסער אונטער דער ערד. אלץ איינס.

ארום האָט מען אָנגעהויבען זיפצען. אימעצער האָט שעמעוודיג עפעס אנ'אנדער מיינונג ארויסגעזאָגט און די ערשטע הענדלערין האָט מיט אמאָל א פאטש געטאָן מיט די הענט, אויפגעהויבען דעם בליק צו די לייכטערע הימעל, און איז אַוועק צוריק אויף איהר פלאץ.

— איהר קריצט מיט די ציין — האָט שלמה איראָניש גערעדט, בעטראכטענדיג דעם ארומיגען עולם — און איך האָב שוין מיינע ציין צעבראָכען פון כעס. איהר, אלטע, קראנקע און צעוואונדעטע, אין אייך זענען פאראן גאנצע ברוניםער פון פיין און צו אייך רעד איך. אָט ווערט געבוירען א מענש. ער דארף האָבען אַלס. ער דארף האָבען די גאנצע וועלט. און איהר ווילט אויך — נאָר איהר קאָנט ניט. איהר שטעהט ביי די טישען מיט די טייערסטע מאכלים. ביי די טירען פון שענע הייזער שטעהט איהר — און הונגעריגע, גע-וואלגערטע, נישטאָ, וואו דעם קאָפּ אָנצושפארען. און איהר וויינט, נו, פרעג איך: וואו איז אייער ווילען און וואו זענען אייערע כחות? ער האָט אראָבגעוואָרפען פון די קניען דעם שטיוועל און אין אויפערזונג האָט ער זיך אויפגעהויבען פונ'ם אָרט. זיין קול איז וואָס ווייטער קרעפטיגער געוואָרען:

— קיין דלות טאָר ניט זיין!... קיין דלות טאָר ניט זיין!... יעדערער פון אייך איז עלענד און יעדערער טראכט אויף זיין שטייגער. איינער זאָגט: מיר דארפען ליידען פאר די זינד פון די אמאָליגע דורות. דער אנדערער הייסט זיין אונטערטעניג, ווי בלינדע שאָף און דער דריטער זאָגט צו א לעקעכעל. מיר וועלען אמאָל געהען קיין ציין!... נאָר קיינער זאָגט ניט, אז עס דארף ניט זיין קיין דלות!... — ער איז א משוגענער! — האָט אימעצער א געשריי געטהון פונ'ם עולם.

— אמאָל פלעגט מען אזעלכען פערווארפען מיט שטיינער. און איצט פער'סמ'ט ער די וועלט. זיינע רייד זענען דאָך סס'המות. נ'מיך געהן, מיינע אויערען זאָלען דאָס ניט הערען. און נאָך אנ'—

עלטערער מענש, א איד מיט א באָרד. אָט פאר וואָס מען האָט אונז
פיינד, אָט פאר וואָס מען שלאָגט אונז.

און דער דאָזיגער מענש האָט זיך, שטויסענדיג ערגעץ אין דער
קרום, געמאכט פאר זיך א וועג צווישען דעם מענשען-געזעמעל.
וואָס האָט איהם ארומגערינגעלט. ער איז א וויילע שטעהען געבליבען
נעבען שלמה'ן און ביז איהם אָנגעקוקט א רגע. דערנאָך האָט ער
געגעבען א שפיי און שאַקלענדיג זיך ווידער אין דער קרום, איז ער
אזוי אוועק אין גאס אריין. פון ווייטען האָט מען געזעהען, ווי אזוי
ער דרעהט מיט'ן קאָפּ און מאכט מיט די הענד, נאָר קיינער האָט זיך
אויף איהם ניט אומגעקוקט. דער עולם האָט ביז געמורמעלט און איז
זיך לאנגזאם פאנאנדרעגאנגען, ניט קיין צופירדענער. נעבען של-
מה'ן איז נאָר שטעהען געבליבען א קליין מיידעלע, וועלכע האָט
געחאלטען אין די הענט א קליין קארטאָנען קערבעל מיט דאָמער-
היט...

נחמן מיט היימ'ען זענען שוין געגאנגען זייער וועג און דער
ערשטער האָט גערעדט אין אויפֿרעגונג:

— ס'אָטעמט זיך מיר אזוי גרינג. היים, נעבען שלמה'ן זענען
מיר אויסגעוואקסען פליגעל. דאָ איז אזוי גוט!... איהר וועט מיר
גלויבען, מיר וואָלט זיך געוואָלט איצט לויפֿען, זינגען, שפּרינגען.
איך ווייס אליין ניט וואָס עס איז מיט מיר.

ער איז געווען אין אזא ריהרענדר-גליקליכער שטימונג, וואָס
טרערען זענען איהם געשטאנען אין די אויגען. אין גאס האָט עס ווי-
דער געקאכט און גערוישט פון מענשען-באוועגונג און, אזוי ווי
פייער-שפּריצען, האָבען זיך יעדעס מאָל ארויסגעריסען איינציגע
קולות פונ'ם שטימען-געמיש צווישען חמון. אין זיינע אויערען האָבען
זיך אָבערופען, ווי א זיסע מוזיק די אויסגעשרייען פון די קליין-
הענדלער אויף די טראַטוארען, ער האָט זיך ניט געקאָנט אָנקוקען
צו זעט אויף זייערע קונציג-פאנאנדרעגעלייגטע סחורות, וועלכע זיי
האָבען פונקט אזוי קונציג פערקויפט צו אלערליי פרמדע מענשען. און
געווען איז דאָ פון כל-טוב! אזוי ווי אויף א רייד האָבען זיך פשוט
אויף דער ערד געוואלגערט אלערליי שטיקער שניטס-סחורה, געמאָלטע
אין אלערליי פרעהליך-פארביגע קאָלירען און בלומען. און גארדינען,
זייד און אטלאס-בענדער, טעכלעך, ליאלקעס און שפיעלצייג — אלס
דאָס גוטס. געווען זענען עס דורכאויס ביליגע סחורות, וועלכע האָבען

גערייצט דאָס אויג פון יעדען פערבייגעהער מיט זייערע פערשידענע העל־רעשיגע פארבען. און נחמנ'ען האָט זיך אויך געוואָלט זיין צוויי־שען זיי, די הענדלער און קרעמער פונ'ם מארק, וועלכע האָבען דאָ פריי פערקויפט אלערליי שענע און ביליגע זאכען און מיט זיין יונג־שטארקען קול וואָלט ער אויך גערופען קונים צו זיך. אָנגענעהם וואָלט איהם געווען צו רעדען מיט די פערבייגעהערע מיידלעך און ווייבלעך און אריינקוקען אין זייערע ליידענשאפטליכע בליקען, גע־ווענדעטע אויף יעדען שטיקעל סחורה, וועלכעס פאנגט זיי מיט'ן שענקייט און ביליגקייט און צווינגט זיי אין אויפ־גענונג אָנצוריהרען עס מיט דער האנד איין מאָל און דאָס אנדערע מאָל ביז דאָס הארץ פונ'ם קונה קאָן נישט ביישטעהען דעם נסיון. ס'האָט זיך איהם אויך געוואָלט קושען און בעשענקען מיט מתנות די קליינע קינדער־לעך, וועלכע האָבען זיך נאָכגעשלאַפט די אַרימע מאמעס מיט זייערע פערבענקט־אויפגעפלאַמטע קינדער - אויגעלעך צו אלע שפיעלערייען פון ארום.

— איך זאָג דיר, חיים, עפעס איז מיט מיר אזוינס — האָט ער ווידער געזאָגט, וואונדערענדיג זיך איבער זיך אליין און חיים האָט געענטפערט שמייכלענד:

— איילט זיך ניט, נחמן. קיין פליגלען האָט מען דאָ ניט לייעב. מען האקט זיי דאָ אונטער, ווי ביי שטוביגע היינער... און די גאס האָט אלץ גע'רעש'ט און געשריען.

די קונים האָבען ניט געאיילט און אויך אין איילעניש געקויפט אלערליי זאכען, דראָהענדיג יעדעס מאָל אוועקצוגעהען. די קרעמער האָבען זיך געשראָקען און זענען אויך נאָכגעביגער געוואָרען. שרייענדיג און שווערענדיג זענען זיי נאָכגעלאָפן יעדען קונה און דערביי האָבן בען זיי גע'כעס'ט און געשאַלטען זיך אליין בייגלייך מיט זייער ביטער שטיקעל כרויט. אין ערגערניש און פיין האָבען זיי געטהון העסליכע זאכען. אזעלכעס איז געווען זייער לעבען.

III.

זונטאָג האָט זיך נחמן דערוואַרט דעם אָווענד און איז אוועק געגאנגען צו שלמה'ן. פערבייגענדיג דעם מארק פון אלטווארג, איז ער אריין אין די גאסען פון דער פאָרשטאָרט און ער האָט זיך באלד דערפיהלט אין אנט'אנדרער וועלט. דאָרטען, פון וואנען ער איז געקומען, האָט זיך דאָס שטאָרטיגע נאכט־לעבען ערשט אָנגעהויבען און אין דעם העלען זילבער־גלאַנץ פון די עלעקטרישע זונען־לאַמפען האָבען מענשען אויסגעזעהען, ווי מלאכים פון פרייד און ליכטיגקייט. מיט אַ זיגעס־קלאַנג זענען געפאָהרען די גאסען־וואַגאָנעטקעס און די פערד האָבען דייטליך געקלאַפט מיט די פאָרקאָוועס איבער'ן ברוק, א געשמידטען אין שטיין און צעמענט. ס'זענען געפלויען קארעטעס אויף גומענע רעדער און בילד־שעהנע פרויען זענען אומעטום געדאָנגען אַנקעגען.

אלע האָבען געשמייכלעלט. די הויכע און עלעגאַנט־גע־צירטע מאַסיווען פון די הייזער האָבען זיך אין גלייכע שורות געדאָנגען מיט די בעלזשיכטענע פענסטער, אין וועלכע ס'האָבען זיך באַ וועגט מעכטיג, פרייע און גליקליכע מענשען. אַלץ האָט אויסגעזעהען שעהן און הערליך און די שפאַצירערנע האָבען העפליך אָבגעטראָטען דעם וועג איינס פארן אנדערן, ווי זיי וואָלטען סאלוטירט זיך אליין — די געסט פונ'ם דאָזיגען יוס־טוב מיט זיין פראכט און העל־זילבערנער פייער־ליכטיגקייט.

אין דער פאָרשטאָרט האָט געהערשט א בלינדע פינסטערניש. ס'האָבען זיך געהערט צוגעשלאָגענע און טעמפ־הייזערניגע שטימען פון מענשען, וועלכע האָבען זיך געשארט איבער די קרומע און ניט־ברוקירטע גאסען. ערטערווייז האָבען זיך געשפילט קינדער אין גרופען און איינציגע, העלכענדיג מיט זייערע קינדערישע פרעהליכ־

קייטען און געשרייען אין דער ארומיגער פינסטערניש. די ווייבער האָבען געמיטליך געפלאַפעלט נעבען די טויערען און מיט יעדען מיידעל איז א בחור גענאנגען.

די פּאַרשטאַדט האָט אויסגעזעהן אונענדליך. א גאס און א געסעלע און א געסעלע אין א גאס. ווי א צויבר־שפילעכעל, האָט זי זיך מיט אַמאָל געענדיגט און באלד אויסגעוואקסען ווידער און ס'איז ניט געווען צו וויסען קיין גבול און קיין סוף. וואָס ווייטער פון שטאָדט זענען די הייזער אַלץ נידעריגער געוואָרען. אַלץ טיפער זענען זיי געוואקסען אין דער ערד און די איינציגע גאסען־לאַמטער־נעס זענען ביסלעכווייז אינגאנצען פערשוואונדען. די לופט איז געווען אַנגעזאפט מיטן פוילען ריח פון גאסען־מיסט און פארדומפט־שטעהענדיגע וואסערען.

א גוט געפיהל האָט באהערשט נחמ'ען, ווען ער איז אריין אין דעם הויף, וואו שלמה האָט געוואוינט. אין איין שטאָק די הויך, מיט לאַנגע פליגלען, האָט ער זיך געשפרייט אויף פיער גאסען, אריינגעהענדיג אין זיינע אַרימע דיר'לעך הונדערטער מענשען. דער הויף איז געווען ברייט, גרויס און קייטיג אין אלע צייטען פון יאָהר. געזונקען מיט די רעדער אין דער בלאָטע זענען דאָרטען תמיד געשטאנען פוהרלעך און וועגען, וועלכע האָבען אין דער פינסטער אויסגעזעהען ווי שווארצע שטיינער. פון די שטאהלען האָבען זיך געהערט דאָס הירזשען פון פערד און דעם לאַנג־אויסגעצויגענעם מוה־געשריי פון בהמות.

— וואו וואוינט דאָ שלמה? האָט נחמן געפרעגט א אינגעל, וועלכער איז איהם אָנגעקומען אנקעגען מיט אַנ'עמער אין האַנד.
— שלמה? — האָט יענער איבערגעפרעגט און איז שטעהען געבליבען — וועלכער? דאָ איז פעהאן א סך שלמה'ס. ס'איז דאָ ביי אונז "אונזער שלמה". פארהאן שלמה בוי, שלמה כאלאט, שלמה דער קאָרטען־שפילער...

— איך דאַרף שלמה דעם שוסטער — האָט איהם נחמן אייִבערגעשלאָגען מיט א שמייכעל.

— א, "אונזער שלמה". איך האָב באלד פארשטאנען. געהט גלייך. ביי דער טהיר וועט איהר זעהן א פאס וואָסער.

נחמן איז אוועק פערביי דעם לינקען פליגעל און דאָ האָט מען איהם נעבען יעדער טהיר געפרעגט: איהר דארפט צו "אונזער

שלמה'ן? גלייך, גלייך. ביי דער טהיר שטעהט דאָרטען אַ פּאַס.
נאָר ער איז, דאכט זיך, נישטאָ אין דער היים.

ביז נחמן איז צוגעקומען צום פּאַס איז ער שוין אינגאנצען
געווען איינגעטונקט אין בלאָטע. דורך דער אָפּענער טהיר האָט
זיך פּונ'ם צווייטען חדר'ל געזעהן פייער. נחמן איז אריינגעגאנגען
שטיל. און אַ נידעריג שטיבעל מיט אַ פענסטערל אין גאס אריין
זענען געזעסען דריי פֿרויען. צוויי פון זיי האָבען הויך גערעדט
צווישען זיך און די דריטע האָט נאָר געהערט, אָנשפּאַרענדיג אַ
פּער'חלומ'טע דעם קאָפּ צו דער וואַנד. דערזעהענדיג אריינקומען
אַ מאַנסביל האָט די שוויגענדע מיט אַמאָל אַ געשריי געטהון און
האָט זיך צוגעדעקט מיט די הענד דאָס פנים.

— ווער איז דאָרטען? — האָט אומרוהיג געפרעגט די צווייטע
פּרוי, אויפשטעהענדיג פּונ'ם פּלאַץ.

— וואָס האָט איהר זיך דערשראָקען? — האָט זיך נחמן
געוואונדערט.

— איהר זענט געקומען צו אונזער שלמה'ן? — האָט זי וויר-
דער געפרעגט — זעצט זיך. ער דארף באַלד קומען צו געהן.

זי איז צוגעגאנגען צו יענער, וועלכע איז געזעסען מיט די
הענד פּערדעקט דאָס פנים און האָט זיך אָנגעהויבען סוד'ען מיט
איהר, ווייזענדיג יעדעס מאָל אויף נחמן'ען און, ווען יענע האָט
אַ שמייבעל געטהון, האָט זי געזאָגט הויך:

— זעהט איהר, ווי אזוי גרינג איך האָב זי באַרוהיגט... א, איך
קאָן מיט איהר רעדען... אָט נעסי קאָן ניט.

נחמן האָט אַ קוק געטהון אויפן מיידעל, וועלכע איז געזעסען
ביי דער זייט נעבען וואַנד און ער איז רויט געוואָרען. זי איז אלט
געווען אפּשר ניט מעהר ווי זיבעצען יאָהר, נאָר עפּים אַרויסרי-
פּענדרייצענדעס און זעהר אָנגענעמעס איז געווען אין יעדען בליק
און יעדער באַוועגונג איהרס.

— איך וויל נישט קאָנען — האָט זי געזאָגט פּער'עקשנ'ט —
זאָלען דאָס אנדערע טהון.

— פאַרוואָס זשע האָט זי זיך דערשראָקען? — האָט זיך
נחמן געוואונדערט, קוקענדיג אויפן מיידעל, וועלכע האָט אויף איהם
אַזאַ שטאַרקען איינדרוק געמאַכט. דערביי איז ער ביז געוואָרען
אויף זיך אליין.

נעסי, דערפיהלענדיג אז זי געפעלט, האָט זיך מיט אַ כּוּן
אַבעקערט און די צווייטע, די שוואַרצאויגיגע, האָט זיך אַרויס
געכאַפט:

לאַה האָט מורא פאַר פּרעמדע מענשען, זי איז אַ דערשראָקענע.
— אָט וואָס — האָט געזאָגט נחמן, אומקוקענדיג זיך צו נעסין
— ווער זשע האָט זי איבערגעשראָקען?

— אַ, און דער פּרעגט אויך — האָט נעסי איבערגערעדט
מיט פּערדרום און האָט זיך אָנגעבלאָזען.

— פאַרוואָס זאָל מען ניט טאַרען פּרעגען? — האָט זי איבער-
געשלאָגען די שוואַרצאויגיגע — איך וואָלט אויך געפּרעגט. נה,
איך וועל אייך זאָגען. לאַה האָט זיך פּערליעכט און האָט תּוּנה גע-
האַט און אין אַ יאָהר אַרום איז דער מאַן איהרעך געשטאַרבען אין
גאַס. ער האָט געהאַט די "פּאַליגע", און דעמאָלט האָט זיך עס ביי
איהר אָנגעהויבען. אַ, וויפּיעל צרות אונזער שלמה האָט זיך שוין
פון איהר אָנגעליטען. פּרעגט ביי די שכנים. אלע האַלטען איהם
דאָ פּשוט פאַר אַ הייליגען מענשען.

— דאָס איז זיין טאַכטער? — האָט זיך נחמן אינטערעסירט
צו פּרעגען.

— איהר דאַרפט זיך שוין אָנשטויסען אליין. נאָכן מאַנס
טויט איז ביי לאַה'ן געבליבען אַ קינד, אַ מיידעלע...
— איך וואָלט געוואָלט זיין די — האָט לאַה געזאָגט מע-
לאַנכאַליש.

— איהר הערט — אלע מאָל זאָגט זי אַזוי... דאָס מיידעלע
איהרס איז געווען אַ גוטינקע, אַ שטילינקע און אז זי איז אונט-
טערגעוואַקסען האָט לאַה אָנגעהויבען געהן אַרבייטען אויף דער
פאַבריק און שלמה פּלעגט אויך אוועקגעהען. דאָס מיידעלע האָט
מען אלע מאָל איבערגעלאָזען ביי דער שכנה. דערנאָך... — זי האָט
אַ ביסעל צוגעשוויגען — דער שכנה'ס אינגעל האָט זי דער'הרג'עט.
אַ קליין אינגעלע פון פינף יאָהר.

— דער'הרג'עט... — האָט נחמן אַרויסגעשטאַמעלט. ער איז
בלאַס געוואָרען און זיין גוטע שטימונג איז אוועק.

— אַ — האָט זי געזאָגט אין אַ לאַכענדיגן טאָן —
וואָס האָט איהר זיך אַזוי איבערגעשראָקען. פאַרהאַן דאָ נאָך ער-
גערע צרות. פאַראַיאָהרען האָט דאָ אַ חזיר אויפגעפּרעסען אַ

קינד פון ניין חדשים, וואָס איז געשלאָפּען אין אַ מולטער... וואו
איז געווען די מאמע? געגאנגען ארבייטען.
זי האָט נאָך אמאָל אזוי ווי אַ כליפע געהוּן, געפרובט זיך
צולאכען און מיטאמאָל האָט זי געפרעגט זעהר טיכטיג!
— איהר דארפט צו שלמה'ן וועגען עפּים אַ אינטערעס?
— איך וואָלט אויך געוואָלט זיין אַ אינטערעס — האָט לאה
אריינגעזאָגט פּער/עקשנ'ט.
נחמן איז געשטאנען אַ פּערטראכטער:
— יא, אַ אינטערעס.
— וואָס טהוט איהר? איהר ארבייט אין אַ פּאבריק?
— ניין, ניין, איך האָב געדינט ביי אַ בעל-הבית, אָנגעקליבען
אַ ביסעל געלד זוך איך איצט אַ שותף. איך וויל זיך שטעלען אין
מאַרק מיט סחורה.
— אהא! האָט מיטפיהלענד, אויפגעפלאַמט די שוואַרצאויגיגע
— ביי איך האָט זיך שוין עס אויך אָנגעהויבען. אלע ווילען אויף
דער פּרייער וועלט. דאכט זיך ווי אזוי שלעכט אונז איז שוין דאָ
און מיר טראכטען נאָך איך פון עפּים.
— איהר טראכט אויך דערפון? — האָט זיך נחמן געוואונד-
דערט, אויסמיידענדיג צו קוקען אויף נעסין, וועלכע האָט אויסגע-
דרייט דאָס פנים איהר'ס גלייך צו איהם.
— איצט זעה איך, אז איהר זענט נישט קיין היגער. מיר
טראכטען און מיר האָפען. מיר שפּילען און דאָס איז אינזער האָד
פּענונג. אויב ניט דאָס צעטעל, ווער זשע? ווען איהר געהט זיך
דורך דאָ אין גאס, וואָלט איהר אין יעדער שטוב געפונען אַ לייפ-
ציגער צעטעל. מיר ווערען פשוט בללות, נאָר פּארהאן אַ האָפּענונג.
נחמן האָט זי אויסגעהערט מיט אַ פּערכאפטען אָטעם. פון
דעם צווייטען צימער האָבען זיך דערהערט שווערע טריט. די שוואַרצ-
אויגיגע איז געוואָרען אויפּמערקזאם.
— דאָס איז מיין מאן — האָט זי געזאָגט און דאָס קול איז
איהר מיט אמאָל. אזוי ווי איינגעפאלען און שטיל געוואָרען —
ער איז, דאכט זיך, שכור, ווייטער, הייסט עס, גאָר ניט פּערדינט.
זי איז ארויסגעלאָפּען, ווי אַ פּייל אויסען בויגען, ניט געזע-
גענענדיג זיך און באלד האָט זיך דערהערט אַ גראָב זידלעריי און
איהר שטילבעטענדער קול.

— א לעבען — האָט נחמן ארויסגערעדט אין אומעט.
— אָנקוקען קאָן איך ניט אזעלכע מענשען! — האָט זיך אָב-
גערופען נעסי — אלע גוט. שכורים, גראָבע יונגען און מען קאָן
זיי קיין מאָל, מיט גאָר ניט אָנועטיגען... אמאָל זיי איך מיר
און טראכט: ווי אזוי קאָן איך ווערען אזעלכע? איך וועל האָפען
אויף אַ גראָשען און מיין מאַן וועט זיין א קראַנקער, אַנ'אויסגע-
מאַטערטער און נאָך אפשר א שכור אויך, מיט אָט אזא לאַנגער
באָרד און פון איהם וועט שמעקען, ווי פון א רינשטאָק.

— יאָ, אזוי איז עס — האָט נחמן געשטאמעלט, א צופרי-
דענער פון איהר אויפגערגט־בייזען טאָן.
— דאָס וועט ניט זיין — האָט זי געטאָקט אין עקשנות איהר
יעדעס וואָרט — איך האָב געשוואוירען.

אין שטוב איז אריינגעקומען א פרעמד מירדעל, ניט קיין
שעהנע מיט א קלייענדיג פנים און דערשראָקענע אויגען. אינגאנצ-
צען איז זי עפּים געווען א געלינקע. זי האָט געטראָגען א געל קליידעל
מיט געלע שייך און א געל בענדעל אין די האָהר. ס'האָט פון איהר
געוועהט מיט אומעט און טעמפּער מכולבל'קייט, ווי זי וואָלט זיך
געוואונדערט, וואָס אויך זי עקזעסטרירט אויף דער וועלט. דער
זעהענדיג אַנ'אומבעקאנטען מענשען, איז זי, ווי אַ פארשטארטע,
שטעהן געבליבען אויף דער שוועל און האָט א וואונק געטהון צו
נעסין מיטן פינגער.

— דו זיצסט דאָ — האָט זי געמורמעלט אין דער שטיל —
און דאָרטען אין גאס ווארט אויף דיר אברהם. ער וויינט מיט טרעה-
רען. וואָס מאַטערסטו א מענשען?
זי האָט עס ארויסגערעדט מיט היץ און דערנאָך האָט זי צו-
געגעבען מיט א געבעט:

— קום, קום, איך בעט דיך!
— נאָך וואָס וועל איך געהן — האָט נעסי געזאָגט הויך און
נחמלעך האָט זיך געדאכט, אז זי ווענדעט זיך דורכאויס צו איהם
— איך האָב פיינר מאַלערס. געה אליין צו איהם. ער געפלט
דאָך דיר.

זי האָט אויפּמערקזאם זי אָנגעקוקט און איהר קול איז מיט
אמאָל הארט געוואָרען:
— אפשר וועט ער זיך אין דיר פּערליבען...

— דו לאכסט — האָט, בלאַסווערענדיג, געענטפערט דאָס
 מיידעל — און איך זאָג דיר. ווען ער קאָן, וואָלט ער זיך פּערליבט.
 נעסי, צוליעב איהם וואָלט איך די שטוב אויפגעהויבען פונ'ם אָרט.
 איך שטארב נאָך איהם. ער ווייס עס, נאָר איך קאָן ניט... אָט האָב
 איך צוליעב איהם אָנגעטהון א שטענגעלע. די געלע שייך האָב איך
 אויך צוליעב איהם געקויפט. און דאָס נייע שפיגעלע. ער זעהט עס,
 נאָר ער קאָן ניט. נעסי, איך האָב איהם ליעב. געה אַרויס צו איהם.
 — איך וועל נישט געהען — איז נעסי אין כעס געוואָרען —
 איך האָב פּינד קבצנים. איך וואָלט, דאכט זיך, מיר א מיתה אַ-
 געטהון, ווען איך פּערליעב זיך אין אַ'אַרבייטער.
 — פאַר וואָס זשע ביזטו מיט איהם אַרומגעגאַנגען? האָט איהר
 פאַרגעוואָרפּען דאָס קלײַענדיגע מיידעל, אַרויסגעעהנדיג מיט נעסי'ן
 אינ'ם ערשטען צימער.
 — איך בין ניט שולדיג, וואָס איך געפּעל אַלעמען — האָט זיך
 געהערט נעסי'ס קול.

זיי האָבען זיך אָנגעהויבען צו סור'ען און זענען ביידע אַרויס
 פון שטוב. נחמן איז געבליבען מיט לאה'ן אליין. ער האָט זי אָנ-
 געקוקט מיט א שווער געפיהל און זי איז געזעסען איינקעגען א שמייכ-
 לענדע און א צופרידענע, ווי זי וואָלט זיך געשפיגעלט אין איהם.
 ער האָט געזעהען, ווי אזוי זי קאָפּירט אַלע זיינע באוועגונגען. די
 צייט האָט זיך געצויגען זעהר ניט היימליך.

— וואָס זעהט זי עס אזוינס אין מיר? — האָט נחמן זיך
 אליין געפרעגט, אינגאַנצען א בעזיגטער דורך איהרע בליקען, וועלכע
 האָבען איהם געוואַרעמט ווי זונען-שטראַהלען. ווייך און צאַרט
 האָט ער זיי געפיהלט אויפ'ן שטערען און איבער'ן גאַנצען פנים
 נאָר געשטויסען האָט איהם איהר בליק, ווען זי האָט איהם טיף
 אַריינגעקוקט אין די אויגען אַריין.

— שוין שפּעט — האָט נחמן געזאָגט שטיל. אין אַנשטרענגונג
 האָט ער, אויסגערעדט דעם קאָפּ צום פענסטער און זיין קול איז נאָך
 שטילער געוואָרען — א פינסטערע נאכט.
 — איך וואָלט געוואָלט זיין די נאכט — האָט לאה געזאָגט
 געהיימיספּול.

נחמן איז געזעסען א פּערטראכטער און א פּערלורענער.
 — וואָס פאַר א לעבען איז עס דאָ.

נאָר עפעס נייע כחות זענען איהם צוגעקומען און פון אומערדום
האָט ער זיי געפיהלט. פונ'ם נידריגען שטיבעל און פונ'ם גרויסען
הויף, וואוהין ער האָט געקאָנט אריינקוקען דורך פיער פערשידענע
נאסען, וועלכע האָבען דאָס נידריגע הויפעל בעוואכט. דאָרטען, וואו
ער האָט געדינט אויף דער שטעלע, האָט ער געזעהען זעהר פיל מענד
שען אין אומגליק און פיין פון האָרוואניע און ראגות, נאָר עפעס
איז ביי זיי געווען אזעלכעס, וואָס האָט זיי צוגעבונדען צום לעבען
און געטריבען זיי צו לעבענס־אינטערעסען. און דאָ איז ער, אזוי ווי
אין א זומפּה אריינגעפאלען. דאָס קאָכענדיגע לעבען האָט דאָ אויס־
געזעהען, ווי א קויטיגער שטראַם און מענשען האָבען זיך געהאלטען
אויפ'ן אויבערפלעך פון זיינע וואסערען, ווי אוועקגעוואָרפענע אומד
נוציגע שאלעכצער, טראָגענדיג זיך ערגעץ אין אימפעט, ניט וויסענדיג
אליין וואוהין.

— איהר האָט לייעב קינדער? — האָט זיך פלוצלינג דערהערט
לאה'ס שטים.

זי האָט שוין דאָן געקוקט ערגעץ אין דער זייט אריין און געקוקט
האָט זי פער'עקשנ'ט, ווי דאָרטען אין דער זייט וואָלט געשטאנען
און ס'וואָלט זי גערופען צו זיך עפעס אזוינס, וואָס זי אליין האָט נאָר
געוואוסט דערפון.

— איך האָב לייעב — האָט נחמן געענטפערט, ניט דערקענענדיג
זיין אייגענעם קול.

— איך האָב געהאט זעהר א טייער מיידעלע. א גאָלדענע, א
שטיילינקע און א וואוילינקע. דאָס פנימ'על האָט איהר געלויבטען,
ווי די זון. די הערעלעך זענען איהר געווען גאָלדענע, איטלעכס הערע־
לע פון גאָלד. און אז איך פלעג קומען פון דער ארבייט, האָט זי מיך
דערקענט. געצויגען זיך צו מיר מיט די הענטעלעך און זי האָט גע־
לאכט. און דער דלות האָט ביי מיר אוועקגענומען מיין גאָלדען מיי־
דעלע — איז זי מיט אמאָל ברוגז געוואָרען — זיי זאָגען אלע, אז
א קינד האָט זי דער'הרג'עט. נאָר איך ווייס, אז דאָס איז אַ ליגען.
דער דלות האָט זיך פערשטעלט פאר א קינד און ער האָט דער'הרג'עט
מיין גאָלדען מיידעלע. דער דלות האָט זי צוגע'גנב'עט. מיין הארץ
האָט ער אוועקגענומען... פריהער האָט ער מיר געגעבען איך זאָל זיך
אָנשפייגעלען אין איהר און דערנאָך האָט ער גע'הרג'עט מיין גאָלדען
מיידעלע. ער האָט מיך צוליעב דעם געשיקט ארבייטען ער זאָל דאָ

קאָנען דערווייל הרג'ענען מיין גאָלדען מיידעלע. אזוי ווי מען פער-
טרייבט א פויגעל פון זיין נעסט, אזוי האָט דער דלות מיך פערטריבען
צו דער ארבייט און ער האָט זי דאָ דער'הרג'עט, מיין גאָלדען מיידע-
לע.

זי האָט גערעדט מיט א שטיל געזאָגעריי אין טרויעריגזינד
גענרע טענער, ווי פון א תחינה ארויס. נחמן האָט זי אויסגעהערט
און דאָס הארץ האָט איהם געדריקט פון רחמנות. זיין ביסעל צער,
וואָס ער האָט אימבערגעלעבט די לעצטע חדשים נאָך זיין צושיידען זיך
מיט נתנ'ען, האָט איהם איצט אויסגעזעהען אזוי קליין אין נישטיג.
נעבען איהם איז דאָ געזעסען א האַלב־משוגען ווייבעל אין האָט געזונד
גען דאָס גרויזאמע ליעד פון נויט מיט איהר טייוועלשער שליטה
איבער'ן ליידענדען פאָלק... ווי א שטיין האָט זיך איהם דאָס ליעד
געלויגט אויפ'ן הארצען.

— אָט בין איך ווידער דאָ — האָט זיך אָבגערופען נעסי,
שטעהענדיג אויף דער שוועל. זי איז אריינגעקומען און ארום איז
ליכטיג געוואָרען, ווי זי וואָלט א זונען־שטראַהל אריינגעבראכט מיט
זיך.

• — דאנקען גאָט — האָט נחמן געטראכט א דערפרעהטער.

— איך בין ניט שולדיג, וואָס איך געפעל אלעמען — האָט זי
ווידער אמאָל געזאָגט מיט תמימות און חן — מיט קיין שוועבעל
וועל איך זיך דאָס פנים ניט אָבגיסען צוליעב קיינעם. שלמה, דאָ
גוארט אויף אייך א מענש, האָט זי אריינגעשריען אין דער פינסטער־
ניש פונ'ם ערשטען צימער, וואו אימעצער האָט זיך באוועגט און גע-
זוכט דאָרטען עפעס.

— איך וועל באַלד אריינקומען — האָט זיך דערהערט זיין
קול — איך וועל נאָר אוועקשטעלען דאָס קעסטעל.

נחמן האָט געקוקט אויף נעסי'ס אויפגערעגט שעהן פנים. איצט
איז ווידער געווען עפעס א ווילדקייט אין אלע איהרע באוועגונגען.
פון צייט צו צייט האָט זי זיך אומגעקוקט צו נחמן'ען, ווארפענדיג
אויף איהם אין איילעניש איהרע הייס־גליהענדע בליקען.

— איך וועל שוין געהען אהיים — האָט זי געזאָגט הויך, ווי
זי וואָלט א וויכטיגען נייעס דערצעהלט — איך וועל ווארטען ביז
אלע וועלען אנשלאָפען ווערען. דערנאָך וועל איך ארויסגעהען פאר'ן

טויער, און וועל קוקען אין גאס אריין. איך וועל קוקען אויף דער שטאָרט...

— איך וואָלט געוואָלט זיין די שטאָרט — האָט לאה געמורמעלט אין דער שטיל...

— די שטאָרט — האָט נעסי ווידער דערצעהלט — און דאָס מאָל האָט עס שוין אויסגעזעהען, ווי א צויבער־מעשה'לע — אזא ליכטיגע איז די שטאָרט. ביי נאכט איז דאָרטען אזוי ליכטיג, אז ס'דאכט זיך, אלסדינג ברענט דאָרטען אין פלאמען. איך וועל ארויס־געהען און קיינער וועט מיך ניט זעהען, איך וועל קוקען אויף די פייערען פון דער שטאָרט און איך וועל מיר טראכטען... פון מיין לעבען וועל איך טראכטען. פון זיך אליין...

— נו, אָט בין איך איך דאָ — האָט געזאָגט שלמה, ארייני־קומענדיג און געווענדעט צו נחמ'ען האָט ער צוגעגעבען — דאכט מיר — איך האָב דיך ערגעץ געזעהען.

— יא, דאָרטען אין מארק, איך בין ביי איך געווען מיט חיימ'ען.

— א, דו ביזט געווען מיט חיימ'ען? איך האָב זיך שוין דער־מאָנט, א מענשעל איז שוין דאָ. אמת ניט איבעריג קיין געזונדטער, ניט קיין גביר, נאָר ס'איז דאָס, וואָס דו דארפסט. זיי, מיר וועלען נאָך רעדען דערפון.

ער איז צוגעגאנגען צו לאה'ן און א גלעט געטאָן זי איבער'ן קאָפּ, זאָגענדיג ווייך און צארט:

— וואָלסט אפשר געהען שלאָפען. שוין שפעט.
— איך וועל געהען, טאטע — האָט זי געענטפערט מיט הכנעה — נאָר איך שטער דאָ קיינעם ניט.

— זאָל זי נאָך זיצען א ביסעל — האָט זיך אריינגעמישט נעסי — זי ליגט סיי ווי א גאנצען טאָג.

שלמה איז ארויס אין פאָדער־צימער, מיטנעחמענדיג דאָס לעמד פעל און באלד איז ער אריין צוריק מיט א צוגעדעקט קריגעל אין האנד און א שטיק ברויט פון אויבען.

— איהר רעדט זיך געזונטערהייד און איך וועל דערווייל אָב־עסען, פון פריהמאָרגען נאָך אין מיין מויל ניט געהאט.
ס'איז געוואָרען שטיל. לאה האָט זיך ניט אויסגעטאָן, נאָר זי האָט

גרייט געמאכט דאָס געלעגער צו לייגען זיך אין בעט אריין און נעסי
האָט איהר געהאַלפּען דערביי.

— נו, איך וועל שוין געהען — האָט זי געזאָגט מיט א זיפּי,
ווען לאַה איז שוין געלעגען אויף איהר ארט מיט צוגעמאכטע אויגען
— צי דו ווילסט, צי דו ווילסט ניט, אהיים דארף מען געהען. איך
וועל שוין כאַפּען א חלק. דער טאטע וועט מיר שוין מיינס באַצאַהלען.
א גוטע נאכט!

זי האָט זיך אַבגעשטעלט א וויילע נעבען נחמ'ען, דורכגענומען
איהם מיט'ן בליק און איבערגעהענדיג דאָס צימער, איז זי פּער-
שוואונדען געוואָרען אין דער פינסטערניש פון דער אָפּענער טיר.
— א וואויל מיידעל — האָט נחמן געזאָגט פּערטראכט.

— א טייערע — האָט שלמה צוגעשטימט, אוועקרוקענדיג פון
זיך דאָס ליידיגע קריגעל — און דערפאר איז אָך און וועה צו איהר.
— פאר וואָס זשע? — האָט זיך נחמן געוואונדערט, און איז
מיט אמאָל רויט געוואָרען.

— דערפאר, וואָס די טייערע ווערען גיכער פּערפאלען און נעסי
איז שוין אויפ'ן וועג... דערווייל איז זי נאָך דאָ, צווישען אונז. געהט
ארום און רעדט, נאָר מיט'ן הארץ איז זי שוין דאָרטען, וואו ס'ווארט
אויף איהר דער גיהנם זי איינצושלינגען. ווי א בלימעלע, וואָס מען
לאָזט אוועק אויפ'ן וואסער, אזוי שווימט דאָס מיידעל אוועק פון
אונז. אזעלכער איז דער גורל איהרער.

— אפשר וועט זי נאָך — איבערטראכטען — האָט נחמן גע-
זאָגט מיט האַפּנונג.

— דאָס לעבען איז שטארקער פון אלע אונזערע רעיונות — האָט
שלמה קאלט געענטפּערט — האָסט געזעהען וויפיעל הייזער ס'זענען
דאָ ביי אונז אין גאס?

— וועלכע הייזער? — האָט זיך נחמן געוואונדערט.

— וועלכע? אָט מיט די רויטע לאַמטערנעס, מיט די ליכטיגע
פּענסטער, כלייזמר שפּילען דאָרטען נאכט אין נאכט. און זיי, די
רויטע לאַמטערנעס, טראכטען שוין פאר איהר. און דו ווייסט וויפיעל
אונזערע מיידלעך זענען דאָרטען פאראן? איך וועל זיך מיט דיר
וועטען אויף גאנצע פּופציג פּראָצענט. און וואו מיינסטו נעהמט די
שטאָדט מיידלעך פאר דער גאס? אויך ביי אונז. מיר שטעלען זיי צו
אין די ליכטיגע פּענסטער אין מיר שטעלען זיי צו אין גאס. שפאר

מיך ניט איבער. איך האלט שוין ביי די זעכציגער און איך ווייס שוין וואָס פאר א שפּיצלעך דער דלות קאָן אָבטהון.

דער אלטער האָט זיך פּערטראַכט און איז אזוי געבליבען זיצען. לאַה איז געשלאָפּען. נחמו האָט דערשראָקען געקוקט אויפ'ן אלטען און ער האָט געפּיהלט, אז עפעס טרעסעלט איהם פון אינווייניג אזוי שטארק, אז ער קאָן קוים כאַפּען דעם אָטעם און יעדע וויילע האָט זיך איהם געוואָלט שרייען: — וואָס האַלט איהר מיך דאָ? זאָגט מיר, וואָס איהר האָט מיר צו זאָגען און לאָזט מיך אָב.

— לאָמיר ניט רעדען וועגען דעם — האָט שלמה געזאָגט האַרט, ווי ער וואָלט זיך ארויסגעריסען פון זיינע אייגענע געדאַנקען — נ'מיר זעהען וואָס איז מיט דיר. האָסט געלאָזען די שטעלע...

— זאָגען אייך דעם אמת — האָט זיך נחמן אָנגעהויבען צו ערגערען, ווי ער וואָלט אומגערוֹלדיג געוואַרט דער אלטער זאָל איהם דאָס ערשטע וואָרט ארויסזאָגען — איך האָב כמעט חרטה, וואָס איך בין געקומען אהער. אין די צוויי שעה האָב איך זיך דאָ אזוי פּיעל אָנגעהערט... אָט האָט איהר דאָרטען געזאָגט, אז קיין דלות טאָר ניט זיין. איצט פרעג איך אייך ווי אזוי צו טהון? איך בין פריהער געווען פשוט א שוואַרצער ארבייטער. ווען איך בין געווען א קינד, האָב איך געלערענט, דערנאָך בין איך געוואָרען א שוואַרצער ארבייטער. אזוי איז אויסגעקומען און דערנאָך האָט זיך דאָס לעבען אזוי איבער געדרעהט, אז איך בין אוועק אויף א שטעלע, נאָר איך האָב דאָרטען אויך ניט אויסגעהאלטען. איך האָב זיך איינגערעדט, אז די שטעלע איז א תּכּלית און מען דאַרף שלעפּען דעם יאָך, ווייל דאָס לעבען איז אומעטום אלס איינס, נאָר ס'האָט ניט געהאָלפּען. ארום זענען דורכ-אויס געווען מענשען, וואָס האָבען זיך כּסדר געפּייניגט. און איך האָב מיר געטראַכט: האָב אין זינען די שטעלע, די שטעלע, וואָס גיט דיר א שטיקעל ברויט, נאָר אנשטאַט דער שטעלע האָבען זיך מיר געפּלאָג-טערט אין קאָפּ פּרעמדע מענשען און זיי האָבען מיך אזוי געשראַקען, ווי זיי וואָלטען געקוילעטע געווען ביי מיר אין שטוב. און איך בין אוועק פון דאָרטען...

ער האָט גערעדט מיט האַרץ, א צעבראָכענער פּונ'ם שווערען לעבענס-פּלאַנטער, וואָס ער האָט דאָ געטראָפּען. פאר די אויגען זענען איהם געשטאַנען די דריי איבערגעלעבטע יאָהרען ביי זיין ארימען און קראַנקען בעל'הבית. ווי אַנ'איבריגע משא, וואָס האָט איהם גע-

בויגען צו דער ערד, האָט ער פון זיך ארויסגעוואָרפֿען אלע זיינע זכרונות פון יענעם גרויסען הויף מיט די צעבראָכענע קאליקעס, וואָס האָבען דאָרטען געארבייט. און ער האָט אויסגעטרוימט פאר זיי א בעסער לעבען. ער האָט זיך פאָרגעשטעלט א שענע ליכטיגע וועלט, מיט געזונדע מענשען, וואו יונג און אלט ארבייטען מיט א מאַס, און זיס איז דאָרטען געווען יעדעס שטיקעל כרויט, און ראָס לעבען איז געווען פריי אהן א צוים, אָהן א יאָך און די כחות זינען גע- וואקסען אין לעבענס-פרייד און לעבענס-גענוס... שלמה האָט געהערט און אין זיינע אויגען האָבען זיך העלע פייערען געצונדען. ס'האָט זיך איהם געדאכט, אז אנ'עולם מענשען רינגעלט איהם ארום און אלע וואָרטען אויף זיין וואָרט. ער האָט פרייער געאַטעמט. א גליקליכער פאָרגעפיהל האָט געפרעהט זיין הארץ, באַהערשענדיג דעם קלאָרען גע- דאנק ביי פארגעסענהייט. ער האָט געזעהן פאר זיך לעבעדיגע גע- שטאלטען, וואָס זיין אייגענע נשמה האָט זיי געצערטעלט אין זיך מיט ליבע און צער.

— קום, נחמן — האָט ער געזאָגט אנ'אויפגערגטער — דאָ בלענדעט דער אמת, וועסט זעהען.

— ער האָט איהם אָנגענומען פאר'ן האַנד און זיי זענען ביידע ארויס פון שטוב. דער אלטער איז געגאנגען גיך. ער האָט זיך פיר בעדיש ערגעץ געאיילט.

— וועסט שוין זעהען — האָט ער געשטאמעלט — וועסט שוין זעהען. איך וועל דיר ווייזען דעם כח פון דלות.

אין הויף איז געווען שטיל. די טונקעלע איינשטאָקע פליגעל- געביידעס, וועלכע האָבען געפרעסט אויף די קעלער-שטיבלעך, האָבען זיך געצויגען פאר אלע זייטען. ווי שווארצע און העסליכע ווערעם זענען זיי געקראָכען אין די שכנות'דיגע הייזער, געבלאָזען זיך, גערעהט און איינגעשלאָסען זיך אין אנדערע אזעלכע פליגעל-שטי- בער, לאַנגע און שוואַרץ-אויסגעצויגענע ווי די שלאַנגען. אין די דירה'לעך האָבען זיך געלאָשען די פייערען און דער גרויסער און פוסטער הויף האָט זיך ביסלעכווייז פארלוירען אין דער פינסטערניש. פון די שטאלען האָבען די פערד געסאפעט און ס'האָט זיך איצט גע- דאכט, אז א ישרעקליכער אומעט האָט זיך געשאַטענט איבער'ן הויף, בלאַנדענדיג ביי פענסטער און טירען פון איין וואוינונג צו דער צוויי- טער. א שאַטען פון טרויער און מיטליי- האָט ארויסגעוויינט פון

יעדען ווינקעל, ווי א לעבעדיג געשטאלט. א טיפער און א לויכטערער הימעל האָט זיך געהויבען אין דער אונעדליכער הויך אריין און דער-פאר, וואָס עס איז געווען אזוי ווייט, אונעדליך-גרויס און לויטער איז דאָ אונטען אינ'ם פוסטען הויף דער אומעט געווען אזוי טיעף, ווי אלע האָפנונגען פונ'ם מענשען זענען־שוין פארלוירען אויף אייביג. — דאָ ליגט דער כח פון דלות — האָט זיך דערהערט שלמה'ס קול — קוק!

ער האָט געמאכט א קיילעכדיגע האנד - באוועגונג אין דער לופט און איז אוועק פערביי ביי דעם לינקען פליגעל, אָבשטעלענדיג זיך ביי יעדער טיר פון די ענגפערשווארצטע וואוהינ־לעכער. — דאָס איז דירה נומער איינס — האָט ער שטיל געזאָגט — דאָ וואוינט ביילע, זי האנדעלט אין מארק. די צוויי טעכטער ארכייטען אין פאבריק און פון אווענד לאָזען זיי זיך ארויס אין גאס עהס פערדינען. נור מען הונגערט אלע דריי. נ'מיר געהען ווייטער. דאָס איז די דירה נומער צוויי. דריי אלטע ווייבער. קאליקעס אלע. מען לעבט פון בעטלעריי און מען הונגערט אין דרייען. נ'מיר געהען ווייטער. דאָ האָסטו די דירה נומער דריי. אהרן בעל־עגלה וואוינט דאָ. א פולע שטוב מיט קינדער, מען הונגערט אויך אין שבת. די דירה נומער פיער. דאָ זיצט מאָטעל דער בלינדער. די טאָכטער איז אין די „ליכטיגע פענסטער“, נאָר מען הונגערט ביידע גלייך. אין דער פינפטער דירה וואוינט א סטאָליאַר. הונגערט אינאיינעם מיט'ן ווייב און קינד. די זעקסטע דירה איז דעם מאָלערס. ער הונגערט אויך אלע זיבען טעג פון דער וואָך. אין דער זיבעטער — וואוינט א שוסטער מיט הונגעריגע קליינע קינדערלעך, וואָס האָבען זיך שוין אָבגעוויינט פון א ביסען ברויט. די אכטע — איז דעם טרעגערס. די טעכטער זענען שוין אין גאס און איינע איז שוין אין די „ליכטיגע פענסטער“, נאָר טאטע־אמע געהען אויס פון הונגער. אין דער דירה נומער ניין וואוהינען גנבים און אין דער צעהנטער — האָבען זיך באזעצט גאסען־אינגען און קאָרטען־שפילער. די עלפטע...

— גענוג, גענוג — האָט נחמן געשטאמעלט.

...פינף מיידלעך, יתומות. אלע זענען זיי שוין אין גאס, נאָר זיי פערדינען ניט און הונגערען טאָג איין און טאָג־אויס. אין דער דירה נומער צוועלף וואוינט די שניידערין פרומע, א דעריגע. דער דלות — אין אלע ווינקעלעך און די קינדער הונגערען.

ער האָט גערעדט דייטליך און טרוקען, ווי ס'וואָלטן איהם די ציין געקלאפט אין מויל. זיינע ווערטער האָבען זיך געאייניגט אין ס'איז אויסגעוואקסען א בארג פון מענשליכע ליידען אין די הימלען אריין. הונגער און נויט... זיי האָבען דאָ ארומגעבלאָנדזעט, פער-שאַלטענע און פעהאסטע פונ'ם מענשען. נאָר זייער שליטה האָט זיך געשטארקט פון דור צו דור אין גרויזאם האָבען זיי געטראָגען איבער די קרבנות אין מיליאָנען, זיגענדיג אויף רעכטס און לינקס. נחמן איז געווען צוגעדריקט פון צער. ער איז אויסגעוואקסען אין הונגער און דלות, דאָס שווערע לעבען פון נויט האָט ער גוט געקענט, נאָר אזא שוידערליך בילד פון אלגעמיינער צעבראָכענקייט און פיין האָט ער זיך קיין מאָל ניט פאָרגעשטעלט.

א דערשראָקענער און א פארלאָרענער האָט ער ווידער געבעטען:
— גענוג, שלמה, גענוג, איך בעט אייך.

זיי זענען געשטאנען נעבען טויער, קלייבענדיג זיך אריבער-
געהען צום צווייטען פליגעל.

— גוט — האָט שלמה געזאָגט, א פערטיפטער אין זיינע
געדאנקען — נ'מיר ארויסגעהען פון דאנען, נאָר דאָרטען איז אויך
ניט בעסער.

די גאס האָט זיך פארלוירען אין דער ווייטענעש. פון רעכט האָט
געלייכט די שטאָרט מיט איהרע פערעל'העלע פיערען און לינקס
האָט זיך געצויגען די פינסטערע פאָרשטאָרט, ווי אן'איבערגעקערטע
אין זומפף און פינסטערניש. ביידע זענען זיי אוועק מיט'ן טראָטואר,
פערטראכטע און צעבראָכענע. ביים ווינקעל פון גאס איז שלמה
שטעהען געבליבען. ס'האָבען זיך דערהערט קלאנגען פון פיאנאָ שפיל-
לען און א האָפערדיג געזאנג פון אלערליי פערשידענע שטימען.

— אָט וואהין ס'געהען אוועק אונזערע טעכטער! — האָט
שלמה געזאָגט מיט האס און אויפגענונג. הויבענדיג די הענד, האָט
ער געוויזען — זעה.

נחמן האָט זיך אומגעקוקט. פון אלע זייטען האָט זיך ארויס-
געשאטען דערשראָקענע, נירריגע און אלטינקע הייזער, געטויליעט
איינס צום אנדערען, ווי זיי וואָלטען זיך אָנגעבויען מיט א געבעט
פאר עמעצען. ווי פערטרוקענטע און לידיגע זאנגען, וועלכע זענען
אין הונגער-יאָהרען ניט באשווערט מיט קיין קערנער, האָבען זיי זיך
געשאטענט איינגעשרומפענע און דארינקע און האָבען הויך געשריען

וועגען נויט. ס'האָט זיך געדאַכט, אַז אַ גרויס אומגליק האָט זיך דורכגעטראָגען איבער דעם דאָזיגען ווינקעל, צעשטערענדיג די הויכע און גערוימע פּאלאַצען פון די רייכע און גליקליכע איינוואוינער, וואָס זענען דאָ אמאָל געווען.

— און איך זאָג — האָט זיך מיט אמאָל דערהערט שלמה'ס אויפגערעגטער קול — קיין דלות טאָר ניט זיין!

— נ'מיר געהען, נ'מיר געהען — האָט נחמן גערופען פער עקשנ'ט — איך גלויב אייך.

— אין אייזען איז דער כח — האָט שלמה געזאָגט — נאָר אמאָל איז עס אויך אין א שטרויעלע. שטארק איז דער, וואָס גלויבט אין שטרויעלע, דאָס הייסט, אז ער גלויבט אין זיך אליין, אין זיינע אייגענע כחות. בייט זיך מיט אייערע גלויבענס איינס מיט'ן אַנדערען. זאמעלט עס איין און דאָס וועט אייך פּעראייניגען בעסער, ווי דאָס בלוט פון לייבליכע ברידער, איהר אלע, וואָס רעדען פון צעה, איהר אלע, וואָס קלאָגען אויף חולאַת און פּאַרלירענע כחות — אלע דארפט איהר פון עמעצען א טרייסט און א היילונג. נ'מיר אויס זינגען דאָס ליעד פון ברידערליכקייט און איהר וועט געטרייסט ווערען, איהר אלע, וואָס האָרווען אין פּיין, איהר אלע, וואָס הונגערען און ציטערען פון אייגענער שוואכקייט — נ'מיר אלע אויסזינגען דאָס ליעד פונ'ם אופגעלעבטען מענשען און איהר וועט געטרייסט ווערען. איהר אלע, וואָס גלויבען ניט אין דעם שיין פונ'ם מאָרגענדיגען טאָג, איהר אלע, וואָס לויפען אין די תּפּיסות אריין און די, וואָס ווערען געפּאַנגען אין דער נעץ פון זינד — די שטאַרקע און די שוואכע — מיט א הויך קול וועלען מיר אויסזינגען דאָס ליעד פון אחרות און איהר וועט אלע געטרייסט ווערען. און דאָס גרויסע וואָרט פונ'ם דאָ זיגען ליעד איז די נויט — קיין דלות טאָר אויף דער וועלט ניט זיין!

ער האָט גערעדט מיט אויסגעזונגענע ווערטער, ווי א בלינדער, וואָס איז בענייסטערט מיט א אינערליך בילד פון זיין אייגענעם דמיון און נחמן האָט איהם געהערט, פיהלענדיג, אז פלינגען וואקסען פון איהם ארויס און זיי הויבען אין דער הויך א גרינגען און ● דערפרעהטען...

שלמה האָט זיך אומגעקערט צוריק. ווידער האָט זיך געצויגען די אַרימע גאס מיט די פּערשוואַרצט-נידריגע הייזער, אזוי עלענד און

אָבגעלאָזען, ווי פריהער. דורך די אָפענע טויערען האָט אין שרעק אַרויסגעקוקט די נאַקעטע פּוסטקייט פון די גרויסע און לידיגע הויפּען. עפעס א געשטאַלט האָט זיך געשאטענט פאַר'ן טויער, וואו שלמה האָט געוואוינט, נאָר, ווען זיי זענען צוגעגאַנגען נעהנטער, איז עס מיט אַמאָל נעלם געוואָרען פון די אויגען. נחמניען האָט דורכגענומען א ציטער, נאָר ניט אַרויסווייזענדיג זיין אויפּרעגונג, האָט ער געזאָגט שטיל:

— מיר קאָן פון קאָפּ ניט אַרויס די געשיכטע מיט נעסין.

שוין זשע וועט זי טאַקע פּערפאַלען ווערען?

— אזוי ווי די נאַכט — האָט שלמה געענטפּערט, אַריינגעהענדיג מיד צו זיך אין שטוב אַריין — איצט נחמן, האָבען מיר געדאַרפט איבערדען וועגען דיין אינטערעס, נאָר, דאַכט זיך, ס'איז שוין שפּעט. געה אַהיים און זיי רוהיג. דעם מענשען וועל איך צושיקען צו דיר. וועסטו ניט מורא האָבען צו געהען אליין דאָ אין אונזערע גאַסען?

— פאַר וואָס זאָל איך מורא האָבען — האָט נחמן געשמייכלט

— איך האָב קיין הענד ניט...

— נו, א גוטע נאַכט. איך בין זעהר צופרידען, וואָס דו ביסט געקומען, זאָגען דיר דעם אמת, ביזסטו מיר פּונ'ם ערשטען קוק געדעלען געוואָרען. עפעס גוטס איז אין דיר פאַרהאן און עמעצען דער-מאָנסטו מיר פון די אַמאָליגע יאָהרען. איך בין אַמאָל אין דער יוגענד אויך געווען ניט קיין שלעכט אינגעל. א גוטע נאַכט!

— א גוטע נאַכט — האָט נחמן געענטפּערט ערנסט און לאַנג איז ער געשטאַנען נעבען דער טיר, וועלכע שלמה האָט פּערמאַכט נאָך זיך פון אינווייניג.

— א וואוילער, א וואוילער אַלטער — האָט ער געשטאַמעלט

אליין צו זיך — מען דאַרף געהען.

ווען ער איז צוגעגאַנגען צום טויער, האָט זיך איהם ווידער געדאַכט, אז עפעס א מענשליכע געשטאַלט איז איהם דורכגעלאָפּען פאַר די אויגען, ווי א שאַטען. ער איז שטעהען געבליבען און האָט זיך איינגעקוקט זעהר אויפּמערקזאַם, בעטענדיג רחמים עמעצען אין דער שטיל ער זאָל קיין טעות ניט האָבען...

— דאָס זענט איהר, נחמן? — האָט זיך מיט אַמאָל אָבגערופּען

א שטיל און באַקאַנט קול און דער דאָזיגער קול איז איהם איצט

אזוי נויטיג געווען, אז איהם האָט זיך געוואָלט שרייען פון פרייד
און גליק.

איצט איז זי געשטאנען נעבען טויער א פערשטארטע און האָט
זיך ניט געריהרט פון אָרט. ער איז צוגעגאנגען נעהנטער און ס'איז
אראָב פון איהם דאָס גאנצע שווערקייט, וואָס איז איהם, ווי א שטיין,
געלעגען אויפ'ן האַרצען.

— איך האָב געוואוסט, אז איהר וועט ווארטען אויף מיר —
האָט זיך איהם געוואָלט זאָגען, נאָר אַנשטאָט די דאָזיגע ווערטער
האָט ער זי געפרעגט מיט אַ זעמאכטער גלייכגילטיגקייט:

— דאָס בין איך, נעסי. איהר דארפט עפעס צו מיר?

— איהר זעהט די שטאָדט, נחמן?

— איך זעה — האָט ער געענטפערט אנטווישט.

— די שטאָדט שיינט, ווי די זון. זעהט נאָר די פייערען. ס'דאכט

זיך מיר, אז מען טאנצט דאָרטען אין די נאסען.

— אין שטאָדט שלאָפט מען נאָך ניט — האָט ער אריינגעזאָגט
גלייכגילטיג.

— ניין. דאָרטען טאנצט מען — האָט נעסי מיט דאָרשטיגע
בליקען געקערט זיך צו דער שטאָדט — מיר ווילט זיך וויינען פון
כעס. פאר וואָס בין איך געבוירען געוואָרען דאָ און ניט דאָרטען.
— וואו דאָרטען? — האָט זיך נחמן געוואונדערט, קוקענדיג
איהר פאָרשענר אין די אויגען אריין.

— אין שטאָדט, אין שטאָדט.

זיי זענען ביידע שטיל געבליבען און האָבען, שווייגענדיג, גע-
קוקט אין דער ווייטער ליכטיגקייט, וועלכע האָט זיך געמינעט אונטער
די לייכטערע הימלען.

— אלע נאָכט שטעה איך דאָ אזוי — האָט זיך נעסי אָבגערופען
פּלוצלונג — איך שטעה און היט די פייערען. איך וויל זיי דערלאָנגען
און מיט יעדען טאָג, פיהל איך, אז מיינע הענד ווערען מיר לענגער.
איך וועל זיי שוין באלד דערלאָנגען.

— וועגען וואָס רעדט איהר דאָס? — האָט זיך נחמן אָנגעהויבען
צו ערגערען.

— א גוטע נאכט — האָט נעסי געענטפערט קאלט.

ער האָט מיט רחמנות אויף איהר א קוק געטהון און זי האָט
איהם איצט געשראָקען מיט איהרע גרויסע פּערגליווערטע אויגען, ווי

אויסגעווישטע פון געוויין און טרערען און איין אויגען-בליק האָט זיך איהם געדאכט, אז זי אליין איז דער שווערער גורל פון דער פינד-סטערער פאָרשטאָרט.

— אַ גוטע נאכט, נעסי — האָט ער טרויעריג געענטפערט. ער איז אוועק פון איהר, ניט אומקוקענדיג זיך און ס'האָבען זיך איהם אינגאנצען באהערשט זיינע שווערע און בייזע געדאנקען. די פאָרשטאָרט האָט ער געזעהען עפעס אזוי נאָהנט נעבען זיך און ער האָט באַגריפען איהרע נשמח-ליידען. איין וועהדגעשריי האָט זיך געטראָגען איבער יעדען הויז פון די אלע פינסטערע גאסען און געסלעך. אין דער לופט האָט עס געברענגט מיט צער און וועהטאָג בעטענדיג הילף און מיטלייד ביי יעדען איינציגען פערבייגערה, די פערשווארצט-אַבעללאָזענע געביידעס האָבען מעהר ניט געשטאַכען די אויגען מיט זייער שטומער נאקעטקייט פון די גרויסע הויפּען ארויס, נאָר אלע אינאיינעם האָבען זיי זיך צונויפגעגאַסען אין איין פינסטער-זומפיגען פלעק און האָבען געבעטען איינס: רחמים, רחמים... און נחמן, אַ דערדריקטער פון אויפגעגונג און צאָרן, האָט געדקוקט פאראויס אויף די העלמאנצענדע פּייערען פון דער ליכטיג-פרעהליכער שטאָרט.

— אין דער שטאָרט — האָט ער זיך דערמאָנט נתנ"ם אמאָליגע טענות — איז פארהאן אזוי פיעל עשירות, אז איך שעם זיך פאר מענשען, וואָס זיי האָבען נאָך ביז איצט ניט צוגעטראכט געגען נויט און ליידען.

ס'האָבען זיך געוויזען די שטאָרטיגע מויערען. פאר די אויגען זענען זיי ארויסגעוואקסען פון דער ערד אין צוויי און דריי שטאַק די הויך מיט צוגעמאכטע און פּעריגעלטע טויערען. איינקעגען זענען געפאָהרען פוהלעך, קלאַפנדיג מיט די רעדער אין דעם שטיינערנעם ברוק פון דער גאס. ס'האָט זיך דערפיהלט די נאָהנטקייט פון שטאָרט און קילטור... די פּייערען זענען נעלם געוואָרען, בעהאלטענדיג זיך הינטער די הויך-געטאקטע מאסיווען פון די שטאָרטיגע געביידעס. נחמן איז געגאנגען אין דער אנגערוקטער פינסטערניש פון די ארומיגע ווענד און דעכער. גלייך איינקעגען איהם האָט זיך געהויכט אין הימעל אריין דער פּיערעקיגער טורם פונ'ם שטאָרט-זייגער און פון די ארומיגע גאסען האָט זיך שוין געהערט אַ גערויש פון דער אנקומענדיגער

מארק־בעוועגונג. פון הינטען האָבען געאייִלט די גרינווארג־הענדל־ער
טרייבענדיג פערד־און־וואָגען פאַראוים.

די נאכט איז בלאס געוואָרען.

— ווי אזוי דארף מען לעבען? — האָט זיך נחמן געפרעגט,

ניט האָבענדיג קיין כח אַבצורייסען זיך פון זיינע געדאנקען — ווי
אזוי, ווי אזוי?

דער שטאָדט־זייגער האָט אויסגעקלונגען דריי מאָל און נחמן

האָט פֿערגרעסערט זיינע טריט. די מערק האָבען אויפגעוואכט צום
טאָג.

IV

ס'זענען אוועק צוויי וואָכען פון דעם אָווענד, וואָס נחמן איז געווען ביי שלמה'ן און ער איז שוין געשטאנען אין מארק מיט צוויי קוישען סחורה. אינאיינעם מיט זיין שותף דניאל האָבען זיי גערופען צו זיך קונים און פאר איהם האָט זיך אָנגעהויבען א נוי לעבען מיט נייע אינטערעסען. באגינען פלעגט קומען דער הויכער און קראנקער דניאל, וועלכער האָט אויסגעזעהען, ווי א שטארק פויגעל, און כאפענדיג דעם גרויסען קויש מיט דער סחורה האָבען זיי זיך ביידע געלאָזט אין וועג אריין. די פינסטערע גאסען פון דער פאָרשטאָרט פלעגען אָבלעבען פאר זיינע דערפרעהטע בליקען און ער האָט מעהר ניט געזעהען זייער אבגעלאָזענקייט און אומעט. ער האָט מעהר ניט געפיהלט אויף זיך דאָס שקאלפערדיי פון א פרעמדען ווילען, א בעל־הבית, האָט געטראָגען זיין סחורה צו פערקויפען. דער נאָך וועט ער קויפען אנדערע סחורות, וועלכע וועלען ווידער פערקויפט ווערען. א בעל־הבית איז ער איצט געווען איבער זיין געלד און איבער זיין צייט און דאָס האָט איהם געגעבען פעסטקייט און גלויבען אין זיך אליין. דער גאנצער פריהדמאָרגען האָט איהם אויסגעזעהען, ווי עפעס א לויפעניש צום גלויק, וועלכער שמעהט און ווארט אויף יעדען איינציגען מענשען. ער איז געגאנגען א פער'שכור'טער און האָט ניט געזעהען די ליידען פונ'ם דאָזיגען טומעל, ניט פיהלענדיג דעם ציטער פון פרעמדע הערצער.

אין הערליכע צויבער־קאָלירען האָט זיך אָנגעהויבען דער זומער־פריהמאָרגען, מינענדיג זיך אין זונען־ליכט אויפ'ן געלען שפיץ פונ'ם שטאָרט־זייגער אונטער די לייטערע הימלען און אויף זיינע טונקעלע ווענד ביי דער ערד. ס'האָט זיך געשניטען אין דער לופט איין־און־איינציגע שטים פון א הענדלער מיט צעלניק, וועלכער איז נעבען

זיין קויש געשטאנען. מענשען זענען גלאָפּען אין אלע זייטען. זיי זענען ערגעץ געגאנגען, זיך באלד אומגעקערט צוריק און ווידער געאייילט ערגעץ. נחמ'ען איז עס זעהר געפעלען געווען און ס'האָט איהם אלסדינג אויסגעזעהען, ווי אין חלום. דאָ און דאָרט האָבען געהילכט די קולות און די אויסרופען פון די הענדלערענס. די קרעמער האָבען געעפענט די שווערע טיר און לאדענס. אויף די טראטוארען האָבען די קליין־הענדלער פאנאנדערגעלייגט זייערע סחורות. ס'האָבען זיך געשלעפט אלערליי וועגען מיט גרינסען, פיש און מילך־בלעכען. און נחמן, א בערווישטער פון דער ארומיגער מענשען־באוועגונג, האָט ביידע מיט דניאל'ן זיך גענומען צו דער ארבייט. ער האָט פערנאַנט דערגעלייגט זיין סחורה, וועלכע ער האָט בעטראכט און געפרעהט זיך דערמיט, ווי א קינד מיט א שפיל־עכעל. צאָרט האָט געקוקט צו איהם דאָס סיטצענע געוועב מיט זיינע בונטע פארבען און ביליגקייט און ס'האָט זיך איהם געדאכט, אז קיין בעסערע סחורה איז אינ'ם גאנצען מארק נישטאָ. ס'האָבען צונ'איהם געשמייכעלט אלערליי בייטעלעך, ליאלקעס, האלדזטיכער און זאָקען. און ער איז ניט מיד געוואָרען זיי איבערצולייגען מען זאָל וואָס מעהר ארויסזעהען זייער שענקייט. ווען ס'האָט זיך אָנגעהויבען בעווייזען קונים, האָט ער מיט זיינע געזונד־הילכטיגע אויסרופען רעקלאמירט זיינע סחורות און ער, דער געוויקסיגער יונגער מאן מיט זיין דערפרעהט פנים, האָט צו געצויגען דעם עולם.

אין דעם דאָזיגען יוני־פריהמאָרגען זענען נחמן מיט דניאל'ן געקומען שפעטער, ווי אלע מאָל. זיי האָבען פערנאנדערגעלייגט די סחורה און, קוקענדיג אויף נחמ'ס פערצאָרענט פנים, האָט דניאל געזאָגט ניט קיין צופרידענער.

— גוט הויבט איהר אָן דעם טאָג, מיין ליעבער שותף, אויב איהר ווילט די קונים מיט אייער פרעהליך פנים און איהר זענט נאָך ניט זיכער אין דעם — זאָג איך אייך, אז מיט קיין שטעקענס וועט איהר זיי בעסער ניט אוועקטרייבען. און נעהמט זיך ניט צום האָרצען פון דער דאָזיגער געשיכטע. הערט זיך בעסער צו ווי דער חברה־כאן רעקלאמירט זיינע קעמעלעך. איך מוז איהם איבער־שרייען.

ער האָט גלייך געעפענט דאָס מויל און האָט אזוי ווילד אָנ־

געהויבען צו שרייען, ווי עמעצער וואָלט איהם אריינגעזעצט א מעסער אין זייט.

— ציטן אויף קליידער, דער שענסטער ציטן פון דער בעסטער פאבריק אין מאַסקווע!

און, אָבחהאלטענדיג זיך א ווילע, האָט ער אָנגעהויבען שיטען, ווי פון א זאק:

— זיבען קאָפיקעס, זיבען, זיבען, זיבען! קויפט, מיידלעך, מאמר זעלען, שענע ווייבלעך, קויפט. ווער הערט? זיבען, זיבען, זיבען.

— נו, וואָס זאָגט איהר עפעס? — האָט ער זיך גוטמוהטיג געווענדעט צו נחמ'ען — ווער וועט עס גלויבען, אז איך האָב פאר'ן

אוועקגעהען פון דער היים ניט אויפגעגעסען קיין קעלבערנעם געבראָך טענעס. לאכט זיך אויס א ביסעל, וועט אייך ווערען פרעהליכער. וואָס

קויפט איהר עפעס, ליבינקע מיינע? ציטן אויף א קלייד?

ער איז געפאלען אויף די קניען און האָט אָנגעהויבען ארבייטען מיט די הענד, צווינקלענדיג געשיקט די שטיקער סחורה, ווי ער וואָלט דאָ געהאנדעלט מיט גאָלדגעשטיקטע זיידען־שטאָפּען.

— דער בעסטער ציטן. פון דער בעסטער רוסישער פאבריק — האָט ער ווידער געשטאָטען נאָכאנאָנד — ווען איך האָב אזא שענע

כלה, ווי איהר, וואָלט איך איהר געקויפט ציטן אויף קליידער נאָר ביי זיך. זעהט נאָר, ניט קיין ציטן — נאָר אמת'ע זייד. זאָל איך זיך

דערווערגען מיט'ן ערשטען דימענט, וואָס איך וועל אמאָל האָבען, איך בין אזוי ווי אנ'ארמענער. אז איך זעה אזעלכע סחורה, שטעלען

זיך מיר טרערען אין די אויגען. ניט געפעלען? דער ציטן געפעלט ניט?

איך בין גרייט צו געבען אייך א קיש, אויב איהר וועט ערגעץ געפינען בעסערעס.

דאָס מיידעל האָט זיך צעלאכט און ער האָט געשטאָטען מיט ווערטלעך און חכמות...

נחמן איז, ווי א פרעמדער, געשטאנען ביי דער זייט און האָט געקוקט מיט אוימעטיגע בליקען אויף דער רוישנדער גאס.

— וואָס איז מיט אייך, נחמן? — האָט דניאל געזאָגט, אבן לאָזענדיג דעם קונה — היינט איז דאָך פרייטאָג. זאָל גאָט העלפען

מען זאָל קאָנען אזוי האקען ליגענדס דעם גאנצען לעבען. נו, זי האָט זיך גע'סמ'ט. נאָר איהר זענט א משוגענער, ווי איך בין א

דייטש. גע'סמ'ט זיך. נעבעך א קרומינקע געוועזען... איין מאָל.

צוויי מאָל און דריי מאָל, און זאָל איהר זיין צו געזונד. איהר ווייסט,
מיין ליעבער שותף, ווי אזוי מען דארף לעבען? געשאַרבען —
באגראָבען...

— נאָר זי טוהט מיר זעהר באנג — האָט נחמן געזאָגט פער-
ביטערט.

— און וועמען טוהט ניט באנג? — האָט דניאל געענטפערט
אין דעם זעלבען טאָן — נאָר די קרומע איז משוגע געוואָרען. האָט
זיך אריינגענומען אין זינען חתונה צו האָבען מיט'ן זיטעל־מאכער. די
אלטע סימע איז גערעכט, נאָר די טאָכטער האָט געמעגט האָבען
נאָט אין האַרצען. און דעם אמת זאָגענדיג, איז דאָך איין פינגער
פונ'ם דאָזיגען חבר־מאן מעהר ווערט ווי דאָס גאנצע מיידעל מיט
איהר קרומען פום אינאיינעם. איהר זענט א הונד מיט אויערען,
אויב אייך הויבט עס אָן צו ארען.

נחמן האָט זיך אָבגעקערט פון איהם. אונטערפייפּענדיג האָט ער
אָנגעקוקט די ארומיגע שטעלען מיט דער סחורה. מענער און פרויען
האָבען זיך געשטויסען איינס אויפ'ן אנדערען און ס'האָט זיך
געדאכט, אז זיי כאפּען מענשען און שטיקען זיי יענע זאָלען זיך אויס-
קויפּען פאר געלד. ארום האָט געהערשט א פרעהליכע מענשען־כאווע-
גונג מיט א ריטמיש געשריי אין דער לופט, און ניט געווען דער
כה, וואָס זאָל אבשטעלען איצט די לוסטיגע פרויד פון האַנדעל.
אין די מאַרק־דייהען האָבען אלע געוואוסט, אז עס האָט זיך גע-
סמ'ט דאָס קרומע מיידעל, וועלכע איז געווען שוואַנגער און דער
געליעבטער האָט זי פאַרלאָזען. אלע האָבען זי געקענט און אלע האָבען
געוואוסט איהר ביטער לעבען, נאָר קיינר האָט איהר קיין מאָל
ניט געשענקט קיין ביסעל מיטלייד און קיין האַרציג וואָרט.

ס'זענען צוגעקומען קונים, אייניגע האָבען בעטראכט די סחורות,
ווי זיי וואָלטען זיך אליין געפרעגט וואָס צו קויפּען. אנדערע האָבען
בעטראכט יעדער זאך אין די הענד, געלייגט זיי צוריק, געפרובט
אוועקגעהען און געקומען ווידער. עפעס א פרוי האָט אויסגעקליבען
א פּאָר זאָקען, ניט געדונגען זיך און גלייך האָט זי באצאָהלט. נחמן
איז א ביסעל לעבעדיגער געוואָרען. איצט האָט ער אויסגעשריען
פרייווען, גערופּען און געכאַפט יעדען פאַרבייגעהענדען קונה. א שטויב
האָט זיך געטראָגען אין דער לופט, ס'האָט זיך אָבגעזעצט אין האַלז
און געשטערט צום רעדען. ווען עמעצער האָט איבערגעוואָרפּען אלס-

דינג, וואָס ס'איז געלעגען אין קוש און איז אוועק ניט געקויפט. איז נחמן זעהר ביז געוואָרען און ס'האָט איהם געוואָלט נאָכיאָגען, יענעם מענשען, אויסצוזידלען און געבען איהם א קלאפ... דער המון איז געגאנגען בלינד אין אלע זייטען. צעהנדליגער הענד האָבען זיך אראַבעלאָזט אין די קוישען מיט די סחורות און די שווערסטע ארבייט איז געווען איינצוהיטען ס'זאָל גאָר ניט פארפאלען ווערען. נחמן האָט געשריען, געקריגט זיך, געריסען די סחורה ביי די קונים פון די הענד און דאָס אויפגעגונג ארום איז געווען אזוי גרויס, אז קיינער האָט גאָר ניט פערשטאנען. פון ערגעץ האָט זיך שוין געטראָגען א יאָמערקוהל פון א הענדלעריך, וואָס מען האָט ביי איהר איבערגעקערט א קויש מיט סחורה.

— נו, א טאָג היינט — האָט זיך דניאל געגעסען די גאל — די זון זאָל זיי פערברענען. א פירטעל פון דער סחורה האָט מען, דאכט זיך, ביי מיר צוגע'גנב'עט.

ער האָט געשריען מיט אַנ'אָנגעשטרענגט־שטאָלענעם קול און די אויגען זענען איהם מיט בלוט געווען אָנגעגאָסען. ער האָט זיך געהאמפערט און געזידעלט זיך מיט פיקאנטע גליק־זווערטעלעך און און צונעמענעשען אין דעם עולם איז עס געפעלען געווען. זיי האָבען מעהר געוויילט, איידער אריינגעברענגט אין כעס...

די גאנצע רייהע מיט די שטעלען האָט זיך געוויגט פון רעש און געשרייען. די הענדלער זענען געווען אויפגערגט פונ'ם ארומיגען טומעל און זייערע אייגענע קולות. האָבען זיי זיך געוואָרפען אין אלע זייטען, אויפגעטרייסעלטע און צעשרויפטע אין זייערע הושים און זיי האָבען גערופען, געבעטען, און געשאַלטען דערביי. און דער המון פון קונים האָט געברויזט פון זיך אליין. א פער'שכור'טער פון פארב, קאָלירען און ביליגקייט האָט ער געקויפט אלסדינג, וואָס עס איז איהם צו די הענד געקומען.

ארום צעהן א זייגער האָט דער טומעל אָנגעהויבען קלענער צו ווערען. דער מענשען־שטראָם האָט זיך געקערט צוריק.

נחמן איז געשטאנען אויף די קניען און האָט צונויפגעלייגט די סחורה. דערביי האָט ער ביז אריינגערעדט אין זיך אליין.
— זעהט נאָר וואָס זיי האָבען דאָ אָנגעמאַכט. און איך האָב קיין גאנצע צוויי רובעל ניט געלייזט.

— אגוט שטיקעל ברויט — האָט איהם דניאל צוגעוואָרפֿען
א ברוגז'ער — וועסט דאָ דעריאָגען ראָטשילדען.
די הענדלער ביי די שטעלען האָבען שוין איצט צייט געהאט
צו געהען איינס צום אנדערען א ביסעל פלאַפלען און דערוויסען זיך
אזוי ארום וויפיעל מער ס'האָט געלייזט און, קוקענדיג אויף זיי האָט
מען געקאָנט מיינען, אז דאָס שמועסען צווישען זיך די בעסטע גוטע
פריינד.

אין אַ שעה אַנדערהאלבען יוועלען מיר זיך אריינכאָפֿען
אין טראַקטיר — האָט געזאָגט א יאָדעריגער איד, ווישענדיג זיך דעם
שווייס פון פנים, וועלכער איז איהם אינגאנצען באַדעקט געווען מיט
באָראָדיווקעס — די אַנדערהאלבען שעה נעהמען ביי מיר צו יעדען
טאָג א יאָהר פון מיין לעבען. וואָס וואָלט איהר געזאָגט, ר' מלך,
— האָט ער זיך געווענדעט צו אַנ'אלטינקען מאַרק־מענשעל —
וואָס וואָלט איהר איצט געזאָגט וועגען א הייסער גלאָז טהיי, נאָר
א הייסע! אָט אַן געהט די אלטע דבורה, וואָס וויינט זי?

עטליכע הענדלער האָבען אַרומגערינגעלט די אלטע און יענע
האָט ניט אויפגעהערט צו וויינען. זי האָט דערצעהלט, ווי אזוי דער
מאַרק־אויפזעהער האָט איהר איבערגעקערט דעם קויש מיט די
ציטרינען און האָט זי פֿערטריבען פֿונ'ם פֿלאַץ.

— קינדער — האָט זיך אָבגערופֿען דער יאָדעריגער — נ'מיר
דאָ צונויפמאכען צעהן קאָפיקעס און באַצאָהלען פֿאר'ן פֿלאַץ, וואו
זי ויצט. נ'מיר געבען יעדער צו גראָשען. איך גיב א קאָפיקע.
נחמן האָט גלייך אַרויסגענומען דריי קאָפיקעס און האָט זיי
אָנגעבען דער אלטער. אין דער רגע האָט איהם עמעצער אָנגע-
ריהרט ביים אַקסעל. ער האָט זיך אוימגעקוקט און האָט דערזעהען
פֿאַר זיך מייטע'ן. געווען איז דאָס פּופּצעהן־יאָהריג טעכטערעל
פון זיין בעל־הבית'טע, ביי וועלכער ער האָט איצט געוואוינט.
— דאָס זענט איהר, מייטע? — האָט ער געפֿרעגט אויפֿגעגענט
— וואָס הערט זיך מיט איטע'ן?

— מען האָט זי אַבגעראַטעוועט — האָט געענטפֿערט דאָס
עידעלע — ערשט איז סימע געקומען פון שפּיטאַל און איך בין
געלאָפֿען אייך דערצעהלען.

און, פיהלענדיג די וויכטיגקייט פון איהרע ווערטער, האָט זי נאָך
צוגעגעבען ערנסט:

— איטען האָט מען אבגעפיהרט אין שפיטאל פאר קינד־
בעטערנס. זי דארף געלענען ווערען.

— נו, דאנקען גאָט — האָט נחמן ארויסגערעדט מיט א פער־
גרינגערט געמיט — וואָס געבען אייך פאר אזא גוטער בשורה?
ער האָט זי צוגעפיהרט צו זיין קויש, נישט אוועקנעהמענדיג
די אויגען פונ'ם מיידעלע מיט איהר געטאקט שען געשטאלט. זי איז
געגאנגען לאַנגזאם און דאָ צווישען דעם אָבגעלאָזענעם און פער־
טעמפטען מאַרק־עולם האָט זי דערמאָנט אָן אַנ'אנדער וועלט, א
שענער און א ליכטיגער, וואו דאָס מענשליכע לעבען איז ניט אזוי
צוועקלאָז. זי איז געגאנגען לאַנגזאם און גראַציע, ווי פאַראַויס וואָלט
פאר איהר געווען א תהום, אָדער עפעס שיינענדיגעס אזעלכעס, וואָס
האָט עס זיך קיין מאָל ניט געקאָנט פאַרשטעלען און די גרויזאמע
גאס האָט זיך געשפיגעלט אין איהר און באַגלויט זי מיט די בליקען,
ווי זיי וואָלטען בעוואונדערט עפעס א פער'כשוּפ'טע שיינ און דערביי
האָבען זיי זיך גע'סוד'עט אין קנאה צו איהר זאָרגלאָזער יוגענד־
שענקייט, אויף וועלכער דאָס שווערע לעבען האָט נאָך קיין שליטה
ניט געהאט.

נחמן האָט שוין מעהר ווי א חודש געוואוינט ביי איהר מאמען
אין דער דירה אין פונ'ם ערשטען טאָג איז דאָס מיידעלע סודות־פאַל
געוואָרען איהם אונטערטהעניג. וואָס ווייטער האָט זי זיך מעהר
ציגעבונדען צו איהם און איצט איז זי געגאנגען צו איהם מיט א
פריידען־ציטער אין האַרץ, דערפיהלענדיג דאָס ערשטע מאָל, אז
זי קאָן איהם געפעלען. זי האָט צו איהם ניט געקוקט, מורא־האַבענדיג
פאר זיינעם א בליק, ווי פאר א סכנה, וואָס קאָן אויסברענען די
אויגען. און זי האָט נאָר געטראכט, ווי אזוי ניט אויסצוזהען קאָמיש
ער, נחמן, זאָל ניט מיינען אז זי איז א נארעלע.
— איהר זעהט, מייטע. אָט דאָס איז מייין קויש. וואָס זאָל איך
אייך שענקען?

— שענקט גאַרניט — האָט זי געענטפערט, רויט ווערענדיג
— איך בין דאָך געקומען דערפאר, ווייל איהר זענט געווען אומ־
רוהיג.

— אָבער איהר האָט דאָך מיר געבראכט א גוטע בשורה. מייטע,
איך וועל אייך שענקען א פאַר קעמעלעך אין די האַר, איך קלייב אויס
די בעסטע. זעהט וואָס פאר א שענע, זיי וועלען אייך פאסען.

זי האָט זיך צולאָכט א דערפרעהטע, וואָס ער ווייס, אָז זיי וועלען איהר פאסען און זי האָט געזאָגט ערנסט:

— איך וועל ניט נעהמען, נחמן, ס'קאָסט דאָך געלד.

— אָט דאָס איז טאקע גוט — האָט ער איהר געענטפערט אין דעם זעלבען ערנסטען טאָן — איך שענק אייך דאָס, וואָס עס האָט א ווערט.

זי איז ווידער שטארק דערפרעהט געוואָרען, נאָך קלויבענדיג די קעמעלעך, האָבען זיך איהרע הענד יעדעס מאָל אָנגעריהרט אין זיין האַנד און זיי האָבען איהר געציטערט.

— אָט די פאָר וועט זיין זעהר גוט פאר אייך — האָט נחמן געזאָגט, א פערוואונדערטער, וואָס זי איז אזוי אויפגערגענט. — נעהמט, מייטע, איהר וועט זיין צופרידען.

מייטע האָט בעהאלטען די קעמעלעך, זי האָט נאָך אלץ מורא געהאט אויפצוהויבען די אויגען און, בעדאנקענדיג איהם אין איילע: ניש, ווי זי וואָלט איהרע ווערטער געוואָרפען צו דער ערד, האָט זי זיך געזעגענט אוועקצוגעהען.

— ווארט אויס — האָט נחמן געזאָגט א צעטראָגענער — איך וועל אייך א ביסעל בעגלייטען. אָט וועל איך נאָר זאָגען דניאל'ן א פאָר ווערטער.

זי האָט א דרעה געטהון מיט'ן קאָפּ און גלייך האָבען זיך איהרע שמאָלע אקסלען אָנגעהויבען באוועגען צווישען דעם ארומיגען מאַרק עולם.

— ווארט אויס! — האָט ער נאָך אמאָל אויסגעשריען.

— פאר וואָס האָבען איהר אזוי געציטערט די הענד? — האָט ער געטראַכט, שטעהענדיג נעבען דניאל'ן.

און, קוקענדיג איהם גלייך אין די אויגען אריין, האָט ער אינערליך געלאַכט און געענטפערט ניט צו דער זאך, ווי ער וואָלט פון איהם חוזק געמאכט. דערנאָך האָט ער זיך געלאָזט לויפען צווישען דעם המון, וואָס האָט זיך באוועגט אין גאָס.

— אָט איז זי! — האָט ער זיך דערפרעהט, דערזעהענדיג דאָס מיידעלע אריינקומען אין די פענסטער פון די קלויטען — איך וועל זי איבערשרעקען.

נאָך אַס א צופרידענער מיט א זיסקייט און בענקעניש אין האַרץ האָט ער זיך אונטערגע'גנב'עט שטיל און קינדישמילד האָט

ער איהר א געשריי געטאָן גלייך אין אויער אריין, מייטע האָט זיך אומגעקוקט א דערשראָקענע, נאָר דערזעהענדיג נחמ'ען, האָט זי אויפגעשיינט אין א שמייכל און געזאָגט האָט זי ציטערעד- שטייל:

— איך האָב זיך אזוי דערשראָקען, נחמן.

זיי זענען אוועק ביידע גלייך, ניט טראכטענדיג פון זייער אויפ- דענונג און מייטע האָט איהם זאָרגלאָז פערנאנדערגעפרעגט וועגען אים, וואָס עס איז איהר געקומען צו די אויגען, רעכטס האָט זיך אָנגעהויבען די לאנגע און כרייטע גאס פון דער שטאָט, א בעלייכ- טענע מיט זונען־שיין האָט זי זיך מיט די געטאקטע הייזער און אויסגעציערטער מענשען־באוועגונג, אזוי ווי געווינט, אין פליסיגען מאַרמאָר, קעגען דער נויט און שמוץ פון די מאַרק־רייהען האָט די שטאָרט גאס אויסגעזעהען אזוי הערליך, אז מייטע האָט, פערמאכענ- דיג די אויגען, אויסגעשריען אין ענטציקונג:

— א, ווי אזוי דאָ איז גוט, נחמן! ווער וואוינט דאָ? נאָר

גבירים? רייכע און גרויסע לייט?

— איהר זענט דען קיין מאָל ניט געווען אין שטאָרט, מייטע?

— איך געה אמאָל אהין, נאָר ניט אפט, אז מיר וועט זיין

זעכצעהן יאָהר, וועט מיך די מאמע אבגעבען ארבייטען אין פאבריק, דעמאָלס וועל איך געהען אין שטאָרט אריין אלע טאָג.

— איך קאָן אייך ווייזען די שטאָרט, אָט וועל איך רייך

ווערען...

— איהר וועט רייך ווערען? — האָט איהם איבערגעשלאָגען

מייטע, א פערוואונדערטע און זי האָט געדריעהט מיט'ן קעפעל, —

ניין, איהר וועט ניט רייך ווערען, אנדערש מאָל טראכט איך, אז דאָרטען, אין שטאָרט, האָבען מענשען אויסגעקלערט דאָס רייכקייט

מיר זאָלען דאָ מקנא זיין און אונז זאָל וועה טאָן וואָס מיר האָבען גאָר ניט...

— צו פיעל טראכט איהר, מייטע — האָט נחמן געזאָגט,

אנ'איבער'רעש'טער.

— אלע טראכטען מיר, אלע, זאָג איך אייך, נאָר מען פרעגט

אונז ניט און מיר שווייגען.

זיי האָבען זיך געלאָזט געהען אין דער זייט אריין און גלייך

זענען זיי געווען צוריק ביי דער פאָרשטאָרט.

— איך וועל אייך דערצעהלען א נייעם — האָט געהיימניס פול געזאָגט מייטע, נאָך דעם, ווי זיי האָבען א קליינע וויילע געשוויגען — אברהם האָט, דאכט זיך, חתונה געהאט מיט רייזלע'ן. — ווער האָט עס אייך געזאָגט? — איז נחמן מבולבל געוואָרען. ס'איז פאר איהם געווען אזוי אונערווארטעט, אז ער האָט אינר גאנצען געציטערט פאר פרייד — פאר נעס'ן וועט ענו זיין א נייעם.

— נעסי האָט דאָך עס אליין דערצעהלט. א ווילד מיידעל. זי האָט געוויינט און געלאכט.

— איך געה אוועק — האָט נחמן אָבגעהאקט אין אויפגעגונג — איז עס אנ'אמת? איהר האָט געזאָגט, נעסי אליין?...

אין דער מארק האָט שוין דערווייל ווידער גע'רעש'ט פון מענשען און אז נחמן איז געקומען האָט געטומעלט אין די רייהען א המון פון קונים. פרייטאָג האָט זיך דער מארק-האנדעל געענדיגט צוויי א וויינער בייטאָג. דעריבער האָבען זיך איצט געאיילט און גע'רעש'ט. די בעטלער זענען, ווי חוליינופלים ארומגעשפרונגען צווישען דעם עולם. אלעמען האָבען זיי געשטערט און אלע האָבען זיי געטריבען פון זיך, ווי מען טרייבט א הונד, וואָס פלאַנטערט זיך אונטער די פיס. די הענדלערענס האָבען געשריען מיט זייערע לאַנגדאָוסיגע צויגענע קולות, ניט פערגינענדיג זיך צו כאפען דעם אָטעם. אין איילעניש האָבען זיי פונאנדערגעלייגט די סחורה אין די קוישען מורא-האָבענדיג צו פערשפעטיגען זיך אויף א רגע. נחמן איז שוין געשטאנען נעבען דניאל'ן און זיי זענען געווען אויזגערינגעלט מיט קונים. נחמן האָט געלייזט געלר, ווייל ער האָט געהאט זעהר גוטע סחורה און דערצו איז ער געווען זעהר גוט געשטימט און ער האָט יעדען געלאָזט איבערווארפען אלסדינג אין קויש. וויפיעל ער האָט אליין געוואָלט, גלויבענדיג פעסט אז יענער וועט פון איהם ניט אוועקגעהען. בעפעהלעריש דאט ער געזאָגט זיינע פרייזען און מענשען האָבען איהם געהערט, בעזיגט דורך זיין דער-פרעהט שיינענדיג פנים.

— פאר וואָס זשע האָט נעסי געלאכט! — האָט ער זיך, יעדעס מאָל דערמאָנט און גלייך האָט ער זיך אליין געענטפערט — דאָס איז גוט — דערביי האָט ער ווידער געלייזט געלר מיט א זאָרגלאָזען

שמייכעל, מיינענדיג אז דאָס האַרץ פּרעהט זיך איהם מיט'ן פּרייטאַג
דיגען פּריון...

שלמה איז אוועק און נחמן האָט ניט געדענקט ווי אזוי ער
האָט זיך געזעגענט מיט איהם. די מאַרק־רייזען זענען שיטערער
געוואָרען און ער איז אלץ געשטאַנען נעבען זיין קויש, ניט קאָנענדיג
איבערייסען דאָס פאַרגעניגען פון אוועקגעבען סחורה און נעהמען
געלד.

— איהר קאָנט זיך שוין פאַרנעהמען — האָט זיך אָבגערוּפּען
דניאל, צונויפלייגענדיג די ציטצען — דער עולם צענעהט זיך שוין.
— א גוטער טאָג — האָט נחמן ניט געקאָנט פּערשווייגען זיין
גליקליכע שטימונג — דאָס מיידעלע האָט אונז געבראַכט א ביסעל
מול.

ווי האָבען פּערשלאָסען די קוישען, ארויפגעוואָרפּען זיי אויף
זיך און זיי האָבען זיך געלאָזט געהען מיט אַ חברה מאַרק־לייט צו
דער פאַרשטאָרט. ווען נחמן איז ארוינגעקומען אין הויף, וואו ער האָט
געוואוינט, האָט איהם סימע די ערשטע באגעגענט און גלייך האָט זי
איהם ארוינגעשלעפּט צו זיך אין שטוב אריין.

— געהט אריין, געהט אריין — האָט זי געזאָגט, ניט וועלענדיג
באַמערקען זיין אומצופרידענהייט — איטע'ן האָט מען אָבגעראַד
טעוועט און איצט איז זי אין שפיטאַל פאַר קינד־בעטערנים.

אינ'ם קליינעם און פּוסטען שטיבעל מיט די פייכטע ווענד
זענען אויף א באַנק געזעסען צוויי מיידלעך און אַ אינגעל פון אַ
יאָהר פיערצעהן. דערזעהנדיג נחמן'ען, זענען די מיידלעך לעבעדיגער
געוואָרען און האָבען זיך אָנגעהויבען צו פּוצען און דאָס אינגעל
האָט אויסגעגלאָצט אויף איהם זיינע גרויסע נאַרעשע אויגען.

— איהר זענט נאָך ביי איהר ניט געווען? — האָט נחמן
געפרעגט, מאַכענדיג זיך, אז ער זעהט ניט, ווי ביידע מיידלעך
ווינקען צו איהם.

— זיצט נחמן — האָט סימע געזאָגט האַרציג — איך וועל
קיין מאָל דאָס ניט פאַרגעסען, וואָס איהר האָט געטון פאַר מיר
אין יענער ווייטער נאַכט. ווען איהר זענט דאָ נישטאָ, וואָלט איטע
געשטאַרבען.

— וואָס דארף מען דאָס איבערריידען — איז נחמן רויט גע-

וואָרען.

— און איצט, דעם אמת זאָגענדיג, ווייס איך אליין ניט, וואָס איך וויל פון אייך. איהר זענט מיר איצט, ווי א מלאך פונ'ם הימערל... זי האָט געפרובט צו שמייכלען און האָט זיך מיט אמאָל צע-זויגט, ווייזענדיג אויף די מיידלעך. די עלטערע האָט זיך צעלאכט און די אינגערע, פייצשע, האָט געמורמעלט א ברוגז'ע: — ער איז נאָר ניט קיין פרעהליכער.

— אָט לאכען זיי — האָט סימע געזאָגט מיט פערדראָס — און די ביידע קוישען זענען פוסט. וואָס איז זיי? גיט א קוק. נישטאָ אפילו פאר וואָס צו ליזען צו קויפען א שטיקעל ברויט. איך רעד שוין נישט וועגען פרנסה. א בעטלער וואָלט רויט געוואָרען, ווען ער הערט מיך אויס. נאָר מען שלאָגט מיך. איהר גלויבט ניט? שווערט, נחמן, אז איהר גלויבט ניט, וועל איך עס וויסען, אז איך בין משוגע. און אימע איז אין שפיטאָל פאר קינד-בעטערינס. איך ווייס אליין ניט, נחמן, וואָס איך וויל — לעבען, אָדער שטארבען.

— זי לייגט — איז אין כעס געוואָרען די עלטערע, פרומע, זי איז פון זינען אראָב.

— איך שווייג שוין — האָט סימע ארויסגעשטאַמעלט אין צער — ווער ס'האָט כה, יענער איז גערעכט, נאָר זאָלען מיינע הענד רעדען, איהר זעהט, נחמן. זי האָט אויפגעהויבען דעם ארבעל און נחמן איז פערציטערט געוואָרען. פונ'ם עלענבויען ביז צו דעם אקסעל האָבען זיך איהר געצויגען שווארצע בלוט-שטרייפען און די גאנצע האנד האָט ארויסגעזעהען, ווי פערגאָסען מיט טינט. — זעהט נאָר, זעהט נאָר — האָט נחמן געשטוינט.

— אין שטאָרט דארף זיין עפעס אנ'עלטערער — האָט סימע ווידער געשטאַמעלט אין דער שטיל. זי האָט געפינטעלט מיט די אויגען און דאָס קול האָט זיך איהר אלע מאָל צוגעדריקט, ווי עס וואָלטען איהרע כחות פערפעהלט צו רעדען, זי האָט דורכאויס גערופען צו הילף וועמען עס איז, זאָל עס זיין א געזעץ, א משפט, אָדער אנ'עלטערער בעל-דעה פון שטאָרט.

— דאָס קנייפט זי זיך אליין פון כעס — האָט פייצשע ארייני-געזאָגט, רויט ווערענדיג.

— א ליגען, א ליגען — האָט אויסגעשריען דאָס אינגעל,
אויפשפּרינגענדיג פּונ'ם אָרט — דאָס קנייפּט זי פּרומע אזוי.

— אָט ווער עס זאָגט דעם אמת! — האָט סימע אויסגעשריען
אין טרערען — מיכעלע, זאָג! איך בין דאָ צווישען וועלך. איטע
האָט מיך אויך געשלאָגען. און פּרעגט מיך נאָך וואָס לייד איך פּון
זיי. איך בין אַלט, איך בין קראַנק, נאָר מיין שטיקעל ברויט וועל
איך מיר אומעטום פּערדינען... פּרעגט נאָך וואָס לייד איך?

זי האָט זיך שוין מעהר ניט געקלאָגט אויף קיין זאך, זי האָט
נאָר געפּרעגט. אזוי ווי ביז אהער האָט זי געטהון אַלס וואָס מען דארף,
וואָס עס איז וויכטיג און אַלס, וואָ סעס איז אים בעסטען געוואוינשען,
נאָר איצט איז איהר מיט אַמאָל געקומען אויפ'ן געדאַנק צו פּרעגען:
פאר וואָס? נחמן האָט זי געהערט מיט אַנ'אַראָבעלאָזטען קאַפּ
אינגאַנצען א צעבראַכענער. איהם האָט זיך געוואָלט אַנטלויפּען
איצט צו נעס'ן אַבצורוהען זיך נעבען איהר פּונ'ם דאָזיגען בינדטעל
צרות. נאָר סימע האָט איהם ניט אַבגעלאָזען, ווי זי וואָלט געהיט
זיינע שלעכטע געדאַנקען און זי האָט דורכאויס געבעטען: זיצט נאָך,
זיצט נאָך א ביסעל.

— פאר וואָס טראכסטו אויס? — האָט זיך מיט צאָרן ארויס-
געריסען ביי פּרומע'ן — דו ווילסט נחמן זאָל אויף דיר רחמנות
האַבען, נאָר ער וועט דיר ניט העלפען. געה אוועק פּון אונז, אויב
דיר געפעלט ניט. מיר וועלען זיך אליין פּערדינען אונזער ברויט.

— איהר הערט, נחמן — האָט סימע אויסגעשדיען אין אויפ-
רעגונג — זיי דארפען איך זאָל אוועק פּון שטוב. איך ווייס פאר וואָס,
איך ווייס. ניין, ניין, ניין! — האָט זי נאָך שטאַרקער געשריען —
דער'הרג'עט מיך — איך וועל ניט אוועקגעהען! איך בין א מאמע.
רייסט מיר ארויס מיין הארץ און מיר וועט עס וועה טאָן פאר זיי.
איך בין א מאמע, איך וועל זיי היטען... ביידע ארבייטען זיי אויף
דער קעסטעל־פאַבריק און יעדערע ברענגט זיבען רובעל א חודש.
הונדערט אויגען דארף מען האָבען מען זאָל זיי קאָנען איינחיטען...
אָט איז שוין איטע א פּערפאַלענע און דער היטעל־מאַכער רייבט זיך
די הענד פּון נחת: א גליק האָט איהם געטראָפּען. ער האָט אַראָב-
געפיחרט פּון וועג א קרום מיידעל...

— מאמע, מאמע, הער אויף צו שרייען — האָט זיך געבעטען

דאָס אינגעל — אָט געהט דינה! — האָט ער מיט אמאָל אויסגע-
שריען א דערפרעהטער — דינה, דינה....

די אלטע האָט זיך אָנגעהויבען צו רעש'ן, ווי זי וואָלט מיט א
גוטער בשורה דערפרעהט געוואָרען.

— דינה — האָט זי געשטאמעלט — אנט'אוצר איז עס, א
גוטע נשמה. קוקט זי אָן.

זי איז ארויס פון צימער און נחמן איז אוועק נאָך איהר. דאָס
מיידעל איז אריין מיט ציטערענדע טריט קוים באריהרענדיג די
ערד, ווי זי וואָלט מורא געהאט צו דריקען דאָס אָרט, וואו זי טרעט.
— מיין טייער קינד — האָט איהר סימע געזאָגט שטיל.

נחמן האָט זי אָנגעקוקט. זי איז געווען שלאנק מיט איידעלע
געזיכט־שטריכען אין פונ'ם מאט־בלאסען פנים האָבען ארויסגעקוקט
איהרע רוהיגע און קלוגע אויגען.

— א קאלטע נשמה — האָט נחמן א טראכט געטאָן און סימע
האָט איהם נאָך אלס ניט אָבגעלאָזען.

— נחמן, דאָס איז דאָך דינה.

ער האָט זיך ווידער אומגעקוקט צו איהר אין ס'איז איהם מיט
אמאָל ליכטיג געוואָרען אין די אויגען. איהרע רוהיגע בליקען האָבען
צארט געגלעט, ווי א זונען־שטראהל.

— פאר וואָס זשע שטעהט איהר אויף דער שוועל? —

האָט זי געפרעגט.

ערשט האָט דינה באמערקט, אז די מוטער איז אין טרערען און
זי האָט געפרעגט דערשראָקען:

— וואָס איז געשעהען, מאמע?

זי האָט עפעס א זאָג געטהון אונטער דער נאָז און איז שטיל
געבליבען. פון שטוב האָט געהילכט דאָס מיידעלשע געלעכטער.
פייצשע איז געשטאנען ביים פענסטער צוגעדריקט די נאָז צו דער
שויב און האָט קיין אויג ניט אַראָבגענומען פון נחמן'ען.

— איך וועל נאָך צו אייך אריינגעהען — האָט נחמן געזאָגט

און איז אוועק.

ביי זיין בעל־הבית'טע אין פאָדער־צימער האָט איהם אָבגעווארט
מייטע און ווי נאָר ער האָט געעפענט די טיר, האָט זי געפרעגט:

— נאָך וואָס האָט אייך גערופען סימע?

ער האָט איהר ניט געענטפערט. אינגאנצען איז ער געווען

אונטער'ן איינדרוק פון סימע'ס צער און צאָרן און ער האָט זיך
געלאָזט געהען צו זיך אין צימער.

— איהר דארפט איצט גאָר ניט? — האָט איהם נאָכגעהענדיג
געפרעגט מייטע.

— גאָר ניט, מייטע.

זי איז נעלם געוואָרען פון די אויגען, נאָר אין א מינוט ארום
האָט זי זיך ווידער באוויזען אויף דער שוועל און נאָך אמאָל האָט
זי געפרעגט:

— איהר דארפט גאָר ניט, נחמן?

עפעס ניט־פערשטענדליכעס איז געווען אין איהר בליק און
אין איהרע באוועגונגען.

— ס'קאָן ניט זיין — האָט נחמן א טראכט געטהון, קוקענדיג
איהר גלייך אין פנים אריין און ער האָט זיך געשראָקען פאר זיינע
אייגענע געדאנקען.

— די מאמע וועט היינט קומען שפעט — האָט זי געזאָגט
שטיל — איך וועל זיצען דאָ ביי אייך.

— פאר וואָס? — האָט ער געפרעגט.

— איך וועל זיצען א ביסעל — האָט זי איבערגע'חזר'ט פעסט,
נאָר איהר קול האָט זיך געבראָכען אין ווייכקייטען, ווי זי וואָלט
געבעטען זיין ערלויבעניש דערויף.

— איך האָב קיין צייט ניט, מייטע. איך דאַרף באלד אוועק
געהן.

— קיין מאָל זענט איהר אין דער הויס נישטאָ. זיצט איצט
א ביסעל.

— איך קאָן ניט, מייטע, איך דאַרף זיך זעהן מיט נעסין.
זי האָט אויפמערקזאם אויף איהם א קוק געטהון. דערנאָך
האָט זי זיך אוועקגעקעהרט אין א זייט, און, זינגענדיג, איז זי
ארויס פון צימער.

— אז מיר וועט שוין זיין זעכצעהן יאָהר — האָט זי גע-
טראכט...

און נאָך זיין אוועקגעהן איז זי לאַנג געשטאנען ביים פענסטער.
זי האָט געטראכט, געברענט, אונטערגעזונגען און אין קול האָבען
איהרע טרעהרען געציטערט.

V.

נחמן איז געגאנגען צו נעסין.

נאך דער ערשטער באקאנטשאפט איז ער געווען אינגאנצען באהערשט פונ'ם איינדרוק, וואָס זי האָט אויף איהם געמאכט און יעדעס מאָל האָט איהם געצויגען צו איהר, ווי איינער וואָלט איהם בעפעלען: געה צו נעסין, געה צו נעסין. ער האָט זי דורכ־אויס געזעהן פאר די אויגען און אין זיין דמיון האָט זי איהם אויך גערייצט אן אַפּענהערציגע, אַ דרייסטע און אַ געוואגטע ביו עזות־דיגקייט צו רייסען זיך פון די קייטען, אין וועלכע ס'האָט זי אריינגעשמירט די פּאַרשטאַדט... זי איז איהם געפעלען געווען און גערייצט האָט זי איהם דערמיט, וואָס ער האָט זיך געשראַקען פאר איהר. עפּים האָט ער מורא געהאט פאר איהר רייסען זיך אין דער ווייטער וועלט אַרײַן, וואָס ס'האָט זי געצויגען און געשלעפט אומד צוקומען ערגעץ. ווען זי האָט איהם דערצעהלט דעם אמת, ווי אזוי שווער ס'איז דאָס אַרומיגע לעבען און וועלכע חלומות און האָר פענונגען זי צערטיילט אין זיך, איז ער אליין אריינגעקומען אין התפעלות און האָט זי איינגערעדט דערצו, פיהלענדיג דערביי, אז ער געהט מיט איהר פערביי א תהום, וואוהין מען קאָן זעהר לייכט אריינפאלען. ער האָט נאָך דאָך ניט פערשטאנען וואָס עס ציהט איהם צו איהר. זי האָט איהם אויסגעזעהען זעהר קאלט און גלייכ־גילטיג צו יעדען הערצליכען געפיהל און דוקא דערפאר, וואָס זי איז געווען אַ קאלטע און אַ גלייכגילטיגע, האָט זיך אין איהם געד שטארקט דער ווילען צו באַזיגען זי אלס אזעלכע. אזוי ווי נתן, איז ער נאָך קיין מאָל פארליעבט ניט געווען און געלעבט האָט ער געזונד און זיטליך, אַ באהערשטער מיט אַרבייטס־לוסט און רוהע פריידען, ניט טראַכטענדיג פון קיין פרויען בכלל. נאָר געווען איז

ביי איהם די פרוי א תלום און געשטעלט האָט ער זי אין דער הויך אויף א באַרג אום צו קניען פאַר איהר. לֵעבענדיג אין ריינקייט און געזונד - זימליכער בעשיידענהייט איז איהם דאָך בעסער געד פּעלען געווען א געפאלענע פרוי, איידער די עהרליכע טאָכטער פּוּנ'ם היימישען ווינקעל ביי טאטע־מאמע. ער האָט נאָך אלס געטרוימט חתונה צו האָבען מיט א גאסען־מיידעל הויך ליעבע און טרייהייט ארויסצוראטעווען זי פון דער זינד־נעץ. און נעסי האָט איהם אויך גערייצט דערמיט, וואָס זי האָט זיך געשפּילט מיטן אייגענעם לעד בען נעבען דעם תּהום פון זינד. איהם האָט זיך געדאכט, אז אָהן זיין הילף וועט זי זיכער געהן צום גרונד און אויס מיטגעפיהל צו איהר אלס פרוי האָט ער זי געמוזט ראטעווען. מיט יעדען טאָג איז עס איהם אלץ נעהנטער געוואָרען און דאָס, וואָס ער האָט איר בערגעלעבט, איז געווען שעהן און פּאַסיג צו זיינע שטימונגען. ס'האָט געדארפט קומען נעסי מיט איהר דעקאָלירטען האַלז און דעם בונט־רויטען באַנד ארום איהר שוואַרץ־געלאָקטען קאָפּ, נעסי מיט איהרע פּלאַסטישע באוועגונגען און איהר לויפענדער שיין אין די אויגען, זי מיט איהרע געוואַגטע דבורים, האַסטיגקייט און ניט־געזעטיגטע פּאַרלאַנגען און דערביי האָט זי באשענט די סכּנה, וועלכע האָט געלויערט אויף איהר. נחמן איז ענטציקט געווען פון דעם אלעמען און דאָס האָט גובר געווען אין איהם די שעמעוודיגקייט. ווען זי איז געווען גוט־גענייגט צו איהם, האָט ער, שווייך גענדיג, איבערגעלעבט אין זיך זיין פּרייד... זי איז מיט איהם געגאנגען איבער די הויפט־גאס פון דער פּאַרשטאָרט, וואו עס זעהט זיך די שטאָרט מיט איהרע העלע פייערען און ער האָט איהר היים דערצעהלט וועגען זיינע חלומות און פּערלאַנגען. און א בעד זיגטע אויף א וויילע מיט די גוטע ווערטער וועגען דעם גוטען לעד בען אויף דער וועלט, וועלכער איז מעגליך פאַר אלעמען — איז זי ווייכער געוואָרען און דאָך פּלעגען זיי זיך אָנקוקען ביידע, ווי זיי וואָלטען לכוּף דערקענט איינס דאָס אנדערע. זי פּלעגט ענט־פּערען אויף זיינע אויסגע־חלומ'טע האַפּענונגען מיט א ציטערענדען קול און ביידען, כאַטש זיי זענען נאָך צווישען זיך פרעמד געווען. האָט זיך געוואָלט אייביג אזוי געהן, נאָר קומען אמאָל צו א ברעג, ס'האָט אָנגעהויבען טונקעל צו ווערען, ווען נחמן איז אריין אין הויף, וואו נעסי האָט געוואוינט. ביי יעדער טהיר זענען געד

זעסן מענער און פרויען און האַבען געטרוקען טהוי. אין ווינקעל
האָט נחמן בעמערקט. שלמה'ן מיט היימ'ען. לאה איז געזעסן צו
זיי מיטן רוקען און דאָס פנים איז איהר געווען צוגעדעקט מיט א
ווייסקייטענעם שארפעל, ווי זי וואָלט מורא געהאַט פאר מענשען.
— קומט אַהער! — האָט איהם חיים גערופען אויפן קול און
דערביי האָט ער געמאַכט צו איהם מיט די הענר — איהר וועט
הערען נייעס...

— אויפן פאבריק...

נחמן האָט ניט דערהערט דעם סוף פון זיינע ווערטער, נאָר
ער האָט איהם צוגעשאַקעלט מיטן קאַפּ. פונ'ם פענסטערעל אין
א דירה פון דעם רעכטען פליגעל האַבען א גלאַנץ געטהון נעסיס
אויגען.

— איך וועל, שלמה, צו אייך אריינגעהן שפעטער — האָט
ער אויסגעשריען א ציטראָגענער — וואָרט דאָרט אויף מיר!
ער האָט פארקערט צום רעכטען פליגעל, געעפענט די טהור
און איז אריין אין פאָרהויז. נעסי איז ניט אַרויסגעקומען. אויפן
באנק איז געזעסן א דרייצעהניגהריג אינגעל און האָט געלעזען
א בוך. געווען איז עס נעסיס ברודער איסערל. דערווענדיג נחמן'ען,
האָט ער אוועקגעוואָרפען דאָס בוך און האָט געזאָגט א דערפרעהטער:
— אָט זענט איהר געקומען, נחמן. איך בין אזוי צופרידען...
שוין אזוי לאַנג...

— איך האָב אליין אויך ניט געוואוסט, אז איך וועל קומען
— האָט ער געענטפערט, לאַכענדיג. דער טאטע איז אין דער היים?
— אין דער היים. ער איז אלץ אין כעס און בייזערט זיך.
נעסי האָט שוין היינט געכאַפט פון איהם א חלק.

נחמן האָט פערקרימט דאָס פנים פונ'ם ביסעל נייעס, וואָס
ער האָט דאָ ערשט געהערט און איז אינאיינעם מיט איסערלעך
אריין אין שטוב. אזוי ווי אין פאָרהויז איז דאָ געווען ענג, די ווענד
האַבען געשמעקט מיט פייכטקייט און ניט געווען וואו זיך צו
קערען. נעסי איז געזעסן ביים פענסטער און האָט ארויסגעקוקט
אין הויף אריין. די הענדלערין העניע, נעסיס מאמע, איז געזעסן
ביי דער טהור מיט א זאק אין די הענר און אויפן בעט האָט נעסיס
טאטע געצעלט געלד. געווען איז עס דער בלינדער בעטלער דן.
וועלכער האָט מיט זיכערע בעוועגונגען געטהון זיין ארבייט.

— ווער איז עס? — האָט דן געפרעגט און, באהאלטענדיג
 דאָס געלד, האָט ער אליין געענטפערט — דאָס איז נחמן? איך
 האָב איהם גלייך דערקענט נאָך די טריט.
 ער האָט גוטמוטיג א שמייכל געטהון, פּערגלאַצענדיג דערביי
 זיינע ביידע אויגען און נחמן, ניט געפינענדיג זיך קיין פּלאַץ, האָט
 זיך אוועקגעזעצט נעבען איהם. נעסי האָט זיך ניט אומגעקוקט.
 — גוט אַווענד — האָט געזאָגט העניען מיט איהר הייזעריג
 פּערשריענעם קול — וואָס הערט זיך עפּים ביי די שטעלען?
 זי האָט זעהר גערען אויפגענומען נחמן'ען און ער איז געווען
 דער ערשטער פּון אלע נעסיס יונגע לייט, וועלכער איז איהר גע-
 פּעלען געווען. זי און דער אַלטער דן האָבען געהאט אויף איהם אַנ-
 אויג און זיי זענען ביידע צופרידען געווען, וואָס ער איז ביי זיי
 אין שטוב אַנאָפּטער גאסט געוואָרען.
 — יא, ביי די שטעלען — האָט זי ווידער געזאָגט, פּערשטע-
 קענדיג הינטערען אויער דאס פּרענטעל פּון דער זאק — נעסי,
 פּאַרוואָס זיצטו צום גאסט מיטן רוקען? דאָס איז ניט שעחן.
 — איך וויל, אזוי — האָט דאָס מיידעל געענטפערט, וואר-
 פענדיג אַנאָמרוהיגען בליק אויף נחמן'ען.
 — זאָל זי זיצען וואו זי וויל — האָט זיך אַבערופּען נחמן
 — מיר שטערט עס ניט.
 — א שלעכטע עצה — האָט דן ארויסגערעדט צווישען די
 ציין — זי וויל — האָט ער איבערגע'חזר'ט, ביז ווערענדיג מיט
 א מאָל און ס'איז געווען ניט צום פּערשטעהען, ווי אזוי זיין ווייך
 און אַנגענעהם קול האָט געקאָנט ווערען אזוי טעמפּצוברעקעלע און
 שלעכט — די מאמע האָט געזאָגט, דאַרף זי פּאַלגען.
 — איך וועל אוועקגעהן — האָט איסערעל ארויסגעשטא-
 מעלט אין שרעק — באלד וועט זיך שוין אָנהויבען ווייטער.
 — איך בעט אייך — האָט זיך נחמן אריינגעמישט — כ'לע-
 בען, מיר איז אלס איינס...
 — לאָז אָב, דן — האָט העניע געזאָגט ערנסט — א מענש
 זאגט — ס'איז איהם אלס איינס.
 נעסי איז אויפגעשטאנען. זי האָט געוואָרפּען אויפן בלינדען
 א בייזען בליק און איז ארויס פּון שטוב.

ביי דנ'ען האָבען אָנגעהויבען ציטערען די נאָזלעכער. ווי נאָר ס'האָט זיך דערהערט א קלאפ מיט דער טהיר, האָט ער זיך מיט א מאָל א רים געטהון פון בעט און, שטעלענדיג פעסט זיינע טריט, האָט ער געהאלטען די הענד פאַראויס און זיין געשריי האָט געלעדערט די אויערען:

— נעסי, צוריק, נעסי, צוריק אין שטוב אריין. איך הייס! דו הערסט ניט? גוט. געה אוועק, נאָר געדענק, וועסט נאָך צוריק קומען.

טרעטענדיג זיכער און פעסט האָט ער זיך אומגעקערט צום בעט און האָט זיך אוועקגעלייגט, דערביי האָט ער געשימפט צווישען די ציין, ווי פריהער:

— די הויט וועל איך פון איהר אראָבנעמען. נאָר אראָבנעמען די הויט. אזא פארברענטער עקשן ווערט געבוירען איין מאָל אין הונדערט יאָהר.

נחמן איז קוים איינגעזעסען. נעסיס לעבען אין דער היים איז פאַר איהם איצט אנאָפענער בוך געווען און ער האָט געזעהן וואָס דאָס איז אזוינס אזא לעבען אונטערן דרוק פון אזא ווילדען טאמען. יעדעס וואָרט זיינס האָט גערעדט פאַר זיך און דערצעהלט נעסיס לעבענסגעשיכטע. דאָס זענען געווען יאָהרען פון פיין און איינזאַמקייט און איהרע ליידען האָבען ארויסגעקוקט פון יעדען מוסקול ציטער אויף איהר טאמענס הילצערען פנים, פון זיינע גלייכגילטיגע אכזר'ישע אויגען און פון זיין גאנץ בעטלער-געשטאַלט מיט איהר בכבוד'ען אויסזעהן פון א הויכען אלטען מאן מיט א ווייס-לאנגער באַרד.

איצט האָט נחמן פערשטאַנען פון וואנען ס'האָט זיך גענומען דאָס ווילדקייט אין נעסיס כאַראַקטער: איהרע רייד, דאָס ווילדע רייסען זיך ערגעץ אין די מסוכ'ענע וועגען, דורך וועלכע זי האָט זיך פרייהייט געזוכט.

— זי איז איינגעשפאַרט ווי אייזען — האָט העניע מסכים געווען מיטן אלטען.

— איך וועל זי איינברעכען — האָט דן געענטפערט אין צאָרן.

— איך ווייס ניט, וואָס האָט זי אזוינס געטהון — האָט נחמן ניט אויסגעהאַלטען — אויף מיין וואָרט, אז איהר זענט אומגערעכט.

— רעדט נישט קיין נאָרישקייטען — האָט ויך דן גע ברוגז'ט, מיט א מיידעל דארף מען ריידען און מען דארף האַלטען די בייטש אין די הענד. מיט יעדען מיידעל. איך האָב תמיד מיט זיי אזוי גערעדט. א מענש דארף אַרבייטען, נחמן, ניט זיין פשוט א שטיק אייזען... פּרעגט נעסין ווי אזוי זי אַרבייט. אַ טאָג געהט זי צו דער אַרבייט און דעם אנדערען טאָג איז זי שוין א פּריצה. וואָס איז דאָס אזוינס, פּרעג איך איהר? האָסט געזונטע הענד און געזונטע פיס, קאָז זיי אַרבייטען. צוועלף יאָהר, אז איך בין בלינד געוואָרען און מיר האָט נאָך קיינער א גראַשען ניט געשענקט. איך אַרבייט... אַרבייט...

— ער אַרבייט טאַקע — האָט העניע באשטומטיגט, פּערשטע ענדריג ווידער זיך דאָס פּרענטעל הינטערן אויער — ווען ניט ער, וואָלטען מיר אלע אויסגעשטאַרבען פון הונגער. — איך פּערשטעה ניט — האָט נחמן געוואָלט זאָגען, נאָר ער האָט זיך אָבערהאַלטען.

— איך אַרבייט — האָט דן איבערגע'חזר'ט מיט גדלות, גלעמענדיג זיך די באָרר — און איך זיי ביי קיינעם ניט אויפן האַלז, אזוי ווי מיין טאַכטער. איך אַרבייט מיטן קאַפּ, מיט די הענד אין מיטן קול... איהר האָט געהערט מיין געשריי אַלעמאַל? און איך קאָן מאַכען מיין קול, ווי ביי א געשלאָגען קינד, אין איך קאָן איהם מאַכען, ווי ביי א קאז, וואָס מען שטיקט זי. איך בין אַנ'עקשן, נאָר איך בויג זיך, ווי א צווייגעלע, וואָס איז אָנגעד פילט מיט זאפט. פון מיינע אויגען רינען טייכען טרעהרען, ווען מען דארף. נאָר ווען מען פּאָדערט פון מיר טייכען האָניג, וואָלט גערונען האָניג פון מיינע אויגען. איך האָב זיך אויסגעלעהרענט זינגען אזעלכע לידער, וואָס קאָנען ריהרען א גולן פון וואַלד. איך אַרבייט...

— יא, ער אַרבייט — האָט העניע נאָכגעזאָגט מיט גאוח און די אויגען האָבען איהר מיט אַמאָל אָנגעהויבען צו גלאַנצען.

— פארוואָס וויל נעסי ניט אַרבייטען? — האָט ער זיך וויי טער דערמאָנט דאָס זייניגע — ברענג א גראַשען אין שטוב אריין, נאָר פּערהאַרעווע איהם. אָט וואָס איך וויל. און איך וועל אויס פיהרען מיינס. אין וואָס באשטעהט דער כח פון א מענשען?

ארבייט, ארבייט גוט. ארבייט איז א טייערע זאך און דער מענטש
איז די וואָלוועלסטע סחורה אין דער וועלט...

ער האָט שוין גערעדט פון עפּים אנדערש, דערצעהלענדיג ווען
גען די איינוואוינער פון דער פּאַרשטאָרט און נחמן האָט איהם גע-
הערט א פּערגאפטער.

— דאכט זיך אלע האָרעווען — האָט ער געזאָגט לסוף — און
אַהן א טאַל. איך האָב נאָך ניט געזעהן קיין איין ארבייטער, וואָס
זאָל לעבען ווי א מענטש.

— איך האָב פיינד, אז מען רעדט נארישקייטען, האָט איהם
דן מיט פּערדרום איבערגעשלאָגען. די רייד — א מאשין ארבייט
אויך. וואָס שווערער ס'איז צו לעבען, אלץ בעסער דארף מען אר-
בייטען. זיי זענען טפּשים. אין שטאָרט זענען פארהאן טויזענדער
בעטלער און איך באקום מעהר פון אלעמען. אויב איהר ווילט קאָן
איך אזוי מאכען, אז איהר זאָלט דאָ אויפן אָרט זיך צוואויינען און
אַבעבען מיר אלדינג, וואָס איהר פארמאָגט ביי זיך אין די קעשע-
נעס. אָט ווי אזוי מען דארף ארבייטען! זיי מיינען, אז מען איז
אָרים, קומט זיי שוין אלסדינג אומזיסט.

אין זיינע ווערטער האָט זיך געפיהלט א גרויסע שנאה צו
מענטשען און מען האָט ניט געקאָנט פּערשטעהן, וואָס ער וויל. נחמן
האָט איהם ניט איבערגעשפּאַרט. ער האָט זיך איבערגעזעצט צום
פּענסטער, האָפּענדיג צו דערזעהן ערגעץ נעסין. די אלטע איז
ארויסגעגאנגען אין פּאַרהויז און האָט דאָרטען עפּים געזוכט. ס'איז
שוין רעכט פינסטער געוואָרען.

— שוין שפּעט — האָט דן געזאָגט אין אומרוהיגקייט —
איך וועל דאוונען מעריב.

נחמן האָט צוגעשאַקעלט מיט'ן קאָפּ ניט אומקוקענדיג זיך.
אין די ארומיגע פּענסטערלעך פון הויף האָט מען פייער געצונדען.
נחמן האָט געזוכט נעסין מיט די אויגען, אזוי ווי זי וואָלט איהם
געדארפט בעפרייען פון אנגסטען, וואָס האָבען איהם דאָ באהערשט.
דער אלטער האָט זיך געשטעלט "שמונה-עשר".

— נישטאָ זי — האָט נחמן געטראַכט אין בענקעניש —
אפּשר ווארט זי אויף מיר אין הויף.

ס'האָט איהם אָנגעכאַפט א משונה'דיגע אויפּרעגונג. דער הויף
איז פול געווען מיט מענטשען און נעסין האָט ער ניט געזעהן און

דאָ אין שטיבעל האָט דער אלטער פרום און שטיל געזאָגט. זיינע ווערטער האָבען איינגעוויגט און גרינג געמאכט דאָס הארץ פאר אלס, וואָס געשעהט אויף גאָטס וועלט... טרויער און פרייד ציר זאמען האָבען באהערשט זיין געמיט. ער האָט ניט געוואגט זיך אומצוקוקען, פיהלענדיג אויף זיינע אקסלען דעם בליק פונ'ם בלינדען זקן און אין דער רגע האָט זיך איהם געוואָלט ארויסרייסען פון זיין צויבער־שטימונג און אויסשרייען אויף'ן קול מען זאָל איהם אָבעבען געס'ן... און מען זאָל אויפהערען פייניגען מענשען...

ער האָט זיי געזעהען דורכ'ן פענסטערעל. ווי איינגעמידעטע אַקסען האָבען זיי איהם אויסגעזעהען. און איהם האָט זיך געוואָלט ארויסרייסען דאָס הארץ און אוועקגעבען עס זיי פאר א טרויסט און פאר א היילונג.

— ווען איהר, ר' דן, וואָלט איצט געקאָנט זעהען ווי אזוי מענשען שפאצירען איבער'ן הויף, וואָלט איהר ניט געזאָגט, אז מען־שען זענען די וואָלוועלסטע סחורה אין דער וועלט. די טייערסטע, ר' דן, די טייערסטע. אָט זעהט, ווען איהר קאָנט זיי אָנקוקען. זיי זענען מיד און דערשלאָגען. און צוליעב וואָס האָבען זיי געארבייט? איך שעהם מיך זיי אָנצורופען מענשען... דאָס זענען נשמות. לע־בעדיגע נשמות, ר' דן... זיי האָרעווען, זיי ליידען און צוליעב וואָס? אויף זייער וועג זעה איך שוויים, טרעהרען און בלוט... צוליעב וואָס? שוויים, טרעהרען און בלוט — האָט ער איבערגע'חזר'ט אין אויפ־רעגונג — טרעהרען און בלוט...

דער בלינדער האָט אָנגעהויבען ווארפען מיט די הענד און ווידער האָט ער געטאקט זיינע ווערטער פאר גאָט, אראָבווארפענדיג פון זיך הייליג און פרום יעדער פּעראַנטוואָרטליכקייט פאר'ן ער־דישען גורל פונ'ם מענשען און אלס וואָס געשעהט אויף דער וועלט. ער האָט גערופען שטיל און הארציג ערגעץ ווייט פון דער ערדישער נישטיגקייט און זיינע שטיל־הארציגע תפלה־דייד האָבען ווי פליגלען געהויבען דאָס שווערקייט פונ'ם מענשליכען קיום.

— נו, אָבעראווענט מעריב אויך — האָט דן געזאָגט — איצט וועל איך איך ענטפערען.

איצט האָט ער אויסגעזעהען זעהר גוטמוטיג. די לאַנגע און ווייסע באָרד האָט איהם צוגעגעבען א רוחניות'דיגע שעהנקייט פון א הייליגען.

— איהר האָט געזאָגט — האָט ער אָנגעהויבען...
פון פאָרהויז האָבען זיך מיט א מאָל דערהערט פעסט־ניכע
טריט און א גרויס גערודער. אין שטוב איז אריינגעלאָפּען איסערל
א בלאסער פון שרעק און האָט אויסגעשריען:
— געהט, נחמן, גיכער צו שלמה'ן. דאכט זיך, לאה האָט זיך
אויפגעהאנגען. דער גאנצער הויף איז שוין דאָרטען!
דער בלינדער איז אויפגעשפרונגען פון בעט און נחמן איז אָהן
א זייגעזונד ארויסגעלאָפּען אין הויף אריין. ער איז מיט א מאָל
אריינגעפאלען צווישען א גרויסען עולם, וועלכער האָט זיך מיט
קולות געטראָגען צו שלמה'ס טיר. דורכ'ן טויער זענען אריינגעלאָפּען
מענשען פון גאס אין פאָראויס זענען געשפרונגען יונגלעך, און אלער־
ליי קונדסים. צווישען עולם האָבען א פינטעל־געטהון נעס'ים אויגען
און נחמן האָט זיך פערשעמט, וואָס זיין הארץ איז איהם איצט אזוי
דערפרעהט געוואָרען.
— דאנקען גאָט. דאנקען גאָט — האָט זיך דערהערט נעבען
איהם א בעקאנט קול.
— דאָס איז, דאכט זיך — חיים — האָט נחמן זיך געפרעגט
אינ'ם ארומיגען רעש און טומעל — יא, חיים.
— לויפט ניט אזוי — האָט זיך יענער געבעטען — מען ווערט
דאָ דערשטיקט. דאנקען גאָט, מען האָט זי געראטעוועט.
— איך בין אזוי מבולבל, אז איך הער ניט קיין וואָרט —
האָט נחמן געשטאמעלט אן'אויפגעשוינטער.
איהם האָבען אויסגעפעלט ווערטער אויסצורדיקען זיין פרייד
און ער האָט דורכאויס געלאכט. חיים האָט אָנגעהויבען גענוי צו
דערצעהלען ווי אזוי לאה האָט קונציג געמאכט זיך אין שפייכלער
די תליה, אוועק'נב'ענענדיג ביי שלמה'ן זיין לאנגען שאַל, וואָס ער
טראָגט אויפ'ן האַלז און דערביי האָט ער געענדיגט מיט ענטציקונג:
— שלמה איז א העלד. איין גוט הארץ איז דאָ אויף דער
וועלט און דאָס איז ביי שלמה'ן.
זיי האָבען זיך דורכגעשטויסען צווישען דעם עולם און זענען
בידע אריין אין שטוב. די פיעל נייגעריגע פערזאנען האָט מען שוין
געהאט משלה געווען און אינווייניג איז געווען געראָם. שלמה איז גע־
זעסען מיט די הענד אונטערגעשפארט דעם קאָפּ און האָט ארויס־
געקוקט אין גאס אריין. אויפ'ן בעט איז געלעגען לאה א פערענדערטער

מיט א פערבלויעט געזיכט. זי האָט קוים געאָטעמט און יעדעס מאָל
האָט זי זיך אין שרעק פּעררעקט מיט די הענד דאָס פנים.

— זאָג עפעס דעם טאטען — האָט זי געבעטען דאָס שוואַרצ-
אויגיקע ווייבעל, וואָס נחמן האָט דאָ געזעהען דאָס ערשטע מאָל,
ווען ער איז געקומען צו שלמה'ן — זאָג עפעס, זאָג, מיין קרוין...
— טאטע, איך וואָלט געוואָלט ניט לעבען — האָט לאה אַרויס-
גערעדט שטיל.

— נו, אָט איז געקומען א מלאך — האָט זי געטרייסט עפעס
אנ'אלטינקע יודענע, וועלכע איז ניט אָבגעטרעטען פון דער קראַנ-
קער — יא, א מלאך פון הימעל איז געקומען צו פליהען און ער האָט
געזאָגט ס'איז פון גאָט... דיין מיידעלע וועל איך נעהמען צוריק
אין הימעל אריין. דאָרטען ביי דעם רבונג-שלי-עולם וועט איהר זיין
בעסער, ווי דאָ אויף דער ערד.

— אזוי האָט ער געזאָגט? האָט לאה איבערגעפרעגט א דער-
פרעהטע.

— און ער האָט נאָך געזאָגט: דו, מאמע, ווארט נאָך אויס
אויף דער ערד. ס'וועט קומען א טאָג, וואָס מען וועט מיך שיקען
נאָך דיר אויך. ס'איז פון גאָט... ער וועט שיקען, א מלאך און
דעמאָלט וועט זיך די מאמע זעהען מיט'ן מיידעלע...

— איך וועל ווארטען — האָט לאה געזאָגט, פּערשטעלענדיג
זיך מיט די הענד דאָס פנים — איצט איז זי דאָרטען און זי זעהט
מיד?

— שטארקט זיך, שלמה — האָט נחמן געזאָגט, צום אַלטען.

— איך בין שטארק, נחמן, נאָר שטאָל און אייזען ווערען אויך
קאליע. ס'פרעגט זיך נאָר פאר וואָס ווערט דאָס הארץ ניט קאליע
און ס'פיהלט? די צייט האָט אויף דעם קיין שליטה ניט... — ער
האָט זיך אָבגעקעהרט אָן א זייט. נחמן איז געשטאנען, ווי פּער-
שטיינערט און האָט געשוויגען. א גרויסער מענש איז געזעסען אין
צער, א צוטראָגענער איז ער געווען פון לעבען.

— נ'מיר ארויסגעהען, נחמן — האָט איהם חיים געזאָגט אויפ'ן
אויער. מען דארף איהם איצט לאָזען אַליין.

אין הויף איז שטיל געוואָרען. דער עולם איז זיך צוגאנגען.
געבען די שוועלען און טהירען האָט מען זיך צו דער נאכט אויס-

געבעט די געלעגנס צום שלאָפּען און ארום זענען געלעגען מענער, ווייבער און קינדער. ס'איז געווען היים און אויסגשטערענט.

— איהר ווייסט, נחמן, וואָס איך האָב איך געוואָלט דער צעהלען — האָט היים געזאָגט — מאָרגען הויבט ביי אונז אָן צו אר בייטען די פאבריק...

עה האָט זיך אין איילענעש אָבגעזעגענט מיט נחמ'ען און זיין מאָגער געשטאלט איז נעלם געוואָרען אין דער פינסטערניש.

— וואָס פאַר אַ לעבען — האָט נחמן געטראַכט אין שרעק. אַ צורודערטער האָט ער געקוקט צו דער ערד, ווי ער וואָלט זיך אליין געפרעגט, וואָס ער זאָל טהון, און וואוהין ער זאָל געהען.

— נחמן — האָט זיך מיט אַ מאָל עמיצער אָבגערופען שטיל. ער האָט זיך אומגעקוקט אַ דערפרעהטער. נעבען דער וואַנד איז פון דער פינסטערניש ארויסגעוואקסען איםערל, ווי אַ גנב, וואָס קוקט אויס עמיצען:

— איך ווארט שוין דאָ אויף איך פון לאנג — האָט ער געד מורמעלט אין דער שטיל — נעסי האָט מיר געהייסען. געהט ניט אוועק. זי וועט באלד ארויסגעהען צו אייך.

— ווען האָט זי עס דיר געזאָגט? — האָט נחמן געצווייפעלט.

— זי האָט געזאָגט. איך טאָר דאָ לאנג ניט שטעהען, די מאמע איז שוין צוויי מאָל ארויסגעגאנגען מיך אריינרופען. איך האָב מורא פאר'ן טאטען. ער וועט מיך שלאָגען. נאָר איך האָב צוגעזאָגט נעס'ן... נחמן, איך האָב אייך אזוי ליעב! — האָט זיך ביי איהם ארויסגעריסען מיט אַ מאָל — פאר וואָס האָב איך אייך אזוי ליעב, נחמן?

ער איז געשטאנען און האָט געציטערט פון אויפגעגונג. ער האָט זיך געצויגען צו איהם מיט די הענד:

— אין דער היים איז ניט גוט — האָט ער ווידער געמורמעלט אין דער שטיל — אין ווערקשטאט איז אויך ניט גוט. נאָר אייך האָב איך ליעב.

— געה, געה, קינד — האָט איהם נחמן געזאָגט מיט צארטקייט.

ער האָט צו איהם אַ שמייכעל געטהון פריינדליך און חבר'יש און דאָס יונגעל האָט זיך ווידער געצויגען צו איהם מיט די הענד, נאָר אין דער רגע איז ער אָבגעשפרונגען און איז נעלם געוואָרען ערגעץ אין הויף.

— נעסי, נעסי! — האָט זיך דערהערט העניעם פערשריענער קול.

נחמן האָט אָנגעהויבען ארומגעזען אהין און צוריק. ס'איז איהם געוואָרען ענג, ווי שווערע וואָלקענס וואָלטען אויף איהם ארויפגעפאלען. פערלאָרענקייט און פחד האָבען איהם זיין האַרץ געפרעסט.

— נעסי, נעסי! — האָט ווידער גערופען די אלטע מיט איהר אויסגעזונגען־פערשריענער מאַרק־שטים.

ער איז שטעהען געבליבען ביי דער וואַנד. "דער טאטע וועט זי אַן/הרג'ענען ביי נאכט", האָט איהם געברענט אין קאָפּ דער גע־דאַנק און די פּוּיסטען האָבען זיך איהם יעדעס מאָל צוזאַמענגע־פרעסט, ווי מיט דעם וואָלט ער געענטפערט אויף אלע פּלאָנטערס פון לעבען, וועלכע האָבען איהם געפייניגט. שלמה, סימע, חיים און דער גאַנצער הויף מיט די שלאָפענדיגע און איינגעמאַטערטע נפשות ביי אלע פענסטער און טירען. אלע האָבען זיי זיך איהם געדריעהט פאַר די אויגען, ווי אַ מיהל און פון דאַרטען האָבען זיך געהערט זייערע ווילדע קולות: פארוואָס? פארוואָס?

— איך וועל אוועקגעהען — האָט ער געדראָהט זיך אליין — איך האָב מעהר קיין כח ניט צו וואַרטען. פארוואָס געהט זי ניט? עפעס אַ פאַרעל האָט זיך דערנעהנטערט צו איהם און אַ פעס־טע מענער־שטים האָט זיך אָנגערופען אין דער לופט:

— מאַרגען, רייזעל, וועל איך זיין...

— דאָס איז אברהם — איז נחמן אַ דערפּרעהטער צוגעפאלען צו דער וואַנד זיי זאָלען איהם ניט באַמערקען — ער איז גליקליך. זיין שטימונג האָט זיך מיט אַ מאָל געביטען, ווי דאָס גליק פונ'ם פערבייגעהענדען פאַרעל וואָלט איהם זיין לעבען ליכטיג גע־מאַכט. אין דער רגע האָט איהם עמוצער אָנגעריהרט ביים אַקסעל אין נעכי איז געשטאַנען נעבען איהם.

— נו, אָט בין איך דאָ — האָט זי געזאָגט — איך האָב גע־וואוסט, אז איהר וועט ניט אוועקגעהען. ביז אין דערפריה וואָלט איך געוואַרט. איהר וואָלט ניט אוועקגעגאַנגען.

פון פרייד האָט ער זיך פערנאַנדערגעלאָכט. ער איז נאָך געווען אינגאַנצען אונטערן איינדרוק פון די גיטע געפיהלען, וועלכע ס'האָט ביי איהם ארויסגערופען דאָס פרעמדע גליק פון פרעמדע פערליעבטע

און ער האָט זיך געוואָרפֿען צו איהר, ווי צו אַנ'אייגענער און א נאָהנטער, אָנעהמענדיג זי ביי די הענד.

— וואָס דען, וואָס דען, — האָט ער געשטאמעלט. נעסי, אָבער איהר זענט דאָך געקומען!

— לאָזט אָב מיינע הענד...

זי האָט אויפּמערקזאם אויף איהם א קוק געטהון ווי זי וואָלט זיך געפרובט עפעס דערמאָנען, האָט זי אָבגעהאקט אין אומעט:

— וואָס פאר א שווערער אָווענד, נחמן! אָ, היינטיגער אָווענד!...

זי האָט איהם אָנגענומען אונטערן אָרעם און זיי זענען אוועק, שווייגענדיגע, גוט געטוליעט איינס דעם אַנדערען, ווי דאָס עלענדקייט וואָלט זיי נאָר אויף א וויילע פּעראייניגט זיי זאָלען זיך דערנאָך ווידער צוגעהען אין בעזונדערע זייטען. די נאכט איז געוואקסען אין דער טיף און האָט אָנגעוואָרפֿען אַנ'אומעט אויף די ארומיגע נאסען און געסלעך, אוואו זיי זענען פּערבייגעגאנגען. נידעריגע הייזלעך, ווי ברואים, וואָס זענען געפאלען אויף די קניען, זענען זיי אומעטום נאָכגעקראַכען און ניט געווען אין ערגעץ קיין ליכט און קיין פענס-טער-שיין, וואָס זאָל זיי אביסעל דעם וועג בעלייכטען.

— היינט — האָט געזאָגט נעסי — היינט האָט מיר דער טאטע צוגעזאָגט איינטיילען א חלק. איך זעה, ער שלאָפט ניט און איז בייז. ער ווארט אויף מיר. צוגעגרייט א שטעקען און האלט איהם אין בעט נעבען זיך.

— די מאמע האָט אייך גערופֿען — האָט נחמן געענטפֿערט מיט אַנ'איינגעפאלען קול — איהר האָט געהערט? איך ווייס ניט וואָס צו טהון פאר אייך... געהט א היים.

— זאָגט זיך ניט פאר מיר — האָט נעסי געזאָגט טרוקען — איך האָב אָבגעלעבט אָהן אייך אויך זיבעצעהן יאָהר און איך וועל די נאכט אויך איבערלעבען. איהר זענט א פּתרון.

זי האָט מיט אמאָל אוועקגענומען די האנד פון אונטער זיין אָרעם, ווי ס'וואָלט איהם עפעס פארשוועכט אין איהרע אויגען און זי האָט געזאָגט מיט א געבעט:

— איך, נחמן, דארף האָבען א מענשען... איהר לאכט? ניין, איהר לאכט ניט. נאָר ביי אייך איז ווידער א דערשראָקען פנים. ניט אויף מיר א שטארקען קוק. איך בעט אייך... דאָ איז אזוי שווער.

לויף איך צו אייך. נאָר איהר זענט אזא שוואַכניקער, אז איך וועל זיך באַלד צו וויינען.

— נעסי, נעסי — האָט נחמן געבעטען.

— ביי אייך, נחמן, איז פארהאן א הארץ און איך האָב עס ניט. און דערפאר לויף איך נאָך צו אייך. נאָר איהר זענט א שוואַכער, א שוואַכער — איך פיהל עס אפילו אין אייער גאנג. ניין, ניין? איהר בעפעהלט מיר עפּים! הויבט אויף די האַנד און גיט מיר א קלאַפּ.

פּלוצלונג האָט זי זיך אָבגעקעהרט און איז געשווינד אוועק אליין, נאָר ער איז איהר נאָכגעלאָפּען אינגאנצען א פּערברענטער פון איהר געבעט אין קול, בעוועגונגען און איהר גאנץ געשטאלט וועלכע איז בעהערשט געווען מיט צער און ליידען. ער האָט איצט געפיהלט זיין מאכט, איז ער נאָך איהר געלאָפּען, ניט דעריאָגט זי מיט א כיון און, ווי ער וואָלט די הייס־צושטאַלצענע לופט גע־שלונגען, האָט ער זי גערופּען מיט אַן אָבגעהאקטער שטים:

— געהט נאָך ניט אוועק, נעסי. געהט ניט אוועק.

זי האָט זיך אָבגעשטעלט און האָט לאנג אריינגעקוקט איהם אין פנים אריין.

— איך ווייס ניט — האָט זי געזאָגט לסוף — פאר וואָס איך הער אייך ווען איהר בעט מיר. איהר קאָנט עפּים וועקען אין מיר, נאָר, נחמן, ס'איז נישט דאָס... איך וואָלט אין פייער אריינגעגאנגען, ווען איהר ווייסט מיר צו זאָגען דאָס אמת'ע וואָרט. איך דארף געהען אין פייער...

זי האָט אין פּערצווייפּלונג א פּאטש געטהון מיט די הענד.

— מיר איז גוט, נחמן, איהר רעדט וועגען מענשען. דער־צעהלט מיר עפּים וועגען זיי. נ'מיר געהען אין דער גרויסער גאס און מיר וועלען קוקען אויף דער שטאָדט. די פייערען האָט מען נאָך ניט פּערלאָשען...

זי האָט איהם גענומען אונטערן האַנד און זיי זענען ווידער אוועק לאַנגזאָם.

— דערצעהלט, דערצעהלט — האָט זי געבעטען.

זיי זענען דורכגעגאנגען דאָס לאנגע פינסטערע געסעל, וועל־כע האָט געפיהרט צו דער הויפט־גאס פון דער פּאַרשטאָדט און אין דער שטילער פינסטערניש איז געווען עפּים א מין צויבער אינ'ם

שאַראָך פון די צוויי יונגע קערפער, וועלכע האָבען זיך, ציטערענדיג, געמוליעט איינע צום אנדערען. נחמן האָט געשוויגען. ער האָט ניט געוואָלט הערען. זיין אייגענעם קול, ווי ער וואָלט מורא געהאט ארויסצורופען עפּים ניט גוטעס, וועלכעס איז בעהאַלטען ערגעץ אין דער פינסטער. ער האָט ניט געוואַגט צו ריידען, נאָר זי האָט געפּאָדערט: — רעדט, רעדט — און ער האָט געוואוסט נאָר איין וואָרט, פון וועלכען ס'האָט זיך איהם דער קאַפּ גערעהט.

— נאָר דער טאטע ווארט אויף מיר — האָט נעסי אומגעדול־דיג געבעמען — ניט מיר כאַטש א ביסעל כחות. איהר שווייגט? פאר וואָס זשע רופט איהר? נאָך וואָס ווארט איהר אויף מיר? ניט אויף מיר א שטארקען קוק! ניין, איהר קאָנט ניט? זאָגט, קום נאָך מיר. איהר קאָנט ניט?

זי האָט זיך אלץ מעהר געערגערט. נחמן איז דען ניט אזוי ווי אלע? זי זוכט א מענשען און אזעלכער איז נישטאָ. זי וויל פרייהייט — איז עס נישטאָ. זי וויל א ביסעל ליכטיגקייט — איז עס אויך נישטאָ.

— איהר הערט, נחמן — האָט זי אויסגעשריען — איך האָב קיין זאך נישט. פון קינדווייז אָן האָט מען מיך געטריבען צו דער ארבייט און איך בין מיד, איך בין הונגעריג. איך בין שלעכט, נאָר ניט מיר אַ ביסעל פרייהייט, וועל איך ווערען בעסער. נחמן, דער טאטע שלאָגט מיך, נאָר איך בין ריין, נאָר ניט דערפאר, וואָס איך האָב מורא פאר איהם. ס'איז דערפאר ווייל איך וויל עפּים גרויסעס. איך קאָן מאַרגען אוועקווארפען די היים — נאָר איך ווארט... זי האָט גערעדט, געוואָרפען זיך מיט ווערטער און זיך פער־לאָרען...

— זאָגט נאָר — האָט זי ווייטער גערעדט — ווען איך וועל געהען אין שטאָדט אריין און איך וועל בעטען דעם ערשטען נביר, וואָס איך וועל בעגעגענען, ער זאָל מיך נעהמען צו זיך — וועט ער עס טהון? ניט אויף מיר א קוק, גיכער און זאָגט. זי איז שמעהען געבליבען און האָט זיך צוגערוקט צו איהם נאנז נאָהענט.

— זעהט, נחמן, קוקט מיך אָן... נאָר לייגט ניט. איהר זענט כאַטש איצט א ביסעל שטארקער! ניט א טראכט נאָר — פערקוי־פען אָט דעם נישטיגען קערפער, וועלכען קיינער דארף דאָ ניט,

אָבגעבען אַ לעבעדיגען מענשען, וואָס אַ טאטע חלום'ט זיך איבער
איהם און ס'לויפען איהם נאָך אלערליי קבצנים. און שטעלט אייך
פאָר אויף איין רגע ווערען אַ שטארקע און אַ ליכטיגע, ווי גאָלד,
און אומגעהען צווישען רייכע מענשען מיט אויפגעהויבענע קעפּ און
איין מאָל כאַטש קאנען זאָגען: "איך". וואָס קאָן מיך אָבהאלטען
דערפון?

— נאָר איהר, נעסי, זענט משוגע — איז נחמן געווען אויסער
זיך פון איהרע טענות — ווי אזוי קאָנט איהר נאָר ריידען מיט מיר
וועגען דעם?

ער האָט געוואָלט אין כעס ווערען און אויסשרייען זיך, נאָר
ווען ער האָט אַ קוק געטהון אויף איהר פנים, האָט איהם דורכגע-
נוכען אַ גרויס רחמנות. איצט איז ער געווען פערפליכטעט פאר
איהר צוליעבען ביטערען אמת, וואָס זי האָט איהם אָנגעטרויט אויף
זיין געוויסען צו משפט'ען זי. ער האָט גרויס מיטלייד געהאט מיט
איהר און דערביי האָט ער געזעהען דאָס שלעכטס, נאָר ס'איז
ניט געווען איהרס. דאָס שלעכטס האָט געוואקסען פון די פערשאַל-
טענע הייזער — די נעסטען פון דלות און שמוץ, וועלכע האָבען
זיך געטרונקען אין מענשליכע ליידען און צער. פונ'ם דאָזיגען גע-
פייניגטען מיידעל האָבען ארויסגעשריען גאנצע יאָהר-טויזענדער פון
קנעכטשאפט און שקלאפעריי. ס'האָבען ארויסגעוויינט פון איהר די
יאָהר-טויזענדער פון בעלידיגונג און דערנידערונגען. ס'האָבען זיך
אין איהר געבונטעוועט די בעסטע אינסטינקטען פונ'ם מענשען,
וועלכער האָט ניט אויסגעהאלטען... און מיט דער גאנצער צארט-
קייט, אויף וועלכער ער איז נאָר פעהיג געווען, האָט ער איהר
געזאָגט:

— נעסי, האָט רחמנות אויף זיך אליין!

— איהר פערשטעהט עס, איהר גלייבט? איך וויל נאָר אָב-
אָטעמען, אָב אָטעמען אַ ביסעל. מיין טייערער.

זיי האָבען איצט פערקעהרט אין דער גרויסער גאס און מיט
אמאָל האָבען זיי דערזעהען די פייערען פון שטאָדט. אזוי ווי אין
דערווארטונג פון אַ טאנץ האָבען זיי זיך געטוליעט אין זייער איי-
גענער ליכטיגקייט און זייער ברייטער האבל-ראַנד האָט אויסגעזעהן,
זיי אַ האַלדבאנד פון גרויסע טייערע פערעל. דורכרייסענדיג די

פינסטערניש האָבען זיי זיך געמינעט און געוואונקען און ס'האָט זיך געוואַלט לויפען צו זיי, ארומנעהמען, טאנצען און דאנקען.

— די שטאָרט, די שטאָרט! — האָט נעסי אויסגעשריען, פאר טשענדיג מיט די הענד — מיין ליבער, מיין טייערער, פיהרט מיך אוועק אהין, מיין ליבער, מיין טייערער...

— נאָר איך האָב אייך ליִעב, נעסי — האָט זיך מיט א מאָל ארויסגעריסען ביי נחמנ'ען דאָס וואָרט, וואָס איז איהם אזוי טייער געווען — איך האָב אייך ליִעב... איהר האָט עס דען ניט געוואוסט? — איך האָב געוואוסט — האָט נעסי געלאכט און געוויינט, ניט קאָנענדיג אוועקנעהמען איהרע בליקען פֿון די שטאָרטישע פייערען — גיב מיר א קוש, נחמן!

זי האָט צוגענומען זיינע צערטליכקייטען מיט שטילער הכנעה און- ביידע האָבען זיי אויפגעשיינטע און גליקליכע געקוקט אויף דער שטאָרט מיט איהרע פייערען...

— אז איך וועל זאָגען: רייכער מאַן, נעהם מיך — וועט ער מיך נעהמען? — האָט נעסי יעדעס מאָל געפרעגט — מיין ליבער, מיין טייערער — גיב א קוק אויף מיר און זאָג...

— רעד ניט — האָט ער זיך ביי איהר געבעטען און דאן האָט זי ווידער געזאָגט:

— דו האָסט מורא? ביזט א פחדן. ווי א קליין אינגעל... און זי האָט איהם ווידער געקושט, געלאכט דערביי און גע- טראכט פון עפּים און נחמן, א פער'שכור'טער, אָהן געדאנקען, האָט זיך אָנגעגעבען דעם צויבער פון איהרע בענעהמונגען. — זעה, נחמן טייערער — האָט זי מיט אמאָל אויסגערעדט אין אומעט — די פייערען פערשווינדען.

— נאָר איך בין מיט דיר, מיין פרייד... זיי ווערען פערלאשען — האָט זי געזאָגט נאָך אומעדיגער און מיט א מאָל אזוי ווי צו זיך געקומען — יא, זיי ווערען פערלאָשען. אָט איז נאָך, נאָך... זיי געזונד, נחמן!

אונערווארטעט איז זי אוועק פון איהם ניט קיין צוגעלאָזטע און א פרעמדע, אזוי ווי פריהער, נאָר ער האָט זי דעריאָגט און ער האָט זיך געבעטען און געפרעגט:

— פארוואָס געהסטו אוועק, נעסי? פארוואָס?

נאָר זי האָט ניט געהערט. זי איז אלץ ניכער געגאנגען און ער
האָט אויך פּערגרעסערט זיינע טריט און, ניט פּערשטעהענדיג,
וואָס עס איז געשעהען, האָט ער האָפּענונגסלאָז ווידער געבעטען און
געפרעגט:

— פאר וואָס געהסטו אוועק? זאָג, אָ, שווייג ניט אזוי!
ס'האָט אָנגעהויבען צו טאָגען...

VI

נחמן האט איבערגעלעבט שווערע טעג. נאך יענעם געוויסען
אָווענד האָט איהם נעסי אויסגעמיידט און ער האָט פאר קיין אופן
ניט געקאָנט זיך דורכריידען מיט איהר אויג אויף אויג. ווען ער איז
נאָר געקומען, איז זי גלייך נעלם געוואָרען און קיין מאָל האָט ער זיך
אויף איהר ניט געקאָנט דערווארטען. ער האָט געברענט. איהם
האָט זיך געדאכט, אז ווען זי הערט נאָר זיין קול, וואָלט זי זיך
ווידער געקערט צו איהם מיט ליעבע און הכנעה, ווי דעמאָלט אין
יענער נאכט. ער איז געווען שטארק אויפגעבראכט, פיהלענדיג ביי
זיך, אז ער איז גערעכט און דאָס האָט ביי איהם ארויסגערופען
טויזענדער ווערטער, הייסע און שטארקע, מיט וועלכע ער וואָלט
זי אינגאנצען בעזיגט, ווען זי וויל איהם נאָר אויסהערען... פיינליך
איז איהם איבערהויפט געווען, וואָס ער פערשטעהט זי ניט און דאָך
האָט ער אין איהר ליעב געהאט דוקא דאָס ניט־פערשטעהענדיגע.
ווי א שאַטען איז איהם אומעטום נאָכגעגאנגען איהר געשטאלט און
געקלונגען האָבען איהם אין די אויערען איהרע רייד און איהר געד
בעט, רייסענדיג זיך צו עפּים פערנעבעלטעס און שענעס און ער
האָט ניט פערשטאנען, ווי אזוי ער האָט זי געקאנט אָבלאָזען אין
יענעם אָווענד. וואָס פאר א שעהן און גליקליך לעבען ס'וואָלט ביי
איהם געווען, ווען זי וואָלט געווען מיט איהם! ער האָט פערמאכט
די אויגען, ניט צו קוקען אין דער בלענדענדער ליכטיגקייט, וואָס
עס האָט ארויסגעשטראהלט פון איהר, ווען ער האָט זיך פאָרגעד
שמעלט ווי אזוי ער טוילעט זי צו זיך און קושט איהר דעם האַלז
און די הענד. ער האָט געפיהלט א ווארימקייט ארום זיך און איהם
האָט זיך געדאכט, אז ער קושט זי: ס'איז פון איהם אוועק די גאנצע
רייניקייט, וועלכע האָט איהם שעמענדיג געמאכט. אוועק איז אויך

די מורא פאר איהר שענקייט און געבליבען איז אין זיין דמיון נאָר
איינס! דאָס ווייסע מיידעל־לייב, אַ שטראַהלענדעם, אַ הייסעם און
צערטליכעם. און ס'האָט זיך איהם אָבגעגעבען...

און די צייט איז דערווייַל געגאנגען. ס'זענען אָנגעשטאנען די
לעצטע הייסע טעג פון ענדע זומער און ביי די שטעלען אין מאַרק
איז עס פארן קומענדען הערבסט געווען די שווערסטע צייט פון
יאָהר. דער פֿריון איז געפאלען. די קוננים זענען געוואָרען ווייניגער
און מען האָט געדארפט האָבען די קונציגע ריהרעוודיגקייט פון
מסחר־מענשען מען זאָל זיך אזוי קאָנען האַלטען ביו די „שטילע“
צייט וועט אריבער. די זעכציג רובעל, וואָס נחמן האָט אריינגעלייגט
אינ'ם געשעפט, האָבען זיך שוין געהאט פון לאַנג צוגאנגען, גאָר
אונבעמערט, אויף קלייניגקייטן. דניאל האָט גשפּייזט זיין פאָר־
מיליע און נחמן האָט געשפּרייט מיט געלד אויף רעכטס און לינקס,
ניט קענענדיג אָבזאָגען קיינעם פון זיינע אָרימע חברים צו לייען
א גמולות־חסד. אין דער צייט פונ'ם גרויסען לייזונג האָט זיך עס
אזוי ניט געפיהלט און איצט האָט מען געדארפט טראַכטען וועגען
קרעדיט, ווייַל דאָס איז געווען דאָס איינציגע מיטעל אויפצוהאלטען
דאָס געשעפט און נחמן איז געווען דורכאויס אריינגעטון אין
זאָרגען. ער איז געלאָפּען נאָך עצות צו שלמה'ן. געפרובט זיך צו־
נויפעהען מיט אנדערע הענדלער און נאָכגעטון זיי אין אלסדינג.
אזוי ארום האָט זיך ביסלעכווייז אָנגעהויבען דערווייטערען פון איהם
נעס'ם געשטאַלט .

פון פריהמאָרגען פלעגט קומען דניאל און תמיד האָט ער גע־
בראכט מיט זיך נייעס, וועלכע האָבען זעהר געווייַלט אלעמען. ער
איז געווען אַ הויכער, אַ קראַנקער און עהנליך אויף אַ שטאַרד־
פויגעל. נאָכן שלעכט־אויסגעהיילטען פלעוועריט איז ער אזוי גע־
בליבען אַ שוואַכער און אַ קרענקליכער. ער איז קיין מאָל ניט געווען
רוהיג. תמיד האָט ער גערודערט. אייביג האָט איהם ערגעץ גע־
טראָגען דער געדאַנק און אינגאנצען האָט ער אויסגעזעהן ווי אַ
פייער־קנויף, וועלכער ווערט קיין מאָל ניט פארלאָשען. ווי אלע
לייטישע מענשען פון דער פאָרשטאַדט האָט דניאל ליעב געהאט
בילדונג, צייטונגען און אַ גוט ביכעל... פון זיינע לעצטע גראָ־
שענס האָט ער געלערענט זיין משה'לען און געשיקט איהם אין שולע
אריין. דער עלטערער אינגעל זיינער איז שוין אלט געווען פופצעהן

יאָהר. ער האָט שוין געארבייט אויף א פאבריק און וועגען דעם פלעגט משה'לע דערצעהלען נחמנ'ען זעהר אינטערעסאנטע מעשות. ווען דער לייזונג פלעגט שטילער ווערען איז גלייך ביי דניאל'ן אין די הענד אויסגעוואקסען פון ערגעץ א צייטונג און געלעזען האָט ער אויפן קול מיט אנ'אייגענעם פרוש אויף נייעס און פאָליטיק. און נחמן האָט איהם געהערט, ניט ריהרענדיג זיך פון אָרט. די לעצטע צייט פלעגט ער אָפט ריידען וועגען אידען און דעם גורל פונ'ם אי-דישען פאָלק און איין מאָל גאנץ אונערווארטעט האָט ער ענטדעקט נחמנ'ען, אז ער איז געוואָרען א ציוניסט און ער האָט זיך פער-שריבען אין א קרייזעל.

ביידע זענען זיי געזעסען נעבען די קוישען און האָבען שטיל געשמועסט. ס'איז געווען מיטאָג-צייט. זיצענדיג אין שאַטען אונטער די דעכלעך פון זייערע שטעלען, האָבען די הענדלער פון דער רייהע ניט געאייילט מיטאָג געגעסען.

— ... א אירדישע מלוכה — האָט ווידער גערעדט דניאל. געווענ-דעם דעם בליק אין די ווייטענישען פונ'ם האָריוואָנט, האָט ער גע-וווּזען מיטן פינגער — ווען מיר וועלען זיין ביי זיך, נחמן...
ער האָט א וואונק געטהון מיטן אויג, ווי ער וואָלט זיכער גע-וואוסט ווי אזוי דאָס צו טהון און, קוקענדיג אויף איהם מעלאַנכאָ-ליש, האָט איהם נאָכגעזאָגט אין אומעט:
— אז מיר וועלען זיין ביי זיך...

— פערשטעהט איהר, נחמן — האָט געזאָגט דניאל, אנ'אונ-רוהיגער פונ'ם אומצוטרוי, וואָס ער האָט בעמערקט ביי זיין שותף — איך בין א פשוט'ער מענש. גאָר א פשוט'ער. א גאָרנישט. נאָר איך וועל ניט זאָגען: איך גלויב ניט. אזא מענש, ווי איך — קוקט מיך נאָר גוט אָן — ווען ער וואָלט געזאָגט: איך גלויב ניט, וואָלט נאָך ווייניג געווען מען זאָל איהם דער'הרג'ענען. גלויב! לעג אוועק דעם קאָפּ אונטער די פליגלען, ווי א פויגעל און גלויב!... וואָס איז אונז געבליבען, א הוצ'ן גלויבען? געווען ביי אונז איינער משה רבנו... מיר, נחמן, זענען ביידע ניט קיין גרויסע לומדים אין די שווארצע פינטעלעך, נאָר וועגען משה'ן האָבען מיר געהערט. אָט האָט ער אונז ארויסגעפיהרט פון מצרים. וואָס הייסט אונז? ווער אונז, וואָס אונז? מיר זענען דעמאָלט ניט געווען...

— איך פערשטעה אייך שוין ניט, דניאל — האָט געזאָגט נחמן, קוקענדיג אויף איהם מיט אויסגעגלאַצטע אויגען.

— אזוי — האָט זיך דניאל גוטמוטיג צולאָכט — נאָר רעדען קלאָרע דבורים טאָר מען ניט. דאָ איז אלץ געווענדעט אינ'ם פער- שטעהען. דאָ, נחמן, ארבייט די נשמה. ווען איהר הערט אונזערע... אנ'אנדער מאָל דאָכט זיך מיר, אז איך וואָלט גיכער פערשטאנען א פראַצויז, אָדער א טערק, איידער זיי. נאָר איך שטויס מיך אָן. נחמן. און גיב א שמעק און אין קאָפּ ווערט אזוי ליכטיג ווי די זון וואָלט דאָרטען ארוינגעשיינט. ס'ריהרט אָן ביים האַרצען. עפּים ציטערט אין דיר און טרעהרען שטיקען דיך אין האַלז...

— איך, דניאל, האָב אייך עפּים אזוינס דערפּיהלט — האָט זיך נחמן מודה געווען — א אידישע מלוכה... עפּים הויבט זיך אויף דאָס האַרץ אזוי הויך, אז עס פעלט אויס לופט צום אָטעמען. איך האָב קיין מאָל ניט געטראַכט וועגען דעם, נאָר דאָס ריהרט ביים האַרצען, ווי די מאַמע זאָל שטעהען נעבען מיר און וויינען. אונזער מלוכה. וואו איז עס? אז דו זיצסט דאָ אין דער קוויטיגער גאס און דו זעהסט ווי אזוי אידען טומלען זיך דאָ אין אַרימקייט און צער, גלויבסטו פשוט ניט, אז מיר זענען אמאָל געווען פריי און שטארק, ווי אנדערע פעלקער. פאר וואָס זענען מיר אוועק פון אונזער לאַנד?

— האָט זיך מיט אמאָל ארויסגעריסען ביי נחמן'ען.

זיי האָבען, שווייגענדיג, א קוק געטהון איינער אויפן אנדערען און ביידען האָט זיי בעהערשט די זעלבע טרויעריגע שטימונג.

— אז דו זיצסט דאָ אינ'ם מיסט, אין דעם טומעל — האָט דניאל נאָכגעזאָגט — איז אזוי גוט צו טראַכטען וועגען אנ'אייגען לאַנד, וואָס וואַרט אויף אונז, וואָס בענקט...

— און מיר דאָכט זיך — האָט נחמן אָבערויפּען שטיל — אז שוין בעסער איז צו לעבען דאָ אזוי ווי איצט מיטן האָפענונג אויף עפּים בעסערס, איידער צו זיין דאָרטען און פערלירען אויך די האָפענונג...

— איך פערשטעה אייך ניט, נחמן, נאָר איך פיהל עס. איך שטויס מיך אָן... איהר זאָגט "דאָרטען". וואָס איז עס אזוינס "דאָרטען"? דאָרטען. מיר... איך לייג אוועק דעם קאָפּ אונטער די פליגלען און איך גלויב.

זיי זענען לאַנג געזעסען שווייגענדיג און ביידע האָבען גע-

טראכט וועגען אידען. פריהער וואָלט קיין איינער פון זיי ניט אָב געגעבען קיין מינוט פון זיין צייט צוליעב אזא ערנסטער פראגע און איצט האָט מען וועגען אידען גאָר ניט געקאָנט טראכטען. אידען זענען נעגאנגען פון אומעטום, פון אלע זייטען און האָבען געפאָדערט אויפמערקזאמקייט און אנ'ענטעפר. עפּים ליכטיגעס האָט זיך גע'טראָגען אין דער לופט, מיט שטראהלען האָט עס געוואָרפען פון זיך און מען האָט עס געמוזט דערצעהלען. פריהער האָט קיינער ניט גע'טראכט פון אלגעמיינעס. יעדער איד האָט געלעזען פאר זיך, געל'י'טען אין צווייען, נאָר קיין איינהייטליכען געדאנק און קיין איינ'הייטליכע סיבה האָט קיינער ניט געוואוסט. איצט האָט זיך מיט אמאָל ענטפלעקט אנ'אייביגער סוד. געשניטען האָט ער זיך אין דער לענג און אין דער טיף און אזוי ווי אנ'אנשטעקנדע קראנקהייט האָט עס זיך צוגעקלעפט גיך און זיכער. קיינער האָט ניט געוואוסט וואָס עס איז געשעהען, נאָר איינער האָט געזאָגט דאָס ערשטע וואָרט און דאָס וואָרט האָט זיך געטראָגען ווי א בליץ, ווי א זיגער, גע'פאלען דאָ און דאָרטען און ערגעץ האָט מען זיך פון דעם ניט גע'קאָנט בעהאלטען.

— אויב איך וועל זאָגען — האָט זיך אָבגערופען לִסוף דניאל — אברהם, משה, הערצל און איהר וועט מיר נאָכזאָגען: אידען: קנעכטשאפט, א היים, וועט עס זיין דאָס זעלבע. בעטראכט זיך נאָר גוט. אין די גאסען און דאָ ביי די שטעלען איז דען די אידישע היים? דאָס איז דאָך אזוי ווי איינער, וואָס האָט ערגעץ אנ'אייגענעם פאלאץ און זיצט אין שכנות ביי א בייזען שומר אין א שפייכלער. מיר דארפען ניט קיין פרעמד לאַנד. אוראי, אז מיר זענען געווען הינד און האָבען דאן ניט געוואָלט דערמאָנען, אז מיר האָבען ערגעץ א פאלאץ — האָט דער שפייכלער אויך עפּים א ווערט, נאָר מיר האָבען אונזער אייגענע היים. אונזער טייער און הייליג לאַנד איז עס...

ער האָט איהם אָנגעהויבען צו ערקלערען ווי אזוי ארום דאָס הייליגע לאַנד וועט זיך אומקערען צוריק אין אידישע הענד און מען איז דערגאנגען ביז דעם פונקט פון שאפען א אידישע מלוכה, האָט דער קול זיינער זיך אָבגערופען זעהר פייערליך און זיינע אויגען האָבען אויסגעדריקט שענקייט און הארציגקייט.

— מיר וועלען פארזייען אונזער ערד — האָט ער געזאָגט — און מען וועט אונז מעהר ניט זאָגען: איהר טאָרט ניט! אונזערע וויינ'

גערטענער וועלען אויפבליהען, ס'וועט אונז געראָטען דאָס קרויט
אויף די פּעלדער און דער זאנג וועט זיין פול און שווער. מיר וועלען
אראָבנעהמען די תּבוואות און מען וועט אונז מעהר ניט זאָגען: דו
טאָרסט ניט! מיר וועלען בויען הייזער און פּאלאצען. מיר וועלען
אייננעהמען דאָס לאַנד, אלע ווינקעלעך וועלען מיר בעזעצען —
מען וועט אונז מעהר ניט זאָגען: דו טאָרסט ניט!...

— פון וואָנען ווייסט איהר דאָס אלסדינג? — האָט נחמן גע-
פרעגט פּערוואונדערט — איהר רעדט אזוי ווי פון א בוך ארויס.

— איך כאפּ ווערטער אין דער לופט און דאָס הארץ זינגט
אין מיר, אז דו לעבסט אין קנעכטשאפט, לעהרענסט זיך אויס ליעב
צו האָבען פּרייהייט. די האָפּענונג ציהט ריך אָן, ווי א סטרונע אויף
א פידעל און זי שפּילט דיר, וואָס דו ווילסט אליין.

— נאָר מיר זענען ניט אין קנעכטשאפט — האָט נחמן איי-
בערגעשפּאַרט זיין שותף — אויב קנעכטשאפט, וואו איז עס? מיר
זענען פּריי. איך ווייס, אז ס'איז שווער צו לעבען אין אַרמקייט און
אין הונגער, נאָר וואו איז נישטאָ קיין אַרעמקייט און וואו וועט עס
ניט זיין? מיר איז ליעב צו טראכטען וועגען מיין הייליג לאַנד, נאָר
דאָס איז, דניאַל, ניט דאָס, וואָס איך דארף.

— איך, נחמן, האָב אויך אזוי געטראכט. קומט צוגעהען שבת
צו אונז, וואו מיר קלייבען זיך צונויף... איצט לעב איך אזוי ווי איך
וואָלט געהאט פליגלען און מען וואָלט זיי מיר אונטערגעהאקט. איך
ווייל פליהען און קאָן ניט. לייד איך דערפון. אז מיר וועלען זיין ביי
זיך, וועל איך אייך פרעגען: וואו איז בעסער? אין דעם טאָג, ווען
מיר וועלען טרעטען איבער די גאסען פון אונזער היים, אונזערע
קינדערלעך וועלען זיך שפּילען נעבען די הויפען אָהן מורא און אָהן
פחד, דעמאָלט, נחמן, וועלען מיר אָהן פליגלען אויך אוועקפליהען.
אָהן ברויט וועלען מיר זיין זאט. די היים, די היים!...

ער האָט זיך אוועקגעשטעלט, אַטעמענדיג שווער פון אויפּרע-
נונג. ער האָט עס געזעהען. ליידענשאפטליך האָט ער זיך געריסען
צו דעם, א גלייבענדער, אז מיט איין בליק אויף די הייליגע שטערט
פונ'ם הייליגען לאַנד וועלען זיך פעלן אלע אידישע צרות. די היים,
די היים! זיסע און צארטע קלאנגען האָבען איהם פונ'ם האַלז ארויס-
געזונגען. ער האָט געזעהען פאר זיינע אויגען די הייליג ביבלישע
געשטאלטען פון אברהם, יצחק און יעקב. ס'זענען אויפגעשטאנען

די גבורים און נביאים פון יענע לעגענדארישע צייטען, ווען דאָס אויסדערוועהלט פּאָלק איז נאָהנט צו זיין גאָט געווען. ווי אזוי אָרעם און באַליידיגענד האָט אויסגעזעהען דאָס איצטיגע לעבען... ווער זענען זיי די דאָזיגע אידען, מיט בערד און געגאָלטע, מיט זייערע פרויען אין פרעמדע קליידער? — אלע זענען זיי אונטער טהעניגע שקלאפען, וועלכע האָבן איבערגענומען ביי זייערע הארען דאָס פרעמדע געשטאלט, פרעמדע זיטען און קליידונג.

וואו זענען אהינגעקומען די ביבלישע לאנגבערדיגע מענער, זייער קליידונג, זייער קראפט און זייער הייליגקייט? וואו איז אהינד געקומען די הייליגע שפראך פונ'ם יודישען פּאָלק?

און א געשריי פון וועהטאָג, ווי דאָס שאַלען פון נצחון האָבען זיין קול געקרעפטיגט:

— די היים, די היים!...

נחמן האָט איבערגעלעבט עפעס אזוינס, וואָס עס איז איהם שווער געווען צו פארשטעהען. די היים! נאָר זיין היים איז געווען דאָ ארום איהם, אין יעדער גאס און אין יעדען שטיין פון ברוך, וואו זיין פוס האָט געטראָטען.

זיין היים איז געווען אין דעם הויז, וואו ער איז געבוירען און אויפ'ן בית-עולם, וואו עס זענען געלעגען זיינע נאָהנטע און ליבעסטע. דער געדאנק וועגען דער אלטער היים, וועלכע איז געווען ווייט און ניט באקענט — האָט איהם עפעס זעהר באנג געמאָן און דאָס הארץ איז איהם ניט גאנץ געווען, נאָר די היים איז דאָך געווען דאָ אויפ'ן אָרט, וואו אידען האָבען געלעבט טויענדער יאָהרען און אַפצוואַנגען זיך פון דער היים איז פאר קיין אופן ניט מעגליך געווען. און ענטפערענדיג ניט דניאל'ן נאָר זיך אליין, האָט ער געזאָגט: — די היים איז דאָ...

די מאַרקרייזען מיט די שטעלען האָבען אָכגעלעבט, ניט ווי סענדיג פון וואנען האָבען זיך ווידער באוויזען פיעל מענשען, ווי מען וואָלט זיי פון ערגעץ אויסגעשאַטען. ס'איז געוואָרען ענג. דער עולם האָט זיך פויל באוועגט, אַפּשטעלענדיג זיך פון צייט צו צייט נעבען די רייען פון די קליין-הענדלער. דניאל איז געווען פארהאט וועט מיט'ן לייזונג און משונה איז איצט געווען צו הערען דעם לעב-האַפטען מאַרק-לשון... די הייסע אַלול-זון האָט אומ'רחמנות'דיג

געברענט. א שווערע היץ האָט די לופט אָנגעפילט, ווי אין מיט'ן זומער. און נחמן איז געווען שרעקליך מיר.

ס'איז איהם טרוקען געווען אין האלז. אינגאנצען אָפגעקאָסען מיט שווייס, א פערשווארצטער פון שטויב, האָט ער איינגערעדט, געשוואויהרען זיך און גערופען צו זיך מענשען מיט געבעט און תחנונים, ווי די זאך וואָלט איהם געגאנגען אין לעבען. דער קונה האָט פויל געקליבען די סחורה, געדונגען זיך, געהעכערט א גראַשען אויף א גראַשען און געווען אזעלכע פארדריסליכע מאַמענטען, וואָס ער האָט זיך קוים באהערשט.

— דאָ וועסט לאנג ניט לעבען — האָט איהם דניאל געזאָגט שטיל. פיהלענדיג ווי די אויגען שליסען זיך איהם פון מיעדיגקייט — ארום יום־טובים וועלען זיי מיך מקבר זיין...

אן ווידער האָט ער הייזעריג געשריען: קויפט, מאמועל, א טש' מעלע. ווער דארף דאָס בעסטע קעמעלע?

דער טאָג האָט זיך געצויגען לאנגזאָם און שווער. א פאָר מאָל איז שוין נחמן געווען צוגעגאנגען צו שלמה'ן, כאַטש אויסרעדען א פאָר ווערטער, קיין פדיון איז ניט געווען.

— וואָס זאָגט איהר, נחמן, אויפ'ן היינטיגען טאָג? — האָט דניאל טרויעריג געפרעגט.

עפעס א גראַכע קלייענדיגע אידענע מיט א פארוויינט פנים איז צוגעגאנגען און האָט איהם פון הינטען אָנגעריהרט ביים אקסעל. דניאל האָט זיך אומגעקוקט און איז געבליבען שטעהען א דער־שראָקענער.

— וואָס איז, חנה? — האָט ער געפרעגט מיט א געבראָכען קול — דו וויינסט? נחמן, פרעגט זי, זעהט נאָר, ס'זענען ביי מיר פארקיהלט געוואָרען די פינגער...

חנה האָט ווידער אָנגעהויבען וויינען און זי האָט ארויסגע־שטאמעלט שטיל:

— לייבעלע'ן האָט די מאשין אָפגעהאקט צוויי פינגער. שריי ניט, דניאל... לייבעלע איז אין שפיטאָל.

זי האָט געקוקט אויף איהם אין פחד און אין איהרע אויגען איז געווען א טויט־שרעק. נחמן האָט זיך אָנגעהויבען געשווינד צו באוועגען. אזוי ווי אן אָנגע'ברוגז'טער, האָט ער געכאפט דניאל'ן פאר די הענד און, האלטענדיג זיי שטארק, האָט ער געזאָגט שטרענג:

— מען דארף זיין א מענש, דניאל, א פארשפּאַלטען לעבען
איז עס. מען מוז זיין א מענש.

דניאל האָט איהם ניט געהערט. זיין לייבעלע, אַ שטילער און
א פּאַלנענדיגער, איז ער איהם געשטאנען פאר די אויגען און נאָר
איהם האָט ער געזעהען איצט א צובלוטיגטען און א קאַליקען, נאָר
זיין געוויין האָט ער געהערט.

— מיין טייער יונגעלע — האָט ער אויסגעוויינט פון זיך,
זוכענדיג עפעס מיט די אויגען צווישען דעם ארומיגען עולם —
מיין טייער, אומשולדיג יונגעלע!

ארום האָבען זיך מענשען געערגערט און געטומעלט. זיי זענען
געשטאנען אומדערווארטע פון א שווערען שלאף און, פרובענדיג
זיך עפעס דערמאָנען, האָבען זיי געמאכט חשבונות פון זייער אייגענע
נעם לעבען און וואָס עס דערווארטעט זיי צום מאָרגענדיגען טאָג.
איין אויגענ־בליק האָט א בלייז געטאָן דער אמת, וועלכער האָט
ארויסגעוויינט פון די ארומיגע מענער־שטימען. זיי האָבען גערעד־
כענט זייערע צרות און אלע לעבענס־געפאהרען, וואָס עס האָט זיי
געדראָהט. יעדע שעה, און יעדער רגע, און זיי האָבען זיך געשטויסען
איינס אויפ'ן אנדערען, ווי דערשראָקענע קינדער. דניאל מיט'ן ווייב
זענען אוועקגעגאנגען פון לאנג און זיי זענען נאָך אלס געשטאנען
צוגעדריקטע אלע אינאיינעם, ניט האָבענדיג קיין מוט צו ווארפען זיך
וויידער אין זייער שטענדיגען פרנה־טומעל. און א גאנצען טאָג זענען
זיי אלע געווען טרויעריג.

נחמן האָט קוים דערלעכט דעם אָווענד. א שווייגענדער האָט
ער מיט האַס געקוקט אויפ'ן טומעל פון מענשען, וועלכע האָבען איצט
פערענדיגט זייער טאָג פון האָרוואניע. פריהער האָט איהם דאָ
אויסגעזעהען די ארבייט זעהר וויכטיג ווי זי וואָלט באמת געד־
ראטעוועט דעם מענשען פון קלעפּ אין לעבען און איצט האָט ער
געזעהען, אז דאָס איז בלויז א גוט־צוגעטראכטער רמאות־שפיעל,
וואָס צווינגט צו פּערגעסען די געפאהרען און צרות, וועלכע לויערען
אויפ'ן מענשען. אריינגעטהון אין דעם דאָזיגען שפיעל האָט מען מיט
פּערמאכטע אויגען געקאנט רוהיג דערגעהען ביז'ן תהום, וואָס ער־
ווארטעט יעדען איינציגען, און נאָר א דאנק דעם יאָך פון ארבייט
זענען מענשען געבליבען קנעכט אלע זייערע יאָהרען. וואָס איז מיט
איהם אליין געוואָרען? אָהן געלד און איינגעטונקט אין חובות,

וועלכע האָבען איהם געצויגען צו דער ערד מיט זייער שווערקייט.
האָבען זיי איהם גענאָגט דעם געדאנק און דאָס תיות פונ'ם הארצען
— האָט ער דען ניט געלעבט איצט דאָס זעלבע טויט־פינסטערע
לעבען?

און שווערע רעיונות האָט ער זיך אומגעקעהרט אַהיים. "מען
דארף אוועקלייגען דעם קאָפּ אונטערן פליגעל און גלויבען" —
האָבען זיך איהם דערמאָנט דניאל'ס ווערטער.

— אין וואָס גלויבען? — האָט ער זיך אליין געפרעגט טרוי־
עריג און צווייפּעלאַפט, טרעטענדיג איבער די פּערשטויבטע גאַסען.
פּערבוי איז דורכגעפּאַהרען די שטאָרט־וואַגאַנעטקע. נחמן האָט
אויפּגעהויבען די אויגען און איז שטעהען געבליבען א פּערטראַכ־
טער. אויף א באַנק אין דער וואַגאַנעטקע איז געזעסען נעסי, א פּער־
פּוצטע און אַנ'אויסגעצירטע און איהר פנים איז געווען זעהר
טרויעריג.

— איך וועל איהר נאָכלויפּען — איז איהם דורכגעפּלויגען
אין קאָפּ א געדאַנק.

די וואַגאַנעטקע איז שוין געווען ווייט. א בעהערשטער מיט
א משונה'דיגען פּאַרגעפּיהל האָט ער זיך אומגעקערט און, מאַכענדיג
מיט די הענד, האָט ער זיך געלאָזט לויפּען איבערן גאַס מיט קולות:
— נעסי, נעסי!

דאָס גערויש פון די פּיהרלעך האָט פּערהילכט זיין געשריי.

— נעסי, נעסי! — האָט ער ניט אויפּגעהערט צו שרייען.

פּערגעסענדיג וואו ער איז אין דער וועלט.

די וואַגאַנעטקע איז געפּלויגען פּאַראַויס, אזוי ווי זי וואַלט
געלאַכט פון איהם. דער שמוייס־עריונג האָט גערופּען מיטן פּייפּעל,
די פּערד האָבען, ראַכט זיך, פליגעלען געטראָגען און אין א מינוט
אַרום האָט די וואַגאַנעטקע פּערקערעוועט אין אַנ'אַנדער גאַס אריין
און איז נעלם געוואָרען פון די אויגען.

— אַנ'אויסגעפּוצטע — האָט נחמן געטראַכט. ער האָט זיך

אַבגעשטעלט, פּיהלענדיג אַז איהם האָט דורכגענומען אַ גרויל — אויף
דער נאַכט מוזו איך זי זעהן...

— ווען ער איז געקומען אַהיים, האָט איהם בעגעגענט טשאַרנע.

געווען איז עס זיין בעל־הבית'טע, מייטעס מאַמע. זי איז געזעסען
ביי דער טיר פון איהר וואוינונג און האָט געטרונקען טהיי.

— גוט אָווענד — האָט זי געזאָגט ווייך — היינט, נחמן, זענט איהר געקומען שפעט... איהר דערמאָנט מיך אין יענעמ'ס ווייב, וואָס דער מיטאָג איז ביי איהר תמיד פארטיג געוואָרען מיט א האַל-בע שעה שפעטער. ס'האָט אויף אייך דאָ געפרעגט א שעהן מיידעל.

— א מיידעל? — האָט זיך נחמן געוואונדערט און מיט אמאָל איז איהם דורך א קעלט איבער די ביינער.
ער איז אריין אין שטוב און די אלטע האָט איהם נאָכגעשריען מיט א שעלמישען שמייכעל:

— א שעהן מיידעל... נעסי, איהר קענט זי דאָך.
נחמן האָט שוין פערשטאנען. ער איז אריין צו זיך אין צימער און, ניט אָנצינדענדיג קיין פייער, האָט ער זיך אראַכגעלאָזט אויף א שטוהל.

— נאָך וואָס איז זי געקומען? — האָט ער זיך אליין געפרעגט און גלייך זיך אליין געענטפערט דערויף: איך ווייס ניט. איך פער-שטעה ניט.

ער האָט געוואָלט אויפשטעהען, נאָר ער האָט זיך געפיהלט אזוי דערשלאָגען, אז ער האָט מורא געהאט אומצופאלען. פונ'ם צווייטען צימער האָבען זיך דערהערט מייטעס טריט.

זי האָט אריינגעקוקט צו איהם אין צימער און, דערזעהענדיג אז דאָרטען איז פינסטער, האָט זי געזאָגט:
— איך וועל אָנצינדען דעם לאַמפּ, נחמן. איהר קאָנט דאָך ניט בלייבען אין דער פינסטער.

— ווארט אויס, מייטע — האָט ער ארויסגערעדט שטייל.
זי איז שטעהען געבליבען אויף דער שוועל אין ערווארטונג, וואָס ער האָט איהר נאָך צו זאָגען און דאָס הארץ האָט איהם שטארק געקלאַפט.

— מייטע, דאָ איז געווען נעסי. איהר האָט זי געזעהען?
— איך האָב זי געזעהען. די אויגען זענען איהר געווען פער-זויינט.

— פערזויינט — האָט נחמן אָכגעזיפצעט און זיין קול האָט זיך איהם עפּיס, ווי א טעמפער קלאנג געריסען פונ'ם האַלז ארויס — זועגען וואָס האָט זי גערעדט?

— זי האָט געזאָגט: איך דארף זעהען נחמן'ען. איך דארף נויטיג זעהען נחמן'ען. נאָר אויף איין מינוט.

— נאָר אויף איין מינוט! — האָט ער א-בערנעפרענט אין
בענקעניש — פאר וואָס זשע בין איך עס אין דער היים ניט געווען?
— זי איז ארומגעגאנגען איבער'ן שטוב, ט'זיך געזעצט און
אויפגעשטאנען צוריק, עפּים האָט זיך מיר אויסגעראכט, אז זי איז
קראנק, זי האט ארויסגעקוקט דורכ'ן פענסטער, געווישט זיך די
אויגען, זי איז ארויסגעגאנגען אין הויף און דערנאָך האָט זי זיך
אומגעקערט צוריק, און זי האָט אלס געזאָגט: איך דאַרף זעהען
נחמן'ען...

— אנטאָמגליקליך מיידעל! — האָט זיך ביי איהם ארויסגע-
ריסען מיט אמאָל.

— איהר האָט זי ליעב? — האָט זיך דערהערט אין דער
פינסטער א שטעמוודיג און ציטערענד קול'כעל.

— איך ווייס ניט, מייטע, נאָר אויבט ווערט מיר צוריסען דאָס
הארץ פאר וועהטאָג, איך וואָלט מיין גאנץ לעבען פאר איהר
אוועקגעגעבען.

עפּים איז פּערציטערט געוואָרען ביי דער טהיר, ס'האָט זיך
דערהערט א טיפּער זיפּץ... ער האט אכגעשאַקט... נחמן האָט
זיך איינגעהערט זעהר אויפּמערקזאם.

— מייטע — האָט ער א רוף געטהון — מייטע.

קיינער האָט זיך ניט אכגערופען, ס'איז אריינגעקומען משארנע
און האָט גוטמוטהיג געפרעגט:

— איהר דארפט עפּים, נחמן?

ער האָט נאָר ניט געענטפּערט און די אלטע האָט געזאָגט,
דערהענדיג זיך אויף און אָב איבערן צימער:

— אנטעלערער מענש דאַרף עפּים האָבען און א יונגען איז
די גאנצע וועלט ווייניג, איך וועל אויך דערצעהלען א מעשה פון
איינעם א מענשען און איהר וועט זיך דערפון קאָנען עפּים אָב-
לערנען, וואו איז עס פּערפאלען געווארען מייטע? מייטע, מייטע...
איהר זעהט — נישטאָ זי, וועגען דעם איז אויך פּערהאן א שעהנע
געשיכטע, אמאָל איז ביי א קייסער...

— ווארט אויס — האָט איהר נחמן איבערגעשלאָגען, איינ-
הערענדיג זיך צו עפּים — מען שרייבט, דאכט זיך, עפּים אין הויף,
די אלטע האָט פּערשטעקט דאָס טיכעל הינטער די אויערען און
האָט זיך איינגעהערט.

— יאָ, יאָ — האָט זי געזאָגט — מען שרייט. א מענטש קאָן
ניט אנדערש. ער מוז שרייען. ער ווערט געבוירען מיט א געשריי
און אין געשרייען געהט דורך זיין לעבען...
נחמן איז אויפגעשפרונגען פון אָרט. דער רעש איז געוואָרען
אלס שטארקער. פערשידענע קולות האָבען זיך געריסען אין שטוב
אריין, ווי דורך אַפענע פענסטער.

— דאָס איז ביי סימען — האָט טשאַרנע ערקלערט לסוף —
מיט איהרע אומגליקען דערמאָנט זי מיך די מעשה מיט יענעם, וואָס
האָט איין מאָל א גענעץ געטהון און האָט ניט געקאָנט פערמאכען
דאָס מויל. נאָר נחמן האָט שוין ניט געהערט. ער איז ארויסגעלאָפּען
פון צימער. אין הויף האָט זיך אויפגעקליבען אַנ'עולם. אלע שכנים
זענען ארויס פון זייערע שטיבער און סימע האָט וועגען עפּים גע-
שריען, אָנווייזענדיג אויף דער קרומער איטען.
מיכעלע האָט זיך געהאלטען נעבען איהר און ער האָט געבע-
טען, כליפענדיג:

— גענוג, מאמע, גענוג. הער שוין אויף.
— קיינער ווייס ניט מיין הארץ! — האָט סימע אויסגעשריען,
אוועקשליידערענדיג פון זיך דאָס אינגעל. זי האָט אין צער אָנגעד-
קוקט דעם ארומיגען עולם און איהר קול האָט זיך ווידער געבראָכען
אין א געוויין. איך בין עלענד, ווי א שטיין. ווער וויל רחמנות
האָבען אויף א קראַנקער אלטער אידענע?
— זאָגזשע, וואָס איז געשעהען? — האָט זי אומגעדולדיג
איבערגעשלאָגען א שכנה פונ'ם הויף.

— דו פרעגסט מיך? איך וועל דיך פרעגען. אין שטאָרט דארף
זיין עפּים אַנ'עלטערער, זאָג, ניט אזוי? אָט איז איטע ארויס פון
שפיטאָל... נאָר דער וואָס זיצט אויבען און זעהט אלסדינג — ער
ווייסט נאָר, ער ווייסט, וואָס מיין הארץ האָט אריבערגעטראָגען. געד-
ווען א בושא, געווען סס'המות. שפיטאָל, א מפיל. געווען אלע וועהד
טאָגען — פרעג איך אלעמען וואָס בין איך שולדיג? איך האָב איהר
דען געהייסען זיך פערליעבען אין דעם דאָזיגען כאַנדיט... זי איז
געקומען פון שפיטאָל — איך האָב איהר קיין איין וואָרט ניט געד-
זאָגט. פונ'ם ערשטען אָווענד האָט זיך עס אָנגעהויבען: איך וויל
זיך סמ'ען, איך וויל זיך סמ'ען.
— דו רעדסט נאָך — האָט זי איטע איבערגעשלאָגען מיט כעס.

— איהר הערט: איך רעד... לעהרען מיך אויס שווייגען.
ווייז מיר ווי אזוי מען טהוט עס. איך קום אויף דער נאכט א היים א
דער'הרג'עטע. פרעג איך אייך, נאך וואָס דארף מען מיך פיינעגען?
איך בעט ביי זיי ניט קיין ליעבע, נאָר זאָל מען מיך לאָזען אָב
רוהען. און ס'הויבט זיך אָן...

— גענוג, מיין מאמע — האָט זיך ווידער דערהערט מיכעלע'ס
פערוויינט קול — גענוג.

דער עולם האָט געשוויגען. די ווייבער זענען געשטאנען פער-
ליינט די הענט אויפ'ן הארצען און האָבען פערביטערט גערעדט
צווישען זיך. אלטע לייט האָבען, מיטפיהלענד, געשאַקעלט מיט די
קעפ. ניט האָבענדיג קיין כחות צו קעמפען מיטן נייעם לעבען, וואָס
האָט הפקר געמאכט זייערע טעכטער, האָבען זיי געפרעסט די ביי-
נעריגע פויסטען און געוואָרפען האָבען זיי אין דער לופט זייער
צאָרען:

— מען דארף זיי דערשטיקען, דערשטיקען!

נחמן האָט געקוקט אויפן קרומען מיידעל, וועלכע האָט אזוי
פיעל איבערגעליטען. זי איז געשטאנען אין א דראָהענדער פאַזע
און מיט ווילדע בליקען האָט זי געקוקט אויפן עולם.

— ס'איז מיר א בושא — האָט זי געשריען פון צייט צו צייט
— דאָס טהוט א מאמע...

— און קוקט אָן די צווייטע — האָט סימע ווידער גענוואל-
דעוועט. זי איז צוגעגאנגען צו איהרע פענסטער און האָט געוויזען
אויף פרומען — וואָס וועט איהר זאָגען אויף מיין אומגליק? אָט
איז זי געקומען מיט אונטערגעשלאָגענע אויגען. ווער האָט איהר
געשלאָגען, פרעגט איהר? וואו איז זי געווען? און פייצשע איז
נאָך נישטאָ...

זי האָט מיט אמאָל א פאטש געטהון מיט די הענד און האָט
ווילד אָנגעהויבען צו יאָמערען, ווי זי וואָלט ערשט איצט פער-
שטאנען דאָס גאנצע גרויזאמקייט פון איהר לעבען.

— מיין מאמע — מיין מאמע!...

דער עולם האָט זיך לאנגזאם פערנאנדערגעגאנגען. אַנ'אלטע
אידענע אַ שכנה האט אנגענומען סימען פאר א האנד און האָט זי
אוועקגעפיהרט צו זיך. אויף דער שוועל איז געשטאנען פרומע. זי

האָט זיך געווינט אין אלע זיימען און, ווענדענדיג זיך צו צוויי
מיידלעך פון דער צווייטער טהיר, האָט זי געפרעגט:
— איך בין שכור? ניט אמת, איך האָב נאָר אויסגעטרונקען
א קליין גלעזעלע זיסען בראַנפּען. אפשר צוויי... און איצט איז מיר
אזוי פרעהליך. איך פיהל ניט, אז איך לעב.

— זי איז שכור — האָט סימע געזאָגט אויפ'ן אויער דער
אלטער שכנה, וואָס האָט זי געפיהרט איבער'ן הויף — ווען עמצי
צער דער'הרג'עט מיך, וואָלט איך געבענשט זיינע הענד...

— מאַמע, דו ביזט אין כּעס — האָט פרומע געלאַכט — נאָר
איך הער דיך ניט. מאַמע, וואָס איז דאָס גאַנצע לעבען אזוינס?
א ביסעל פּוין, א קללח... אזוי בין איך א ביסעל פרעהליך. דיינע
קוישען צו טראָגען וועל איך נאָך צייט האָבען...

נחמן האָט מעהר קיין כּח ניט געהאַט עס אויסצוהערען און ער
איז ארויס אין גאַס. ער האָט זיך געלאָזט געהען צו נעס'ן. געד
שטאַרקט האָט ער זיך ניט צו טראַכטען פון קיין זאך און ניט
פערלירען דעם מוט. איבער זיין קאַפּ האָבען זיך געטראָגען געדיכט
גראַהע וואָלקענס און דער מילך-בלאַסער הימעל, א בעלויכטענער
פון לבנה-שיין האָט זיך געטונקעלט טיף אין דער נאַכט. ס'האָט זיך
אויפגעהויבען א שטאַרקער ווינד. די קורצע שאַטענס פון די הייזער
האָט איינגעשלונגען די פינסטערניש.

— באַלד וועט געהען א רעגען — האָט ער א טראַכט געטהון
אין אומרוה.

ס'האָט געגעבען א בליץ און דעם הימעל האָט עס דורכגע-
שניטען אויף צוויי העלפט, ווי מיט א שאַרף פון א שווערד. אין
דער לופט האָט געשמעקט מיט פאַספּאָר און ס'האָט אויסגעשאַסען
א דונער. נחמן האָט דערפיהלט דעם רעגען איבערן קאַפּ און ער
האָט פּערגרעסערט זיינע טריט. ארום האָבען געקנאַקט די בוימער,
געדרישט האָט עס פון די טעלעגראַפּען-סלופּעס און ביי די ווענד
האָט זיך געטראָגען א פייפּעריי פּונ'ם ווינד, וועלכער איז מאַך
מענטענווייז געווען אזוי שטאַרק, אז נחמן'ען האָט זיך געדאַכט,
דאָס ער הערט גאָר ניט.

— איך וועל זי שוין ניט זעהען — האָט ער געטראַכט א
צורודערטער, אריינגעהענדיג אין הויף.
אין דער וואוינונג פון דן דעם בעטלער איז געווען ליכטיג.

נחמן האָט אַ קוק געטהון אין פענסטער און האָט דערזעהען די אלץ טע העניע. נעסי איז אין שטוב ניט געווען. ער איז ארויס אין גאס, בעשליסענדיג אויסצואווארטען אויף איהר. א נאסער און א דער־פרויהענער האָט ער זיך צוגעטוליעט צו דער וואַנד און האָט זיך איינגענארעט אין זיך אליין. לאַנגזאַם האָט זיך געצויגען די צייט. דער רעגען האָט זיך געשטארקט און ס'האָט זיך געדאַכט, אז אין דער נאָהנט האָט מען עמיצען געשמיסען. ס'האָט אויפגעהערט און דערנאָך האָט ווידער אָנגעהויבען צו רעגענען. פון דער שטאָדט האָט זיך אַמאָל דערהערט דער וויינענדיגער קלאַנג פונ'ם זייגער־טורעם.

— שוין שפעט — האָט נחמן פויל געטראַכט — וואו קען זי עס זיין?

ער האָט ווידער געווארט. דער רעגען איז שטילער געוואָרען. אין דער ווייטער הויכקייט, וואָס האָט זיך געשפרייט פאַר די אויגען, האָט זיך אויסגעלייטערט דער הימעל און געווען איז ער עהנליך אויף מאַט־בלאַסען גלאָז. ס'האָט זיך בעוויזען די לבנה, בעלויבט טענדיג די גאס. ווידער האָט מיט אַ געוויין געשלאָגען דער שטאָדט זייגער.

— איך וועל זיך אויף איהר ניט דערווארטען — האָט זיך נחמן אַ צאָפּעל געטהון, דערפיהלענדיג מיט אַמאָל, אז ער שטעהט דאָ אומזיסט.

ער איז אוועק פון דער וואַנד. אינגאנצען אַ בעהערשטער פון טרויער און אומעט האָט ער געשפּאַנט איבער די קרומע טראַטוארען פון גאס. ווי שרעקליך איז געווען דאָס לעבען דאָ אין דער פּאַר־שטאָדט! וואָס ברייטער זי האָט זיך געעפּענט פאַר זיינע אויגען, אלץ גרעסער איז געוואקסען עפּיס מורא־דיגס, אזוינס, וואָס איז געווען שווער, ווי בליי, און דער קלאָרער געדאַנק איז קעגען דעם געווען אזוי אומבעהאַלפּען, ווי אַ מענש, וואָס אויף איהם איז ארויפ־געפאלען אַ באַרג. דאָס לעבען האָט זיך געטראָגען אין קליינקייט און שכרות און ער האָט פאַר קיין אופן נאָט געקאַנט פּערשטעהען פון וואַנען ס'קומט איבערהויפּט דאָס שלעכטס און ווער איז דער אמת'ער שונא פונ'ם מענשען.

יעדערער האָט דאָ געטהון נאָר דאָס, וואָס האָט איהם איבער־הויפּט פּער־מיאוס'ט דאָס לעבען. און געווען איז עפּיס אין דעם

א בלינדער גורל. אייניגע זענען געלאָפּען פון דער פּאַרשטאַדט און זענען ערגעץ אומגעקומען און אנדערע זענען פּערלורען געגאנגען דאָ אויפן אָרט. אין דער פּאַמיליע איז ניט געווען קיין אייניגקייט און קיין אהדות. די אַלטע האָבען פיינד געהאט די יונגע און די יונגע האָבען ניט געקאַנט ליידען די אַלטע. מען פלעגט זיך דאָ סמ'ען פון פּערצווייפּלונג און ענטווישונג. ס'זענען אומגעקומען עופּה'לעך פּען דער מוטער'ס ברוסט. ניט דערוואַקסענע יוגענד-קינדער האָבען גע'שכור'ט. מען האָט געשפּיעלט פּארן לעצטען גראָד שען. אומעטום און אין אלס האָבען די דאָזיגע אומהיילבארע פּורעניות'ן געלויערט און געשלאָגען איבער די איינוואוינער פון דער פּאַרשטאַט.

נעבען טויער פון זיין היים האָט איהם אָנגעיאָגט עפעס אַ פּרוי און, אריינקוקענדיג איהם אין פנים אריין — האָט זי ליידענדיג שאפּטליך געשטאַמעלט:

— דאָס זענט איהר, נחמן? — פון וואנען איז עס אזוי שפּעט?

נחמן האָט זיך אומגעקוקט א דערשראָקענער און האָט דער-זעהען נעבען זיך פייצשען.

— איהר קומט אויך א היים ניט גאָר פריה — האָט ער גע-זאָגט מיט פּערדרום.

— אזוי גאָר — האָט זי געענטפּערט, בליצענדיג מיט די אויגעלעך — איהר זענט אין כּעס?

זי האָט איהם א צי געגעבען פאר'ן האַנד, אַ שמייכל געטהון און האָט איהם א צוטומעלטען אָנגעהויבען צו קושען.

— איהר זענט אזא זיסער — האָט זי געמורמעלט אין דער שטיל — אייער פנים איז ווארים...

— איהר זענט משוגע געוואָרען, פייצשע — האָט ער גע-זאָגט, רויט ווערענדיג און דערביי האָט ער געפיהלט אז ער איז אָנמעכטיג צו כּעס'ן זיך אויף איהר — הערט שוין אויף! ווידער אַמאָל האָט איהר אָנגעהויבען?

גאָר זי האָט שוין דערקענט אין זיין קול וואָס עס טהוט זיך מיט איהם און זי האָט זיך אַלץ פּעסטער געטוליעט און גע-שלעפט איהם וואָס ווייטער פון טויער. ער איז איהר נאָכגעגאַנגען און האָט געשטאַמעלט:

— א פינסטערע בושה, פייזשע, איך בעט אייך, איהר זענט
אזא יונגינקע...

און זי האָט זיך געשטיקט פון געלעכטער, געהאנגען זיך איהם
אויפ'ן האַלז, הייס געקושט און געזאָגט שטיל:

— זענט ניט בייז. איהר געפעלט מיר אזוי. איך האָב זיך שוין
לאָנג געזאָגט: נחמן וועט זיין מיינער... איך וועל אייך ניט פער-
בינדען. ניין, ניין. גיט נאָר זיך אָנזעטיגען מיט אייך און דערנאָך
געהט אייך וואוהין איהר ווילט. געהמט מיך ארום. געהם מיך ארום!
זעה, נחמן. פון דיינע אָרעמס זעהט מען ניט ארויס, דו קאָנסט זיך
ניט קושען... נחמן טייערער!...

זי האָט איהם דרייסט גענומען אונטערן האַנד און ער איז
אונטערטעניג אוועק נאָך איהר.

ס'האָט שוין געמאָגט ווען נחמן איז געקומען א היים. אין פאָר
דער־שטוב האָט ער דערזעהען מייטען. זי איז געזעסען אויף א בענ-
קעל און איז געשלאָפען, נאָר דערפיהלענדיג זיינע טריט, האָט זי
זיך אויפגעכאפט. זי האָט זיך אויפגעוויבען פון איהר אָרט און איז
געשווינד אוועק אין א זייט.

— אזוי שפעט — האָט זי ארויסגעשטאמעלט.

נחמן האָט איהר גאָר ניט געענטפערט. מיט עקעל צו זיך
אליין איז ער אוועק צו זיך אין צימער...

אין דער פינסטער האָט זיך געהערט א פערשטיקט כל־יפּעריי.
ווער האָט עס געוויינט?...

VII

מיט יעדען טאָג האָט זיך מייטע אלץ מעהר איינגעליעבט אין נחמנ'ען, מיט יעדען טאָג... ווי א קרענק איז עס ביי איהר געווען. וואָס עפענטליכער ער האָט זי אויסגעמיידט, אלס העהר האָט זי זיך געצויגען צו איהם. זי האָט ניט געהאט קיין בושא און קיין מורא ארויסצואווייזען איהרע געפיהלען. א שווייגענדע און אנ'אויפ־ מערקזאמע האָט זי מעהר ארויסגערעדט וועגען דעם, ווי זי וואָלט עס ערקלערט מיט הייסע ווערטער און דבורים. זי האָט ניט פער־ שטאנען ווי אזוי דאָס איז געשעהען, און, ערווארטענדיג איהם, האָט זי זיך יעדעס מאָל געפרעגט אין שרעק: איך האָב ליעב נחמנ'ען? און מיט דער ווילדער שעמעוודיגקייט פון א קינד, האָט זי זיך געענטפערט: ניין, ניין.

ווען ער פלעגט קומען א היים, האָט זי שווייגענדיג גערעדט מיט איהם, געקריגט זיך, ווידער גוט געוואָרען און געקאפּריזעט ווי ער וואָלט זי אזוי ליעב געהאט, דאָס ער קאָן אָהן איהר שמייכעל ניט לעבען. גאנצע טעג איז זי געווען אין דער היים. דאָס גרעט וואשען און אנדערע שווערע ארבייטען, פון וועלכע ס'האָט גע־בראָכען די ביינער און גענאָגט אונטערן הארצען, זענען ביי איהר איצט פאריבער אין געזאנג און שיינענדיגער פרייד פאר די אויגען, וואָס די גאנצע שטוב האָט פאר איהר געאָטעמט מיט נחמנ'ען און אלס איז דאָ געווען צוליב נחמנ'ען, ווייל ער, נחמן, וועט קומען אין אָווענד און וועט זאָגען: מייטע, גיב מיר וואסער ארומצואוואשען זיך, און זי וועט הערען, ווי אזוי ער גיסט זיך מיט דער וואסער. דערנאָך וועט ער א געוואַשענער, א געזונדער און א שעהנער זיך זעצען טרינקען טהיי און זי וועט איהם בעדינען. און ער וועט דער־

פאר אויף איהר א קוק טהון מיט זיינע גרויסע אויגען, אין וועלכע זי וואָלט זיך געוואָלט דערטריןקען.

— איך האָב ליעב נחמ'ען — איך האָב ליעב, איך האָב ליעב.

דער טאָג פלעגט איהר דורכלויפען אין א גליקליכער דערוואַר-טונג און די גוטע שעה'ן זענען אוועק געשווינד צו דערנעהנטערען די מינוט פון זיין קומען. ער איז געווען אומעטום. אין אלע ווייניקעלעך איז געשטאנען פאר איהר דער שאַטען פון זיין געשטאלט. פון גליק פלעגט זי פערמאכען די אויגען, ווי ער וואָלט דאָ געווען אין דער ווירקליכקייט און האָט ניט געקאָנט אַברייסען זיין בליק פון איהר. זי האָט געקוישט זיינע זאכען, געהאלטען זיי יעדעס מאָל אין די הענד אַנצוזעטיגען זיך מיט דער פרייד, וואָס זי קומט מיט איהם אין א וועלכער עס איז בעריהרונג. אהן א סוף האָט זי זיך ארומגעדערעהט ביי איהם אין צימער. זי פלעגט זיך שטעלען ביים פענסטער, נאָכטהוענדיג איהם אין זיין געוואוינהייט און זי האָט זיך אָנגעשטרענגט צו קוקען אויפן וואנד פון דער הויז, אזוי ווי ער און טראכטען מיט זיינע געדאנקען. איהר'ס איז אליסדינג געווען ניט אָנגענעהם! איהרע קליידער, איהר אייגענער קערפער און בעוועגונגען און זי האָט דורכאויס געזוכט ווי אזוי איינפאסען זיך אין איהם. זי איז געגאנגען איבער'ן צימער מיט לאנגזאמע טריט און, נאָכמאכענדיג נחמ'ס קול, האָט זי אין א תמימות'דיגער אויפ-רעגונג געזאָגט שטיל:

— קיין דלות טאָר ניט זיין — מען דארף קענען וועהלען. און דער דלות איז א שלעכטער גאָט. אָהן אַנ'אויפהער שלאָגט ער מענ-שען, — דאָס געשטאלט פון א שלעכטען בעל-הבית איבער די שוואכע קנעכט, — דער דלות האָט זיך געטראָגען אין די זיסע קלאנגען פון ליעבע. — און פון די דאָזיגע ווערטער האָט זיך ביי מייטען טיף אין הארצען עפּים בערוהיגט.

ווי נאָר דער הויף פלעגט איינשלאָפען און דאָס פייער אין די פענסטערלעך איז אויסגעלאָשען געוואָרען, האָט זי זיך ארויסגע-גנב'עט פון שטוב, וואו די מוטער איז געשלאָפען, און מיט ציטער רעדנע טריט איז זי ארויסגעגאנגען צו נחמ'ען, וועלכער איז גע-זעסען ביי דער שוועל. ווי א הערשער האָט ער איהר אויסגעזעהען. וועגען וואָס האָט ער געטראכט? אין א קרום-בלויען פאס האָט זיך

געהויבט דער אויסגעשטערענטער הימעל איבער'ן וואנד פונ'ם הויז.
ווייך און צארט האָט עס זי געצויגען אין דער ווייטעניש.
— איך וועל איהם זאָגען — און זי האָט ניט געוואוסט וועגען
וואָס זי וויל איהם זאָגען — איך וועל איהם זאָגען... נחמן...
א שטיל געמורמעל האָט זיך געהערט נעבען איהר און זי האָט
אויפגעצייטערט אין שרעק.

— נחמן, נחמן? האָט זי עס אָנגערופען זיין נאָמען?
און זי איז ענטלאָפען אין שטוב, ניט וואגענדיג איהם צו
בעאומרוהיגען.

אמאָל פלעגט איהר נחמן דערצעהלען פון זיין לעבען. זי האָט,
אונטערשפארענדיג מיט די הענר דאָס גאָמבעלע, איהם געהערט און
געשלונגען יעדעס וואָרט זיינס. מיט א שטיל קול'כעל פלעגט זי
איהם איבערשפארען פון צייט צו צייט, נאָר ניט דרייט און ניט
זיכער, ווי זי וואָלט געוואָלט דערווייזען זיך אַליין, אז ער איז אומער
טום און אין אַלץ גערעכט. זי האָט שוין אויך געוואוסט וועגען
נתנ'ען נאָך וועלכען נחמן האָט ניט אויפגעהערט צו בענקען און
זי האָט נחמן'ען געאייפערט צו איהם און צו אלעמען. און
ווען זי האָט געטראכט, אז ער קאָן לייעב האָבען אן'אנדער מיידעל,
דאן האָט זי צוגעמאכט די אויגען און גע'חלומ'ט האָט זי נאָר וועגען
טויט.

אין עטליכע טעג ארום נאָך דעם ווי פייצשע איז זיך צונויפ'
געגאנגען מיט נחמן'ען, איז מייטע מיט איהר געזעסען ביי סימען
נעבען דער טהיר און זי האָט לעבהאפט דערצעהלט וועגען נעס'ים
אנטלויפען פון דער היים. אין הויף איז געווען פינסטער. איבער די
קעפ איז געהאנגען דער הימעל בעשפרענקעלט מיט די זילבער
טראָפענס פון די לייכטענדע שטערען און די נאכט'שטימונג האָט
דערנעהנטערט די ביידע מיידלעך. ס'האָט זיך זיי געדאכט, אז זיי
זענען אייגענע שוועסטער. פון דער שטוב האָט זיך דערהערט סימע'ס
קול. זי האָט גערעדט מיט דינה'ן און ס'איז עפּים געווען א פרייד,
וואָס עס זענען עלטערע מענשען, וועלכע וועלען אַלסדינג פער-
ענטפערן און איינארדענען.

— איך מיין, אז זי וועט זיך אומקערען — האָט שטיל געזאָגט
מייטע, אונטערשפארענדיג, אויס געוואוינהייט, מיט די הענר דאָס
גאָמבעלע, האָט זי זיך די דינע פינגער איהרע געביסען — זי וועט

זיך אומקערען. זי איז א ווילד מיידעל און די שטאָרט וועט איהר גיך נמאס ווערען.

— מיך פייניגט עפּים אַנדערש — האָט פייזשע געענטפערט — וואו קאָן זי זיין? איך האָב אויך ליעב די שטאָרט, נאָר דאָרטען זענען פּערהאן טוויזענדער וועגען. אמאָל האָב איך געטראכט פון א גביר. ער האָט זיך געדארפט אין מיר פּערליכען און... און צו פּערזעהן יאָהר איז מען אזא נאַרעלע נעבעך.

— איך האָב אויך פון עפּים געטראכט — האָט מייטע געזאָגט, הויבענדיג די אויגען צום הימעל — נאָר וועגען דער שטאָרט און וועגען רייכקייט האָב איך קיין מאָל ניט געטראכט. די מאמע האָט מיר דערזעהלט אזעלכע שעהנע מעשות... איך האָב געטראכט וועגען א גוטען מענשען. ער האָט געדארפט זיין א גוטער, פייזשע. זעהער א גוטער. איך האָב קיין מאָל ניט געזעהען קיין שעהן פּערד, נאָר איהם האָב איך געזעהען רייטען אויף אזא שעהן פּערד. מיר האָט זיך געדאכט, אז דאָס פּערד איז אויך גוט. און איצט טראכט איך אויך — האָט זי צוגעגעבען מיט א זיפּי — ווען ניט דאָס, וואָלט איך ניט געקאָנט ארבייטען.

— נעסי האָט געוואָלט רייכקייט — האָט פייזשע ארויסגעזען רעדט א פּערטראכטע — יא, רייכקייט. דערפאר האָט זי אין ערגעץ ניט געארבייט. ט'וויך ניט געקאָנט איינהאלטען אויף קיין פּלאץ. מען פּלעגט זי צונעהמען פאר איהר שענקייט, נאָר זי איז א בעל-גאוה'טע. אלעמען פּלעגט זי אָבזאָגען. א, איהר וועט זיין שווער צו לעבען! דו ווייסט נאָך ניט, מייטע, וואָס דו וועסט האָבען אויף דער פּאַבריק...

— איך וועל שטארבען אַנ'עהרליכע, פייזשע — האָט מייטע געענטפערט, רויט ווערענדיג — איך שווער דיר!

— איך גלויב ניט, מייטע. אָט האָב איך ניט אויסגעהאלטען. איך האָב דען געוואָלט? נאָר ס'שלעפט, ס'שטויסט, אָט זעה, פיער מיידלעך זענען מיר אין שטוב און דריי זענען שוין קאליע געוואָרען. אפילו די קאליקע איטע האָט ניט אויסגעהאלטען, און איך האָב נאָך צו פּופצען יאָהר עס גע'פּטור'ט...

— אַנ'אמת? — האָט זיך ביי מייטען ארויסגעריסען אין שרעק.

— איך וואָלט גאָר ניט געוואָלט ס'זאָל זיין א ליגען. דו ביזט

א נארעלע... איך קען מיידלעך ניט קיין שעהנע, וואָס זענען גרייט צו ארבייטען א יאָהר אומזיסט, אימעצער זאָל זיי נאָר וועלען. דאָס עפענט א וועג, מייטע. פערדינענדיג זעקס אָדער אכט רובעל א חודש, קען מען דען לעבען, זיין זאט און געהן אָנגעטאָן ווי א מענש... זי האָט זיך איבערגעזעצט נעהנטער, ניט צו הערען דער מאמעס קול און זי האָט איהר געזאָגט שטיל:

— צו פופצעהן יאָהר האָב איך מיר אָכגעטריבען א קינד, ווייל איך בין געווען טראַגנדיג. נאָר איך בין שוין צו דרייצעהן יאָהר קיין מיידעל ניט געווען. ווי אזוי האָט זיך עס געטראַפֿען? אויב מיט דיר איז דאָס נאָך ניט געווען — פרעג ניט. איך אליין האָב מורא צו דערמאָנען זיך וועגען דעם. דו האָסט שוין אמאל ליִעב געהאט, מייטע?

מייטע האָט אין שרעק אויף איהר א קוק געטאָן און ציטער רענדיג מיט אלע איברים, האָט זי געזאָגט אין איילעניש:

— דאָס איז געווען שרעקליך, דאָס איז געווען אזוי שרעקליך...

— דו ווילסט ניט זאָגען — האָט זיך פייצשע גע'כעס'ט, און

איך האָב געמיינט, אז נחמן...

זי האָט זיך צולאָכט, דערמאָנענדיג זיך, ווי אזוי גרינג זי האָט איהם בעהערשט און ווי אזוי ער האָט געברענט פון איהרע קושען. זי האָט זיך שיעור ניט ארויסגעכאפט מיט א וואָרט.

— נחמן איז נאָך נישטאָ — האָט מיט א זיפֿץ געזאָגט מיין

טע. ווייזט אויס ער האָט קיין געלד ניט געקריגען און וועט מוזען אָבלאָזען אין מאַרק די שטעל.

— ווי אזוי דו דערמאָנסט זיין נאָמען — איז פייצשע ניט

אָכגעטראַטען — אפשר האָט זיך עס שוין אָנגעהויבען?...

— מאמע, ווען דו וועסט פערשטעהען — האָט זיך דערהערט

דינה'ס קול — וואָס עס הייסט אידישקייט, וועסטו גלויבען...

— ווענען וואָס ריידען זיי עס? — האָט מייטע געפרעגט ער-

שטוינט.

— הער ניט — האָט אָכגעהאקט דאָס מיידעל — א אידישע

מלובה... א מלובה. איך ווייס ניט, ווי אזוי איך וועל ענדיגען מיין

לעבען — האָט זי מיט אמאָל ארויסגערעדט אין אומעט און טרעהד

רען האָבען זיך געוויזען אין איהרע אויגען — איך בין א לעבעדיגע,

מייטע. איך בין א לעבעדיגע... איך בין א מיידעל און פון צעהן

יאָהר אָן האָב איך געדארפט פּערדינען, ווי א מאַנסביל. א מלוכה...
איצט בין איך ניט קיין מיידעל, נאָר דאָס שפּיזט מיך ניט. אינ-
גיכען וועט נאָר אויסקומען ארויסצוגעהען אין גאס, ווייל די מאמע
איז אלט און קראַנק און איטע איז דאָך א קאַליקע...

מיטע האָט זיך געפּיהלט, ווי עמעצער וואָלט איהר מיט עפּים
שווער געדראָהט און זי האָט געבעטען שוין פאַר זיך, און ווידער
האָט זי ארויסגעשטאַמעלט:

— איך וועל שטאַרבען אַנ'עהרליכע. איך שווער.

פון דער פינסטער האָבען זיך ארויסגעשאַטענט צוויי גע-
שטאַלטען. פּייצשע האָט זיך איינגעקוקט און זי האָט געזאָגט הויך:

— דאָס איז פּרומע מיט מאַניע'ן. אָט אויף וועמען ס'איז א
רחמנות. ביידע נארעלעך און וועלען פּערברענט ווערען, ווי די
ליכטיגעלעך. איבערהויפט פּרומע.

זי האָט זיך געלאָזט געהען צו זיי און אלע צוזאַמען האָבען זיי
אַנגעהויבען צו ריידען פון עפּים. מיטען האָט זיך נאָך ניט געגלוטט
אָועקצוגעהען, איז זי געבליבען ווארטען. ס'האָט זי איצט בע-
פאלען עפּים אַנ'אומרוהיגקייט. זי האָט קיין מאָל ניט געטראכט ווע-
גען זיך. עפּים איז זיכער געווען אז איהר וועט אויסמיידען דער טרויר-
עריגער גורל פון אנדערע מיידלעך אין דער פּאַרשטאָרט און זי האָט
זיך ניט פּאַרגעשטעלט, אז מיט איהר זאָל אויך אזוינס פּאַרקומען.
זי איז ניט להוט געווען נאָך קיין שעהנע קליידער און אנדערע גוטע
זאַכען. מענער האָט זי אויסגעמיינדט און זי האָט שרעקליך מוראַ
געהאַט פאַר אויסגעלאסענענקייט... נאָר פּייצשע האָט זי אויפגערעגט.
עפּים האָט עס אויסגעזעהען, ווי ס'וואָלט זיך איהר גע'חלומ'ט א
שלעכטער הלום וועגען זיך אליין און זי האָט געוואוסט, אז ער
וועט מקוים ווערען.

— עפּים האָב איך מוראַ — האָט זי געטראכט, ציטערענדיג.

פון איהרע פּאַרגעפּיהלען — פאַר וואָס האָב איך מוראַ?

פּערבוי איהר איז דורכגעלאָפען די זיבען־יאָהריגע בליומקע און
מיטע האָט זי געפּרעגט מעכאַניש:

— וואוהין לופסטו, בליומקע?

דאָס מיידעלע האָט פּערזשמורעט די אויגעלעך קעגען דער
ליכטיגקייט, וואָס עס איז אויף איהר געפאלען פון סימע'ס קליין

פענסטערעל און, אָבשטעלענדיג זיך אויף איין פּוס, האָט זי געענט-
פּערט מיט איהר זינגענדיג קול'כעל:

— די מאמע האָט מיך געשיקט קויפּען קאווע. ווידער טהוט
איהר וועה אונטערען הארצען.

דאָס מיידעלע איז געווען זעהר קלוג, גוט און פּאָלגענדיג. אלע
שכנים פּונ'ם הויף, קינדער און דערוואקסענע, האָבען זי זעהר ליעב
געהאט. זי איז געווען איין קינד ביי א מאמען א שניידערין און זי
האָט די מוטער זעהר ליעב געהאט. זי פּלעגט שמייכלען נאָר דאן,
ווען די מוטער האָט זיך גוט געפיהלט. בליומקע האָט אין הויף אויף
אלעמען רחמנות געהאט. זי האָט פּערשטאנען די בעדייטונג פון
טויט און אז עמעצער פּלעגט שטארבען, האָט זי זיך בעהאלטען
אין שטוב, וואו זי האָט לאנג געוויינט און גאָט געבעטען פאר'ן גע-
זונד פון אלע מענשען אין דער גאנצער שטאָדט. איצט האָבען זיך
ביי דער מוטער ווידער אָנגעהויבען איהרע הארץ־שפּאזמען און דאָס
מיידעלע האָט זי בעדינט, א בעהערשטע מיט'ן געפיהל פון לעבענס-
געפאהר און קינדערישען שרעק פאר'ן טויט.

— ס'ציהט זיך איהר צונויף דאָס הארץ — האָט בליומקע אי-
בערגע'הור'ט — איך וועל קויפּען קאווע, אייז...

פייצשע איז צוגעקומען אין איינעם מיט פרומען און ביידע
זענען זיי געווען אין א גוטער שטימונג. היינט איז זיך פרומע דאָס
ערשטע מאָל צונויפגעגאנגען מיט אן'אמת'ן הער, וועלכער אין געווען
שעהן אָנגעטהון און האָט זיך ארויסגעוויזען פאר א מענשען מיט
א ברייטער האנד. ער האָט זי בעשטעלט אין דריי טעג ארום ווידער
זיך מיט איהר צו טרעפען. דערביי האָט ער איהר געגעבען צוויי
נייע רובל'ס און איהר האָט זיך געדאָכט, אז גאנצע פודען מיט זי-
ל' בער ציהען איהרע קעשענעס צו דער ערד.

— א נויט איז צו ארבייטען! — האָט פרומע געזאָגט הויך
און דרייסט — וואו ס'איז פּערהאן א מיידעל, דאָרטען איז דער
גוטער בעל'ן. איך וועל מיר קויפּען א שעהן היטעלע. פייצשע! זאָל
זיך ארבייטען אויף דער פאבריק, ווער ס'ווייל.

מייטע האָט זיך אויפגעהויבען אוועקצוגעהען, פיהלענדיג אז
זי איז דאָ איצט אן'איבעריגע. זי איז אוועק א היים. נאָר אויפ'ן
האלבען וועג האָט זי זיך אָבגעשטעלט מיט פּערשפיצטע אויערען,
ווי א האָז. פּונ'ם טויער האָט זיך געהערט נחמן'ס קול...

— נחמן — האָט זי געטראכט א דערפרעהטע. זי איז צוגעד
לאָפּען צו דער טהיר און האָט זיך אוועקגעזעצט אויפן שוועל — מיט
וועמען רעדט ער עס?

ס'איז אוועק א היבשע וויילע. בליומקע איז שוין געלאָפּען צו
ריק, אונטערשפּרינגענדיג אויף איין פּוס, ווי איהר טבע איז געווען
און שוין האָט זי זיך אריינגעכאַפּט אין שטוב אריין.

— או, ווי ס'קלאַט מיר דאָס האַרץ — האָט מייטע געטראכט
— איך וועל טראכטען פון עפּים אנדערש.

די שטימען האָבען זיך דערנעהנטערט. ס'איז צוגעגאנגען נחמן,
געאַרעמט מיט עפּים אַנ'אומבעקאַנטען יונגען מאַן און, דערווענדיג
מייטען, האָט ער געזאָגט א דערפרעהטער:

— גוט נ'אַוונד, מייטע! זעהט וועמען איך האָב געבראַכט.
איהר וועט ניט גלויבען. דאָס איז נתן... פון נעכטען אָן זוכט ער מיך
און ערשט היינט אין אַווענד האָט ער מיך געפונען ביי די שטעלען,
דאָס מיידעלע האָט זיך פּערלאָרען פּונ'ם אונערוואַרטעטען געד
שעהניש און זי האָט ניט פּערשטענדליך ארויסגעשטאַמעלט:
— נתן, וועלכער נתן?

— מײן חבר, מייטע, דער זעלנער. איהר געדענקט דען ניט?
קוקט איהם אָן! אָט דאָס איז ער נתן, נתן...
ער האָט גערעדט מיט א דערפרעהט קול און איז געווען איר
בער'רעש'ט, נאָר מייטען האָט זיך געדאַכט עפּים טרויעריגעס אין
זיינע בענעמונגען.

— קומט אריין אין שטוב — האָט זי געזאָגט, ניט קענענדיג
זיך דערמאָנען נאָך אלץ וואו זי איז אין דער וועלט — איהר וועט
מיר שפעטער דערצעהלען. אפשר אויפוועקען די מאמען?
— ניין, ניין — האָט נחמן געבעטען — מען דארף קיינעם
ניט וועקען.

מייטע האָט א בליק געוואָרפען אויפן גאַסט און אין האַרצען
איז איהר עפּים געוואָרען ניט היימליך פון ענטווישונג. זי האָט זיך
ווידער אין איהם איינגעקוקט און ניט געווען אין איהם קיין איין
שטריך פון דעם אלעמען, וואָס זי האָט זיך פּאַרגעשטעלט פריהער.
ער איז געווען א דארער מיט פּערשפּיצטע אקסלען, ארומגעוואקסען
מיט א באָרד און אינגאַנצען האָט ער אויסגעזעהען אַנ'איינגעד
בויגענער.

— ער איז קראנק — האָט געטראכט מייטע.

זי איז אריינגעלאָפֿען צו נחמנ'ען אין צימער און האָט אָנגע־
צינדען דעם לאַמפּ. זיי זענען ביידע אריינגעקומען. ווידער האָט זי
אויף איהם א קוק געטהון און זי האָט שיעור ניט פֿערבראַכען מיט
די הענד. דאָ איינקעגען דעם לאַמפֿען־ליכט האָט נתן אויסגעזעהען
שרעקליך. אין פנים איז איהם קיין טראָפֿען בלוט ניט געווען. די
לאנגע ברעמען האָבען זיין בליק ווייכער געמאכט. נאָר די אויגען
האָבען איהם פיבעריש געגלאַנצט. די שוואַרץ־געקרויזטע באָרד האָט
איהם זיינע איינגעפאלענע באַקען ניט צוגעדעקט און טעמפֿער־
שפיצט האָבען איהם ארויסגעקוקט די ביידע קינען פֿונ'ם אָבגע־
צעהרטען געזיכט.

— ער וועט לאַנג ניט לעבען — האָט מייטע'ן געדריקט דאָס
הארץ פֿון רחמנות און זי האָט ניט געוואַגט, אויסצורעדען אַ וואָרט.
נתן האָט זיך מיט אמאָל פֿערהוסט. פֿון אָנהויב שטיל, ווי ער
וואָלט זיכער געווען, אז עס וועט גלייך אויפהערען און דערנאָך
שטארקער. ער איז געוואָרען רויט און בלוי און דער הוסט האָט אב־
געהילכט הייזעריג־פֿערשארפט, ווי מען וואָלט אין אַ שליסעל־לאַך
געבלאָזען. ער האָט זיך אנגעשפּארט מיט די פּוּיסטען און די קני־
הען און געטרייטעלט זיך אַראָב און אַרויף, נאָר מיט אמאָל האָט
ער קינדיש געשמייכעלט, זאָגענדיג דערביי:

— וואַרט אויס. איך וועל באַלד אויפהערען.

און ער האָט ווידער געהוסט מיאוס און פיינליך. נחמן האָט
אנ'אויפגערעגטער געשפּאַנט אויף און אָב איבער'ן צימער. פיהלענדיג
אויף זיך מייטעס בליק, האָט ער יעדעס מאָל זיך אומגעקוקט צו איהר
און געשאַקעלט טרויעריג מיטן קאַפּ.

— איצט גיט מיר אַ ביסעל וואַסער — האָט נתן אַרויסגע־
רעדט מיד, ווישענדיג זיך דעם שווייס פֿון פנים.

מייטע איז אַרויס פֿון צימער און נתן האָט געזאָגט געהיימ
ניספּול, ווי ער וואָלט געוואוסט עפּים א סוד, וועלכען ער האָט ניט
געוואָלט אַרויסגעבען:

— וויפּיעל איז מיר נאָך געבליבען צו לעבען?

— זאָל זיין, זעץ זיך — האָט מיטליידענר געזאָגט נחמן —

וואָס האָבען זיי מיט דיר געטהון?

— נ'מיר ניט ריידען דערפֿון, נחמן... איך בין דורכגעגאנגען

א גוטע לעהרע... איצט האָב איך אזא'ן אוצר, אז איך וואָלט איהם
ניט אוועקגעגעבען פארן שטיקעל צייט, וואָס עס איז מיר נאָך גע-
בליבען צו לעבען. איך האָב זיך אונטערגעגעבען, נחמן, און האָב
פערשטאנען...

מייטע האָט אריינגעטראָגען וואסער און נתן איז אויפ'ן האל-
בען וואָרט שטעהען געבליבען. נחמן האָט ווידער געשפּאנט אויף
און אָב.

נתן האָט בעטראכט דאָס צימער און לאנג האָט ער געקוקט אויף
יעדער זאך בעזונדער. דער נאָך האָט ער געוואָרפען א בליק אויף
מייטען:

— דו האָסט זיך דאָ גוט איינגעאַרדענט, נחמן — האָט ער
געזאָגט שטיל — איך וואָלט עס קיין מאָל ניט געגלויבט דו זאָלסט
זיין אזא בריה...

מייטע איז געזעסען אן א זייט און האָט דורכאויס געקוקט אויף
נתנ'ען, וועלענדיג געפינען אין זיין אויסגעדארט פּערגעלט פנים
דאָס גאנצע שענקייט און גוטסקייט וואָס נחמן האָט איהר מיט אזוי
פיעל לייעבע אָנדערזעהלט. ביסלעכווייס האָט זי אָנגעהויבען גע-
וואוינט ווערען צו זיין קול. עפּים נאָהנטעס און צארטעס האָט זיך
געפיהלט אין זיין יעדעס וואָרט.

— וועגען מיר וועל איך דיר שפּעטער דערזעהלען — האָט זיך
אַכגערופען נחמן — ווייניג גוטס און א סך צו דערזעהלען — האָט
ער צוגעגעבען, רויט ווערענדיג.

און אין דער אָנגעשטאנענער שטילקייט האָבען זיך הילכיג אָב-
גערופען זיינע ווערטער:

— איך וואָלט זיך געוואָלט אונטערגעבען, נתן...

אין זיין קויל האָט זיך געפיהלט פּערלוירענקייט און אומעט,
אויף זיין געוויסען האָט ער גענומען די שולד פון נעסים אנטלויפּען.
אויך האָט איהם גערענט זיין בעגעגעניש מיט פייצשען, ווי אזוי
לייכט ער איז געפאלען, ווע, זי האָט איהם נאָר א רוף געטהון מיטן
פינגער. ס'האָט זיך איהם געדאכט, אז נתן האָט שוין אריבערגע-
שפּאנט דעם גרויסען בארג און ס'איז איהם שווער געווען צו זאָגען
זיך, אז ער אליין האָט נאָך ערשט געקלעמערט און געדארפט דורכ-
מאכען דעם פּיינליכען בארג-ארויף.

— איך בין דורכגעגאנגען די לעהרע — האָט געזאָגט נתן —

און האָב גוט געליטען. און ווען מען קען בעווייזען די נשמה, ווי אזוי זי ווערט געלייטערט נאָך אזעלכע ליידען, וואָלט יעדערער געדענקט דאָס מינדעסטע ביסעל פּיין. גיב מיר טהיי, נחמן...

אין זיינע אויגען איז געווען עפּים א מיין עקשנות, ווי ער וואָלט געהאלטען אין די הענד אנ'אוצר, וואָס ער האָט געפונען און מען האָט עס געוואָלט ביי איהם אָבנעהמען. נחמן האָט א וואונק געטהון צו מייטען און, אז זי איז ארויס פון צימער, זענען זיי ביידע געדעען שווייגענדיג.

דאָס מיידעל האָט גלייך אריינגעטראגען געזאָטענע וואסער. זי האָט פערברייט טהיי, אָנגענאָסען אין די גלעזער און געגעבען נחמן'ען מיט נתנ'ען צום טרינקען. אליין האָט זי זיך ווידער אוועקגעזעצט אין א זייט.

— איך האָב געוואָלט פרעגען — האָט זי געזאָגט שטיל — ניט אלע מאָל ליידען דען מענשען פון צרות? זי האָט געמאכט א בעד וועגונג — אָט דאָ איז פּערהאן א מיידעל... פּייצעשע... איז זי זעהר א ליידענדע.

נחמן האָט א קוק געטהון אויף מייטען. עפּים איז ווי א שאַטען דורכגעלויפּען פּערביי און האָט זי פּערשטעלט פון איהם.

— איך וועל איבערריידען מיט איהר — האָט געטראכט נחמן. — מענשען מאטערען זיך פון צרות — האָט נתן געענטפּערט — איך ווייס עס. נאָר שולדיג, מייטע, אין דעם זענען מענשען, ניט די צרות.

— איך פּערשטעה ניט — האָט נחמן איהם איבערגעשלאָגען. — גיט מיר נאָך טהיי... אין לעבען, נחמן, דארף מען זיך אזוי איינאָרדענען, מען זאָל קאָנען ליעב האָבען דאָס ביסעל פּיין. מיט דעם קאָן מען זיך ראטעווען. מען דארף בעשענען די צרות. זעהט, מייטע! — ער האָט אויפגעהויבען ביידע הענד און האָט זיי אזוי געהאלטען — דאָס לעבען איז ליידען, דאָס לעבען איז פּיין און מען מוז עס פּערענדערען אין א ביסעל פּערגעניגען. ווען מענשען קענען שוין...

ביי מייטען האָט זיך פּערדרעהט עפּים אין קאָפּ, ווי נתן וואָלט אויפגעפּענט א טהיר אין א נייער וועלט אריין און זי האָט אהין אריינגעקוקט. איצט זענען איהר קלאָר געוואָרען פּייצעשע ווערטער.

די צרות האָט זי פּערענדערט אין פּערגעניגען. די בושא איז ביי איהר געוואָרען א צירונג.

— איך פּערשטעה אייך! — האָט זי געזאָגט בענייסטערט — איך גלויב, איך גלויב... — זי האָט אנגעהויבען און זיך אָבער שטעלט... ווי אזוי שען איז זי געווען אין איהר אויפּרעגונג! די שוין פונ'ם לעמפּעל האָט זי אין גאָלד־קאָליר געפּארבט און פון דעם דאָר זיגען בעוועגליכען גאָלד האָבען, ווי פון א לעבעדיגען ראם, ארויס־געפּינקעלט איהרע אויגען, וועלכע האָבען געשטראהלט מיט פּרייד און ענטציקונג.

— איך פּערשטעה ניט — האָט געזאָגט נחמן, ווען עס טהוט וועה טהוט עס וועה און דו וועסט דערצו ניט געוועהנט ווערען. איהם איז געוואָרען פּערדראָסיג און ניט אָנגענעהם. ערשט נעכטען איז ער געווען ביי היימ'ען און האָט דאָרטען געזעהען אזעלכע צרות, אז איצט האָט זיך געדאכט איז געווען א בושא צו הערען נתנ'ם טענות. און נתן, אַלס א מענש, וואָס האָט זיך דער־קענט צו דעם אמת און געוואָלט עס טיילען מיט א צווייטען, האָט געזאָגט הארציג:

— דו ביסט אין כּעס, נחמן, איך זעה. און איך שעם מיך עפּים אזוי ווי פאר דיר. נאָר איך האָב פּערשטאנען... נאָך וואָס קעמפען, אז צרות מווען זיין?...

ער איז אנטשוויגען געוואָרען. נחמן'ען איז געווען זעהר אומע־טיג אויפן הארצען. ווידער איז פאר איהם געזעסען דער פּריהעריגער נתן, א ווייכער און א צארטער, מיט זיינע מילדע בעוועגונגען. אין הויף האָט זיך געשאַטענט די שטילקייט, א פּוסטע, א גלייכגילטיגע און א האַפּענונגסלאָזע. מענשען האָבען שווער געשלאָפּען נאָכן טאָג פון האַרוואַניע און פּיין, און אין דער דאָזיגער חכנעה פון דער נאכט האָט זיך געדאכט עפּים געחיליגטעס אויף צוגרייטען כחות פאר די צוועקלאָזע ליידען פונ'ם מענשען.

— מיר געפּעלט אַלסדינג, וואָס דו זאָגסט — האָט נחמן זיך אָב־גערופּען נאָך א לענגערען שטיל־שווייגען — איך פּערליר זיך. — מען דארף דורכגעהען די לעהרע — האָט נתן געזאָגט פּעסט — וואָס איז דער געדאנק? זיין זאט? דאָס איז שרעקליך, נחמן... די ליידען זענען אייביג, נ'מיר זיי פּערענדערען אין פּריידען. נ'מיר מעהר ניט ריידען וועגען דעם.

— ס'פאלט אויף מיר אנ'אימה — האָט מייטע געשטאמעלט
אין דער שטיל.

— נ'מיר עם אָבלאָזען — האָט נתן איינגעשטימט — נאָר
איך האָב געפונען א טריויסט. איך האָב זיך אונטערגעגעבען. איך
האָב שלום געמאכט און איך בין צופרידען. איך בין געווען אין פּאָלק
דער איינציגער איד... מיר האָט וועה געטהון דאָס לייב. ס'האָט זיך
גערעהט דער קאָפּ... נאָר מיין נשמה האָט זיך געווארעמט ווי אונ-
טער די ליכטיגע שטראהלען פון דער זון. און איך האָב זיך געזאָגט:
די ליידען זענען אייביג, מען דארף קענען זיי פּערענדערען אין
פריידען...

ער איז אויפגעשטאנען און האָט אָנגעהויבען ארומגעהען אי-
בער'ן צימער. נחמן איז געזעסען אראָפּגעלאָזט דעם קאָפּ און האָט
זיך איינגעהערט. ניט טראכטענדיג שוין אויב נתן איז גערעכט,
אָדער ניט און, כאָטש דאָס הארץ האָט נאָך אלץ אין איהם גע-
שריען: ניין, איז ער דאָך געווען ענטציקט פונ'ם געדאנק וועגען
שלום מאכען מיט די ליידען פונ'ם מענשען.

— נ'מיר ארויסגעהען, האָט געזאָגט נתן — איך ווער דער
שטיקט.

זיי זענען ארויסגעגאנגען פון שטוב און האָבען זיך אוועקגע-
זעצט אויף דער שוועל. מייטע איז געבליבען אַליין אין צימער. זי
האָט גערעמעלט, גע'חלומ'ט און אויפגעכאַפּט זיך צוריק. איהר איז
זיס געווען צו הערען די צוויי שטימען, וועלכע האָבען ניט אויפגע-
הערט צו ריידען.

איצט האָט זיך נתן דערמאָנט צו דערצעהלען וועגען דעם וועג,
וואָס ער האָט דורכגעמאכט ביז ער איז געקומען אין זיין פּאָלק
אַריין....

— גענוג — האָט נחמן געבעטען — איך וואָלט אומגעפאלען
א סך גיכער פון דיר...

— איצט האָט מען מיר געגעבען א ווייסען בילעט — האָט
נתן געשמייכעלט.

זיי זענען ביידע אַנטשוויגען געוואָרען און לאַנג האָבען זיי גע-
קוקט אויף דער לבנה. זי האָט געשוועבט שטיל, שטיל איבערן הימל
און האָט, אַזוי ווי איבערגערוקט די שאָטנס, אונטען אויף דער
ערד אום בעסער צו זעהען, וואָס עם טהוט זיך אין דער נידער. נאָר

עפּים אונענדליך־גוטעס האָט אויסגעדריקט איהר קיילעכדיג פנים
און דאָס מענשליכע שמייכלע איהר'ס. נאָר דער טונקעלער קאנט פון
די ליפּען איז געווען א ביסעל פּערקרימט אין א זייט, ווי פון מיטלייד.
— דערצעהל וועגען זיך — האָט זיך אָבגערוּפּען נתן — איך
בין שוין ביים סוף... מאָרגען וועל איך אוועקגעהען אין שפיטאַל.
אפשר שוין אויף אייביג. משונה — איז זיין קול שטילער געוואָרען
— ווי אזוי ווייט זענען פון אונז אונזערע חלומות און האָפּענונגען.

דו געדענקסט די אַווענדען אין יענעם הויף?

— יא, יא — האָט נחמן אונטערגעכאַפּט, א דערפּרעהטער מיט
דער דאָזיגער פּראָגע — איך פּערשטעה עס אויך ניט. בערעכען זיך
וואָס מיט אונז איז פּאַרגעקומען פון יענער צייט. איך פּערליר זיך,
נתן... איך פּרעג זיך אַמאָל: וואָס וויל איך? קאָן זיין אז איך ווייס.
נאָר ווי אזוי מאכט מען עס? איך ווייס ניט, נתן. איך ווייס ניט.
אזוי פּיעל רעמענישען ארום מיר. מיך רינגלען ארום בערג מיט
מענשען. מיר איז זיי שווער צו טראָגען...

... בערג מיט מענשען — האָט ער ארויסגעשטאַמעלט שטיל.

— יא, יא, בערג. דו זעהסט דעם הויף? געה פון שטוב צו שטוב,
וועסטו הערען אלע זיפּצען, וואָס א מענשענס הארץ קאָן נאָר ארויס־
וועהטאַגען פון זיך. נאָר געה פון שטוב צו שטוב. דו וועסט זעהען!
און הערען דאָס ערגסטע, וואָס עס איז פּערהאן אויף דער וועלט. איך
בין מיט זיי א גאַנצען טאָג. גאַנצענע טעג, נתן!...

ער איז שטיל געבליבען, א צובראַכענער. צווישען זיי איז
אדורך, אזוי ווי אַנ'עלעקטרישער שטראָם און האָט זיי פּעראייניגט
— נחמן! — האָט נתן געזאָגט שטיל.

— וואָס איז, נתן?

— דער טויט איז בעסער פּונ'ם לעבען. איך שווער דיר.

מייטע האָט זיך געוויזען ביי דער טהיר און האָט געזאָגט הויך:

— נחמן, איהם איז צייט צו שלאָפּען. איך האָב דאָרטען ביי

איך אלסדינג צוגעגרייט.

— גוט, גוט — איז נתן געוואָרען בעוועגליך — איך פאַל

פון די פּיס.

— איך וועל נאָך זיצען א ביסעל, נתן. געה מייטע וועט דיר

ווייזען וואו צו לייגען זיך. א גוטע נאכט!

נתן איז אריין אין שטוב און נחמן איז געבליבען אליין און אזוי

איז ער לאנג געזעסען א פארטרויערטער דעם קאָפּ איבער די הענד געבויען.

נאָר מיט אמאָל האָט ער דערהערט הינטער זיך א שאַראַך.
— דאָס זענט איהר, מייטע? — האָט ער געפרעגט, ניט אונט

מוקענדיג זיך.

— יאָ, דאָס בין איך, נחמן. נתן שלאָפּט שוין.

— זעצט זיך נעבען מיר... וואָס טראכט איהר וועגען איהם?

— איך טראכט, אז ער וועט ניט לעבען.

— ער וועט ניט לעבען — האָט ער איבערגע'חזר'ט אין צער.

ווי ער וואָלט אָנגעוואָרען דאָס טייערסטע, וואָס ער פערמאָגט.

— ער איז א וואוילער, נחמן. א וואוילער, א טייערער...

— ווען דו פרעגסט און ס'איז נישטאָ קיין ענטפער — האָט

נחמן געזאָגט, ניט הערענדיג איהרע לעצטע ווערטער — דארף מען אומקומען...!

ער איז שטיל געבליבען, פיהלענדיג, אז מיט איהם קומט איצט

פאָר עפּים זעהר וויכטיגעס. מייטע איז געזעסען נעבען איהם א צי

טערענרע און אנ'אויפגערגענטע פון זיין נאָהנטקייט. זי האָט ניט גע

וואגט א קוק צו טהון אויף איהם, נאָר זי האָט איהם אינגאנצען גע

פיהלט אזוי נאָהנט, ווי זי וואָלט איהם געהאלטען אויף די הענד

און געדריקט צום הארצען. און זי האָט אזוי ווי געווארט אויף זיין

איינציג וואָרט צו ווארפען זיך איהם אין די אָרעמס אריין.

— איהר האָט גערעדט מיט פייצשען? — האָט זיך ווידער

דערהערט זיין קול:

— איך האָב גערעדט, נחמן. זי איז א פערפייניגטע. אנ'אומ

גליקליך מיידעל איז זי.

— נו, יאָ — האָט נחמן קוים ארויסגערעדט — מיר זענען דא

אלע אזעלכע, ווי מיר וואָלטען געקלעמערט אויף א גלעזערנער וואנדר.

איהר ווייסט היימי'ס ווייב האלט ביים שטארבען.

זי האָט זיך צו איהם צוגערוקט נעהנטער, א דערשראָקענע פאר'ן

געדאנק וועגען טויט און ער האָט איהר אָנגעהויבען צו דערצעהן

לען פון היימי'ס אומגליקליכען ווייבעל. נאָר זי האָט איהם ניט

גוט געהערט. דערפיהלענדיג די ווארעמקייט פון זיין אקסעל, זועל

כער האָט זיך צו איהר געטוליעט, האָט זיך איהר פערדרעהט דער

קאָפּ.

— נחמן! — האָט זי ארויסגעשטאמעלט מיט א פּערקאפטען
אָטעם.

ער האָט זיך לעבחהפט אומגעקוקט צו איהר און, שאַקלענדיג
מיטן קאָפּ, האָט ער, אזוי ווי געזאָגט: ניין, און ער האָט געווארט
אין שרעק.

— נחמן, נחמן! — האָט זי איבערגע'חור'ט...

— דו שלאָפסט נאָך ניט? — האָט זיך אונגערווארטעט דער
הערט נעבען זיי טשאַרנע'ס קול.

דאָס מיידעל האָט אין שרעק א געשריי געטהון און נחמן האָט
הארציג געזאָגט: מייטע...

— געה שלאָפען, מיין קינד — האָט טשאַרנע געזאָגט מיט
צערטלעכקייט — די נאכט איז שוין בלייך געוואָרען און מען דארף
אויפשטעהן פריה. געה שלאָפען, מיין ארבייטערין...

מייטע איז געהאַרכזאם אויפגעשטאנען פון אַרט און איז אוועק
מיט דער מוטער אין שטוב אריין, נאָר נחמן איז נאָך לאנג געזעסען
און ער האָט געטראכט פון נתנ'ען, פון מייטען... און פון די בערג
מיט מענשען, וואָס האָבען איהם ארומגערינגעלט און זיין האַרץ
האָט נאָך אלץ געדריקט דאָס טרויעריג געפיהל פון פּערלורענסקייט...
ס'האָט געטאָגט...

VIII

א גאנצען חודש איז אויסגעקומען ארומצולויפען און זוכען שתדלנות ביז מען האָט געקאָנט אריינגעבען נתנ'ען אין שפיטאָל. ס'איז שוין געווען אין טיפען הערבסט. דער שפיטאָל איז איבער-פולט געווען מיט הולים און נאָר אַ דאנק שלמה'ן, וועלכער איז געווען גוט באקאנט מיט'ן רופא פונ'ם שפיטאָל האָט זיך איינגעגעבען צו באקומען דאָרטען א בעטעל.

אין מארק ביי די שטעלען האָט מען אהן אנ'אויפהער גע-זיפצט און געוויינט אויף דער שלעכטער צייט, וועלכע האָט יעדען איינציגען געשראָקען מיט יאוש און דלות. א שווערער ווינטער גע-ווען און מען האָט געדארפט אָנשטרענגען אלע כחות ניט אומצופא-לען. נחמנ'ס גוטע מארק'טעג זענען אויך פאָריבער. געווען זענען עס יענע ערשטע האנדעל'סטעג, ווען ער איז פער'שכור'ט געווען פון זיין אייגענטהום און פון זיין פרייהייט צו פארווענדען זיין צייט אויף וואָס ער וויל. דאן האָט זיך איהם געדאכט, אז פאראויס וועט אלסדינג געהען גלאט. נאָר די דאָזיגע גוטע טעג זענען שוין אוועק פון לאנג. דאָס אייגען געלד איז זיך ביי איהם צוגאנגען און איצט האָט איהם כסדר געדרעהט דער קאָפ ווי אזוי אויפצוהאלטען די שטעלע מיט די קוישען. סחורה האָט מען דורכאויס געמוזט נעהמען אויף קרעדיט און דאָס האָט איהם ביסלעכווייז פארפלאַנטערט, ווי יעדען אנדערען קרעמער, וועלכער האָט קיין רוה און קיין חיירשעה. ביי די שטעלען האָבען זיך דערווייל געפעלט די הילכייגע שטי-מען. ניט געווען מעהר קיין עולם, קיין טומעל און קיין האנדעלס-פרייה. די הענדלער האָבען זיך געטויליעט אין זייערע ווארימע און צוריסענע ווינטער-בגדים, זיצענדיג אָנגעבלאָזען, ווי פערמאטערטע פייגעל. און אז עס פלעגט אָנהויבען צו רעגענען זענען די דאָזיגע

מארק-לייט געווען הילפלאז און אומגליקליך ביז דער לעצטער מדרגה. זיי האָבען זיך דאן ארומגערעהט נעבען זייערע קוישען מיט דער שראָקענע פּנימ'ער. זיפּצענדיג און וויינענדיג האָבען זיי געשיצט זייערע סחורה אונטער די געלעכערטע שירעם־דעכלעך און אליין פלעגען זיי זיך באהאלטען אין די טויערען פון די ארומיגע הייזער, אָדער אין די נאָהענטע קלייטען, אויב מען האָט עס זיי ערלויבט. און, קוקענדיג אויף זיי, האָט זיך געטראכט פאר וואָס מעגען אנדערע מענשען איצט זיצען אין טרוקענע צימערען און, אָהן פחד, ארומגעהען וועגען זייערע אינטערעסען און די דאָזיגע האָבען געמוזט זיין דאָ און קעמער פּען מיט דער נאטור. ס'איז געווען ניט צום פארשטעהען, ווי אזוי אונטערטעהניג זיי האָבען געטראָגען זייער גורל.

דאָס שרעקליכסטע אין זייער עקזיסטענץ איז געווען דאָס, וואָס שטענדיג, ביי יעדער שעה און ביי יעדער רגע, האָבען זיי געמוזט לעבען אין שנאה איינס צום אנדערען. צובראָכענע פון קנעכטשאפט, וועלכע זיי האָבען פאר זיך ניט געזעהען, האָבען זיי אין צאָרען געקעמפט צווישען זיך און איינער האָט דעם צווייטען שלעכטס געוואונדערט צוליבע דעם, ער זאָל אויף זיין השבון כאָטש אַ קליין ביסעלע דערהויבען ווערען. זיי האָבען איינס ביי דעם אנדערען געריסען די קונית און האָבען זיך באריהמט מיט די דאָזיגע קענטענישען. פאר פעהיגערע פון זיי האָבען זיי געציטערט און געקוקט זיך צו זיי און, איינגעטונקט אין נישטיגקייט, האָבען זיי זיך אָבגעגעבען מיט אזעלכע אינטערעסען, וואָס עס האָט אָנגעכאפט אַ צער פאר'ן מיטגעפיהל צו זייערע ליידען. ווי אזוי גרינג זיי פלעגען פארגעסען זייערע שווערע מינוטען פון לעבען, זייער ישקלאפישען גורל אין שוצלאָזיגקייט!...

ליעבענדיג, האָט זיי נחמן פיינד געהאט...

פאר אלעמען האָבען זיי מורא געהאט. זיי האָבען געציטערט פאר דעם, וואָס איז רייכער און שטארקער געווען. פאר אזעלכען האָבען זיי מיט אַ העסליכער אונטערטעהניגקייט געבויגען די רוקענס און אָהן ווערטער וואָלטען זיי איהם אוועקגעגעבען אלסדינג פון זייערע קוישען ווען מען וואָלט עס ערנסט געפאָדערט פון זיי. אינ'ם טאָגטעגליכען קאמף פון דער גאס, וואו מען האָט געדארפט שיצען פאר זיך די קלענסטע לעבענס־רעכט — האָבען זיי נאָר אנערקענט די שטארקסטע און די נידעריגסטע מיטלען. אויסקויפּען זיך מיט געלד איז געווען

דאָס בעסטע. וואָס עס זאָל ניט פאַרקומען, האָבען זיי געוואוסט איינס
— מען דארף בעצאָהלען.

נחמן האָט זיי זעהר פיינד געהאַט. זיי זענען איהם נאָהנט געווען
אלס מענשען, וואָס ער האָט מיט זיי אינאיינעם געטראָגען די שווערע
לאסט פון לעבען און דאָס גאנצע מיטלייד פון זיין בלוטענד הארץ
איז געווען אויף זייער צד, נאָר ער האָט זיי פיינד געהאַט, ווי מען האָט
א מאָל פיינד אן אומגליקליכען ברודער, פון וועלכען מען ליידט
זעהר פיעל. נאָר איצט, ווען דער הערבסט האָט א קלאפ געטאָן מיט
זיין גאנצער קראפט פון נאסע און קאלטע טעג. דאָס איז געווען די
צייט פון גרויסע בלאָטעס, קליינעס מארקפּדיון און שווערער הונגער-
נויט. די דלות־קראַנקהייט האָט דאן אלע מארק־הענדלער געוואָרפען
פון די פיס. דאָס אַלס־דינג האָט נחמן געזעהען פאר די אויגען. ער האָט
געזעהען, וואָס עס טהוט זיך אין יעדער שטוב פון דער פאַרשטאָרט,
וואו הונדערטער פאמיליעס האָבען אין שטילען צער דערווארטעט די
קומענדיגע טעג פון פּיין — איצט האָט נחמן'ס פיינדשאפט צו זיי
ניט אויסגעהאַלטען.

— זיי וועלען ניט אויסהאַלטען — פלעגט ער זאָגען דניאל'ן
אין די מינוטען פון פערצווייפּלונג — און דער ווינטער הויבט זיך
נאָך ערשט אָן.

דניאל האָט געדרעהט מיט'ן קאַפּ, אונטערגעהוסט שטיל און
ער האָט געענטפערט פערטראכט:

— מיר האָבען אויסגעהאַלטען קנעכטשאפט גאנצע טויזענדער
יאָהרען, וואָס איז איין ווינטער, אז דאָס גאנצע לעבען איז ווייניג
טערדיג?...?

מיט דניאל'ן איז נחמן אלס נעהנטער געוואָרען און, פון זינד
ער האָט אָנגעהויבען אריינקומען צו איהם אין שטוב, זענען זיי געד
וואָרען צווישען זיך די בעסטע גוטע פריינד. נחמן האָט דניאל'ן באמת
ליעב געהאַט. ער איז געווען א ריינער און א הארציגער מענש און דער
צו א גרויסער בעל־התפעלות. ריהרענד־פערליעבט איז ער געווען אין
זיין ווייב און קינדער און פון דער צייט, וואָס ער האָט זיך דערקענט
צום ציוניזם, האָט נאָך מעהר די גוטסקייט פון איהם ארויסגעלייכט.
ער האָט איצט געלעבט אויף דערווייל, אזוי ווי ער וואָלט צופעליג
שטעהען געבליבען אויף א סטאַנציע אין מיטען וועג און יעדע רגע
האָט ער דערווארטעט דעם צוג, וואָס האָט אהם געדאַרפט אָפּפיהרען

אינ'ם הייליגען לאַנד. זיינע קינדער האָט ער דערצויגען אלס בירגער פון דער צוקינפטיגער יודישער מלוכה און משה'לע מיט לייבעלע'ן זענען געווען בעהאווענט אין אלע סדות פונ'ם דאָזיגען זיסען חלום. אזוי ווי אינ'ם לאַגער פונ'ם שונא, האָט ער אָנגעשטרענגט זיין גאנץ פארשטענ-דעניש צו פערענטפערען מיט'ן גלות אלע אידישע ליידען. מיט ליעבע און פרייד האָט געקלונגען זיין קול, ווען ער האָט גערעדט וועגען דער קינפטיגער ארץ-ישראל-עליה.

אָפט פלעגט נחמן קומען צו איהם מיט נתנ'ען און מייטע'ן. א מאָל איז ער אויך מיט שלמה'ן געגאנגען אהין און די לאנגע אָווענדען פלעגען אוועקגעהען אין געשפרעכען. מען האָט גערעדט פון געשעפטען, פון אידישע צרות און וועגען דעם הייליגען לאַנד. אזוי ארום איז מען אלס געהנטער געוואָרען.

מייטע האָט דאן איבערגעלעבט די ערשטע פרייד פון באגעגע-נישען מיט נייע מענשען און נחמן האָט, ניט וועלענדיג, זיך אונטער-געגעבען דעם רייך פון איהר יונגער התפעלות. זי האָט זיך איהם ניט געוואָרפען אין די אויגען, נאָר ביי יעדער רגע, וואָס ער האָט פאר-בראכט אין דער היים, האָט ער געפיהלט איהר צארטע גאָהענטקייט, אין יעדען ווינקעל האָבען איהם באגלייט איהרע צארטע בליקען און די גאנצע פרייד פון דער דאָזיגער סודות'פולער ליעבע האָבען זיי ביי-דאָ איבערגעלעבט שווייגענדיג. זי האָט איהם שוין פערשטאנען אויף יעדען טריט און נאָך זיינע אויגען פלעגט זי דערקענען ווען ער האָט געבענקט נאָך איהר און דאן פלעגט זי פארשווינדען, ווי א שאַטען, ניט צושטערען איהם. זי איז שוין זיכער געווען, אז ער וועט זי רופען, ווען עס וועט מעגליך זיין, און אז די געגארטע מינוט איז געקומען, האָט זי איהם אמזוירט מיט איהרע רייד און חלומות, וועלכע זי פלעגט איהם אויסטרוימען דאָ אויפ'ן אָרט.

אלס ליכטיגער האָט פון איהר ארויסגעשטראהלט איהר איר נערליכע שעהנקייט. זי האָט איהם דערצעהלט פון שטארקע און גוטע מענשען, וועלכע וועלען אראָפקומען אין דער פאָרשטאָרט און וועלען דאָס לעבען מאכען גרינג... נאָר מאָלענדיג די דאָזיגע העלדען האָט זי אויך נחמ'ן באשענט מיט זייערע מעלות און די ליעבע צו איהם האָט ביי איהר ארויסגעזונגען פון יעדעם וואָרט.

— ער וועט זיין א גוטער, נחמן — האָט זי דערצעהלט, אונטער-

שפאָרענדיג מיט די הענד דאָס גאַמבעלע און בייעסנדיג זיך די פינגער
— זעהר א גוטער...

נחמן האָט געפיהלט איהר באגער און נאָהענטקייט און דאָס האָט
איהם דערמאָנט נעס'ס געשטאלט, וואָס האָט איהם פערפאַלגט און
מעטום, ווי א לעבעדיגע. ס'האָט זיך איהם גוט געדענקט די לעצטע
מינוטען פאר זייער צושיידען זיך. מייטע'ס ריין פלעגט בלאַס ווערען
אינ'ס שיין פון די דאָזיגע מינוטען. ווי א געהאמערטע פיגור פון גער
לעכטער און א סימבאָל פון פרייד איז געשטאנען נעסי פאר זיינע
אויגען, און איהרע ליפען האָבען געוואָרפען פלאמענדע רייד וועגען
דער שטאָרט...

ער פלעגט זיך עס דערמאָנען און עס האָט זיך איהם געדאכט,
אז ערשט נעכטען איז עס געווען, ווען ער איז געגאנגען נאָך איהר,
און האָט זי געבטען און זי האָט איהם ניט געענטפערט. ער האָט זי
געפרעגט: פאר וואָס, נעסי? א, שווייג ניט אזוי! און זי איז אוועק פאר-
עקשנ'ט, ווי פון שטאָל אויסגעגאָסען...

ווען ער האָט זיך צופעליג דערוואוסט ביי שלמה'ן, אז נעסי
איז געווען ביי דער מוטער און זי האָט איהר איבערגעלאָזען געלד, איז
ער אוועק אויף א גאנצען אָווענד אין שטאָרט און האָט דאָרטען גער-
בלאָנדזעט איבער די גאסען, טראכטענדיג זי צו טרעפען ערגעץ און
דער'הרג'ענען. א פארטיפטער אין זייענע פערלאנגען, איז ער, ווי א
משוגענער, פארבייגעלאָפען אלערליי רייכע הייזער און, אריינקוקענדיג
אין די באלייכטענע פענסטער, האָט ער געדראהט מיט די פויסטען.
און אין דער היים איז ער דערנאָך לאנג געזעסען א פערשטאָרטער
און אויף מייטע'ס אלע פראגען האָט ער געענטפערט מיט א געבעט:
— געהט אוועק, מייטע! איך דארף מעהר גאָר ניט... זענט א

וואויל מיידעל! איך דארף מעהר גאָר ניט...

נאָר די טעג זענען געגאנגען און געגאנגען און מייטע האָט ווי-
דער געפונען א וועג צו זיין הארצען. אפילו די אימה און די עקעל,
וואָס ער האָט געפיהלט, דערמאָנענדיג זיך אָן פייצשען, האָבען איהם
אויך אויפגעהערט צו שרעקען. ער האָט שוין איצט אָהן מורא געקוקט
דעם מיידעל אין די אויגען אריין און אויסגעהערט איהרע אָפגע-
שפעטע ווערטער:

— איהר האָט מיך פיינד, נחמן? פאר וואָס? נאָר... געהט אייך
אייער וועג.

דאָס אינערליכע לעבען האָט אָבער ניט פארשטעלט די אָנגערומקט גערומקטע צרות פּונ'ם פּוילען הערבסט און, אז נחמן האָט אין צוויי קלײטען צו דער צײט ניט געצאָהלט פאר דער סחורה, האָט ער אָנֵר געוואָרען זײן קרעדיט.

ער האָט אָנגעזאָגט דניאל'ן די שלעכטע בשורה און דער בײ האָט ער גלײך צוגעגעבען:

— איך מײן, אז אונז וועט אינגיכען אויסקומען אָבצולאָזען דאָס — אזא יאָהר געדענק איך ניט — האָט געענטפערט דניאל... — וואָס האָט איהר צו רעדען. איך בין אליין שולדיג. האַנדלען בײ די שטעלען דארף מען קענען. שלמה האָט מיר פריהער געזאָגט. ער האָט זיך דערמאָנט זײן פרייד פון די ערשטע מאַרק־טעג, ווי אזוי ער איז גליקליך געווען מיט זײן ביסעל אײגענעם, ווי אזוי ער האָט לײב געהאַט זײן סחורה און ער האָט געזאָגט, פאר'הלומ'ט: — אין דעם, דניאל, איז עפעס גוטעס געווען... נאָר האַנדלען בײ די שטעלען דארף מען קענען...

— ניט מיר אליין וועלען דאָ אומקומען — האָט דניאל געענט־פערט א פערמאטערטער.

— וואָס זשע וועלען מיר טאָן ווינטער?

— הערט אויף, נחמן, צו פרעגען. ביז ווינטער וועלען מיר אפשר ניט דערלעבען.

ביידע זענען זיי געוואָרען טרויעריג. נאָר א זײגער דריי האָט זיך דער פּדיון א ביסעל פערבעסערט און נחמן איז פּרעהליכער גע־וואָרען.

— אָט זעהט — האָט ער געזאָגט — וויפיעל מיר האָבען גע־ליטען... מיר וועלען זיך נאָך ניט אונטערגעבען. איצט וועל איך געהען נאָך סחורה. פאר מזומן.

אן אָווענט, געהענדיג אהיים, האָט דניאל פּאַרגעלייגט נחמן'ען ער זאָל אריינגעהען צו איהם א ביסעל פערברענגען. ס'וועט קומען דינה, דער חתן איהרער לײזער דער שוסטער וועט אויך זײן און ס'וועלען נאָך, מסתמא, אריינקומען פיוועל דער סטאָליאר מיט'ן ווייב און דער אלטער שוסטער עזרה.

— איך וועל קומען — האָט נחמן געזאָגט, צושאָקלענדיג איהם מיט'ן קאַפּ. — איך וועל אפשר אויך נעהמען מיט זיך מײטע'ן.

זיי האָבען זיך צושיידט. נחמן איז געווען אויפגערגעט און צו־

פרידען און ווי ער איז נאָר ארײַן אין שטוב, האָט ער גלייך גע-
זאָגט.

— טוהט זיך אַז, מײַטע! מיר וועלען באלד געהען צו דניאַל'ן.
מיר וועלען נאָר אָפּעסען.

ער האָט אין דער גיך אָפּגעגעסען. מײַטע האָט זיך דערווייל
אַנגעטהון און גרייט געמאַכט, און, אז עס איז געוואָרען גוט פינסטער
זענען זיי ביידע אוועקגעגאנגען.

דניאַל'ס ווייב האָט זעהר הארציג אויפגענומען מײַטע'ן, און זי
האָט זי אוועקגעזעצט צווישען זיך און סימע'ס טאַכטער דינה'ן.
דניאַל האָט נחמ'ען ארײַנגענומען צווישען די מענער.

— נו, אָט איז ער דאָ — האָט ער איהם גוט-ברודעריש געקלאַפט
איבער'ן אַקסעל — איך האָב געמײנט, אז איהר וועט שוין נישט
קומען.

נחמן האָט זיך בעגריסט מיט די אלע, וואָס זענען דאָ געזעסען.
געווען איז דער אַלטער עזרה — א מענש ביי די פופציג יאָהר. קראַנקע
אויגען האָט ער געהאַט און אַ קורץ גרוי בערדלע. נעבען איהם איז
געזעסען דינה'ס חתן, לייזער דער שוסטער און אַ ביסעל ווייטער האָט
האָט זיך צוגעשפּאַרט פּריץ דער מעקלער. דעם קליינעם משה'לע, וועל-
כער האָט קיין אויג ניט אראָפּגענומען פון דינה'ן, האָט ער אַ גלעט
געטאָן דאָס בעקעל.

— א גלאַז טהיי — האָט געזאָגט דניאַל, א צופרידענער פון דער
געזעלשאַפט, וואָס האָט איהם ארומגערינגעלט — וועט ניט שאַדען
נאָך דער קעלט פון דער גאס. וואָס וועט איהר זאגען דערויף, נחמן?
משה'לע, ארבייט! גיס אן אויך פאר מײַטע'ן. זי וועט זיך, מסתמא,
ניט אָפּזאָגען.

ער האָט זיך צולאַכט. מײַטע איז, אָהן אַ סיבה רויט געוואָרען
און האָט געענטפערט:

— ס'שאַדט ניט, משה'לע — האָט דניאַל ווידער געזאָגט —
מעגסט אַנגיסען. ביידע וועלען אויסטרינקען.

— אַ דאַנק אייך, דניאַל. מיר איז אזוי אויך גוט:

פּריץ דער מעקלער, אַנ'אַלטער מענש מיט אומעטיגע אויגען און
אַ טרעסלענדיגען קאַפּ, האָט געהערט עזרה'ן מיט גרויס אינטערעס
און דערנאָך האָט ער געזאָגט הויך:

— זאָגט נאָך עפעס, עזרה! ווען מען הערט איך רעדען, פאר-
געסט מען אלע דאגות.

ער האָט זיך אָבגעצויגען אויף זיך זיין אלטען געלאטעטען סורדוט
און דער קאָפּ האָט זיך איהם אָנגעהויבען טרעסלען, ווי ער וואָלט
אין געהיים געגריסט זיך מיט אימיצען.

ווידער איז אָנגעשטאנען אַן'אנגענעהמע שטילקייט, ווי פריהער,
פאר נחמנ'ס אריינקומען. פינטלענדיג מיט זיינע קראנקע אויגען, האָט
עזרה אָנגעהויבען צו רעדען רוהיג און געטאקט און אלע האָבען זיך
צוגערוקט אום בעסער צו הערען:

— הייסט עס האָב איך געזאָגט — האָט ער אָנגעהויבען, וואר-
פענדיג א בליק אויף מייטע'ן — אז מיר דארפען געהען א היים.
דער בעסטער גאסט הויבט אָן דערעסען, ווען ער פערזיצט זיך צו פיעל.
אָט ווי אזוי איך פארשטעה עס. דאָס איז ניט קרום און ניט גלייך.
ניט קורץ און ניט לאַנג. דאָס איז קלאָר. מען דארף געהען א היים. איך
בין א קליין מענשעל, נאָר דער קאָפּ איז מיר ניט אזוי שמאָל. איך
ווייס איינס: מען דארף געהען א היים.

— מען דארף געהען א היים — האָט איינגעשטימט פריץ, שאָק-
לענדיג מיט זיין ציטערענדען קאָפּ.

— וואָס דארף איך דאָ? — האָט געפרעגט עזרה פארוואונדערט
— וואָס דארפט איהר דאָ? — האָט ער זיך געווענדעט צו נחמנ'ען —
אפשר ווייסט איהר? און איך מוין, אז איהר, דניאל און משה'לע,
דארפט איהר דאָ איך נאָר ניט האָבען. נומיר געהען א היים...

— פאר וואָס? — האָט נחמן געזאָגט. אזעקשטעלענדיג די
גלאַז אויפ'ן טיש, אלע האָבען זיך אומגעקוקט צו איהם און דניאל
האָט אַן'אויפגערגעגטער אָנגעהויבען ווארפען מיט די הענד:

— נאָר איהר הונד מיט אויערען, ווי מוין נאָמען איז דניאל
— האָט ער היים אין איהם אריינגערעדט — אויב איהר פרעגט, איז
דאָך שוין אָפגערעדט. א פיינע קשיה... מען קאָן מיינען, אז איהר
באָרט זיך דאָ אין מילך און אין האָניג.

— איך באָד זיך ניט — האָט נחמן געענטפערט, קוקענדיג אויף
עזרה'ן — נאָר וועמען איז גוט?

— אלעמען איז גוט, א חוץ אונז — האָט לייזער געזאָגט מיט
כעס — איהר זענט א בלינדער.

— איהר זענט ניט קיין איד — האָט זיך אָפגערופען דינה, אויפ-

שטעהנדיג פונ'ם אָרט. זי איז צוגעגאנגען צו איהם און האָט ווידער געזאָגט דאָס זעלבע: — איהר זענט ניט קיין איד... זי איז געשטאנען א בלאסע פון צאָרען און אן אויפגערעגטע ביז די טיעפענישען פון איהר געוויסען דורך דעם דאָזיגען פרעמדען מענשען, וועלכען מען האָט געדארפט רעכענען פאר אן אייגענעם... ניט דאָס ערשטע מאָל האָט זי געהערט זיינע טנות... פון זינד דינה האָט זיך דערקענט צו דער אירעע פון דער אידישער פאָלקס-בעפרייאונג, איז איהר לעבען פערוואנדעלט געוואָרען אין א קרבן פאר דער דאָזיגער אידעע. זי איז געווען אן'אלפאָבעטין און זעהר פרימיטיוו, נאָר דאָס נאציאָנאלע געפיהל האָט געשאפען וואונדער. זי האָט זיך אָנגעהויבן לערנען און ריהרענד איז עס געווען אָנצוקוקען, ווי אזוי זי איז נאָך דער ארכייט ביים געניי, געזעסען דורך די נעכט איבער די למודים. איהר בעסטער חלום איז געווען פאָהרען אהיים און לעבען דאָרטען, ווי די פויערטע אין דאָרף ביי פעלד און גאָרטען. און פון איהרע צוועלף רובעל א חודש, וואָס זי פלעגט פארדינען האָט זי א טייל דערפון אָפגעשפארט צוליעב דער ארץ-ישראל-רייזע, אויסרעכענענדיג פאר פינף יאָהר אָנצוזאמלען די נויטיגע סומע. איהר חתן לייווער, וועלכער איז געווען איהרער א תלמיד, האָט אויף אלסדינג געקוקט מיט איהרע אויגען און ער האָט זי געהאלטען פאר א העלדין. זי פלעגט אויפציטערען, ווי פון א פאטש, ווען מען האָט אָנגעריהרט איהר נאציאָנאל געפיהל און אין יעדען יודען, וואָס האָט נאָך ניט אָנערקענט זיך די פליכטען פאר'ן פאָלק, האָט זי געזעהען א קנעכט און א פאררעטער און פיינד געהאט האָט זי איהם מעהר, ווי יעדען שונא פון דער פרעמד.

— נאָר איך בין דאָך א איד — האָט נחמן געזאָגט הויך — און דאָס פארשטעה איך ניט פאר וואָס מיר מוזען אוועקגעהען פון דאנען. זענט ניט אין כעס — האָט ער זיך פארכאפט אין ערווארטונג אויף איהר צאָרענדיגען ענטפער — איך זעה, ווי אזוי ס'לעבט זיך אונז שלעכט. נאָר אנדערע לעבט זיך אויך ניט בעסער. — "דאָרטען" זענען פערלאָזען אונזערע פעלדער — האָט איהם איבערגעשלאָגען דניאל.

און דער אלטער פּרץ האָט אונטערגעכאפט:

— אונזערע הייזער זענען חרוב...

— מיר וועלען געהען, א היים — האָט עזרה גערעדט, אן'—

אויפגערעגנטער — איך בין א קליין מענשעל, נאָר דער קאָפּ איז ביי מיר
ניט שמאָל און איך ווייס, אז משה האָט אונז געגעבען א לאַנד און גע-
זאָגט האָט ער: לעבט אויף אייער ערד. פרעג איך, ווי אזוי קאָן דאָס
זיין אנדערש? האָבען אן אייגען לאַנד און אן אייגען פּאָלק, און ארביי-
טען אין דער פרעמד און אָפּגעבען אלע כחות א פרעמדען פּאָלק.
איך וויל ניט קיין סך. איך האָב ליעב מיין פּאָלק און מיין לאַנד.
איך האָב א שטארקען געפיהל און איך וויל אלע אידען זאָלען האָבען
שטארקע געפיהלען זיי זאָלען קענען זאָגען אזוי ווי איך: לאַמיר געהען
א היים... איך ארבייט אין אונזער חברה... מען דארף האָבען געלד,
געלד און געלד פאר יענעם גרויסען טאָג, וואָס וועט קומען. איך זאמעל
עס צווישען אונזערע צו איינציגע גראַשענס. מיר זענען דאָך אלע אַרע-
מע לייט. און א גליקליכער בין איך יענעם טאָג, ווען איך קלייב צונויף
א רובעל פאר'ן פּאָנד. יעדער קאָפּיקע געהט דאָך אויף אויסצוקויפען
די ערד פון אונזער הייליג לאַנד. איהר הערט, ערד פאר א קאָפּיקע,
נאָר די ערד וועט זיין אונזערע. פון דאָרטען וועט מען אונז שוין נישט
קאָנען ארויסטרייבען.

דניאל האָט געשאַקעלט מיט'ן קאָפּ און אין די אויגען זענען איהם
טרעהרען געשטאנען. וואָס פאר א גליקליכער הלום ס'האָט איהם
געשמויכעלט!... ערד נאָר פאר א קאָפּיקע. ער וואָלט עס אָבער ניט
אויסגעביטען אויף אלע פּאלאצען פון שטאָרט. אויף דעם דאָזיגען
קאָפּיקענעם שטיקעלע ערד וועט זיך אַפרוהען דאָס אידישע פּאָלק
פון זיינע טויזענד־יאָהריגע ליידען.

— ביי משה'לען — האָט ער געזאָגט בעניסטערט, ווייזענדיג
אויפ'ן יונגעל — איז שוין פאראן מאַרקעס פאר א גאנצען רובעל.
— ביי מיר וועט זיין מאַרקעס פאר א סך רובעלס! — האָט
זיך ארויסגעכאפט משה'לע, קוקענדיג מיט פרייד אויפ'ן פּאָטער —
מיר וועלען אויסקויפען אונזער לאַנד.

— און ווער איז אונזער פיהרער? — האָט מיט גדלות געפרעגט
דניאל, ווינקענדיג צו עזרה'ן.

— הערצל — האָט געענטפערט דאָס יונגעל.

— דו האָסט ליעב הערצל'ען?

— איך האָב איהם ליעב, אזוי ווי משיח'ן, ער וועט אונז באַ-

פרייען פון גלות.

— אָט אזוי — האָט דניאל געשטאמעלט א געריהרטער ביז

טרעהרען — מיר האָבען אלע ליעב, הערצל'ען! וואָס פאר א שטער
נאָמען. ס'רופט זיך אָפּ אין האַרצען, הערצל! ס'איז די האָפענונג
פון פאָלקס...

נחמן איז געזעסען אַראָבגעלאָזט דעם קאָפּ, געווענדעט דעם
בליק צו דער ערד. עפעס עהנליכעס, ווי חרפה, האָט איהם דאָס האַרץ
גענאָגט און דאן האָט ער געפיהלט, אז ס'ווירקט אויף איהם ניט.
— דאָס ריהרט מיך ביז טרעהרען — האָט ער אָפּגעהערציג
געזאָגט, ווענדענדיג זיך צו דינה'ן — נאָר יעדער שטיין פון גאס
שרייט דאָך צו מיר דאָ: דו ביזט מיינער, דו ביזט מיינער. הערט מיך
אויס. איך בין דאָך ניט קיין שונא פון אידען. איך וויל ברוט פאר'ן
פאָלק און איהר באַשיט א שטיין מיט צוקער און איהר זאָגט: נא, אָט
דאָס וועט דיך זאט מאכען, נאָר דאָס פאָלק וויל ברויט, פרייהייט...
מייטע איז געזעסען פערטראכט און האָט זיך איינגעהערט צו
די ארומיגע געשפרעכען און עפעס א זיסען ציטער האָט זי דערפיהלט
אין איהר גאנצעס וועזען. א אידיש-לאַנד. דאָס ערשטע מאָל האָט זי
געהערט פון אזעלכעס. און עזרה'ס ווערטער האָבען ביי איהר ארויס-
גערופען טרעהרען פון באַליידיגונג און טרעהרען פון פרייד. עפעס
גרויסעס און ליכטיגעס איז איהר געוואקסען פאר די אויגען. אין געווען
איז אין דעם עפעס אייגענעס און היימליכעס, וואָס האָט געצויגען
זיך, ווי אַ מאַמע. פון דער ווייט האָט עס נאָך פאַר איהר געלויבטען
נאָר ס'האָט געוועקט אין איהר אַלערליי ריהרענדע שטימונגען. ס'האָט
צו עפעס צוגעבונדען און דערביי האָט איהר עס זעהר באַנג געטהון
און, טראכטענדיג דערפון, איז זי געווען אינגאנצען אונטערען איינדרוק
פון די דאָזיגע נייע געפיהלען. זי האָט געטראכט וועגען נחמן'ען,
אויב ער איז גערעכט, אָדער ניין.

עזרה האָט געפינטעלט מיט די אויגען און געפרוואווט זיך רעדען.
נאָר דינאל מיט לייזער'ן האָבען איהם איבערגעשלאָגען, ניט צולאָזענ-
דיג איהם דעם כבוד אַבצענטפערען נחמן'ען און נאָך העכער האָט זיך
דינה'ס קול געשטארקט. בעפעהלעריש האָט זי געפאָדערט:
— לאָזט מיך זאָגען. איך וועל איהם ענטפערען!
אלע זענען שטיל געבליבען און זי האָט הויך געפרעגט: פאר
וואָס?

נחמן האָט געקוקט אויפן מיידל, ווי אַ פלאַם וואָלט זיך פון
איהר געריסען. זי איז געשטאנען געגען איהם, ווי אַ מענש, וואָס

איז געוועהנט צו ריידען און מיט צאָרן אין די אויגען האָט זי איהם
ווידער געפרעגט: פאר וואָס, פאר וואָס?

— נאָר דער — האָט זי געזאָגט ליידענשאפטליך, — וואָס האָט
אין הארצען פּעראטען דאָס לאַנד פון די אבות — קאָן פּרעגען:
פאר וואָס... דאָס פּאָלק האָט אָנגעוואוירען זיין גלויבען אין זיך.
מיר דארפֿען ניט קיין תּענוגים. מיר וועלען דאָרטען אויך ליידען
נאָר דאָרטען אינ'ם אייגענעם לאַנד וועט צוריק אויפֿלעבען זער גייסט
פון פּאָלק. קיינער וויינט ניט, ווען מען זאָגט: מיר זענען אין גלות.
אזוי ווי מאלפֿעס מאכען מיר נאָך א פּרעמד לעבען... מיר האָבען
שױן פּערנעסען אונזער אייגענעם פנים... איז פארהאן ביי אונז ווער עס
זאָל דאָס לעבען אוועקגעבען פאר'ן פּאָלק? וואו זענען אונזערע העל־
דען? דער גלות האָט אונז צופוילט. אונזערע הערצער קלאפֿען רוהיג,
ווען מיר זאָגען: אידען אין לאַנד. מיר זענען געוואָרען קליין און גלייכ
גילטיג צו אַלס. מיר זענען געוואָרען פּהדנים און אונזערע רוקענס
בויגען זיך, ווי מיר וואָלטען שטענדיג אזוי ארומגעגאנגען מיט די
אויסגעקרימטע הויקערס... דער גייסט פון פּאָלק איז קליין געוואָרען.
וועלען מיר אוועק פון דאנען! נ'מיר אוועקגעהען, וועלען מיר ראטען
ווען דאָס פּאָלק, מיר וועלען ראטעווען זיין גייסט און די גרויסע שױן,
וואָס דאָס אידענטום האָט געגעבען און וועט נאָך געבען שפּעטער.

אַלע האָבען געהערט מיט א פּאַרכאַפּטען אַטעם און אַלע האָבען
אין דעם מאָמענט איבערגעלעבט דאָס הויכע ליידענס־געפּיהל וועגען
דעם פּאָלקס פּערלזירענע שענקייטען און ס'האָט זיך געוואָלט גלייך
אָנשטרענגען אַלע כּחות און אָנציינדען דאָס הארץ מיט העלדען־לוסט
און ראטעווען דאָס פּאָלק און זיין גייסט, וועלכער איז צובראָכען
און געפאלען.

— מיר וועלען געהען אהיים — האָט זיך אין אויפֿרעגונג דער
הערט עזרה'ס קול.

— שווייגט! — האָט דניאל אויסגעשריען פּערשטיקט, שווייגט!

— איהר פּרעגט פאר וואָס? — האָט דינה ווידער גערעדט —
נאָר ס'איז דען דאָ גרעסערע ליידען, ווי צו זעהען אזא לעבען פון א
גרויס פּאָלק, וועלכער האָט געגעבען דער וועלט אזוי פּיעל הערצער
און אזוי פּיעל געדאַנקען...

זי האָט אינגאנצען געברענט. אין יעדעס וואָרט איהר'ס האָט

זיך אָבגערוּפּען אַ הייליגער צאָרען און אלעמען האָט זיך געוואָלט
בוקען צו איהר, קושען איהר די הענד און דעם זויס פונ'ם קלייד.
זי האָט אלעמען בעגייסטערט. זיי האָבען געזעהען פאר זיך אירען
אומעטום און, ווי טויזענדער הענד וואָלטען זיך געצויגען צו זיי פון
אלע זייטען — האָט יעדער איינציגער דאָ אין צימער זיין ענטפער
געגעבען:

— איהר הערט, נחמן — האָט געזאָגט דניאל, אויסציהענדיג
זיך אין זיין גאנצער גרויס — איבערשפארען דארף מען ניט. איך בעט
איך. דאָס איז הויך, ווי דאָס קלענסטע שטערענדעל אין הימעל און
נאָהענט. ווי דאָס אייגענע האַרץ. מען דארף שמייכלען און אויס-
שפּרייטען די הענד. מען דארף אויסשפּרייטען די הענד און צו וויינען
זיך פון פרייד. איהר פיהלט, נחמן? אויב ניט, לייגט אונטער דעם קאָפּ
אונטערן פליגעל. דער גלויבען וועט שוין קומען...

ער האָט שוין גערעדט אויף ניט קיין פערשטענדליכען לשון,
נאָר די אָפענע שיין פון זיין נשמה האָט גערייצט דאָס געפיהל. איצט
איז ער געשטאנען מיט האַלב־צוגעמאכטע אויגען אויסגעבויגען דעם
קאָפּ אָן אַ זייט און האָט צאָרט געשמייכעלט.

ס'איז געוואָרען שטיל און אין דער דאָזיגער שטילקייט איז פאָר-
געקומען עפעס וויכטיגעס און הויך־מעגשליכעס... ס'האָבען געארבייט
די הערצער מיט זיגערישער לעבענס־פרייד פון אייניגקייט צווישען
איינעם און מיליאָנען זיין גלויבען. און אזוי האָבען זיך גערוקט די
שעה'ן.

— נו, אָט — האָט אָבגעזיפּצט לייזער — זענען מיר שוין
געקומען צוריק, אזוי שווער, אז דו כאפסט זיך אויף און דו זעהסט
אז דו ביזט נאָך דאָ!...

ער האָט אָנגעהויבען רעדען מיט אַ מעלאַנכאָלישער שטים פון
דעם, ווי אזוי ער ליידט דאָ אין דער פרעמד און שווער איז געווען
צו הערען די דאָזיגע שענע ווערטער וועגען זיין בענקעניש. ער האָט
ניט געקאָנט ליידען די לופט פון גלות. איהם האָט זיך געדאכט, אז ער
אָטעמט מיט אַ סם און ער איז קראַנק געווען דערפון.

— איך ווייס אליין ניט וואָס עס איז מיט מיר — האָט ער
ערצהלט און אלע האָבען געהערט מיט אַראָבעבויגענע קעפּ —
איך בענק. אזוי ווי איך וואָלט שוין פון לאַנג אוועק פון דער היים

און איך וויל געהען צוריק. איך ארבייט און איך זאג זיך אלע מאָל:
— די הויב, אָט וואָס עס האַלט מיך אויף.

נחמן איז אויפגעשטאנען. די דאָזיגע מענשען פון ארום האָב
בען איהם אויסגעזעהען ווי א לעבעדיגער פאָרוואַרף געגען אלע
זיינע מיינונגען און ער האָט דאָ מעהר ניט געקאָנט פערבלייבען
מיט זיי.

— איך פיהל ניט — האָט ער געזאָגט הויך — איך פיהל
ניט — האָט ער איבערגע'הזר'ט אין פערצווייפלונג — איך קאָן
וויינען פון אייערע ווערטער, נאָר מיין בלוט האָט זיך דאָך אויס-
געמישט מיט ערד פון גלות... איך וויל גליק, נאָר דאָ.

— איהר זענט ניט קיין איד! — האָט אָבערהאקט דינה מיט
צאָרען.

— איהר זענט ניט קיין איד! — האָט אין שנאה אויך אָב-
געהאקט לייזער.

— שוין שפעט — האָט נחמן בעמערקט, אָנשטאָט צו ענט-
פערען זיי ביידען. — איהר געהט, מייטע?

ער האָט אָנגעהויבען זוכען זיין הוט און דניאל האָט איהם,
צואווינקענדיג, געזאָגט שטיל:

— ערגערט זיך ניט, נחמן, איהר אָדער ער — ס'איז אלס
איינס. איהר זענט איין זוהן און ער איז א צווייטער. ערגערט זיך
ניט, איך בעט אייך, מיר טוט עס וועה.

— ס'שאד ניט, דניאל... איך פיהל זיך דאָך, אז איך בין גע-
רעכט.

מייטע האָט שוין געווארט אויף איהם. נחמן האָט זיך געזע-
גענט מיט יעדען בעזונדער און זיי זענען ביידע ארויס פון שטוב.
דער הויף איז געווען א פינסטערער. ס'האָט געגאָסען א רעגען און די
פיס האָבען געזונקען אין דער בלאַטע. נחמן מיט מייטען זענען גע-
גאנגען פאָרויכטיג, האַלטענדיג זיך ביי די הענד ניט צו פערלירען
זיך און ניט אומצופאלען. אין גאס האָט פערשמעקט מיט ווינד.
פאָראויס זענען געגאנגען מענשען און ס'האָט זיך געדאכט, אז זיי
האָבען זיך געטוליעט צו זיך אליין, און פֿון יאוש האָבען זיי ניט
געוואָלט פיהלען דעם ווינד, ניט זייער לעבען, ניט דאָס צוועקלאָ-
זיגקייט, וואָס האָט זיי ארומגערינגעלט און וואָס האָט זיי דער-

ווארטעט, און דער רעגען האָט, אזוי ווי האָפּענונגסלאָז, געקלאַפּט
איבער זיי.

— איהר שוויגט? — האָט נחמן געזאָגט שטיל.

זיי האָבען זיך נאָך אלס געהאלטען אונטער די הענד, ווי זיי
וואָלטען מורא געהאט צו פּערלירען עפּיס א טייערע זאך, וואָס איז
זיי איצט זעהר נויטיג געווען אין פינסטערניש און איינזאמקייט.

— ס'איז מיר שווער צו דערצעהלען, נחמן. נאָר איך האָב
דאָרטען געפיהלט עפּיס אזוינס, ווי ס'וואָלט זיך פאר מיר געעפענט.
דער הימעל!...

זי האָט ניט געוואָלט ארויסגעבען אינגאנצען, וואָס זי האָט
געטראכט דערפון און אין איהר קול האָט זיך אָבגערופען א שטילער
אומעט:

— איך האָב ניט געוואוסט, אז איך בין א אידיש קינד. א איך
דין, נחמן? דאָס הייסט א אידיש קינד — ס'איז דאָך נאָר עפעס
אנדערש...

זיי זענען אלס טיעפער געגאנגען אין דער פּאַרשטאָט און פון
די פייערלעך אין די פענסטער האָט געוועהט מיט אזא מין אומעט,
ווי זיי וואָלטען בעלייכט טויטע געשטאלטען און אלס ארום, די
ברייטע גאסען, פּערזונקענע אין בלאַטע, די נאקעטע בוימער און די
אַרימע הייזער — אלץ איז אזוי בעהערשט געווען מיט אומעט,
אז עס האָט זיך געדאכט, דאָס זיי טוען תפילה אין דער שטיל מען
זאָל זיי צונעהמען ערגעץ, וואו בעסער איז...

— א אידיש קינד — האָט זיך מייטע ווידער דערמאָנט, טר
ליענדיג זיך צו נחמן'ען — וואָס פאַר אַ גוט וואָרט דאָס איז! אַ
פרייד. מיר זענען אידען. איהר זענט א איד. נחמן איז א איד!...
זי האָט זיך אין דעם וואָרט אזוי ווי געשפיגעלט. זי האָט עס
ארויסגערעדט הויך. דערנאָך א ביסעל שטילער און שפעטער האָט
זי עס קוים בעריהרט מיט די ליפּען. ווי א פּערליעבטע, האָט זי עס
געקושט און ניט געקאָנט זיך צושיידען מיט דעם.

— פון דעם דרעהט זיך דער קאָפּ — האָט געזאָגט נחמן —
נאָר מען דארף ניט ווערען שכור. אונזער היים איז דאָ. דער כּח איז
ניט אין אנטלויפּען...

ער האָט זיך אומגעקוקט א דערפּרעהטער און א שטארקע ליבע
האָט זיך פון זיין קול אָבגערופען, ווען ער האָט געזאָגט ווייך:

— איהר זעהט דעם הימעל, מייטע — ער איז איצט שווארץ.
נאָר אָט דעם שוואַרצען הימעל האָב איך בעסער ליב פון דער זון,
וואָס לייכט דאָרטען... די נאכט וועט אוועק און ס'וועט אויפשיינען
דער טאָג. נאָר דער טאָג וועט זיין דאָ...
דער רעגען האָט הילפלאָז געקלאַפט איבער די דעכער. ער האָט
געקלאַפט פאָראַויס און ער האָט נאָכגעיאָגט פון אלע זייטען, ווי
ער וואָלט געזוכט א וועג צו פערלעשען דעם זיסען הלום.

IX

איצט האָט מייטע פערבראכט איהרע טעג אין הלום. די צייט איז ביי איהר אריבער ביי דער ארבייט אזוי ווי פריהער, נאָר אין הארצען האָט זיך ביי איהר געוועבט א ליכטיג און א צארט געפיהל, וועלכער פלעגט אויפברויווען פון צייט צו צייט מיט גרויס בעגייס־טערונג. זי פלעגט אויפּוואכען פון שלאָף מיט א שמייכעל. אזוי האָט זי געשמייכעלט צו אלע ווינקעלעך פון שטוב און צו דעם גרויסען פרעמדען הויף. און די אלע ליעבע געשמאלטען, וועלכע זענען איהר זעהר טייער געווען, האָבען זי אַרומגערינגעלט דעם גאַנצען טאָג. איהר האָט זיך געדאכט, אז זי וועט נאָר זאָגען נחמ'ען וועגען איהר ליעבע צו איהם, וועט ער איהר גלייך ענטפערען דאָס זעלבע. דערנאָך וועלען זיי זיך ביידע פערבינדען מיט דער "היים" און דינה וועט אויך דאָרטען זיין. אזוי ארום וועט זיך שאפען א בריק פאר אידען אריבערצוגעהען אינ'ם הייליגען לאַנד, וואו זיי וועלען זיין פריי און גליקליך. אלע מיידלעך וועלען זיין ארבייטערינס. זיי וועלען מיט די סערפען געהען אין די פעלדער אריין און דאָס לעבען וועט דאָר טען זיין א גן עדן. און אלסדינג, וואָס זי האָט איבערגעלעבט, האָט זיך עס וואונדערליך פערענדערט אין ליעבע. און אזוי ווי מען קאָן אין קיין טייך ניט אונטערשיידען די וואסערען פונ'ם אור־קוואל, אזוי האָט זי איצט ניט געוואוסט מיט וועלכער ליעבע זי האָט ליעב נחמ'ען, דאָס הייליגע לאַנד און דינה'ן... צו דינה'ן האָט איהר שטארק געצויגען און, ריידענדיג מיט נחמ'ען, האָט זי אָפט גע־פרעגט וועגען איהר. מייטע האָט זי פאָרגעשטעלט זיך א ליידענדע און א שטארקע און זי האָט איהר געוואָלט דינען מיט אלע כחות. און דערפאר האָט זי זיך געפיהלט ניט ווירדיג צו רעדען מיט איהר און איז גרייט געווען בוקען זיך צו איהר, יענע זאָל זי נאָר בעמער־

קען און צוגעבען א ביסעל מוט... אין אָווענד פֿלעגט זי דערהיטען פייצשע, חלומ'ענדיג צו דערגעהען עפּים ביי איהר וועגען דינה'ן, און איז ניט צופרידען געווען מיט פייצשע'ס קאלטקייט צו דער שוועסטער.

— ווען איך האָב אזא שוועסטער — האָט איהר איין מאָל געזאָגט מייטע — וואָלט איך ניט אָבגעטראָטען פון איהר.

געווען איז דאָס ענדע נאָוועמבער, באלד נאָך דעם, ווי מען האָט די אלטע סימע געפונען אין גאס א צושלאָגענע, ווען ס'האָט זי אומגעוואָרפען פון די פּיס א שכור'ער וועגעלע-שטופער. די ביידע מיידלעך זענען געזעסען ביי נחמנ'ען אין צימער און פייצשע האָט זיך געאיילט אוועקצוגעהען ער זאָל זי ניט טרעפען.

— נישטאָ קיין צייט, מייטע — האָט געענטפערט פייצשע — מיר האָבען ליִעב דינה'ן, נאָר מיר האָבען קיין צייט ניט ארויסצו-וויווען איהר די ליִעבע. אָט זענען אריבער די רעגענס — האָט זי גערעדט מאָנאָטאָן — און דער ווינטער טרייבט פון פאבריק אויפ'ן גאס און פון גאס אויף דער פאבריק. און די מאמע ליגט נאָך. די פּיס זענען איהר נאָך אלס אזוי ווי די קלעצער. די קוישען שטעהען אויפן אויווען און ווען זי ויט אויף זיי א קוק, בעניסט זי זיך מיט טרעהרען.

— אוראי — האָט אומגעדולדיג געזאָגט מייטע — צרות איז פּערהאן גענוג, נאָר דינה — איז די שיינ פון דער זון.

— די זון — האָט פייצשע איבערגע'חזר'ט — נאָר אונז וועט שוין די זון אויך ניט דערווארעמען. אז דו זיצסט א ביסעל אין שטוב, וואו די מאמע ליגט אויף איין בעט און אויף דער אנדערער ליגט איטע, זי טראָגט שוין ווידער פון עפּים א אינגעל, און אז דו זעהסט, אז זיי פייניגען זיך ביידע, וועסטו שוין דעמאָלט אָן זיך פּערגעסען. ביידע טענה'ן זיי זיך אויס, ביידע שרייען זיי פון כעס, מען שעלט זיך און מען וויינט... און דער הונגער זיצט מיט זיי ווי א לעבעדיגער.

מייטע האָט שוין געשוויגען. און ס'האָט זיך געדאכט אז דאָס מיידעל האָט פאר זיך דאָס בוך פון שלעכטס און פון דאָרטען לייענט זי ארויס איהרע ווערטער.

— ווען ניט איך און ניט פרומע וואָלטען זיי שוין לאנג אויס-געגאנגען פון הונגער. און ביי נאכט איז פון די מיידלעך ניט דורכ-

צינגעהען די גאס. און מען ווערט ביזי למאי זיי נעהמען ביי דיר צו
דאָס ביסען ברויט פון מויל.

— דאָס איז שרעקליך — האָט מייטע ארויסגעשטאמעלט,
א פערקרימטע, ווי מען וואָלט זי געשלאָגען.

— וועסט געוואוינט ווערען, מייטע — האָט זיך אָבערופען
פייצשע א רוחיגע און א פעראומערטע — ס'וועט צו דיר אויך
קומען, ווי דער בעסטער גוטער פריינד. ס'וועט אָבזוכען די שטוב,
וואו דו וואוינסט, דיין דירה וועט עס געפינען. ס'וועט אָנקלאַפען
אין פענסטער און דו וועסט ארויסגעהען. אויב דער ווינטער וועט
דיך ניט ארויסטרייבען, וועט דיך דער זומער פערפיהרען. און
ס'טרייבט, און ס'ציהט, מייטע...

ס'האָבען זיך דערהערט נחמנ'ס טריט און פייצשע איז, ווי
פילל אויסען בויגען ארויסגעלאָפען פון צימער.

— נו, אָט בין איך פריי — האָט ער געזאָגט מיד — גוטען
אָווענד, מייטע! וואָס טוט מען איצט?

ער האָט ניט אויסגעטהון און אזוי האָט ער זיך אוועקגעזעצט.
אין דער רגע האָט צשארנע אויף איהם א בליק געוואָרפען דורך דער
אָפענער טהור און זי איז ווידער נעלם געוואָרען ערגעץ ביי זיך אין
שטוב...

בייטאָג איז נחמן געזעסען מיט דניאל'ן אין טראַקטור, נאָכ
דעם, ווי זיי האָבען אויספערקויפט די רעשטען פון זייער סחורה,
האָבען זיי זיך צוטיילט מיט'ן געלד און, ארויסקוקענדיג צו די שטעט
לען האָט נחמן געזאָגט:

— מיר האָט שלמה פריהער געזאָגט, אז עס וועט זיין אזא
סוף. נאָר נעמט זיך ניט שטארק צום האַרצען, מיין ליבער שותף.
ס'קאָן זיין, אז פאר פסח וועלען מיר ווידער ווערען סוחרים.

— יאָ — האָט געענטפערט דניאל, פרואווענדיג זיך צו שמייכ-
לען — דער ווינטער האָט טאקע אָבגעהאקט דעם קאַפּ. אמת, מיר
האָבען זיך נאָך געהאלטען ביז נאָוועמבער. אויך א טרייסט. א סך
זענען זיך דאָך צולאָפען נאָך פריהער מיט צוויי חדשים...

— צו זיין א קרעמער דארף מען דערצו געבוירען ווערען —
האָט נחמן געזאָגט פעסט.

— זאָל זיין אזוי — האָט איינגעשטימט דניאל — איך וועל
אייד ניט איבערשפארען. גיט מיר דאָס טשייניקעל. איצט איז ביי

מיר נאָר דאָס איינציגע געבליבען. דערהאלטען זיך ביו נאָך פסח און דערנאָך ארויספאָהרען קיין ארץ־ישׂראל. מיר זענען אין פיערען און אלע וועלען מיר ארבייטען... אין דער היים. מען דארף זיך נאָר דערשלאָגען צו די, וואָס גיבען הילף ארויסצופאָהרען פון דאנען.

— וואָס־זשע וועט איהר טהון דעם גאנצען ווינטער? — האָט נחמן געפרעגט פּעראומערט.

— דאָס, וואָס איהר. פונקט דאָס אייגענע. א ביסעלע וועלען מיר צוהונגערען, א ביסעל וועלען מיר אויסבעטען און א ביסעל וועלען לען מיר פּערדינען... נאָר גלויבט מיר, איך טראכט ניט דערפון. איך זאָל נאָר ניט אומפאלען פון עפּיס א קרענק און געפינען די, וואָס זאָלען אמאָל ווארפען א בליק אויף מיינע פּויגעלעך. "דאָרטען" וועל איך אלע מאָל גאָט בעטען פאר זיי.

נחמן האָט ניט געענטפּערט און לאנג זענען זיי געזעסען פּער־טראכט, צורודערטע פון די צרות, וואָס זיי האָבען פאָראויסגעזעהען און דערווארטעט פון טאָג אויף טאָג.

— איצט וועל איך אייך דאָ גוט דערעסען, מייטע — האָט נחמן געזאָגט ווייך, קוקענדיג מיט רחמנות אויפן מיידעל, וועלכע איז געזעסען מיט א געבויגענעם קאָפּ זעהר א פּערטרויערטע — נאָר בעוויינט מיך ניט. איך וועל נאָך אפשר אָבזוכען עפּיס אנדערש. — מיר טרייבען אייך ניט, נחמן — האָט זיך דערהערט פונ'ם צווייטען צימער טשאַרנעס קול — זיצט דערווייל. וואָס מיינט איהר, איך בין עס אזא קמצנ'טע? — האָט זיך דערהערט איהר לאנגער און גוט־שטילער געלעכטער... אייער מסחר דערמאָנט מיר איצט יענעם אידען, וואָס האָט געהאנדעלט מיט עפּיל אין דעם טאָג, ווען מען האָט ביי איהם גע'גנב'עט די קוישען. און ער האָט ניט גע'וואוסט וואָס צו טהון מיט די עפעל.

— זאָרגט זיך ניט, מייטע — האָט טשאַרנע איבערגע'הור'ט, בעווייזענדיג זיך אויף דער שוועל — מייטע ארבייט מיט די הענד און איך מיט די פּיס... זיצט דערווייל מיט אונז.

— גוט טשאַרנע, אייער גוטסקייט וועל איד קיין מאָל ניט פּערגעסען.

— איי, איי, איי — האָט זי געזאָגט, לאַכענדיג — גוטסקייט! ביי אייך קומט עס אויס, ווי ביי יענעם פּויגעל, ווען דער בעל־

הבית האָט ביי איהם אוועקגענומען דעם ווייץ, וואָס ער האָט זיך געקליבען צו עסען.

... גוטסקייט! מען דארף זיין גוט, נחמן, אמת גוט! איך לעב נאָר דעמאָלט, ווען איך בין א גוטע. עפּים ווער איך דעמאָלט בריי-טער ווי לענגער...

— איהר הערט, נחמן? — האָט מייטע געשטאמעלט, קוקענ-דיג מיט ענטציקונג אויף דער אַלטער.

— ווען ס'ווערט מיר שלעכט, דעמאָלט ווער איך ערשט גוט. איך בין געבליבען א יונגע אלמנה. איך האָב געוויינט. מיר האָט זיך געדאכט, אז די וועלט איז חרוב געוואָרען, נאָר איך בין געווען א גוטע, א גוטע... ביי מיר זענען פיער קינדער געשטאַרבען. איך האָב געוויינט, נאָר איך בין געווען א גוטע, א גוטע... וואָס וועט איהר זאָגען, נחמן? איהר וועט אוראי מיינען, אז איך בין געגליכען צו יענעם שלימ'מזל/דיגען פוהרמאן, וואָס האָט געקוישט דאָס פּערד, ווען יענער האָט זיך אָבגעזאָגט צו פּאַהרען...

זי איז ווידער ארויס פון צימער און לאנג האָט זיך נאָך גע-הערט איהר קול, איהר געלעכטער און איהר שטיל פּלאַפּלעריי.

— ביי אייך איז זעהר א גוטע מאמע — האָט זיך אָבגערופען נחמן א דערפּרעהטער, אליין ניט וויסענדיג פון וואָס.

— זי האָט אַלע ליעב — האָט דאָס מיידעל געזאָגט ערנסט — איך וואָלט געוואָלט זיין אזוי, ווי זי.

— איהר זענט אויך אזעלכע — האָט ער אָנגעהויבען און האָט זיך אָבגעשטעלט, בעמערקענדיג ווי זי איז רויט געוואָרען.

— איך וועל איהם זאָגען — האָט מייטע געטראכט, ניט אויפ-הויבענדיג די אויגען — איך וועל איהם זאָגען...

דערווייל האָט איהר נחמן אָנגעהויבען דערצעהלען וועגען דינאָל'ען, ווי אזוי ער קלייבט זיך נאָך פּסח אין וועג אריין און טשאַרנע, הערענדיג עס פונ'ם צווייטען צימער, האָט ניט צופרידען געשאַקעלט מיט'ן קאָפּ:

— אלסדינג איז דאָס שוין געווען — האָט זי געזאָגט, בע-ווייזענדיג זיך ביי דער טהיר — פּערהאן שעהנע מעשות צו דער-צעהלען...

זי האָט געפינטעלט מיט די אויגען. איהר פּוסטער מויל אָהן

צויהן האָט קלוג געשמייכלט און זי האָט גערעדט, נאָר נחמן האָט געקוקט אויף מייטע'ן, טראכטענדיג זיינע שווערע רעיונות.

ס'זענען פאָריבער עטליכע טעג, ס'האָט אָנגעהויבען צו שנייען. איצט זענען אין הויף ווייסע בערג געווען אָנגעשאַטען און זיי האָבען אונטערגעשפארט די פענסטער... נחמן האָט זיך זעהר געלאנגווייִ ליגט, ניט קאָנענדיג זיך קיין אָרט געפינען. די אלטע טשאַרנע האָט געזוכט פאר איהם ארבייט, נאָר ס'איז נאָר נישט געווען צו קריגען. — נ'מיך צוגעהען צו שלמה'ן — האָט ער זיך איין מאָל געזאָגט אין א פריהמאָרגען.

שלמה האָט שוין געוואוסט פון נחמנ'ס שלעכטע געשעפטען. און ער האָט איהם בעגעגענט אויף זיין גוטמוטיגען שטייגער, ווי תמיד:

— א, נחמן! — האָט ער געזאָגט שמייכלענד — זאָל זיין ערגעץ וואו. געדענקסט, איך האָב דיר פריהער געזאָגט. נחמן האָט זיך אָבעזוכט א פלאץ צום זיצען. ער האָט זיך אומגעקוקט און האָט געפרעגט:

— פארוואָס זעהט איהר ניט לאה'ן?

— זי איז דאָ ביי א שכנה. נו, דערצעהל עפּיס. וואָס איז מיט דניאל'ן?

— נישטאָ אפילו וואָס צו דערצעהלען. איך פערשטעה ניט אליין, ווי אזוי האָב איך זיך נאָך געהאלטען ביז אהער.

— איך האָב אלסדינג געזעהען, ווי אויפ'ן האַנד — האָט שלמה געזאָגט ערנסט — נאָר פרוואווען האָסטו געדארפט. דאָ האָסטו אָנגעוואַרען, וועסטו אין אַנ'אנדער אָרט געווינען.

— מיר טוט עס ניט באַנג. פאר זיך וועל איך נאָך עפּיס גע־ פינען וואָס צו טון, נאָר דניאל'ן איז אַ רחמנות. ער טראַכט איצט צו לאָזען זיך אין וועג אריין....

שלמה האָט אָנגעהויבן די ברילען און ער האָט אויפּמערקזאם גע־ קוקט צו נחמנ'ען.

— דו לאַכסט ניט? — האָט ער געפרעגט.

— ניין, שלמה. איך לאָך ניט.

דער אלטער איז שטיל געבליבען אין צער און ערגערניש....

— יאָ, מען פאָהרט — האָט ער זיך אָבערופען בעדויערענד, ווי ס'וואַלט איהם שווער געווען זיך מודה צו זיין אין דעם, נאָר

ער האָט ניט געוואָלט זאָגען קיין ליגען... — ס'ברענט ניט, נאָר מען פּאָהרט. וואו דו גיסט זיך א קער, זעהסטו א פוהר און פון די שטיבער טראַגט מען ארויס די בעביזעס פון קבצנים. יאָ, יאָ. ס'ברענט ניט. ס'איז ניט קדחת. מען שרייט ניט, מען רעש'ט ניט. נאָר מען פּאָהרט. וואוהיין? ווער ווייס? אזוי ווי אויף דער גרעניץ וואָלט געשטאנען א גרויסער גוטער פריינד און וואָלט אלעמען גערופען צו זיך...

— נו, יאָ — האָט געזאָגט נחמן, הערענדיג דעם אלטען מיט גרויס אינטערעס — איהר זאָגט דאָך אליין.

— איך וואָלט געוואָלט שרייען, נחמן, נאָר ווער וועט הערען? דעם טייך וועסטו ניט אַבשטעלען, ווען ס'צוגיסט זיך זאָל עס אפילו אוועקטראַגען מיט זיך דאָס טייערסטע, וואָס דו פערמאָנסט. — איך פערשטעה איך זעהר גוט — האָט נחמן געזאָגט מיט היץ.

— ניין, ניין, דו פערשטעהסט ניט... ס'איז שווער. — און זעה דאָס שווערע לעבען... אזוי ווי דער וואַלד, וואָס שטעהט אין וואסער און פוילט — אזוי זעה איך דעם מענשען. נאָר דער יונגער וויין ווערט אויך ארויסגעפיהרט אין אלטע כלים. איך וויל שרייען. נאָר מיין געשריי ווערט דערשטיקט... — וואָס זשע טהוט מען, וואָס זשע טהוט מען? — האָט נחמן געפרעגט אין אומעט.

דער אלטער איז געזעסען שטיל. די ברילען זענען איהם געווען פעררוקט אויפן שטערען און פון די אויגען האָט איהם פייער ארויס געבליצט.

— זאָלען די שוואכע אוועקגעהען, די שטארקע זאָלען בלייבען — האָט ער געזאָגט — זאָל אוועקגעהען דער, וואָס האָט א קראַנקע ווייב און קראַנקע קינדער, זאָל אוועקגעהען דער שלימזל און דער שוועכלינג, זאָלען אוועק די קאליקעס און בעטלער, זאָל אוועקגעהען דער, וואָס זיין קלאָרער שכל האָט איהם אויפגעהערט צו דינען און זיין האַרץ איז איהם צובראָכען... נאָר ס'געהען אוועק אונזערע האַך פענונגען... און מיין געשריי ווערט דערשטיקט...

נחמן איז געזעסען א פּעראומערטער און פינליך האַבען זיך איהם זיינע מחשבות געוועבט: — נו, דערצעהל עפּים פון זיך — האָט שלמה געזאָגט לסוף.

ווי ער וואָלט זיך ארויסגעריסען פון זיינע גאדנקען — וואָס טראַכסטו איצט צו טהון?

— איך בין אונגליקליך, וואָס איך האָב ניט קיין פאך אין האַנד.

— א פאך? און פארוואָס זאָלסטו זיך ניט צולעהרנען ביי חיימ'ען ביז וואנען דו געהסט אזוי ארום ליידיג.

— וואָס האָט איהר געזאָגט? — האָט נחמן געפרעגט אין אויפֿרעגונג.

עפּים האָט א בליץ געטון פאר זיינע אויגען. איהם האָט זיך געדאַכט, אז ער איז געשטאַנען ביי א וואַנד, וועלכע האָט זיך מיט אַמאָל צומיילט אויף צוויי העלפט און ס'האָט זיך געוווּזען א ברייטער וועג פאַראַויס.

— זעהר א גוטער געדאַנק — האָט ער ארויסגעשטאַמעלט — איך פערשטעה ניט, ווי אזוי עס איז מיר פריהער ניט געקומען אויפ'ן זינען.

— וואָס טהוט עפעס מייטע? — האָט שלמה געפרעגט מיט א שמייכל.

— מייטע? — ער איז רויט געוואָרען — זי ארבייט... ווי אזוי מיינט איהר, היים וועט מיר עס טהון?

— אודאי יאָ. וועסט טרינקען טיי? נעהם זשע דעם משייניק און ברענג אריין געזאָדען וואַסער. ניט דאָרטען, ניט דאָרטען זוכסטו. אָט דאָ הינטערען אויוועלע שטעהט דער משייניק.

נחמן האָט געבראַכט טהיי און ביידע האָבען זיי זיך צום טיש געזעצט. זיי האָבען ווידער צווישען זיך געשמועסט און גערעדט האָבען זיי וועגען די שלעכטע געשעפטען און ארבייטסלאַזיגקייט. שלמה האָט אלץ געמאָלט דאָס שרעקליכע בילד פונ'ם שלעכטען ווינטער אין די רייהען פון דער אידישער אַרימקייט. מענשען האָר בען געקרענקט און געהונגערט און, קוקענדיג דורך די פענסטער אויפ'ן קלאָרען שניי פונ'ם הויף, וועלכער האָט געבלענדעט פון ווייסקייט, איז געווען שווער פאַרשטעלען זיך, אז די אלע מענשליכע ליידען האָט ארויסגערופען דער דאָזיגער העלער צודעק, וואָס האָט זיך גע־שפּרייט איבער דער ערד. לאַנג זענען זיי נאָך ביידע געזעסען און האָבען גערעדט צווישען זיך, דערנאָך האָבען זיי זיך פריינדליך צושיידט.

איצט איז נחמן אזוי געוועהנט געוואָרען צו שלמה'ן, אז זיין גאנצע צייט האָט ער נאָר פערבראכט מיט איהם. ער פלעגט אוועק געהען צו איהם אין דער פריה און גאנצענע טעג האָבען זיי גע' שמועסט וועגען די געשעהענישען פון דער פאָרשטאָט און די ליי' דען פונ'ם מענשען און שלמה'ס ערפאהרונגען האָבען איהם גע' לעהרענט, ווי א בוך פון לעבען. אָפט פלעגען זיי בעזוכען נתנ'ען, וועלכער איז געלעגען אין שפיטאָל און אין די קליינע שעה'ן פון זייערע געשפרעכען האָבען זיי זיך אלע דערנעהנטערט צווישען זיך און יעדען איינציגען פון זיי האָט זיך ענטפלעקט עפּים נייעס, וואָס פריהער האָט עס קיינער פון זיי ניט געוואוסט. נתן איז נאָך אלס געווען קראַנק, אזוי ווי פריהער, נאָר ער איז נאָך פעסטער געוואָרען אין זיין געדאַנק וועגען צופאַסען זיך צו די ליידען פון לעבען און דעריבער האָט ער שטיל געדולדעט זיין קראַנקהייט, רוהיג האָט ער דערווארטעט דעם טויט און האָט זעהר שעהן גערעדט וועגען זיין גליק וואָס ער האָט זיך דערקענט צו דעם אמת. שלמה האָט הייס גע'טענה'ט מיט איהם, נחמן האָט איבערגעשפּאַרט זיי ביידען און אלע דריי האָבען זיי איבערגעלעבט שעהנע און גליקליכע מאָמענט טען, וואָס מען האָט עס מיט קיין ווערטער ניט געקאָנט בעציי' כענען.

די טעג זענען דערווייל געאנגען. געווען איז עס אָנהויב־יאָנאר און שלמה האָט איין מאָל געזאָגט צו נחמן'ען:

— נעכטען איז ביי מיר געווען היים. איך האָב מיט איהם גע' רעדט וועגען דיר. ער איז מסכים אויסצולעהרנען דיך מאכען ס' גארען און נאָך פסח וועסטו קאָנען אָנקומען אויף דער פּאַבריק. נאָך אין דעם זעלבען אָווענד האָט נחמן פערנאנדערגעפרעגט ביי טשאַרנע'ן, וואוהין היים האָט זיך ארויסגעצויגען, ווייל זי איז געווען זיינע א ווייטע קרובה און גלייך איז ער אוועק צו איהם א היים. ווען ער האָט פערקערט אינ'ם געסעל, וואו יענער האָט גע' וואוינט, איז ער אריין אין א שמאָלען דורכגאַנג פון דריי שפּאַן די ברייט.

— איך האָב קיין מאָל ניט געוואוסט, אז עס איז פּערהאן ערגעץ אזא געסעל — האָט נחמן א טראכט געטהון, אָנצינדענדיג א שוועבעלע אום צו געפינען דעם וועג אינ'ם טיעפען ארומיגען שניי. די צוויי שטאָקיגע אַלט־גראָהע געביידעס זענען געווען אזוי

נאָהנט, אז פון דעם מינדעסטען ווינטעל האָבען זיי געדראָהט אומ-
צופאלען איינס אויף דאָס אנדערע. זיי האָבען זיך געצויגען ווייט און
אין עק פונ'ם געסעל האָט אין א לאַמטערען, ווי א ליכט, געברענגט
א נאפט־לאַמפּ. נחמן האָט אלס געצונדען שוועבעלעך, א בייזער
אויפ'ן ווינד, וועלכער האָט זיי געלאָשען. לסוף האָט ער אָבגעזוכט א
פאָר שמאַלע טויערלעך און איז אריין אין הויף. און דאָרטען ווידער
איז ער פערזונקען אין שניי, נאָר ער האָט אזוי לאנג געבלאָנדזעט
ביז ער האָט אָנגעטראָפּען א לעבעדיג באשעפעניש, וועלכעס האָט צו
איהם אויסגעשריען מיט א הייזעריגען קול, אז היים וואוינט אין
מיטען פונ'ם אינווייניגסטען פליגעל און ווייטער זאָל דער רוה נעה-
מען פרעמדע בעזוכער און דעריגע שכנים... נחמן איז ארויפגעגאנגען
אויף די שמאַלינקע טרעפּלעך און ער האָט זיך אָנגעשטרענגט צו
עפענען די צוועפּראָהרענע טהיר.

— דאָס ביסטו היים? האָט זיך דערהערט א שטילע פרויען-
שטיב.

— ניין, ס'איז ניט היים, האָט געענטפערט נחמן. איך אַליין
דארף האָבען היימ'ען. ער וועט באלד קומען?

— געהט אריין און פערמאכט די טהיר. דאכט זיך איהר זענט
עס נחמן.

— יא, נחמן. איך בין ביי אייך אמאָל געווען. איהר געדענקטו...
איך האָב צו היימ'ען עפּים אַנ'אינטערעס.

ערשט איצט האָט ער זיך אומגעקוקט און ס'איז איהם בעפאלען
א שווערער אומעט. היימ'ס ווייב גאָלדעלע איז געלעגען אויפ'ן איי-
זערנעם בעטעל און דאָס פנים איז איהר געווען אזוי פערענדערט, אז
נחמן האָט זי קוים געקענט דערקענען. די באקען האָבען איהר גע-
ברענט און די ארויסגעשטארטע קינד־באַקען מיט דער איינגעפאלענער
אייבערשטער ליפּ האָבען איהר צוגעגעבען אזא גרויזאמקייט, אז
דאָס געפיהל פון רחמנות האָט גלייך בעהערשט א פחד. דאָס צימער
האָט אויסגעזעהען, ווי א קליין געסטעלע און ס'האָט געשטיקט
אין האלז פון דער פייכט־שארפער לופט, וועלכע איז געווען אָנגע-
זאפט מיט'ן נאסקייט פון די ווענד און דעם שווערען טיטין־ריה.
אויפ'ן טיש איז געלעגען א קופּקעלע טיטין צוגעדעקט מיט אַ נאַסער
שמאַטע. אין אווועלע האט דאָס פיער קוים געצאנקט.

— זעצט זיך — האָט גאָלדעלע געזאָגט לאנגזאם און פער-

שטיקט — איך האָב אייך גלייך דערקענט — זי האָט א שמויכעל
געטהון פון פרייד, וואָס דער זכרון דיענט איהר נאָך אזוי גוט —
חיים איז געגאנגען נאָך גילזען. זעצט זיך א ביסעל געהנטער.
ער האָט זיך איבערגעזעצט, ווי זי האָט איהם געוויזען און
צו טרייסטען. זי א ביסעל, האָט ער געזאָגט:

— איהר זעהט אויס בעסער, ווי דעמאָלט, ווען איך בין דאָס
ערשטען מאָל געווען ביי אייך. באמת! ווי אזוי פיהלט איהר זיך?
— א, און איהר ווילט מיך אָבנארען — האָט זי געזאָגט א
פּראומערטע — אלע ווילען אָבנארען גאָלדעלען מיט א גוט וואָרט.
איך בין דאָך א פּרענדערטע! איהר קאָנט זאָגען דעם אמת, איך
האָב ניט מורא. גאָלדעלע האָט קיין מורא ניט. איך האָב שוין, דאנקען
גאָט געזעהען דעם טויט פאר די אויגען. דאָ איז דאָך אלעמען אזא
סוף. איך בין שוין געוועהנט. איהר קאָנט זאָגען דעם אמת. נאָך
דאנקען גאָט, וואָס ביי אונז זענען קיין קינדער נישטאָ...

זי האָט אָבגעזופט דעם טהיי פון גלאַז, וועלכע איז געשטאנען
נעבען איהר אויף א בענקעל, און זי איז א ביסעל צו זיך געקומען.
— וואָס הערט זיך ביי אייך? — האָט זי געפרעגט — איהר
האָט דאכט זיך געהאנדעלט ביי די שטעלען.

איהר איז אלס מעהר אָנגענעהם געווען, וואָס ער איז דאָ גע-
זעסען. די לעצטע צייט פלעגט מען זי בעזוכען זעהר זעלמען און זי
האָט געבענקט נאָך דער גאס און נאָך מענשען... און ס'האָט איהר
פּערשאפט פּערגעניגען דאָס אָנקוקען א נייעם און פּרישען מענשען,
וועלכער איז געווען ברייט־פלייציק. א געזונד פנים האָט ער געהאט
און א הויך קול.

— יא, איך האָב געהאנדעלט — האָט נחמן געענטפּערט, פּער-
הוסטענדיג זיך — נאָר איך בין געגאנגען צום גרונד. די שטעלען
גיבען קיין ברויט ניט.

— אזוי גאָר — האָט זי זיך געוואונדערט — כאָטש דעם אמת
געזאָגט, איז עס אזוי. איך מיט חיימ'ען האָבען מיר תמיד געמיינט
אז א פאך איז בעסער, ווי האנדלען, נאָר איין זאך האָבען מיר ניט
געקאָנט פּרעשטעהען, ווי אזוי חיימ'ען איז איינגעפאלען צו ווערען
דוקא א סיגארען־מאכער. אפשר איז אין אנדערע פאַבריקען, ביי
אנדערע פאכען אויך ניט בעסער — איך האָב שוין געזעהען, ווי אזוי
מען לעבט דאָרטען אויך, נאָר ערגער פון אונזער פאך קאָן שוין ניט

זיין. איהר פיהלט דאָ די לופט? דער טיטין ליינט זיך אויפ'ן הארצען
און ער עסט עס אויף.

— דער מענש ווייסט קיין מאָל ניט, וואו ער וועט אומפאלען
— האָט זי נחמן ווידער געפרובט טרייסטען — אָט בין איך אויך
אריינגעפאלען. האלב פון מיין געזונד האָב איך פערלורען, שטעד
הענדיג די עטליכע חדשים ביי די שטעלען. שרעקט מיך ניט מיט
דער פאבריק. היים האָט דען אייך ניט דערצעהלט, וואָס שלמה האָט
מיט איהם גערעדט וועגען מיר?

זי האָט אין שרעק א קוק געטהון אויף איהם און ער, שמייכלענדיג
אויף איהר ביזען וואונדער — האָט געזאָגט שטייל:

— קוקט ניט אויף מיר אזוי. איך קאָן זיך אָבזאָגען צו אר-
בייטען מיט חיימ'ען, נאָר אויב ניט דאָס, ווייס איך ניט, וואָס
עס וועט זיין מיט מיר!

— איך שטער אייך ניט — האָט זי ארויסגערעדט אין אומעט
— נאָר גיט א קוק אויף מיר. איך אליין האָב מורא א קוק צו טהון
אויף זיך אין שפיגעל. איך קאָן עס ניט אריבערטראָגען. ווען איך
האָב חתונה געהאט מיט חיימ'ען, בין איך געווען א געזונדע, א שיי-
נענדיגע מיט רויע בעקלעך, ווי אנ'עפעל. ער איז שוין דעמאָלט
געווען אָנגעגריפען פונ'ם טיטין. און איך האָב דאָס געוואוסט, נאָר
איך האָב איהם ליעב געהאט... מיר האָבען געדונגען א צימער און,
דאכט זיך, ווען מלאכים וואוינען דאָרטען, וואָלט ניט געקאָנט זיין
בעסער. ער האָט פערדינט דרייסיג רובעל א חודש און איך בין גע-
וואָרען א בעל-חבית'טע. נאָר באלד האָבען אָנגעהויבען צו פאלען די
פרייזען... היים איז געקראָכען פון דער הויט. פרעג איך אייך —
ווי אזוי האָט מען געקאָנט זיצען מיט פערלייגטע הענד? האָב איך
זיך גענומען איהם אונטערצוהעלפען. און זעהט וואָס פון מיר איז
געוואָרען. פאר פינף יאָהר האָט מיך אויפגעגעסען דער טיטין...

— וואָס זשע זאָל איך טהון? — האָט נחמן עקשנות'דיג גע-
פרעגט — פון א קרענק קאָן מען זיך ניט איינהיטען אין ערגעץ.

זי האָט אָנגעהויבען ווארפען מיט די הענד און דערצעהלען ווע-
גען דעם שווערען לעבען פון די סיגארען-מאכער. אלע זענען זיי
קראנק געווען אויף שווינדזוכט. מיט קראנקע לונגען האָבען זיי אלע
געלעבט אין נויט און אזוי ארום זענען אויך אומגעקומען זייערע

קינדער, ווייל פריהער, אָדער שפעטער האָט זיי פער'סמ'ט דער טיטין...

— דאָ זענען פּערהאן אזעלכע אומגליקען — האָט זי געזאָגט — וואָס א פּערד וואָלט פון זיי אומגעפאלען. אָט וועל איך אייך דערצעהלען... ניט לאַנג האָט מען פּערנומען אין שפיטאַל חיימ'ס א חבּר, לייב הייסט ער. א דעריגער. שוין געווען ביי איהם די לעצטע טעג. אין א וואָך ארום האָט זיך אוועקגעלייגט דאָס ווייב זיינס. זי איז אויך געווען א דעריגע. האָט מען זי אויך געמוזט אוועקפיהרען אין שפיטאַל. די קינדער זענען געבליבען אויף די הענד פון אַ נייניעהריג מיידלע. נעכטען איז געשטאַרבען די מוטער און היינט אין דער פריה האָט לייבע אויך אָבגעגעבען זיין כשר'ע נשמה. אזוי זענען ביידע געשטאַרבען, גאָר ניט וויסענדיג איינס פונ'ם אנ' דערען... ניט זוכה געווען אפילו צו געזעגענען זיך...

גאנץ אונערוארטעט האָט זי זיך מיט אמאָל צואוויינט און נחמ'ען האָט פון איהרע טרעהרען פּערקלעמט דאָס הארץ.

— וויינט ניט! — האָט ער זי געבעטען...

— אין קיין זאך געהט אונז ניט — האָט זי געזאָגט דורך טרעהרען — מיט דער פאבריק איז ניט געגאנגען, מיטן לייפציגער צעטעל איז אויך ניט געגאנגען און מיטען געזונד געהט עס אויך שלים־שלימזל... און פאר וואָס איז עס אונז אזוי ניט געגאנגען? מיר האָבען אַלס געטהון. מיר האָבען געארבייט. ניט דערעסען און ניט דערשלאַפּען. אַלס געגרייט זיך אויף בעסערס, און קיין מאָל האָט מען ניט געלעבט.

— אזוי, אזוי — האָט נחמן גערעהט מיטן קאָפּ.

— מיט יעדען טאָג ווערט אַלס שווערער צו לעבען. פון אומע־טום קומען אָן מאסען מענשען און מען שלאַנגט די פרייזען. שוין גע־קומען אזוי ווייט, אז ניט גערען צאָהלט מען די דרייסיג קאָפּיקעס פונ'ם טויזענד. איצט זאָגט מען, אז עס איז שוין פּערהאן מאשינ־קעס אזעלכע, וואָס מאכען סיגארען... איהר האָט געהערט פון דעם? די קרענק מאטערט, נאָר אז דו גיסט א טראכט, וואָס עס שטעהט דיר פאָר, האַסטו שוין אין דעם אויך א נחמה... ווער איז דאָרטען? דאכט זיך חיים, יא, יא, דאָס איז ער...

נחמן האָט זיך אומגעקוקט. די טהיר איז שוין געווען אָפּען

און אין צימער איז אריינגעקומען חיים. ער האָט שווער געקאָממען
און האָט זיך יעדעס מאָל אָבגעלאָזען.

— גוט אָווענד, חיים! — האָט געזאָגט נחמן.

אַ, נחמן — האָט זיך חיים דערפרעהט — פון וואַנען קומט
איהר אָן? גוט אָווענד!

ער האָט אוועקגעלייגט די גילדען אויפן טיש און האָט אָנגע-
הויבען אויסטהון דעם פאלטאָ.

— ווער וואָלט זיך עס געריכט, גאָלדעלע — האָט ער גע-
זאָגט — אז נחמן וועט קומען. ווארט אויס. וואָס פאר א יום טוב
איז ביי אונז היינט? ווען איינער קומט איין מאָל אין יאָהר צו גאָסט
צו א גוטען ברודער דארף ער זאָגען זיך אליין: זאָל זיין היינט א
יום טוב. איך געה צו א גוטען ברודער.

— איהר האָט געטראָפּען — האָט נחמן געלאַכט — ביי מיר
איז יום טוב שוין העכער א חודש.

— יא, יא, שלמה האָט שוין מיר דערצעהלט — ער האָט
זיך אוועקגעזעצט — שוין אריינגעפאלען אין דער קלעם?

— איך וועל נאָך, חיים, פּרוּאווען א צווייטע.

— איך ווייס שוין דאָס אויך. דער טהיי איז נאָך חיים, גאָל-
דעלע? ארבייט א ביסעל מיט מיר. אויב געהען אויף יענער וועלט
ניט געאייילט, איז דען ניט אלץ איינס, אויב דו וועסט קומען אהין
א סיגארען-מאכער, אָדער א הענדלער ביי די שטעלען? די ערד
נעמט צו אלעמען אָהן טענות... אין א פרט איז עס אפשר בעסער
צו הענגען איבערן גרוב אן/אונטערגערויבערטער...

נחמן האָט זיך צולאכט. ער האָט א קלאַפ געטהון היימען אי-
בער דער קנייה, זאָגענדיג א צופרידענער:

— איהר זענט געבליבען א ליץ, ווי געווען... אויף מיין וואָרט,
איהר זענט א וואויל מענשעל. מיט פּערגעניגען וועל איך מיט איך
ארבייטען! אייער גוף פעלט נאָר א ביסעל שמאלץ. איהר זענט,
חיים, א ביסעל מאָגערער געוואָרען.

גאָלדעלע האָט איהם פון דער זייט געגעבען, א וואונק. נחמן
האָט זיך א ביסעל פּערלאָרען און ער האָט געזאָגט זעהר ערענסט:

— נאָר אז איך זאָג מאָגערער, איז עס דערפאר, ווייל איך
פּערגלייך אייך צו זיך. אָט ווען איהר זענט אזא אייזערנער, ווי
איך...

— יא — האָט חיים איינגעשטימט, אוועקשטעלענדיג די גלאָז
אויפן בענקעל. ער האָט געבלאָנדזעט מיט די בליקען איבער'ן צימער
און זיין קול איז אויך ערענסטער געוואָרען — מאָגערער הייסט עס.
אלע זענען מאָגערער געוואָרען. איצט וועמען דו בעגעגענסט,
טראַכסטו גלייך, ער איז מאָגערער גוואָרען. וואוהין, נחמן, קומט עס
אהין דאָס פעטקייט פונ'ם מענשען? קליינע קינדער זאָגען, אז זיי
ווייסען. איהר וועט גלויבען, אז מיין פעטקייט ליגט אין דער גראָף
בער האַנד פון מיין בעל-הבית? איהר לאַכט ניט, נחמן? ...
— פוסטע זאכען — האָט נחמן ארויסגעשטאמעלט.

— נו, זאָגט עס ניט! אין יעדען אמת איז אויך פּערהאן א
קליין שטיקעלע ליגען, אזוי ווי, למשל, אינ'ם לייפציגער צעטעל.
אויסשפילען קאָן ער, נאָר ער נארט כסדר... כ'לעבען, נחמן, איך בין
איך מקנא. איהר זענט א געזונדער אינג און איהר האָט ניט קיין
לייפציגער צעטעל, וואָס געווינט ניט...

— איהר וועט נאָך געווינען — האָט איהם נחמן געטרייסט.
— דו הערסט, גאָלדעלע? איך זאָג איך דאָס אייגענע. צעהן
דאָקטוירים וועל איך דעמאָלט צונויפרופּען. גאָלדעלעך וועל איך
אוועקשיקען אין דאָרף אריין און זי וועט ווערען א שיינענדיג
עפעלע, אזוי ווי זי איז געווען. איך וועל איהר נעהמען א קינדעלע
ביי עפּים אַנ'לענד ווייבעל און זי וועט ביי מיר ווערען א מאמע.
ער האָט אָנגעהויבען צו פאַנטאזירען פונ'ם געווינס און ס'האָט
זיך געדראַכט, אז די פייכטע ווענד זענען דערפרעהט געוואָרען, אזוי
אָנגענעהם איז געווען פון זיינע זיסע חלומות, וואָס ער האָט זיך
אליין אויסגעטרוימט. גאָלדעלע האָט זיך אויך גלייך אונטערגעגעבען
דער דאָזיגער שטימונג. מיט ברייט-געפענטע אויגען האָט זי א
גליקליכע געהערט דאָס שעהנע מעשה'לע וועגען זייער קינפטיגען
לעבען.

— איך זאָג איך — האָט זיך חיים געקאָכט א רויט-פּער-
שוויצטער פון אויפּרעגונג — ס'איז דאָס איינציגע. נאָר ס'איז א
פעסטע האַפּנונג. אלסדינג וועט אַבנאַרען, נאָר ניט דער לייפציגער
צעטעל. דאָס לעבען איז פינסטער, ווי די נאכט. קיין קינדער נישטאָ.
קיין ברויט נישטאָ... ווער טראַכט וועגען אונז? ווער האָט אונז אין
זינען?

— אוראי — האָט איינגעשטימט נחמן — קיינעם ארט ניט פאר אונז.

— דער גביר וועט דען צובינדען די מאַטניאָ פאר היימ'ען? און אזא מין חיים דאָרף ער דאָך מעהר, ווי איך איהם...
— חיים — האָט איהם גאָלדעלע איבערנעשלאָגען — גיב נחמנ'ען טהיי.

— איך וועל איהם געבען טהיי... און מיטן צעמעל לעבסטו אזוי, ווי דו וואָלסט תמיד געקוקט אין פענסטער אריין צי געהט ניט דער, וואָס מען ווארט אויף איהם. און ביי נאכט חלומ'ען זיך דיר בוימער, מארקען, א קינד...
פון פרייד האָט ער זיך צולאכט און גאָלדעלע מיט נחמנ'ען נאָך איהם.

— באמת — האָט ער צוגעגעבען — אָהן דעם קאָן מען גאָר ניט לעבען. דאָ איז דאָך אמאָל אזוי, אז די פינגער הויבען אָן גי סען מיט טרעהרען. איצט איז איהר גרינגער, מיין גאָלדעלע... ער האָט גענומען דעם טשייניק פונ'ם אויוועלע און האָט אָנגעגאָסען נחמנ'ען א גלאָז טהיי.

— זיצט און טרינקט זיך אן -- האָט ער געזאָגט גוטמוטיג — איך וועל שוין ארבייטען ביי נאכט. — ער האָט איבערגעטראָגען דעם טיש צום בעט, דערנאָך האָט ער אוועקגעשארט דעם טישין, צוגערוקט דאָס לעמפעל ס'זאָל זיין ליכטיגער און אלע דריי האָבען זיי אָנגעהויבען פריינדליך צו שמועסען וועגען פערדינסטען, וועגען בעקענטע און וועגען דער פאבריק מיט נחמנ'ס פלאַנען צו ארבייטען. אז ער איז אוועק פון זיי, איז שוין זעהר שפעט געווען...

איצט האָט נחמן געשפאנט איבער די פוסטע און ווייס־פער־שנייטע גאסען אינגאנצען אונטער דעם איינדרוק פון די ביידע גוטע מענשען, מיט וועלכע ער האָט פערבראכט דעם אווענד און זיין הארץ האָט זיך איהם געפרעהט פון עפעס א גוטען און שטארקען פאָר־געפיהל, וואָס וועט איהם פעסט שטעלען אויף די פיס, און די רעזיר נות זענען איהם גרינג געווען. איהם האָט זיך געטראכט פון מייטען, וויסענדיג, אז זי דערווארט איהם.

— זי שלאָפט ניט — האָט ער זיך אליין געזאָגט א צופרידענער — ווי גליקליך זי וועט זיין.

ווען ער איז אריין צו זיך אינ'ם פינסטערען צימער און האָט

אָנגעהויבען זוכען שוועבעלעך, האָט זיך צו זיינע אויערען דער-
טראַגען א שטיל געמורמעל און ער האָט ניט באלד דערקענט מייטע'ס
קול.

— דאָס זענט איהר, מייטע? — האָט ער שטיל געפרעגט, פיהר
לענדיג א לייכטען ציטער.

— דאָס בין איך, נחמן. פרומע איז אוועק אין א "הייזעל" און
סימען האָט מען קוים אָבגעראטעוועט...

— ווער האָט עס אייך געזאָגט? — האָט ער געפרעגט אין
שרעק.

— פייזשע — האָט מייטע ארויסגעשטאמעלט שטיל —
פרומע איז אונטער'ן רויטען לאַמטערען שוין פון נעכטען אָן. מען
האָט זי שוין דאָרט געזעהען.

— דינה ווייסט?

אין דער פינסטער האָט ער אָבגעזוכט איהר האַנד און, ניט
ווילענדיק האָט ער זי צוגעדריקט. מייטע האָט ניט געענטפערט.
ביידע זענען זיי געשטאנען שווייגענדע און פערזונקענע אין פחד.
— איך האָב מורא — האָט מייטע זיך אָבגערופען מיט אמאָל.

איהר קול האָט מען קוים געהערט און פאמעלעכען האָט זי איהם צו-
געצויגען צו זיך — איך האָב מורא!

— וואָס דארפט איהר מורא האָבען — האָט ער געענטפערט
אין דער שטיל, זעצענדיג זיך אויפן בעט — איך בין דאָך דאָ —
האָט ער צוגעגעבען זאכליך און דערביי האָט ער זי אוועקגעזעצט
נעבען זיך.

ווידער האָבען זיי ביידע געשוויגען, ערגערענדיג זיך אלס מעהר,
וואָס זיי זיצען אזוי נאָהנט אין דער פינסטער. עפּיס ליכטיגעס און
שטראַהלענדעס האָט זיך נעבען זיי געטוליעט און מעהר האָט זיך
עס שוין ניט געקאָנט בעהאַלטען. דאָס גליק האָט זיך געמאכט א וועג.
מייטע האָט מיט אמאָל ארוםגענומען נחמ'ען און זי האָט געזאָגט
א דערשראָקענע:

— איך קאָן שוין מעהר ניט, נחמן. איך האָב אייך ליעב!
איך האָב מורא — איך האָב ליעב... זענט ניט אין כעס! איך וועל
אייך ניט זיין שווער. איך וועל אַרבייטען, אַרבייטען...

נחמן האָט געהערט און ס'האָט זיך איהם געדערעהט דער קאָפּ.
די דאָזיגע וואַרימע און גוטע ווערטער האָבען איהם געגלעט דאָס

הארץ און, ניט ענטפערענדיג, האָט ער זיך געצערטעלט צו איהר אין דערווארטונג נאָך עפּים אזוינס צו הערען:

— נאָך פּסח וועט מיר שוין זיין זעכצעהן יאָהר — האָט זי געשטאמעלט — איך וועל אוועק אין פּאַבריק... איך וועל ארבייטען. איך וועל אייך העלפּען פּערדינען... האָט מיך ליעב!

אינגאנצען א בעהערשטער מיט זיין פּרייד, האָט ער איהר אָב-געגעבען דאָס ליבענדע הארץ זיינס און, ווען ער האָט זי אָנגעהויבען צו קושען, האָט זי געפרעגט מיט א ציטער!

— איהר האָט נאָך ליעב נעסין? איהר האָט נאָך ליעב?

ער האָט איהר ניט געענטפּערט. ארומגענומען און שווייגענדיג זענען זיי געזעסען ביז דאָס העלע ליכט פון טאָג האָט זיי פּערטרי-בעז איינס פון דאָס אנדערע...

זיי זענען געווען פּער'שכור'ט פון גליק.

X

נחמנ'ם לעבען האָט זיך איינגעאַררענט מיט אמאָל. איהם האָט זיך געדאַכט, אזי ביז אהער איז ער אומגעגאַנגען מיט פערבונד־דענע אויגען און אלע מאָל האָט ער זיך אָנגעשטויסען אויף א שטעד־כער, נאָר מיטאַמאָל איז אַראָבגעפאלען דער באַנד און ער האָט דערזעהען א גלייכען און א גוטען וועג פאר זיך. ערשט איצט, ווען ס'האָט זיך איהם ענטפּלעקט דער סוד, איז איהם קלאָר געוואָרען דאָס גרויס גליק פונ'ם מענשען, וואָס ער האָט זיינע ניט־ערשעפטע פע־היגקייטען צו פרעהען זיך מיט אלסדינג, פאר נחמנ'ען מיט מייטען איז איצט אָנגעשטאַנען, אזוי ווי א נייע קינדהייט. דאָס ארומיגע האָבען זיי געזעהען פאר זיך און אנדערע האַרמאָנישע פאַרבען און קלאַנגען און, ווי זיי וואָלטען זיך דערקענט צו דעם סוד פונ'ם אמת, האָבען זיי מיט א ציטערענדער פרייד צוגענומען אלסדינג, וואָס עס איז צו זיי געקומען פון דער פרעמד און פון זיך אליין.

זיי זענען געוואָרען בעסער און געפיהלפאלער. עפּים מעלאַנכאָ־לישעס האָט בעהערשט זייערע האָפענונגען וועגען דער צוקונפט. דאָס קינפטיגע לעבען האָט זיך זיי געמאָלט אין א זיסער ליבע־פרייד און זיי האָבען ביידע גלייך געפיהלט, ווי אזוי פוסט און צוועקלאָז ס'איז געווען זייערע פריהעריגע לעבען.

די אלטע צשאַרנע האָט אויפגענומען זייער ליבעע אויף איהר שטייגער און, לאַכענדיג, האָט זי דערזעהלט געשיכטען וועגען קייסערישע טעכטער און איינעם א נארעלע, וועלכער איז געווען זעהר א וואוילינקער... דאן איז געוואָרען נאָר גרינג אויפן האַרצען און דאָס לעבען איז געווען גוט און ליכטיג. נחמן האָט געאַרבייט א גאַנצען טאָג ביי חיימ'ען, א גליקליכער, וואָס ער וועט זיך אויס־לעהרנען א פאך... ביי איהם אין שטוב איז תמיד געווען פרעהליך

און אמזירענר, כאָטש ס'האָט געזיפצט דערביי די קראַנקע גאָל-
דעלע, חיים מיט זיינע ווערטלעך און זיין גוטמוטיגקייט האָט בער-
וואונדערט יעדען איינציגען, וואָס איז צו איהם אריינגעקומען און
וועגען די אלע און דאָס אלסדינג פלעגט נחמן דערנאָך רעדען מיט
מייטען.

דאָס מיידעל האָט געלעבט אין אַנ'אָנשטרענגונג פון אלע איהרע
כחות. מיט פרייד פון ליעבע האָט זיך ביי איהר אָנגעהויבען דער
טאָג און מיט ליעבע־פריידען האָט פאר איהר דער אָווענד בעלייכט
די שטוב, ווען נחמן איז געקומען אהיים... דאָס בעסטע און טייר-
ערסטע פון טשארנע'ס געשיכטען האָט זיך איצט פערענדערט אין
דער ווירקליכקייט צווישען איהרע אייגענע פיער ווענד און מייטע
האָט עס איבערגעלעבט יעדע שעה און יעדע רגע. זי האָט ניט
דערקענט קיין מענשען, די אייגענע שטוב פלעגט זי ניט דערקענען
אין דעם הויז, וואו זי איז אויסגעוואקסען אין זי האָט זיך געפרעהט
מיט אלסדינג, וואָס עס איז געווען ארום איהר, ווי זי וואָלט מיט א
טאָל אריינגעפאלען אין א פרעמדער שטאָרט, וועלכע האָט זי בער-
צויבערט מיט איהרע וואונדער־שענקייטען, אָפט פלעגט אריינקור-
מען שלמה מיט דניאל'ן און דאן האָט נחמן געשיינט פאר פרייד.
מייטע איז געזעסען אָן א זייט און, ווי א קינד, האָט זי מיט דרך
ארץ זיך איינגעהערט שטיל, וואָס עס רעדען עלטערע מענשען.
זי האָט ליעב געהאט צו הערען דעם אלטען שלמה'ן און דעם הויז-
בען דניאל'ן, נאָר נאָך מעהר איז איהר געפעלען געווען, וואָס נחמן
האָט גערעדט. זיין קול, זיינע אויגען און זיינע בעוועגונגען האָבען
אויף איהר אזוי געווירקט, אז איהר האָט זיך געוואָלט קושען די
ערד, וואו ער איז געשטאנען... א פער'הוש'טע פון אויפגעגונג,
פלעגט זי אוועקגעהן צו דער מוטער און יענע האָט איהר מיט א
גוט קול דערצעהלט ווי לאנג און פערשירען ס'איז דאָס מענשליכע
לעבען.

ווען זי איז געבליבען מיט איהם אליין, האָט זיך אָנגעהויבען
זייער אונערדליכע ענטציקונג פון פרייד און רייץ איינס איבער דאָס
אנדערע. זיי האָבען גערעדט וועגען זייער קינדהייט, וועגען ליעבע
אין פאָלק, און זייערע אייגענע האָפענונגען, נאָר וועגען אלסדינג אין
אויפגעגונג און אין איילעניש, ווי זיי וואָלטען אויף אלס גלייך גע-
דארפט געבען אַנ'ענטפער, וועלכען מען האָט פון זיי ערווארטעט...

צייטענווייז פלעגט אויף איהר אָנפאלען א פחד. זי האָט ניט געד
וואוסט פון וואנען דאָס נעהמט זיך צו אהיר און. דאָס האָט זי זעהר
געפייניגט. איהר האָט זיך געדאכט, אז עמעצער דערווארט די
מינוט איהר גליק זאָל זיך דערהויבען ביז צו דעם פולען בעכער,
וועט ער עס צושטערען מיט אמאָל, און דאן האָט זי שטארק געד
וויינט, ווי דאָס אומגליק וואָלט שוין געשעהן פאר איהרע אויגען.

אין אָנהויב־מעריץ האָט זיך איינגעגעבען דניאל'ן צו קריגען
ארבייט אויף דער לעדער־פאבריק און נחמן האָט דעם אָווענד פונ'ם
דאָזיגען גליקליכען טאָג פערבראכט אינ'ם קרויז פון זיין פאמיליע.
— איצט — האָט געזאָגט נחמן, געזעגענענדיג זיך — איצט,
דניאל, בין איך פאר אייך רוהיג. ס'ווערט עפעס א ביסעל פּרעהד
ליכער...

— מיר האָבען דעם, וואָס זיצט אויבען — האָט זיך אָנגעד
רופען דניאל'ס ווייב, הויבענדיג די אויגען צום הימעל.

— נו, נו, געהט שוין — האָט דניאל געשמייכעלט — איהר
שטעהט דאָך דאָ, ווי אויף שפּילקעס. געהט שוין, געהט. מען דארף
שוין אונז קיין פינגער אין מויל ניט אריינלייגען...

זיי האָבען זיך פריינדליך צולאכט, קוקענדיג איינער אויפן
צווייטען און זיי האָבען זיך צושיידט.

נחמן איז שוין געווען ווייט פונ'ם הויז, וואו דניאל האָט
געוואוינט, ווען ס'האָט פּלוצלונג אָנגערופען זיין נאָמען א בעקענד
טע פרויען־שטיים.

— נעם! — האָט ער א טראכט געטהון, פערמאכענדיג די
אויגען.

— ווארט זשע אויס, נחמן! — האָט זיך ווידער דעהערט
איהר קול.

— דאָס זענט איהר? האָט ער אַרויסגעשטאַמעלט קוים,
פיהלענדיג, אז זיין פרייד פערלאָזט איהם.

— יא, דאָס בין איך. וואָס זשע מען קאָן מיך שוין נאָר ניט
דערקענען?

ער האָט אויף איהר/ אין איילעניש א קוק געטהון, עפּים האָט
זיך אין איהר פערענדערט, נאָר וואָס איז געווען שווער צו זאָנען.
ס'האָט זיך געדאכט, אז זי איז רייפער געוואָרען, נאָר דאָס האָט
איהר אזוי געפאסט, ווי א קינד, וואָס טהוט זיך אָן אין די קליידער

פון א דערוואקסענעם מענשען. די אויגען זענען איהר געבליבען
לויטער און ברייטגעפענעט ווי פריהער, נאָר ס'האָט פון זיי ארויס-
געקוקט א נייער צאָרען, וועלכער איז פריהער אין זיי ניט געווען.
— יא, דאָס בין איך — האָט זי געזאָגט — קוקענדיג צו דער
ערד.

זיי זענען ביידע אוועק פאָראַויס. ער איז געגאנגען לאַנגזאָם,
ווי ס'וואָלט איהם באַנג געטהון, וואָס ער דערווייטערט זיך פון דער
פאַרשטאָרט און זי — מיט איהם בייגלייך. אומעטום איז געלעגען
דער טיפער שניי, בעהאלטענדיג אין זיך דאָס גראַה-טרויעריגע בילד
פון דער אַרומיגער נויט און אַבגעלאָזענקייט, נאָר א שווערער אומעט
האָט געהערשט אין די פוסטע גאַסען און געסלעך. נחמן האָט גע-
שפּאַנט אַראַבגעלאָזט דעם קאַפּ, ניט וואַגענדיג צו גלויבען, אז נע-
בען איהם געהט נעסי און ער האָט פון צייט צוצייט א בליק אויף
איהר געוואָרפען, ווי ער וואָלט זיך געוואָלט איבערצייגען אויב ער
האָט קיין טעות ניט. עפעס אַ ווייט יוגענד-געפיהל האָט זיין האַרץ
גערייצט און איהם האָט זיך געדאַכט, אז אין א שפּאַס האָט זיך צו
איהם אומגעקערט דאָס, וואָס ער האָט אַמאָל אזוי געגאַרט און ס'איז
איהם אזוי טייער געווען. מיט א צאַרטען אומעט און בענקעניש פון
א דערוואקסענעם מענשען האָט ער געקוקט אויף דער דאָזיגער
פּערגאַנגענהייט, וועלכע האָט שוין אויף איהם קיין שליטה ניט
געהאַט. ווי אזוי לאַנג דאָס איז געווען און ווי אזוי נאָהענט...

— איך געה מיט אייך — האָט ער געזאָגט — און איך פּרואוּ
מיך טראַכטען, אז עס איז נאָר ניט פאָרגעקומען... ס'איז נאָר ניט
פאָרגעקומען, נעסי! אָט בין איך ערשט געקומען פון די שטעלען.
איך בין אוועק צו אייך און איהר האָט מיך בעגעגענט. נאָמיר זיך
פּערנעמען אין דעם געסעל, ס'זאָל זיך דאַכטען, אז מיר געהען
שפּאַצירען.

— ניין, ניין, נחמן!... איך דערקען ניט די גאַסען. דערצעהלט
מיר עפּים פון זיך...

— אָט געהט איהר אוועק פון מיר — האָט נחמן ווידער גע-
זאָגט — איהר געדענקט, ווי אזוי איך האָב אייך ליעב געהאַט?
— איך האָב אייך ניט ליעב געהאַט — האָט נעסי געענטפּערט
קאַלט.

— ... און איצט געה איך מיט אייך און איך פיהל נאָר ניט.

און דאך טהוט מיר עפּים כאנג ביו טרעהרען... פארוואָס זענט
איהר אוועק, איידער איהר האָט זיך געזעהן מיט מיר?
זי איז אוועק שנעלער, אנטאויפגעברויזטע דורך זיינע זכרונות.
זי איז געריהרט געווען פון זיין דערצעהלונג ווי אזוי ער האָט זיך
געפייניגט אין בענקעניש נאָך איהר.

— נאָר איך בין געקומען צו איך! — האָט זי אויסגעשריען,
ניט אויסהאלטענדיג. זי האָט איהם אָנגעכאפט און ווידער האָט
זי געשריען — איך בין געווען ביי איך, און האָב געווארט!...
זיי האָבען געקוקט איינס דאָס אנדערע אין די אויגען אריין
און ביידע זענען זיי געווען פערצווייפעלט.

— אנטאומגליק געווען! — האָט ער געשטאמעלט.

— איך האָב איך אזוי ליעב געהאט, נחמן — האָט זי זיך
מורד געווען, אראַבּוואַרפענדיג פון זיך די אָנגעצויגענע קאלטקייט
און זי האָט איהם ווידער אָנגענומען פאר'ן האַנד — נאָר איהר זענט
געווען א שוואכניקער, א שוואכניקער... דערנאָך איז מיר שוין דאָס
אויך גוט געווען. איך האָב דאָס אויך אָנגענומען פאר ליעב און איך
האָב געוואָלט נאָר איך, איך דעם איינציגען. זעהען איך און הער
רען. דערצעהלט מיר עפּים... אז איהר פלעגט רעדען, האָט מיר דאָס
הארץ געציטערט פאר פרייד. נאָר איין וואָרט אייערס האָט גע-
פעלט... ניין, ניין. דערצעהלט בעסער עפּים וועגען זיך!

זיי זענען שוין געווען אין דער ברייטער גאס, וועלכע האָט
געפיהרט אין שטאָרט אריין און, ווארפענדיג א בליק אויף די
פייערען, האָט נעסי געזאָגט פשוט:

— אַט קוק איך אויף דער שטאָרט און ווידער רייסט מיר
עפּים דאָס הארץ, אזוי ווי פריהער. ווידער ווילט זיך מיר פליגלען
ארויפצופליהען אויפ'ן פייער. ניט די שטאָרט האָט מיך גערופען.
זאָגט — ווער? נאָר ס'איז דאָ עפּים אזוינס, וואָס איך בין צופרידען.
איך זעה ניט דעם דלות, איך זעה ניט דאָס אומרייניקייט און די
פאבריקען אויך ניט. און דאָך, נחמן, ווערט מיר דאָס הארץ קלענער...
— א, האָב איך אויף איך רחמנות! — האָט נחמן געזאָגט
ישטי'ל, דריקענדיג איהר די האַנד — איהר טהוט מיר אזוי כאנג.
זי האָט פלוצלונג ארויסגעריסען די האַנד און געזאָגט האָט
זי מיט פיינדשאפט:

— האָט אויף מיר ניט קיין רחמנות, נוזמן. דאָס איז גוט פאר קאליקעס.

זי האָט זיך אָבגעשטעלט און צו בערוהיגען זי האָט ער אָנגעד-
הויבען דערצעהלען וועגען זיך.

— נה, וואָס זשע איז — האָט זי געזאָגט — ביי אייך איז פרעהליך. זאָגט מייטען, אז איך האָב זי ליעב. איהר וועט ארביי-
טען אין פאבריק? ווער קאָן עס אייך מקנא זיין? און אין ערגעץ
ציהט אייך ניט? איך האָב רחמנות אויף אייך מיט מייטען. פאר-
וואָס? אָט איז א שליסעל. איך זען זיך אויף. זענט געוונד, נחמן!
— זענט געוונד, נעסי!

זיי האָבען זיך לאנג געזעגענט, ווי זיי וואָלטען זיך געשיידט
אויף אייביג און, ווען זי איז אוועקגעפאָהרען, האָט ער אין בענקעניש
איהר נאָכגעקוקט, ווי זי וואָלט אוועקגעפיהרט מיט זיך עפּיס נוי-
טיגעס פאר איהם, אָהן וועלכעס עס וועט איהם גלאט ניט געהען
אין לעבען.

— אייך ציהט ניט אין ערגעץ? — האָט ער איבערגע'חזר'ט.
אנ'אויפגערעגטער האָט ער זיך אומגעקעהרט א היים און די
געדאנקען זענען איהם געווען שטארק פערפלאַנטערט... אפשר האָט
ער געטראכט וועגען דעם גורל פונ'ם מענשען. ער איז דאָך פעהיג
געווען צו פערשטעהען זיין אויפגענונג, וועלכע איז עהנליך געווען
אויפ'ן מיטלייד צו דעם ארומיגען שניי, וואָס האָט געסקריפעט אונ-
טער די פיס? אליין איז ער געווען אנ'אָהנטעכטיגער טייל פון דעם
אלעמען, וואָס האָט איהם ארומגערינגעלט, ווי אזוי זשע האָט ער
עס אלסרינג געקאָנט באזיגען? ווידער איז איהם געשטאנען נעסי
פאר די אויגען און ער האָט זי געגליכען צו גאָלדעלען, דינה'ן און
מייטען. וואָס פאר א ליכטיגע געשטאלט! פערשידענע און מייטע
האָבען זיי אלע ווי זיי וואָלטען זיך צונויפגערעדט, אין איין שווערער
טהיר געקלאפט פון ערגעץ אונטער דער ערד.

— מען דארף זיין גוט — האָט ער זיך דערמאָנט טשארנעס
ווערטער, נאָר זיין הארץ איז איהם געווען שוואך און ציכראָכען...
אין הויף האָט ער געטראָפען א גרויסען עולם, וועלכער איז
געשטאנען נעבען א שכנ'ס א טהיר און נחמן האָט זיך געפרעגט
אין אומרוח: וואָס איז געשעהען?

ער איז געשווינד אריינגעלאָפען אין שטוב, נאָר דאָ האָט ער

זיך נאך מעהר דערשראָקען, ווייל ער האָט דערזעהען מייטען אין טרעהרען און נעבען איהר פייצשע/ן, וועלכע האָט זי געטרייסט. בעמערקענדיג נחמנ'ען, האָט זיך פייצשע אויפגעהויבען אוועקצורגהן, נאָר ער האָט איהר א מאך געטהון מיט דער האנד זי זאָל בלייבען. איהם איז נאך אלץ שווער געווען מיט איהר צו בעגעד גענען, כאָטש נאָכ'ן אומגליק מיט פרומען זענען זייערע בעציהונג גען א ביסעל אויסגעגלייכט געוואָרען.

— געהט ניט אוועק, פייצשע — האָט ער געבעטען — וואָס איז דאָ געשעהן? אין הויף איז זיך צונויפגעלאָפּען אנט'עולם... און פייצשעס קול האָט געציטערט, כאָטש זי האָט זיך אנט געשמרענגט צו ענטפערן איהם פשוט און זאכליך:
— בייטאָג א זייגער דריי איז פלוצלונג געשטאַרבען בליומד קע'ס מאמע. אלע זענען שוין אהן כחות. אזא צער אויפ'ן מיידעלע. א שרעק.

— ס'קאָן ניט זיין! האָט נחמן אויסגעשריען אנט'איבער'רעש' טער — וואו זשע איז בליומקע?

ביי מייטען האָט זיך ארויסגעריסען א טיפער זיפץ און נחמן איז ארויס פון שטוב. ער איז געלאָפּען צו דער שניידעריין אין דער דירה. דער פרעמדער עולם, וואָס איז זיך צונויפגעלאָפּען איז נאָך אלס דאָ געשטאַנען און, ווי אזוי נחמן האָט זיך ניט אָנגעשמרענגט, האָט ער אלס ניט געקאָנט צוקומען צו דער טהיר. צווישען די זיפ' צען, ריידערייען און געוויינען האָט זיך פון צייט צו צייט געדערט א דין קלאָגענדיג קול'בעל:

— מאמע, מאמע!....

נחמן איז פערשטארט געוואָרען אויפ'ן אָרט. ער האָט זיך אזוי לאנג געשפּאַרט צווישען דעם עולם ביז מען האָט איהם אריינגעד שטויסען אין פאַרהויז אריין און דורך דער אָפּענער טהיר האָט ער דערזעהן דאָס בעקאַנט בילד, ווי אזוי מען באוויינט א טויטען פאר דער לוייה. אויף דער ערד אונטערגעבעט א ביסעל שטרוי איז מיט די פיס צו דער טהיר געלעגען די געשטאַרבענע צוגערעקט מיט א שווארצען געוואנד. צעקאָפענס האָבען ליכט געברענט, וועלכע האָבען אויסגעזעהען, ווי די לעצטע נשמה פלעמלעך, ארויסגעהויכטע פון דער מענשליכער נישטיגקייט. די ליכט האָבען געברענט שלעכט. זייערע רויטע צינגלעך האָבען זיך אין רויך געצויגען צו די באל'

קענס און פונ'ם צושמאלצענעם חלב האָט זיך א פערשטיקטער ריח
געטראָגען. ארום זענען אלטע ווייבער געזעסען מיט ארונטערגע-
בויגענע קניען און, ארויפלייגענדיג די הענד אויפ'ן מת האָבען זיי
אין קלאָגענדיגע געזאנגען ארויסדערצעהנט די מעלות פון דער
פערשטאַרבענער. דערביי זענען זיי זיך פון צייט צו צייט פערגאנגען
אין געוויין, בעטענדיג יעדערע פאר זיך צו זיין א מליץ דאָרטען
פאר דעם, וואָס אין זיין האנד איז דאָס לעבען און דער גורל פונ'ם
מענשען... און ארום האָט געהערשט די מאכט פון יאוש און שרעק.
דער צוגעדעקטער מת מיט'ן שווארצען געוואנד, די שלעכט-רויטע
פלעמליך פון די שמעלצענדע ליכט און דאָס זיסטרויעריגע געד-
זאנג פון די אלטע ווייבער — האָבען לייכט געבראַכען די ארויפ-
געטרייטעלע הערצער פונ'ם ארומיגען עולם...

צוגעדריקט ביי זשאַרנען אויף די הענד איז געזעסען בליומקע
א פערשייזוארצטע פון שרעק אין לידען. און יעדעס מאָל, ווען דער
קלאָרער געדאנק האָט זי דערמאָנט אין דער ווירקליכקייט, האָט זי
ווילד און קלאָגענדיג געשריען: מאמע, מאמע! און האָט זיך אָנגעד-
הויבען וואַרפען און שלאָגען זיך אליין... נאָר טשאַרנע האָט עפּים
מיט איהרע אייגענע ווערטער איינגערעגט דאָס מיידעלע און איבער
איהר גוט און מילד פנים האָבען זיך איהר די טרעהרען געגאָסען.
נאָך דעם מת האָבען זיך געביטען די ווייבער. אלע מאָל זענען גע-
קומען אנדערע און זייערע איינטאָניגע זינגענדע שטימען האָבען
ארויסגעוויינט די זעלבע שעהנע ווערטער פון אומבאהאַלפענקייט
און צער. דערביי זענען זיי געווען אזוי ריהרענד, אז די ווענד האָבען
געטרויערט און ארום האָבען געגאָסען מיט טרעהרען פרעמרע מע-
נער און פרויען, וועלכע האָבען צופעליג פערבלאָנדזשעט אהער.
נחמן האָט עס מעהר ניט געקאָנט צוזעהען און ער איז אוועק
אהיים.

— וואָס וועט עס מיט איהר זיין? — האָט מייטע ווידער
זעהענדיג איהם ביי דער טהיר.
נחמן האָט ניט געענטפערט און פייצשע האָט אָנגעהויעבן צו
דערצעהלען, ווי אזוי דאָס איז פאָרגעקומען, ווען בליומקע האָט
פלוצלונג דערזעהען, אז איהר מאמע איז טוידט.
— וואָס איז מיט בליומקען? — האָט געפרעגט מייטע, דער-
געפרעגט — וואָס וועט עס מיט איהר זיין?

זי האָט ווידער אָנגעהויבען וויינען, דערמאָנענדיג זיך, ווי אזוי דאָס מיידעלע איז אריינגעלאָפּען און האָט זיך איהר געוואָרפּען אין די אַרעמס ארײַן.

— מיר וועלען זי נעמען צו אונז, מייטע — האָט נחמן געזאָגט שטיל.

א בעזונדער צארטקייט האָט ער איצט געפיהלט צו איהר און ס'האָט זיך איהם איצט געוואָלט פייצשע זאָל דאָ ניט זיין, וואָלט ער איהר אלסדינג דערצעהלט וועגען זיך. נאָר פייצשע האָט גלייך פערשטאנען, אז זיי ווילען ביידע בלייבען אליין און זי איז אוועק. דאן האָט זיך נחמן אוועקגעזעצט נעבען מייטען און ער האָט איהר געזאָגט בענייסטערט:

— אין לעבען, מייטע, דארף מען זיין גוט. מען דארף רחמנות האָבען... מיר אליין זענען שוואַך, מיר זענען קליין, נאָר מען דארף רחמנות האָבען.

— מיר וועלען רחמנות האָבען — האָט זי געזאָגט, קושענדיג איהם די האַנד — מיר וועלען רחמנות האָבען...

זי האָט ניט אוועקגענומען זיין האַנד פון איהרע ליפּען און זי איז אזוי געזעסען. ער האָט איהר דערצעהלט וועגען נעס'ן און בייך דען האָט זיך אויפ'ן האַרצען געלייגט דער טרויער...

שוין געווען זעהר שפעט, ווען טשאַרנע איז געקומען אַ היים מיט בליומקען אויף די הענד. דאָס מיידעלע, אַ מידע פון געוויין, האָט געשמאק געשלאָפּען, מייטע האָט זי אויסגעטהון, קושענדיג איהר דאָר קערפּער'ל מיט די דאָרינקע הענדטעלעך און דערביי האָט זי געוויינט אויף איהר שווער קינדערשען מזל. טשאַרנע האָט אוועקגעלייגט בליומקען נעבען זיך און אַ גאַנצע נאַכט האָט זי געזיפּעט, ניט וואגענדיג מיט איהר קול געבען צו וויסען דעם שלאָף פּענדיג-כליפּענדיגן מיידעלע, אַז זי נעכטיגט ניט אין דער היים. ערשט פארטאָג האָט זיך בליומקע אויפגעכאַפּט און, דערוועהנדיג זיך אין אַ פרעמדער שטוב, האָט זי זיך, ווי אַדערוואַקסענע, שטיל צוויינט...

מיט אַ שווער געמיט איז נחמן געקומען צו היימ'ען.

— א, גוט וואָס איהר זענט דאָ — האָט היים געזאָגט שטיל — איך האָב געמיינט, אַז די נאַכט וועט זיך שוין ציהען אייביג. עפעס זענט איהר מיר אויך ניט מיט אלעמען...

ער האָט זיך אומגעקוקט צו גאָדעל'ען און האָט געזאָגט נאָך שטילער:

— איך האָב געמיינט, אז די נאכט וועל איך זי שוין אן... דאָס האַרץ ווערט מיר צוריסען. א גוטע, אוי א טייבעלע, א גוטע, נחמן. א גוטע!

אַהן א זשילעט, א באַרוועסער, עהנליך אויף א קראַנק יונגעל. איז ער געשטאנען נעבען טיש און האָט, אונטערהוסטענדיג, אויס' געמישט פערשידענע קופקעלעך טיטין. נחמן איז געשטאנען אינ'ם פאלטאָ, אזוי ווי ער איז אויך אריינגעקומען און האָט מעכאַניש דערצעהלט וועגען בל'ומקע'ן.

— יאָ, יאָ — האָט חיים געזופצט — ניט פּרעהליך ביי אונז אין שטעטעל בעטלער און הוליים... און פאַר וואָס געהט עס ניט דעם מענשען אויף דער וועלט?

נחמן האָט אַראָפּגעוואָרפען פון זיך דעם פּאַלטאָ. נעבען איז וועלע האָט ער אָנגעוואַרעמט די הענד און איז צוגעגאַנגען צום טיש.

— וואַרט נאָך אויס — האָט איהם חיים אָבגעשטעלט — דער טיטין איז נאָך טרוקען...

— איך פאַרשטעה עס ניט — האָט נחמן געזאָגט, קוקענ' דיג, ווי אזוי חיים האָט אָנגענומען פון קוואַרט וואַסער אין מויל און האָט געשפּריצט אויפ'ן טיטין — ניין. איך פאַרשטעה עס ניט! אָט, זאָגט איהר, די נויט. דער מענש אַרבייט, דאַרף ער זיין פריי. נאָר די אַרבייט העלפט ניט. נישטאָ קיין פרייהייט, נישטאָ קיין זעטיגקייט און נישטאָ קיין געזונד. איך רעד עס, אזוי ווי א קינד און איך ווייס עס... נאָר איין אומגליקליכער קאָן ניט העלפען דעם אנדערען אַזעלכען, ווי ער איז אליין, און אַלסדינג בלייבט ווי געווען. איך, חיים, וואָלט געקאָנט זאָגען, אז איך בין גליקליך, נאָר איך האָב זיך פּערפייניגט.

ער האָט גערעדט אזוי האַרציג, אז גאָלדעלע האָט זיך אָנגעשפאַרט אויף די עלענבוים זי זאָל בעסער קענען הערען.

— גוט, וואָס איך האַלט שוין ביים סוף — האָט זי געזאָגט פּערשטיקט.

— איהר זענט נאָר, אזוי ווי קינדער — האָט חיים געזאָגט א צוטראַגענער — וואָס קלאָגט איהר זיך? דאָס דריקט ביים

הארצען, דאָס שניידט, אזוי ווי מיט א מעסער, נאָר קוקט מיך אָן. א ביסעל אָבגעלאָזט דער וועהטאָג — דאָרף מען ווידער שטעהן אויף די פיס. איך האָב א צעטעל, נאָר יעדערער האָט זיך זינסט. איך בין ניט מסכים מיט די חברה, נאָר זיי האָבען זייער צעטעל. און דאָ גלויב איך זיי. איך וויל ניט קיין אנדער ווארט אויס, נחמן, היינט ווערט דאָ צו מיר קומען איינער פון די חברה נעהמען דעם אדרעס פון א קליענט, וואָס איך האָב פאר איהם געפונען. אָט מיט איהם רעדט זיך א ביסעל דורך!
— דוד דאָרף קומען? — האָט גאָלדעלע געפרעגט א דער-פרעחטע.

— נו, יאָ — האָט חיים געענטפערט, לאכענדיג — דאָס איז, נחמן, זעהר א וואוילער יונג. ער איז די טעג געקומען צו פאָרען פון... מען האָט איהם געדארפט קענען, אז ער איז געווען א קליין אינגעל.

זיי האָבען אָנגעהויבען ארבייטען. נחמן האָט געזירעהט די ציגארען און חיים האָט אריינגעשטעלט די ציגארען-טרייבלעך.
— אָהאָ — האָט חיים ווידער געזאָגט א דערפרעהטער — אויף מיין וואָרט — ער וועט שוין כאלד ארבייטען, אזוי ווי איך...

— נו, נו, נאָך ווייט צו אייך.
— ניט ווייטער, נחמן, פון דעם טיש. נאָר פסח וועט איהר אָנהויבען ארבייטען אויף דער פאבריק.
אזוי האָבען זיי געארבייט ביז מיטאָג. דער נאָך האָבען זיי עפּים צוגעביסען און ווידער זיך געזעצט ארבייטען. ארום דריי א זייער האָט זיך דערהערט א שאַראַך ביי דער טהיר.
— אוראי, דוד — האָט געזאָגט גאָלדעלע.
חיים האָט זיך אומגעקוקט אויפ'ן גאס און האָט אויסגע-רופען הויך:

— יאָ, דאָס איז ער, דוד, קומט אריין!
אין שטוב האָט אריינגעשפּאַנט א מענש געקליידעט, ווי אן ארבייטער. נחמן האָט אויף איהם א בליק געוואָרפען און ער האָט זיך גלייך אנטוישט. דאָס איז געווען א יודערדיגער אינגער מאַן מיט א ברייט פנים, א גרויס מויל און זעהר א לאנגע נאָז. די אויגען זענען איהם געווען טונקעל-ברוין, מוטנע און איינס האָט

אויסגעזעהען קלענער פונ'ם אנדערען. ער האָט געמאכט דעם איינ-
דרוק פון א רמא, אָדער א בלינדען, וועלכער איז ערשט זעהענדיג
געווארען. איבער'ן פער'עקשנ'טען שטערען האָט זיך איהם גע-
קרויזט א גרויסע פאָטעלע האָר, מיט ברייטע אַקסלען און ניט
קיין בעוועגליכער ווי א בער.

— וואָס פאַר א משונה'דיגער מענש — האָט נחמן א טראכט
געטהון.

— נו, אָט זענט איהר ווידער ביי אונז — האָט היים גע-
זאָגט, אוועקזעצנדיג דור'ן נעבען גאָלדעלע'ן און אליין האָט ער
זיך ארומגערעהט איבער'ן צימער — שוין אוועק די צייט, ווען
איהר האָט אָהן אונז א טאָג ניט געקאָנט לעבען. ווען איז עס
געווען? נאָך מיט זעקס יאָהר צוריק. ווי אזוי געפינט איהר איצט
אנדעלען?

— זאָגט ניט, דוד — האָט זיך אריינגעמישט גאָלדעלע —
איהר וועט מיר דאָך אבנארען. וואָס איז דאָ צו זאָגען. די ארבייט
האָט מיך אויפגעגעסען און שוין. אָט איהר זעהט אזוי גוט אויס,
נאָר אויך האָט איהר זיך געביטען. פון וואנען קומט איהר איצט?
— פון ווייט — האָט דוד געענטפערט.

א דערשיטערטער פון גאָלדעלע'ס אויסזעהען, האָט ער ניט
גערן געענטפערט. כמעט א געזונדע האָט ער זי איבערגעפלאָזען
און איצט איז זי אזוי פערענדערט געוואָרען... זי האָט אלס פער-
נאנדערענעפערענט און ער, בארוהיגענדיג זיך ביסלעכווייז, האָט
איהר אָנגעהויבען דערצעהלען, וואו ער איז געווען ביז פאראר
יאָהרען, און וועלכע שטעט און וועגען דעם, ווי אזוי עס לעבען
דאָרטען די ארבייטער.

היימ'ען האָט עס באלד פארשמעקט אין דער נאָז אריין און
ער האָט אָנגעהויבען רעדען... נאָר ווען ער האָט דערמאָנט, אז
די בעסטע ארבייטער ארבייטען אויס ניט מעהר ווי אכטציג קאָ-
פיקעס א טאָג, האָט ער לאַכענדיג געוויזען אויף זיך מיט'ן פינגער
און דערביי האָט ער געשטאַמעלט:

— איך בין נאָר דעגאנגען ביז זעכציג קאָפיקעס — מעהר ווי
צוויי טויזענד קאָן איך ניט מאַכען. אין א יאָהר ארום וועל איך,
מסתמא, מאַכען צוויי מיט א האלבען טויזענד, נאָר איך וועל
ווערען נעהנטער צו דער ערד אויף גאנצע צעהן יאָהר.

— וואָס זשע טוהט מען? — האָט זיך אונערווארטעט אָפֿ־
גערופען נחמנ'ס קול און ער אליין האָט זיך פארקוקט אויף
דור'ן.

— דאָס איז נחמן — האָט חיים געזאָגט, ווי ער וואָלט זיך
פלוצלונג אוועקגעריסען פון זיינע טענות — ער לערנעט זיך א
פאך.

— מען קאָן גאָר נישט טהון — האָט גאָלדעלע געענטפערט
מיט א טרויעריגער רוהיגקייט.

— איהר האָט זיך גיך אונטערגעגעבען — האָט איהר דוד
אויפמערקזאם געמאכט מיט א שמייכל — ס'איז דאָ וואָס צו
טהון!...

נחמנ'ען האָט מיט א מאָל באהערשט א סימפאטיש געפיהל
צו דור'ן.

— אפשר ווייס דער — האָט ער געטראכט.

— אָט דער מענש, נחמן, ווייס — האָט חיים געזאָגט א
צופרידענער, ווי ס'וואָלט געווען א שטורם און ער האָט זיך אויס־
באהאלטען פון דעם — פרעגט איהם און ער וועט אייך ענטפערען.
ער וועט אייך ענטפערען, נחמן!

— וואָס זשע טוהט מען? — האָט נחמן געטאקט זיינע ווער־
טער, פרעגענדיג מיט א ברען אין די אויגען.

דוד האָט ניט געענטפערט און לאנג האָט דע געקוקט אויף
איהם.

— זאָגט — האָט נחמן געבעטען — זאָגט...

ווידער איז געוואָרען שטיל און אין דער דאָזיגער שטילקייט,
האָט זיך, ווי געשמאָלצענער מעטאל, צוגאָסען זיין הייס־רופענדע
שטים...

— נו, גענוג — האָט דוד געזאָגט נאָך א לאנגען שטיל־
שווייגען — גיט מיר דעם אדרעס, וועל איך געהען.

— היינט וועל איך מעהר ניט ארבייטען — האָט פלוצלונג
געזאָגט נחמן, אויפהויבענדיג זיך פון אָרט.

ער האָט אויסגעזעהן אזוי אויפגערעגט, אז גאָלדעלע האָט
באָמערקט אן'אומרוהיגע:

— וואוהין וועט איהר איצט געהען, נחמן? איהר זענט דאך
עפעס ניט מיט אלעמען.
— אפשר איז אונז מיט'ן וועג, וועלען מיר געהען אינאיינעם
— האָט פאָרגעשלאָגען דוד.
— הערסט, גאָלדעלע, האָט זיך חיים צולאכט — ער פיהרט
נאָך איהם אליין אוועק.
— איך וועל געהען מיט אייך — האָט נחמן געזאָגט פשוט
— איך דארף נאָך אייך פרעגען...
ער האָט גערעדט פער'עקשנ'ט, ווי ער וואָלט געפאָדערט. דוד
האָט באהאלטען דעם אדרעס און דער ביי האָט ער געענטפערט
גיט הויך:
— גוט. איך וועל געפינען פאר אייך צייט...
ביידע האָבען זיי זיך געזעגענט מיט היימ'ען און מיט גאָלד
דעלע'ן און זענען ארויס אין גאס.
און ווידער איז געקומען דער פריהלינג...
יערען טאָג איז ער געקומען פון די פעלדער, פונ'ם ים, פון
ווייטע לענדער און וואָס ווייטער איז ער זיך אלס מעהר פארזעסען
אין שטאָדט. פון פריהמאָרגען האָט זיך שוין געווייסט דער וואָד
רימער טוי אויף די דעכער און ביז'ן זונען אויפגאנג האָבען רעגען
גרויע נעבלען געבלאָנדעט אין די גאסען, אין דער לופט און אין
די הימלען... ס'האָבען ארויסגעשפראַצט אלערליי גראַעזן. אין די
צימערען האָבען זיך אָנגעגאָסען די בלומען. אלס א אָפטער האָט
זיך געהערט דער גלאַקען-קלאנג.
ס'האָט פארשמעקט מיט פסח...
פון טאָג אויף טאָג האָט זיך אין די אויסגעטרוקענטע גאסען
געמעהרט דער גרוי־ריינער מענשען-חמון. ס'זענען געגאנגען זעל־
נער אין דעשטרינטע רייהען און האַלכ געזונגען זייערע לידער.
און וואוהין דאָס אויג האָט ניט א קוק געטאָן — פון די טויערען
און פון די קלייטען, פון די פראַנטאָווע טירען — פון אומעטאום
האָבען זיך געוויזען מענשען און אלע האָבען זיי געשמעקט מיט
פריהלינג, מען האָט ניט געקאָנט פערשטעהען, וואָס עס איז
געשעהען, נאָר צו זעהען די הייזער איז געווען אומגעליך. ס'האָבען
זיך געעפענט די פענסטער ארויסצולאָזן דעם ווינטער פון שטוב און
די וואריס־זיסע לופט האָט געשככור'ט דעם מענשען, ווי אַ פרוי

און געשלעפט איהם ערגעץ ארומצובלאָנזען און האָבען אלע אויס-
געזעהען דערפרישט זיי, אלע זענען געווען עהנליך אויף יונג-גראָז
און ס'איז זיי ניט געווען צו דערקענען ווי אזוי וואויל זיי זענען גע-
וואָרען... מיט'ן אָנקומענדען פריהלינג זענען אלע געשעפטען אזוי ווי
צולאָפען זיך ערגעץ און מענשען האָבען געקאָנט לעבען פוּוי, ווי די
פייגעל. ס'האָט זיך פארלענגערט דאָס לעבען. פאר'ן טאָג האָט מען
געקאָנט ארכייטען, געהען איבער די פאריונגערטע גאסען און שמייכ-
לען צו יעדען פארבייגעהענדען. א גאנצען טאָג פון פריה ביז נאכט
אין דער ארכייט, אָדער אויף דער פריי זענען מענשען געווען
גוט, וואויל און זיי זענען אויף קיינעם ביזו ניט געווען...

דער פריהלינג האָט זיך אומגעקעהרט... פון די פעלדער איז
ער געקומען א צארטער און א פערבענקטער אין מענשען...
פון פריהמאָרגען האָט אין די פעלדער געהילכט דער האָרן-פייף,
וועלכער האָט די זעלנער אויף דער לעהרע גערופען.

דאָס וויכטיגסטע געשהעניש ביי טשאַרנע'ן אין שטוב איז
איצט געווען די ליעבע — צווישען פייזשע'ן מיט נתנ'ען, וועלכער
האָט זיך אויסגעשריבען פון שפיטאָל. זיי האָבען זיך אָנגעהויבען
דערנענטערען נאָך דאן, ווען ער איז געלעגען אין שפיטאָל און
פייזשע פלעגט לויט טשאַרנע'ס בקשה טראָגען איהם אלערליי
זיסע געבעקסען און פירות צום קוויקען זיך. אין פעברואַר האָט
איהם אָנגעהויבען צו געהען בעסער און אין מערץ האָט ער זיך שוין
געפיהלט אזוי קרעפטיגט, אז ער האָט זיך אויסגעשריבען פון
שפיטאָל. נתן האָט די ערשטע צייט געוואוינט ביי נחמ'ען און
דאָ האָט זיך ערשט אָנגעהויבען דער אמת'ער ראָמאן מיט'ן גאנצען
רייז פון דער שטילער און ניט-אויסגערעדטער ליעבע. זיי פלעגען
זייערע בליקען בעהאלטען פון מענשען. גערעדט האָבען זיי אויפ'ן
וואונק און, אזוי ווי קינדער, זענען זיי געלאָפען אויף א בעגענע-
ניש ערגעץ הינטער דער וואַנד נעבען די פיהרלעך... פייזשע
האָט איהם דערצעהלט דעם גאנצען אמת פון איהר ביטערען לע-
בען און דאָס, וואס זי איז געצוואונגען געווען צו פארקויפען זיך
פאר געלד, האָט זי געמאכט אין זיינע אויגען פאר א מאַרטירערען.
זיי האָבען אַליין ניט בעמערקט, ווי אזוי זיי האָבען זיך פערליעבט
איינס אין דאָס אנדערע און, כאָטש זייערע געשפרעכען זענען מיט
יעדען טאָג צארטער געוואָרען, האָט זיך נאָך דאָס אמת'ע וואָרט

ביי זיי ניט אויסגעזאָגט, ווייל ער האָט ניט געוואַגט און זי האָט זיך געשעמט.

אין די אָווענדען פלעגען צו נחמנ'ען קומען געסט. געווען זענען עס זיינע גוטע פריינד: דער אַלטער שלמה, זיין געוועזענער שותף דניאל און חיים. ביי טשארנע'ן אין שטוב איז דאָן געווען אַ ביסעל טומעלדיג. בליומקע איז רוהיגער געוואָרען פון איהר דערשיטערונג און זי איז שוין געוואוינט געווען מיט טשארנע'ן. מיט נחמנ'ס געסט איז זי אויך געוואָרען היימיש, און זי פלעגט ליעב האָבען צו זיצען ביי שלמה'ן אויף די הענט, איינהערענדיג זיך וואָס מען רעדט. מען האָט געשמועסט וועגען פריהלינג, וועגען גוטע האַפענונגען און וועגען אידען... נחמן פלעגט דערצעהלען פון דור'ן, וועלכער איז אבגעפאהרען אין אַנ'אנדער שטאָרט אריין און אין אַ חודש ארום האָט ער דערווארטעט זיין קומען צוריק. דערביי האָט זיך מייטע דורכאויס געהאלטען נעבען דער מוטער ניט צושטע-רען נתנ'ען מיט פייש'ען.

— איך וועל ארויסגעהען — האָט נתן געזאָגט אויפ'ן וואונק צו פייצשע'ן — זיי האָבען אונז איצט ניט אין זינען.

— איך געה נאָך אייך — האָט פייצשע געענטפערט מיט א האנדבאוועגונג אויף איהר שטייגער — געהט...

אומבאמערקט פלעגען זיי זיך ארויס'גנב'ענען און פייצשע דערפיהלענדיג אויף זיך מייטע'ס א גליקליכען בליק, ווען זי איז מיט נתנ'ען געשטאנען נעבען די פיהרלעך, האָט גערעדט שטיל מיט א ווילד פרייד אין הארצען:

— זיי פערשטעהען אלסדינג... ס'איז מיר אַ בוש.

— איך בין צופרידען, וואָס מען פארשטעהט — האָט נתן געענטפערט, מיט פערשאפטען אָטום — איך וואָלט זיך געוואָלט פיהלען געזונד איך זאל עס קאָנען הויך אלעמען דערצעהלען.

— נתן...

— וואָס איז, פייצשע?...

— איהר זענט זיכער אין דעם, וואָס איהר ווילט זאָגען?

— אזוי ווי איך וואָלט זיך געוואָלט פיהלען פעסט אויף

די פיס...

— איך בין געוואָרען אַנ'אנדערע... נתן!

— רעדט ניט וועגען דעם. איהר זענט אַ הייליגע!

— א הייליגע? איהר קענט ניט דאָס לעבען...

— איך קאָן עס גוט, פייצשע. איהר זענט א הייליגע.

זי האָט צוגערוקט פאר איהם אַ נידעריג וועגעלע ער זאָל זיך זעצען. זי פלעגט זיך שטעלען נעבען איהם און ער האָט גערעדט מיט הארציגער שטים וועגען לעבען, וועגען געפאלענע מיידלעך, וועגען דער זיסקייט פון ליידען און זייערע געפיהלען האָבען זיי ביידען געהאלטען ווייט פון דער ערד...

און אין דער צייט האָט זיך מייטע איבערגעקוקט מיט נחמ'ען און איהרע אויגען האָבען איהם געזאָגט:

— זיי זענען נישטאָ. זיי האָבען זיך ליעב.

און די ערנסטע שמועסען וועגען פריהלינג, גוטע האָפענונגען

און אידען האָבען ניט אויפגעהערט...

ס'איז שוין געווען פאר פסח. אין אלע הייזער פון דער פאָר־שטאָט האָט מען שווער געארבייט, גרייטענדיג זיך צום יום־טוב. אומעטאום האָט מען געוואָשען, גערייניגט און געשאָבען. איבער די הויפּען האָבען זיך געטראָגען הילכילגע ווייבערישע קולות און די גליקליכסטע האָבען אויסגעזעהען די קינדער.

ביי טשאַרנע'ן אין שטוב איז געווען א יריד. די הילצערנע בעטען האָט מען ארויסגעטראָגען אין הויף אריין. בליומקע האָט געשאָבען די פּאָרלאַגע, טשאַרנע האָט געוואָשען די טישען און מייטע האָט צונויפגעשטעלט אין קויש דאָס חמץ'דיגע געפעס. ארבייטענדיג האָבען אלע גערעדט צווישען זיך און נתן, וועלכען מען האָט געטריבען פון איין צימער אין דעם אנדערען, האָט שטיף געשמייכעלט און אלסדינג געפּאָלגט מיט גרויס הכנעה.

— דאָס לעצטע מאָל ארבייטסטו ביי מיר — האָט געזאָגט טשאַרנע צו מייטע'ן — איבער יאָהר פסח וועסטו שוין זיין אַ בעל־הבית'טע ביי זיך און איך וועל דיר קומען העלפען...

— מיר וועלען וואוינען אינאיינעם — האָט מייטע גע־ענטפערט, רויט ווערענדיג.

— איך ווייס שוין די היינטיגע קינדער! — האָט זיך טשאַרנע צילאכט...

— מומע טשאַרנע — האָט זיך אריינגעמישט נתן, וועלכער איז געזעסען אינ'ם צווייטען צימער — ערגערט זיך ניט אזוי שטארק. איך וועל בלייבען מיט אידך...

— מיט פייצשע'ן? — האָט טשאַרנע געזאָגט אַ צופרידענע.
 ער האָט ניט געענטפערט.

— אַ, ער שווייגט — האָט צשאַרנע געזאָגט אַ צופרידענע.
 — מומע טשאַרנע, איך שווייג דערפאר — האָט זיך אָב־
 גערופען זיין האַרציג־שטילער קול — ווייל איך וואג נאָך ניט
 צו רעדען דערפון. נאָר ווען איך בין געזונד, וואָלט איך זיך
 געשטעלט אין מיטען הויף און איך וואָלט עס אויסגעשריען פאר
 אלעמען.

— איך האָב תמיד געטראכט, אז ער איז אַ שטיקעל משור־
 גענער — האָט זיך אבגערופען די אלטע — און ס'וואָלט מיר דאָס
 אויך קיין חדוש ניט געווען.

— מומע טשאַרנע — האָט נתן געזאָגט, שטעהענדיג אויף
 דער שוועל.

— יאָ, איך בין טשאַרנע. איך ווייס...

— איהר זענט די בעסטע אידענע, וואָס איך האָב געזעהען
 אויף מיין לעבען.

— און איהר זענט דער נארעשסטער פון אלע אידען אין
 שטאָרט.

— מאמע, לאז איהם אָפּ — האָט זיך אריינגעמישט מייטע.
 — ער איז פאָרט דער נארעשסטער — איז טשאַרנע אָבגע־
 שטאנען — נאָך אַ ברכה געהט מען צו אַ מאמען, ניט צו אַ מומען...
 מומען...

— מאמע, דאָס וואסער אין עמער איז שוין קאלט — האָט
 געזאָגט בליומקע — באלד נאכט. שטערט ניט, נתן!

נתן איז נעלם געוואָרען און אין אַ וויילע ארום איז ער ווידער
 געקומען.

— מומע טשאַרנע, האָט ער געזאָגט.

— און איך זאָג אייך, אז מיר זאָגט עס עפעס ניט צו
 נומען...

— און מיר זאָגט דאָס האַרץ צו גומען.

— נו, נתן?

— עפעס האָב איך אַ שלעכט געפיהל...

ער איז ווידער ניט געוואָרען און מייטע האָט געזאָגט, קור־
 קענדיג אין פענסטער:

— אָט געהט נחמן... —

ביו נאכט איז שוין אלסדינג געווען אין דער בעסטער אָרדע־
נונג און אויף מאָרגען איז געבליבען גאָר ווייניג ארבייט.

— נו, דאנקען גאָט — האָט געזאָגט טשאַרנע, דערלאַנגענ־
דיג דאָס עסען צום טיש — דעם לעצטען ערב פסח בין אינאיינעם
מיט מיין טעכטערעל און מיט איהר התן. איבער א יאָהר,
אמיה"שם, וועלען זיי שוין זיין בעל הכתים ביי זיך.

אין דער רגע איז אריינגעקומען פייצשע און מען האָט נאָך
ניט באוויזען זי צו באגעגענען מיט'ן היימישען גוטנאָווענר, האָט
זיך ביי דער טהיר בעוויזען דער לאַנגער דניאַל...

אלע האָבען זיך מיט א מאָל אויפגעהויבען פון די ערטער
און האָבען ארומגערינגעלט דניאַל'ן... —

די איינזאמען

— אזוי איז עס — האָט אָנגעהויבען גרשון, ענטפערענדיג אויפ'ן געדאנק, וואָס אימעצער פון אונז האָט דאָ ארויסגעזאָגט — דאָס לעבען איז אזוי משונה און אזוי ביטער, אז זעלטען ווער עס קען דעם אנטקעגען שטעלען עטוואָס גרויסעס און מעכטיגעס וואָס זאָל קומען פון זיין צוטרייסעלטען גייסט אין די טיפענישען פון זיין נשמה. ווי אנטאייזערנער האַמער פאלט דאָס לעבען אויפ'ן רצון פונ'ם מענשען. ס'צוברעקעלט איהם און ער ווערט ווייך און נאָכ־געביג. נאָר טרעפט אַ מאָל אַ צופאַל, ווען דער מענשליכער ווילען ווערט צוגעדריקט ביז דער לעצטער מדרגה, רייסט עס אויף און עס וואקסט פון דעם ארויס מיט אַ מאָל די אמת'ע גרויסקייט פונ'ם מענשען. נישטאָ מעהר קיין זיפצען, נישטאָ מעהר קיין טרעהרען, אנטאויסגעמאטערטער, אַ ליידענדער, נאָר דער מענש האָט זיך אויפגעהויבען אין דער הויך. אין אַזאַ מינוט דאכט זיך, אז עס איז דיר מיט אַמאָל ליכטיג געוואָרען אין די אויגען. דו דערזעהסט דעם וואונדער פונ'ם בורא־עולם, ווי אזוי ער האָט פּעראייניגט אינ'ס מענשען דאָס קליינליכע און דאָס גרעסטע פון זיין גייסט. פאַר קיין אופן קען מען עס נישט פונאנדערטהיילען, נאָר אז עס קומט דער נויטיגער מאָמענט, פלאַמט עס אויף, ווי אַ פונק ביים קלאַפּען פון האַמער איבערן אייזען.

קוקענדיג אויף אונז אלעמען מיט זיינע טיף־שארפע בליקען, האָט ער אָנגעהויבען זיין געשיכטע:

— קיינער פון אייך האָט זיכער קיין מאָל נישט געוואוסט פון יענעם פארוואָרפענעם ווינקעל, וואָס האָט אַ מאָל געהייסען דאָס אידישע געסעל. איצט האָט זיך דאָרטען אויסגעבויט אַ לאנגע שענט גאס מיט נייע הויכע מויערען און אַקאציען־בויםער זענען דאָרטען פּערפלאַנצט פון ביידע זייטען טראָטוואַר. אלע זאָגען, אַז די גאס איז איצט זעהר שעהן. די הייזער זענען דאָרטען געבויט אין רחבות, אין באקוועמליכקייטען אין פראכט פאר'ן אויג און די שכנים, וואָס

וואוינען אין זיי, זענען זעהר וואוילע און אָנשטענדיגע מענשען, נאָר פאר מיר איז דאָס אלטע אידישע געסעל אויך געווען דאָס שענהנסטע און דאָס לעיבסטע ווינקעלע אויף דער וועלט. דער ריח פון די אמאָר לינגע אידישע הויפלעך, וועלכער האָט זיך געטראָגען אין דער לופט, איז מיר געווען אזוי אנגענעם, ווי דאָס בלומען־דופט פון אַ בליהענדיגן דען גארטען און די אלע אידישע קבצנים, וועלכע האָבען דאָ געדאָנען האַנדעלט מיט אלצדינג, וואָס עס איז זיי צו די הענט געקומען, זענען מיר געווען טייער, ווי זיי וואָלטען די קלוגסטע און די בעסטע מענשען אין דער וועלט געווען.

גערופען האָט מען עס דאָס געסעל, נאָר געווען איז עס אַ ברייטע גאַס, ווי אַ פעלד. תמיד איז זי פול געווען מיט אידען און ווייבער און זייערע אינגאלאך און מיידאלאך. צווישען דעם מענשען־עולם האָבען זיך אַרוםגערעהט אלערליי הינט, גענו, הינטלאך און הינער און אלע אינאיינעם האָבען געמיטלעך געטומעלט אויפ'ן היימישען שטייגער, ניט אונטערשיידענדיג אין זייער פשטות קיין לעבעדיגע באשעפענישען. די גענו מיט די הינער האָט מען געדאָנען, די הינט פלעגט מען שיסען און דאָס ביסעל מענשען האָט מען צונויפגעטריבען אין די נאָרעס און אויף אַ באַזונדער אופן לעבן ניט געלאָזט. נאָר אין אלגעמיין איז אין דעם קיין אונטערשייד ניט געווען, ווייל אליין, וואָס לעבט ווערט צופוילט און מוז צופוילט ווערען, פונקט ווי ס'מוז שרייען, פייניגען זיך און באַניסען זיך מיט'ן אייגענעם בלוט, דאָס זענען אלץ פשוט'ע און געווענליכע זאכען, וואָס געגען דעם האָט גאָר ניט צוואַנגען ניט דער חכם און ניט דער נאָר.

איבער דעם דאָזיגען גאסען־טומעל, וועלכער איז געווען אזוי נאטירליך, ווי דער גערויש פון ווינט און רעגען, האָבען אָבגעהילכט די קולות פון די „חרדים“, וואו קליינע אידאלאך האָבען תורה געלערענט מיט אַ זעלבע געשרייען און האָרעוואנע, ווי דאָס וואָלט זיי געדארפט פעהריטען פון אלע צרות, וואָס ערוואַרטעט זיי אין לעבען. פון די הויפען האָבען זיי זיך געריסען אין גאס ארויס די ווייבערשע קריגערייען צווישען די שכנות. און די אלע קולות האָבען זיך צוזאמען געמישט אין איין באוועגליכען רעש, ווי די טייכען וואָס גיסען זיך צונויף אין די ברויזענדע כוואליעס פון ים. און איבער דעם אלעמען האָבען אַראָבגעקוקט די אייביגע הימלען. רוחיג און

געמיטליך האָבען זיי זיך איינגעהערט, ווי אזוי מיר, די אויסדער-
 וועהלטע, שווערען זיך און נארען אָב איינס דאָס אנדערע, וויסענדיג,
 אז גערעכטיגקייט און אומרעכט, געשרייען און געבעט, דאָס יאָגעניש
 נאָך אַ גראָשען פּערדיענסט און דער אפּעטיט צום עסען — זענען
 אלסנדינג הכל הכלים און אלסדינג וועט עס פארשווינדען און שטיל
 ווערען, ווי אזוי ס'פארשווינדעט אלע מאָל דאָס גוטס און שלעכטס
 און דאָס פרעהליכע און דאָס אומעטיגע פון אונזער שטיקעל
 ערד, וואו מיר האַלטען זיך פאר די גרעסטע חכמים און וועלט-
 קענער, און איבער אונז האָט געשיינט די זעהן, דערפרעהנדיג מיט
 גאָלדענער ליכטיגקייט אונזערע נידעריגע און אלט-פינסטערע שטיב-
 לאַך. דער זונען-שטראהל האָט גערויטעלט אונזערע גרויחע און
 פריגעלטערטע פנימ'ער, ווי אַ מאמע האָט שטיל געשמייכלט
 די זונען-שיין צו די טומעלדיג-אנגעבלאָזענע געזונט און הינער, וואָס
 אונזערע קינדערלעך האָבען מיט פרעהליכע געשרייען געטריבען
 פאַראויס, אזוי ווי ס'האָבען זיי אַ מאָל געטריבען מיט געשרייען
 זייערע טאטעס, וועלכע דער געטרייער טויט אין געשרייען פּערטרוי-
 בען צו דעם הייליגען אָרט פון דער אייביגער רוהיגקייט. און די
 וואַלקענס האָבען שטיל געשוועבט אין דער הויך איבער אונזערע
 הייזער, איבער אונזער טומעל און איבער אונזערע געשרייען און
 זענען פארשוואונדען גווארען ערגעץ ווייט אינטער אונזערע הימלען,
 וואו אזוי שטיל און אומבאמערקט ס'ווערען נעלם אלע מענשען,
 וואָס לעבען אויף דער וועלט.

נאָר אזוי ווי אין די זומפיגע וואסערען פון אונזער גאס האָבען
 זיך פינקטלעך אָבעשפּיגעלט אונזערע הינער, די קענדערלעך, וואָס
 האָבען זיך געשפּיעלט ביי די טויערען, די הינט, אונזערע אלטע
 האלב-איינגעפאלענע הייזער און די אריביגע הימלען מיט אלע זייע-
 רע פארבען און שענקייטען — אזוי האָבען זיך אינ'ם אבגעזונדערטען
 ביסעלע תושבים פונ'ם געפלאָגטען פאַלק, וועלכע האָבען בעוואוינט
 דאָס פארוואָרפענע אידישע געסעל, אָבערופען דער לעכענס-קאָמף,
 די דאנות, די פריידען און שטרעבונגען פון דער גאנצער מענשהייט.
 ביים עק-גאס איז צו אַ דינ-פּערטריקענט בוימעל געווען צוגע-
 בונדען אַ שווארצער אָפענער שירם איבער'ן קאָפּ פון אַ שווארץ-
 געקליידעטער פרוי, וועלכע איז דאָ געזעסען שטיל און בעשיידען
 פון פריהמאָרגען ביז נאַכט סיידזומער, סיידווינטער, קומענדיג אויפ'ן

פלאץ האָט זי ניט געאײלט, אוועקגעשטעלט אין דער רײהע צוויי פלאכע קױשלאך, וואו אפ'ן דעק זענען געלעגען שווארצע זאָקען פּינקטלעך צונויפגעלייגט צום פּאָר. דערנאָך האָט זי ארויסגע-שלעפט פון בוידעם די גרעסטע פּאָר, ברילען, וועס עמיצער האָט נאָר ווען עס איז געזעהן, און האָט אײנגעשפּאַנט אין זיי איהר דינע לאַנגע נאָז. זי האָט ווירדיג און שטרענג אָנגעקוקט דאָס אײדישע געסעל פון אײן עק ביז'ן אנדערען און, ווען זי האָט געזען, אז אלץ איז אין אָרדנונג און ביי די שטעלען איז שוין יעדערער אויף זײן פּלאַץ גרייט צו פּערוינגען דאָס קרעמער-לידעל פון טאָג, דאָן האָט זי ארויסגענומען פּונ'ם קױשעל אַן אָנגעהויבענעם זאָק און האָט אָנגעהויבען געשווינט צו דרעהען מיט די שפּיזלעך. אזוי פּיעל גדלות און אכטונג צו זיך אליין זענען געווען אויף איהר פּעסדנעשלאַסענע ליפּען, אזוי ערנסט האָבען געקוקט די גרויס-קױלעכדיגע גלעזער פון איהרע ברילען, אזוי פּיעל טרויעריגע קניטשען האָבען זיך איהר געלייגט ארום די אויגען — אז די גרעסטע פּלאַפּלערין פון אלע איהרע שכנות האָבען ניט געוואָנט מיט איהר אָנהויבען צו רעדען, ווען ס'איז דערצו קיין נױטווענדיגקייט ניט געווען. אזוי איז זי געזעסען, ווי א פּאַרשטיינערטע, — כאַוועגענדיג נאָר מיט די הענד און שפּיזלאך, אזוי האָט זי געאַרבייט דעם זאָק, ניט אויפהויבענדיג די אויגען, ווען זי האָט אפילו געענטפּערט איהרע קונים, וועלכע האָבען ביי איהר סחורה געדונגען — דרייסיג קאָפּיקעס א פּאָר, מיין ליבע אידענע, איך קאָן נישט וועניגער אפילו קיין אײן קאָפּיקע. זעכצעהן, זיבעצעהן, אכצעהן, — האָט זי געצײלט די אויגלעך פּונ'ם זאָק — וואָס מאכט אײער מאַן? געזונד? דרייצעהן, פּערצעהן, פּופּצעהן, דאַנקען גאָט. ניט אלע זענען ווערט ביי דעם אויבערשטען צו עלטערען זיך מיט די מאַנען. פינף, זעקס, זיבען, אכט. ניט ווער נײַער, ווי דרייסיג קאָפּיקעס.

פונקט צעהן א זייגער פלעגט קומען איהר טאָכטער, אַן אײדע-לינקע, א פּערוועלקטע מיט גרויסע שווארצע אויגען. דאָס מײדעל האָט געבראַכט א טשייניקעל טהיי מיט א שטיקעל ברויט און מרים פלעגט זיך גלייך נעמען עסען פּרישטיק. א פּערטראכטע און א שווייגענדע האָט זי ניט געאײלט געטרונקען און צוגעביסען און, אז דער מאָלצײט איז געווען געענדיגט, האָט זי דער טאָכטער יעדען טאָג געפּרענט דאָס אײגענע מיט די ווייסע און צאַרטע טענער פון

יערען וואָרט, וואָס זענען געווען אזוי וואונדערליך אין איהר שטרענג-
גער ערנסטקייט פון פנים:

— הערשעלע איז געײנט?

און ווען די שווארצע אויגען פונ'ם מיידעל פלעגען ענטפערען
מיט א באוועגונג פון די ברעמען, אז ער איז געזונט, האָט מרים ווידער
איינגעשפּאַנט די נאָז און די ברילען און געגען דער זון האָבען זיך
ווידער אָנגעהויבען בעוועגען איהרע שפיזלעך, ווי דיק־אָנגעשארפטע
מעסערס. וויעדר האָט זי זיך אזוי פארטיפט אין דער ארבייט, אז
עס האָט זיך געדאכט, דאָס זי איז ניט בעשאפען געוואָרען צו זיין א
מענש און לעבען, טראַכטען, פרעהען זיך און לויבען גאָט, נאָר בלויז
צו זיצען אינ'ם אידישען געסעל און ציילען די אויגלעך: איינס, צוויי,
דריי, פיער, אינ'ם משך פון טאָג און אָווענד האָט זיך ביי איהר די
שטימונג ניט געענדערט. דער טומעל און די קולות זענען ארום איהר
ביסלעכווייס שטילער געוואָרען און לאַנגזאָם האָט זיך אָנגערוקט
דאָס פערדריסלעכע שטום־שווייגעניש פון מיט'ן טאָג. די גאס האָט
איינגערעמעלט, ווי א שלעפּעריגע און א פער'חלוס'טע, מיד האָבען
זיך די שכנות איינס דאָס אנדערע דערצעהלט זייערע מעשות.
קינדער האָבען היכטיג געפלאַפּעלט ערגעץ אין שאַטען פון די ווענד,
מיט ברייט־געעפענטע מיילער האָבען די הענט פויל געגענעצט און
נאָכגעקוקט גלייכגילטיג די קוואַקענדע הינער. ווארעמענדיג זיך
געגען דער זון האָבען די פליגען קוים געזשומעט און אין דער דאָזיג
גער פּערגליווערטקייט האָט זיך נאָך מעהר אָנגעזעהן די פּעראומערטע
ארבייטסזאמקייט פון דער זאָקען - פּערקויפּערין, ארום דריי־פיער
א זיגער האָט זיך אזוי ווי א ווינד פון די וואַלקענס ווידער א ריס־
געטאָן דאָס ארומיגע לעבען, ווידער האָט זיך אלסדינג אָנגעהויבען
צו בעוועגען און זי האָט אלס געדעהט מיט די לעבעדיגע הענד פון
איהר פּערשטיינערי געשטאַלט. און די זון האָט, ווי א געטרייער
שומר, פינקטלעך ארומגעקרייזט דעם שווארצען שירעם, וואגענדיג
קוים א בליק צו ווארפען אויף מרימ'ס פנים. זי האָט געקוקט, אָהן
ליידען, אָהן קולות און אָהן טרעהרען.

אויף דער נאכט האָט זי צונאנד געלייגט די סחורה אויפ'ן דעק
פונ'ם קוישעל, דער נאָך האָט זי צוגעמאַכט דעם שירם און, וואר־
פּענדיג א בליק אויף ביידע עקען פון דער גאס, איז זי מיט שטילע
טריט אוועק א היים.

אזוי האָט געלעבט דאָס אידישע געסעל ביי די שטעלען. טאָג-
טעגליך איז אזוי גענאנגען דאָס לעבען פון דער זאָקען-פּערקויפּערין,
און אזוי האָט זיך געענדיגט דער טאָג אין דער גאַנצער וועלט, ניט
וויסענדיג צוליב וואָס ער איז אוועק.

* * *

מען דארף ניט מיינען אז מרימ'ס פּעראומערט פנים האָט
כאַראַקטעריזירט דעם אמת'ן מהות פון איהר נשמה. אזוי ווי אַ שילד
איז ניט אלע מאָל פינקטלעך, נאָר זי ווייזט וואָס פאַר אַ קלייט אונט
טער איהר געפינט זיך, אזוי האָט מרימ'ס אויסזעהן עדות געזאָגט,
אז אונטער איהר שטעהט א מענש בעהאַלטען. דאָס צאָרענדיגקייט
און צער האָבען בלוז געוויזען דעם וועג צו דעם רעמעניש פון איהר
פּערשטיינערטקייט, נאָר זיי האָבען ניט אַרויסגעזאָגט דאָס גוטעס,
וואָס עס איז געווען ביי איהר אין האַרצען בעהאַלטען פון מענשען.
אין דער ווירקליכקייט איז מרים געווען אַ שטילע אַ דערנידערטע
און אַ אונטערגעגעבענע פרוי מיט אַ צערטליך-גאַלדען האַרץ, וואָס
האָט געקאָנט, ווי אַ פידעל, ארויסברענגען פון דעם אלע ציטערענדע
טענער פון ליעבע און טרויער, וועלכע ס'האָט נאָר געהערט דאָס
אויער פונ'ם מענשען. און ווען מען זאָל דערצעהלען, ווי אזוי פּופציג
יאָהר נאָכ'אנאנד האָט זי דאָס לעבען געפייניגט, וואָלט עס געווען
אַ טראַגישע געשיכטע וועגען דעם, ווי אזוי דאָס האַרץ פון פרייד
און אייביגען ליבעס-געפיהל וואַרפט לאַנגזאַם אַראָפּ פון זיך די
צערטליכקייטען פון איהר נאַטור, ריין צו וואַשען זיך פון הבל, וואָס
רייצט אזוי דעם לעבעדיגען נאַרישען מענשען, וועלכער פּערגעסט,
אז שכל און געפיהל זענען איהם נאָר אויף חוּזק געגעבען געוואָרען.
צו זעכצען יאָהר האָט מען זי מיט געוואלד חתונה געמאַכט פאַר
אַ מענשען מיט א ספר אין האַנד, וועלכען האָט ניט געוואָלט זעהן
די ווירקליכקייט. דערצו איז ער נאָך געווען אַ שווינדזיכטיגער און
דעם גאַנצען לעבען האָט זי פּערבראַכט אין קאַמף פאַר'ן שטיקעל
ברויט, פאַר אַ חי'ה'שעה דעם רוקען און די הענט אויסצורוהען און
נאָך פאַר אַ זעלכע קלייניגקייטען, וועלכע פּעלען יעדען איינציגען
אַרימאָן. נאָך אזא גיהנם - לעבען פון גאַנצע צוואַנציג יאָהר, איז
פון דער פּאַמיליע געוואָרען אַ תל, דער מאַן איז געשטאַרבען און

פון ניין קינדער איז געבליבען א שוואך אויסגעבלייבט טעכטערל און אזא קרענקליך דרייצעהניעהריגע אינגעל, וועלכער האָט זיך קוים אויף די פיס געהאלטען. דאן איז זי שוין אינגאנצען געווען א שטילע און אן'אויסגעגעבענע. דעמאָלס איז דאָס גאנצע לעבען, וועלכעס האָט פאר איהר קיין ווערט ניט געהאט, געווען די לעבע צום קראַנד קען אינגעל. צוליעב איהם האָט זי אָבגעגעבען איהרע לעצטע כחות ער זאל ניט פיהלען דאָס שווערקייט פון דער לעבענס־נויט, אזוי האָט אויך געפיהלט און געטאָן דאָס שווינדזיכטיגע מיידעל. ניט זעהנדיג פאר זיך קיין פרייד אין לעבען, האָט זי פערשטאנען אז עפעס צוליעב א מיספערשטענדעניש געפינט זי זיך צווישען די לעבעדיגע. מיט זיי האָט נאָך אויך געוואוינט זייער עלטער־וויידע, א זקן פון ניינציג יאָהר, ווי ער וואָלט סימבאָלזירט מיט זיך דעם לעבעדיגען פראָטעסט געגען דעם, וואָס זיצט אויבען און פיהרט די וועלט, דערלאָזענדיג דעם אלטען, וואָס טויג צו גאָר ניט, זיין אָנגעד וואָרפען אויף דער פאמיליע, ווי אויף להכעיס האָט ער געלעבט און געלעבט און פאר קיין אופן האָט ער ניט געקאָנט שטארבען. ער האָט איבערגעלעבט זיינע זיהן, זיינע טעכטער, זיינע אייניקלעך. ער האָט אַלץ געלעבט, ווי ער וואָלט איינגעזויגען אין זיך די לעבענס־זאפט־קייט פון זיין גאנצער משפחה, איבערגעבענדיג די קינדער און קינד־קינדער בלוז די אַרימע רעשטלעך פון זיין געזונד און אריכות־ימים. און זיין לעבען איז געווען טרויעריג, ווי דאָס לעבען פון אן'אויסגעוועבטען און ניט נוציגען מענשען, וועלכער האָט שוין פערלוירען אלע לעבעדיגע פון זיין דור און האָט איבער־געלעבט אלסדינג, וואָס האָט געהאט פאר איהם א צוועק און א טרייסט. איצט איז ער געווען אן'אָנגעבויענער זקן מיט א אייביק־פערשטיינערטען רוקען און דער שכל האָט זיך איהם יעדער מינוט געקאָנט אומקערען אין דעם צושטאַנד פון א קליין קינד, אָפט פלעגט ער זיך אָנצינדען מיט אן'אָנמעכטיגען צאָרן און, איינהאל־טענדיג זיך פון א קללה, האָט ער געשטאַמעלט אין כעס!

— אלעמען איבערגעלעבט, אלעמען, אלעמען!

און הערשעלע, א פערטראכטער און א דארער מיט איינגעפאַ־לענע בעקלאך, האָט געקוקט אויפ'ן אלטען און געפרעגט:

— מאמע, פאר וואָס טראכט ער?

אין זיינע ווערטער האָבען זיך תמיד געהערט עפעס ווייטע
געדאנקען, וועלכע האָבען מרימ'ן געשראָקען.

— ער איז דאָך אַ לעבעדיגער מענש — האָט זי געענטפערט
פאַרזיכטיג — און דער וואָס לעבט דארף טראַכטען.

— נאָר צו וואָס לעבט ער? — איז דאָס אינגעל ניט אבגע-
שטאנען, ווי ער וואָלט געפרעגט זיך אליין — ווער דארף איהם?
דאָס לעבט ער, ווייל ער האָט געדארפט האָבען קינדער און אייניקלעך,
און אוראייניקלעך און דערנאָך זיי איבערלעבען אלעמען? נאָר
דאָס איז דאָך עפעס אַ ווילדע זאך, אָדער מען דארף עס אפשר
צוליעב דעם, אז אויך מיט דער זאָלען ביידע פרעגען וועגען דעם?
איז דאָך ווידער עפעס אַ ווילדע זאך. נאָך וואָס דארף ער לעבען
און מיר זאָלען דארפֿען פרעגען? מאַמע, וועגען דעם דארף מען זעהר
און זעהר גוט ארומרעדען.

און אָנשפארענדיק די עלענביגען אויף די קנייה, האָט ער
אָוועקגעלעגט דעם קאָפּ אויף ביידע הענד און איז אזוי געבליבען זיצען
פארטיעפט אין זיינע געדאנקען, וועלכע זענען תמיד געווען אזוי
שרעקלעך פאר מרימ'ן, ווען ער האָט זיי איהר ארויסגעזאָגט.

— נאָך וואָס דארף איך עסען? — האָט ער געפרעגט, אָוועק-
רוקענדיג פון זיך דאָס מאַכל, וואָס מרים פלעגט איהם דערלאנגען.
ער האָט געקוקט אויף דער מוטער, וועלכע איז געוועסען לעבען איהם
און האָט געווארט נאָך צו געבען איהם זיינע פערלאנגען.

און, ווי זיין געוואוינהייט איז געווען, האָט ער גלייך צונויפ-
געלעגט די הענד אונטער צו שפּאַרען מיט זיי דעם קאָפּ.

נאָר מרים האָט מיט אַ געבעט צוגעוואונקען צו דער טאָכטער
און יענע האָט אַנ'אויפגערגענטע, אזוי ווי די מאַמע, מיט אַ גע-
מאכטער פרייד געענטפערט:

— עסען, הערשעלע, דארף מען כּדי צו זיין געזונד. אז דו וועסט
זיין געזונד וועסטו אויסוואקסען אַ שענער בחור. דעמאָלס וועסטו
געהן פּערדינען און די מאַמע וועט זיין אין דער היים. דעמאָלס,
הערשעלע, וועסטו זי האָדעווען פּונקט, ווי זי האָדעוועט דיר איצט.
דאָס אינגאלע.

— אודאי אזוי — האָט צו געגעבען מרים — נאָר פריער פון
אַלס דארפסטו זיין געזונד און אַ שטאַרק אינגעל, ווי יענע קינדער,
וואָס לויפּען ארום אין גאַס. זיי שרייען, זיי לאַכען און זיי שפּרינגען.

— און צו וואָס, מאַמע, דאַרף איך זיין געזונד? — האָט ער געפרעגט מאַנאַטאָן מיט זיין צאַרט זינגענדיג קול'בעל — צו וואָס דאַרף מען עס אלעס? ס'געהט אוועק אַ טאָג נאָך אַ טאָג און דער נאָך קומט דער טויט. ווי אזוי פּערשטעהט מען דאָס?

— עס זשע, טייערער — האָט מרים געבעטען, ציטערענדיק פון פחד. א פּערלזירענע האָט זי ווידער געוואונקען צו דער טאָכטער און איז נאָך אַ מאָל צו געפאלען מיט תּחנונים צו דעם קראַנקען הערשעלען — דו האָסט דאָך נאָך צום מיטאָג אפילו זיך ניט צו געריהרט. עס זשע, מיין קינד.

נאָך די אלע בקשות און איינרעדענישען האָט ער נאָכגעגעבען. נאָר געגעסען האָט ער גלויבליכטיג, ווי אַנ'אָקס קייט אַ ביסעל היי. און נאָכמיטאָג, ווען ער איז איינגעשלאָפּען ביי זיך אויפ'ן בעטעל, האָט מרים אין דער שטיל גערעדט מיט דער טאָכטער, ווי אזוי זי ציטערט איבער'ן אינגעל'ס לעבען און ווי אזוי עס פייניגען זי זיינע געדאַנקען, זיין דארעניש און זיין שווייכקייט און נאָר גאָט אַליין, וואָס אין זיינע הענד איז דאָס לעבען פון אלע בעשעפענישען, קאָן איהם היילען. ארום האָט זיך געהערט דער קורץ־איילענדיגער אַטעם פּונ'ם זיידען, וועלכער האָט פאַר קיין אופן ניט געקאָנט אַנשעפען דאָס ביסעל לופט אין די לונגען אריין און אין דער פרום־איינגעהאלטענער שטילקייט האָט זיך געהערט דאָס געמורמעל פּונ'ם מיידעל וועגען הערעשעלען, וואָס פאַר א טייער קינד ער איז. כדי ניט אויפצואוועקען איהם האָט זי גערעדט אויפן וואונק. ער איז קלוג, האָבען דערצעהלט איהרע אויגען, נאָר די פינגער, וועלכע האָר בען זיך שנעל געשניטען אין דער לופט, זענען אין ציטערניש פּער־שטאַרט געוואָרען אויף דעם טרויעריגען אמת, אז אזעלכע זענען געסט דאָ אויף דער זינדיגער ערד אין די הייליגע נשמות געהט דער אייבערשטער אוועק צו זיך אין הימעל אריין.

אַ מאָל, ווען דאָס וועטער איז געווען ווארעם און טרוקען, פלעגט דאָס גאַנצער געזינד ארויס געהן אַ ביסעל שפּאַצירען. געווען איז עס פאַר'ן זונען - אונטערנאנג, ווען דער טאָג האָט, וואַרפענדיג דעם לעצטען בליק אויף דער וועלט, זיך אַ ביסעל פּערהאַלטען אונטער

די הימלען איידער פערזונקען צו ווערען אין דער אייביגקייט, ווי אלע אנדערע טעג. פאראויס איז געגאנגען דאס מיידעל מיט א קוישעל אין די הענד, וואו עס זענען געלעגען עטליכע שטיקעלעך ברויט, אָנגעשמירט מיט פוטער. אונטער איהר איז געגאנגען מרים אָהן די ברילען, פיהרענדיג הערשעלען פאר א האַנד און נאָך זיי האָט זיך מיט אַ שווערער טריט געשלעפט דער זידע אונטער'ן יאָך פון זיין קיילעכדיג־אויסגעבויענעם רוקען. אָנשפאַרענדיג זיך מיט ביידע הענד אויף זיין גרויסען שטעקען האָט ער זיך יעדען מאָל אבגעשטעלט צו כאַפען דעם אָטעם.

אַלע זענען זיי געגאנגען שווייגענדיג, ניט אומקוענדיג זיך אויף די פארבייגעהערע, וועלכע האָבען זיי נייגעריג בעגלייט מיט די בליקען. צו קומענדיק צום גרויסען און פוסטען פלאַץ, וועלכער איז מיט גראָז געווען בעוואַקסען, האָבען זיי זיך אויסגעזעצט אויפ'ן גראַניט־שטיין, וואָס איז דאָ געלעגען פון צעהנדליגער יאָהרען. און דער זידע האָט זיך נאָך אלס געשלעפט און געשלעפט. מיט זיין קיילעכדיגען רוקען און אויסגעצויגענעם האַלז האָט ער פון ווייטען אויסגעזעהן, ווי א גרויסער פראַש, וואָס קריכט אויף אלע פיער.

— נו, אָט זענען מיר שוין דאָ — האָט מרים געזאָגט אַ דער־פרעהטע, אוועקזעצענדיג דאָס אינגעל ווי ווייט עס איז נאָר מעגליך בעקוועם — און איצט קען מען עפעס א בים טהון, יאָ, ליעבע? — הערשעלע איז שוין אוודאי הונגעריג, ווי אַ העלפאַנט — האָט געענטפערט דאָס מיידעל אינ'ם זעלבען טאָג, וואַרפענדיג אַ בליק אויף דער מוטער.

— ווי אַ העלפאַנט — האָט הערשעלע געלאַכט און פון דעם דאָזיגען געלעכטער האָבען די ביידע פרויען אויפגעשיינט מיט גליק אין די אויגען — נו גיב, מאמע, איך וועל עפעס עסען. נאָר ער האָט קוים עטוואָס צוגעכיסען. דאָס פּרעהליכקייט האָט זיך איהם אין פנים ניט געהאַלטען, און ער האָט זיך אומגעקערט צו זיינע געדאַנקען;

— איך טראַכט, מאַמע — האָט ער אָנגעהויבען און זיין מאַנאָד־טאָן־זינגענדיג קול'כל האָט געפרוּאוּט איבערייסען די דערשראָקענע מוטער, ווי זי וואָלט נייטיג געדארפט דער־טאָכטער עפעס צו דער־צעהלען — איך טראַכט היינט אַ גאַנצען טאָג, וואָס איז עס א זוינס ליעבע — ער איז אַ ווילע שטיל געבליבען — איך זיך מיט איך

און דאָ אין האַרצען עפעס פיהל איך, פיהל איך אַ זוינס, און איך ווייס, אז פאר אייך וואָלט איך מעהר גוטעס געטאָן, ווי פֿאַר'ן זיידען, כאָטש איהם האָב איך אויך זעהר ליעב, וואָס זשע איז דאָס אזוינס, אָט דאָס פיהלען און צו וואָס דארף מען עס? אויב ס'איז צוליבע דעם איך זאָל אייך גוטס טהון, צו וואָס זשע דארף מען איהר זאָלט זיך נויטיגען אין מיין גוטסקייט? אויב אזוי, מאמע, איז עס אַ ווילדע זאך, וואָס מען קען ניט פערשטעהן, נאָר ליעבע איז דאָך פֿאַרהאָן און דער שטיין וואָס מיר זיצען אויף איהם, ווייסט ניט פון קיין ליעבע, און די ערד אונטער אונזערע פיס ווייסט אויך ניט פון קיין ליעבע און מיר, אז מיר וועלען שטארבען, וועלען מיר אויך ווערען מיט דער ערד צו גלייך און מיר וועלען שוין מעהר ניט ליעב האָבען, וואוהין זשע וועט עס אהין קומען די ליעבע, וואָס איז פֿאַרהאָן און מען ווייסט ניט צוליבע וואָס? וועגען דעם, מאמע — האָט ער געענר דיגט מיט זיין טיפזיניגען טאָן, ווייזענדיג מיט'ן פינגער אין דער לופט — דארף מען זיך בעטראַכטען, בעטראַכטען, בעטראַכטען.

ביז וואנען ער האָט גערעדט האָבען די מוטער מיט דער טאָכטער געשמעסט צווישען זיך אויפ'ן וואונק און ביידע האָבען זיי געוואוסט, אז ווען מען קאָן, וואָלטען זיי דאָ אויפ'ן אָרט געשריען און געבראָכען זיך די הענט פון צער און שרעק.

— מאמע, און דערנאָך — האָט ער ווידער געזאָגט מיט זיין מעלאַנכאָלישדין קול'כל, ווען ער האָט אויסגעטרונקען אַ ביסעל וואַסער — איך טראַכט נאָך פון עפעס אזוינס. איך געדענק מינע שוועסטערלעך און איך האָב זיי ליעב. איך געדענק דעם פעטער שאול און די מומע סימע. זיי זענען געשטאַרבען און איך האָב זיי נאָך אלס ליעב, וואָס זשע האָב איך ליעב? די ערד? נאָר די ערד איז דאָך אומעד טום אלס איינס און אפשר טרעטען מיר איצט מיט די פיס דעם פעטער שאול'ן? און ווי אזוי קען די ערד זיין מיין שוועסטער, מיין פעטער, אָדער מיין מומע? אז איך וועל שטאַרבען און דו, מאמע, וועסט אויך שטאַרבען, וועלען מיר ביידע ווערען ערד. ווי אזוי זשע קאָן איין שטיק ערד זיין אַ מאמע און דאָס אנדערע שטיק ערד אַ ווהן? דאָס אלסדינג קען איך ניט פערשטעהן און וועגען דעם, מאמע, דארף מען זעהר גוט אַרומריידען.

ער האָט זיך אָנגעשפּאַרט צו מרימ'ס אַקסעל און, זיפצענדיג שטיל, האָט ער זיינע ערנסטע בליקען געווענדעט צום הימעל.

— א, הערשעלע — האָט איהם די מוטער צאָרט געענטפערט, איינהאלטענדיג קוים דאָס געוויין, האָט זי איהם געקושט דאָס בלינד-וואָס, וואָלסט בעסער געווען פרעהלאך, ווי אלע אינגלאך אין דיינע יאָהרען. אזעלכע זאכען, הערשעלע, טאָר מען נאָר ניט פרעגען, ווייל מיר, זינדיגע מענשען, קענען דערויף ניט ענטפערען. מיר, הערשעלע, דארפען זיין בלינד, און טויב, און נאָריש און אלסדינג, וואָס מיר בענעהמען ניט מיט אונזער מענשליכען שכל. מיר דארפען, הערשעלע, שטיל אַבלעבען אונזערע יאָהרען, וואָס זענען אונז געשענקט פון נאָט. ער זיצט אויבען און פיהרט די וועלט און מיר דארפען אַרבייטען, ניט צו פערנעהמען אומזיסט קיין אָרט אויף דער וועלט. מיר דארפען לייעב האָבען מענשען, זיין גוט און רחמנות האָבען אויף אלעמען. און דאָס איבעריגע, מיין קינד, וועט שוין אליין פון זיך זיין גוט, ווייל פאר אלסדינג און פאר אלעמען טראַכט שוין אונזער פאָטער אין הימעל, וואָס זיצט אויבען און פיהרט די וועלט!

— און וועגען דעם, מאמע — האָט ער געענטפערט פּעראַד-מערט — דאָרף מען זיך אויך בעטראַכטען, בעטראַכטען און בע-טראַכטען.

און דער זיידע זיצענדיג לעבען זיי, האָט אלס געשעפט דאָס ביסעל לופט צו זיך אין די לונגען אריין, זיינע אויגען, וועלכע האָבען שוין צעהנדליגער יאָהרען ניט געזעהן די הימלען און די שיין פון דער זון, האָט ער געווענדעט צו דער ערד, וועלכע האָט איהם גע-צויגען צו זיך, ווי אַ מאמע. אַ מידער פון יאָהרען און לעבענס-נויט האָט ער זיך אלס נידעריגער געבויגען צו דער ערד, ווי ער וואָלט געבעטען נעהמען איהם צו זיך ער זאָל זיך אויסגלייכען און אַברוהען אויף דער ווייך-ערדישער ברוסט איהרער. און פון דער שטאַט האָט זיך געטראָגען אַ שטילער וועה פון אונטערדריקטע מענשען און אַרום איז געווען אזוי פיעל צער און אומעט, וואָס וועגען אלסדינג האָט מען זיך געדארפט בעטראַכטען, בעטראַכטען און בעטראַכטען, אַז עס האָט זיך געוואָלט וויינען אויפ'ן גורל פונ'ם מענשען.

און דאָס אַרומגייע האָט זיך געטונקט אין שטיקקייט, ווי די שטערען אין דער פינסטערניש פון דער אַנקומענדיגער נאַכט.

איין מאָל האָט זיך דאָס קראַנקע אינגעל אַוועגעלעגט צום בעט. דאָס איז שוין געווען דער לעצטער טראָפּען אין דער איבערפּולטער מאָס, די לעצטע מדרגה פאר'ן ליידענדען האַרץ איז געווען דער טויט. הערשעלע איז געלעגען אָנגעהוּן אין קלאַרע וועש, וועלכע האָבען געבלאַנקט מיט'ן וויסקייט פּונ'ם ערשטגעפּאלענעם שניי. מיט זיין בלוטלאָזפּערטראַכט פנים און טיה איינגעפּאלענע אויגען האָט ער אויסגעזעהן, ווי אַ מלאַך, וואָס איז צופּעליג אַראָבגעפּאלען אויף דער ערד.

מרים איז ניט אָבגעטראָטען פּון זיין בעט. מיט אַ נייעם קנייטש פּון פיין אויף די ליפּען איז זי געשטאַנען לעבען איהם אַןאָנגעד-עלטערטע און אַ פּאַרשטאַרטע, ווי אַ שטיין. דער זיידע איז געלעגען אויפ'ן אויווען אויך אהן אַ סימן פּון לעבען.

די טעג זענען גענאַנגען לאַנג און אויסגעצויגען, אָדער איילענדיג און קורץ, נאָר קיין בעסערונג איז ניט געווען. וואָס ווייטער איז איהם נאָך ערגער געוואָרען, מיט יעדען טאָג און מיט יעדער שעה, האָט הערשעלע אלץ וועניגער גערעדט, וועניגער געגעסען און אָפּט איז ער אריינגעפּאלען אין אַ פּער'חלש'טען צושטאַנד, וואָס ער האָט קיין מענשען ניט דער קענט.

— וואָס איז דיר, מיין טייערער? — האָט מרים געפּרעגט אין צעה, ווען דאָס אינגעל איז אין אַ מינוט געקומען צו די געדאַנקען — וואָס טוט דיר וועה? פּאַר וואָס רעדסטו ניט מיט מיר? פּאַר וואָס פּרעגסטו מיר ניט, ווי אַ מאָל: פּאַר וואָס, מאמע, איז דאָס, פּאַר וואָס, מאמע, איז יענץ!

— איך ווייס ניט — האָט ער געענטפּערט פּעראומערט — איך פּיהל גאָר ניט. מיר טהוט גאָר ניט וועה, איך וויל גאָר ניט. און וועגען וואָס טראַכט איך — איך געדענק ניט, איך ווייס ניט. אין זיך, מאמע האָט ער צו געגעבען, ווייזענדיק מיט'ן פינגער — דיר האָב איך זעהר און זעהר לייעב.

ווען ער האָט צו איהר געשמייכעלט, פּלעגען זיך דערפּרעהען אלע שטומע און פּערשטיינערטע שאַטענס פּון שטוב און ס'האָט זיך געדאַכט, אַז עס שמייכלען אויך די טונקעלע בענקלעך, דער טיש און די שטרענגע, גרויסהילצערנע בעט פּון מרימ'ן.

— ווייסט מאמע — האָט ער איהר איין מאָל געזאָגט — ווען אלע מענשען פּון דער גאַנצער וועלט וואָלטען געקומען אהער און גע-

בעטען מיר איך זאל זיין געזונד, וואָלט איך זיך אָבגעזאָגט דערפון. דו קאָנסט זיך ניט פאַרשטעלען, ווי אזוי מיר איז גוט, ווען איך ליג אָט אזוי ווי א פער'חלש'טער, ס'וויילט זיך גאָר ניט טראכטען, ס'וויילט זיך גאָר ניט וויסען. און אז איך כאפ זיך אויף און דער זעה אלסדינג אזוי, ווי פריער, אלסדינג, וואָס איך ווייס ניט און איך פארשטעה ניט, וויילט זיך מיר צוריק פאלען אין חלשות איך זאל ניט פיהלען דאָס אלסדינג. וויין ניט. איך האָב דאָך דיר אזוי ליִעב. און בערעכען זיך, מאַמע — האָט ער זי איינגערעדט רוחיג — צו וואָס דארף איך לעבען? צו וואָס האָסטו געלעבט? פון ערד איז געוואָרען אַ מענש און פון אַ מענשען ווערט ערד צוריק. ווי אזוי נארעש דאָס איז! דו וועסט אויך ווערען ערד און ס'וועט ניט זיין ניט קיין מאַמע, ניט קיין זוהן. און דעריבער, מאַמע, וואָס גיכער איך וועל זיך אומקער רען צוריק, וועט זיין בעסער און מען דארף זיך פּרעהען דערמיט. און ווען ער האָט דערפיהלט, אז איהרע וואַרימע הענט גלעטען איהם דאָס פנים, האָט ער זיי געקוישט און איז איינגעשלאָפען. איין מאָל האָט עמיצער פון די שכנים געראטען מרימ'ען אריבערצופאַהרען מיט הערשעלען הינטערען שטאָדט, וואו די פּרישע לופט וואָלט איהם אויסגעהיילט.

מרים האָט גלייך אויספּערקויפט און פּעדזעצט, וואָס זי האָט געהאט און, איבערלאָזענדיג די שטוב אויפ'ן זיידען, האָט זי ארייִ כּערגעפיהרט הערשעלען אינ'ם נאָהנטען דאָרף אריין. ס'איז אוועק אַ וואָך, די אנדרע און איהם האָט אָנגעהויבען אזוי ווי בעסער צו ווערען. נאָר די פרייד האָט ניט לאָנג געדויערט. אין איין טאָג האָט זיך מיט אַ מאָל אלס געענדערט און ער האָט שנעל אָנגעהויבען צו פּערלירען זיינע כחות. ס'האָבען שוין ניט געהאַלפּען מרימ'ס תּפילות און טרעהרען. דאָס אינגעל האָט גע'גוס'עט. איין מאָל שפּעט אין אָווענד האָט מרים איינגערעמעלט לעבען איהם און פּלוצלונג האָט זי זיך אויפגעכאַפט אַ דערשראָקענע. ס'האָט זיך איהר גע'חלומ'ט, אדער אויסגעדראכט, אז עפעס אַ פרעמד קול האָט זי געוועקט.

הערשעלע איז געזעסען אויפ'ן בעט און האָט גערופּען די מאַמען. ער האָט געקוקט אויף איהר און אז זי האָט זיך באגעגענט מיט זיין בליק איז איהר מיט אַ מאָל עפעס אלסדינג אזוי אימה'דיג קלאָר געוואָרען, נאָר זי האָט איינגעהאַלטען אין זיך דאָס געשריי ניט צו דערשרעקען איהם און, ציטערענדיג, האָט זי געפּרעגט:

— וואָס איז, הערשעלע?

— אַ טרונק, אַ טרונק — האָט ער געבעטען — אינעוועניק
ברענט מיר אזוי.

אָנגעטרונקען זיך, האָט ער זיך אזוי ווי בערוהיגט און געזאָגט
האָט ער שטיל:

— צו וואָס, מאמע, דארף מען ליידען? וויין ניט. זעץ זיך אָט
דאָ און נעהם מיר ארום. דו ווייסט צו וואָס מען דארף ליידען?
מאמע, פארהאן עמיצער אויף דער וועלט, וואָס הערט אונז איצט
און האָט אויף אונז רחמנות? אומעטום אלע שלאָפען און ביי אונז
אין גאס ווייס אויך קיינער ניט, ווי אזוי מיר ליידען דאָ. דער טאַטע
ווייס ניט, דאָס שוועסטערל איז געשטאַרבען און ווייס ניט. אלס
איז דאָ אזוי ניט פערשטענדליך, אלס איז דאָ אזוי איבעריג.

— נאָר די ליידען גיבען אונז אויך אַ ביסעל גליק — האָט זיך
אריינגעמישט דאָס מיידעל, וועלכע האָט זיך אויפגעכאַפט פון שלאָפּ.
איז איז דאָך אזוי גוט. דיר ליעב צו האָבען, דיר צו קושען און
אכטונג געבען אויף דיר!

— ניין. ס'איז אלס איינס. דאָס געהט דאָך אויך אוועק! וואו
איז דאָס גליק פון אלע מענשען, וואָס האָבען געלעבט אויף דער
וועלט? — האָט ער, זעצענדיג זיך, מיט אַ מאָל אַ געשריי געטהון —
ווען ס'איז געווען, וואו זשע איז עס? און אויב ס'איז ניט געווען,
פאַר וואָס האָט עס אונז אָכגענאַרט? אַלסדינג איז דאָס נאָר נישט,
אַלסדינג איז נאריש. מען קען עס ניט פערשטעהן. און וועגען דעם
דארף מען שוין מעהר ניט טראכטען — האָט ער ארויסגעשטאַמעלט,
וואַרפענדיג אַ קרומען בליק צו דער ערד.

די פערצווייפּעלטע מרים האָט זיך אָנגעכויגען איבער איהם.
— טרינקען, טרינקען! — האָט ער געבעטען, כאַפענדיג עפעס
מיט'ן האַנד אין דער לופט.

ליבע איז שוין געשטאַנען לעבען דער מוטער און מיט אַ שטומען
פחד האָט זי איהר אין היילעניש געהאַלפּען.

נאָר ס'איז שוין געווען אומזיסט: ער איז אויסגעגאַנגען.
אין פענסטער האָט אריינגעקוקט די פינסטערניש מיט איהרע
סודות'פולע אויגען, ווי זי וואָלט זיך איינגעהערט צו עפעס און דער
ווינט האָט זיך אַראָבעריסען פון ערגעץ. צוקלאַפענדיג האַסטניג

מיט דער הינטערשטער טהיר, איז ער אנטלאָפֿען אין פעלד יאמערען
און זיפצעהן. א קליין מענשעלע האָט אויפגעהערט צו לעבען און.
ווערענדיג א מענש פון ערד, האָט ער זיך צוריק אין ערד פערענ-
דערט.

ביי מרימ'ן איז גלייך פערפאלען געוואָרען די שטימע. דער
פערצווייפלטער טאָכטער, וועלכער האָט זיך געוואָרפֿען אויפ'ן
טויט'ען קערפער פונ'ם אינגעל, האָט זי א געשריי געטאָן מיט א
געמורמעל, זי זאָל ניט וויינען.

מען דאַרף ניט קיין טרערען, מען דאַרף ניט קיין וויינען.

פאַרהאַן מאַמענטען, וואָס דער צעבראַכענער ווילען דערגעהט
ביז דער לעצטער מדרגה פון אונטערדריקונג און דאָך וואַקסט אויס
מיט א מאָל דאָס אמת'ע גרויסקייט פונ'ם מענשליכען גייסט און דער
מעכטיגער בעגריף פון זיין הערשאַפט איבער דער וועלט ווערט קלאָר
און פערשטענרלעך.

וועלכע געדאַנקען האָבען מרימ'ען באַהערשט אין דער מינוט?
א, נישט דאָס, וואָס מיט'ן טויט פונ'ם קינד איז אָבערשטאַרבען איהר
אייגען הארץ און ס'האָט זיך מיט א מאָל איבערגעריסען דער
שטאַרקסטער פאָדים, וואָס האָט זי צו געבונדען צום לעבען. נאָכ-
דעם וואָס די נשמה פונ'ם זוהן האָט צו גענומען דער פאָטער אין
הימעל, וואָס זיצט אויבען און פיהרט די וועלט, האָט מען נאָך
דאָ אויף דער ערד געדאַרפט אָבהיטען דעם כבוד פונ'ם טויטען גוף.
נאָר ווי אזוי? ווייט פון שטאָט, אָהן א צייגניש פון א דאָקטאָר, האָט
מען דעם מת געדאַרפט מקבר זיין אין דער שטיל און דאָס וואַלט פאר
איהם קיין כבוד ניט געווען. ווייט פון שטאָט האָט די לויה גע-
דאַרפט זיין א קליינע און א שטילע און פאַר'ן מת איז א בעליידיגונג.
ווען עס באַגלייטען איהם ווינציג מענשען, און פיהרען ביי נאַכט דעם
טויטען אין שטאָט אריין וועט זיכער ניט זיין קיין בעלז דערויף,
וואָס האָט זי געזאָלט טהון? וויינען און אויסקלאָגען זיך וועט זי
קענען שפעטער, נאָר איצט האָט זי דאָס ערשטע געדאַרפט אין זינען
האָבען כבוד'המת... מיט א מאָל איז איהר איינגעפאלען א געדאַנק
אָבפיהרען דאָס קינד אין שטאָרט אריין אלס א לעבעדיגס...

און פערשטיקענדיג אין זיך דעם צער, איז זי אוועק געלאָפֿען
צו אַ בעקאַנטען פּויער דינגען א פּוהר. זי האָט עס געמאַכט זעהר
געהיילט און שוין איז זי געקומען צו לויפֿען אָנמאָן דאָס אינגעל
צו לאָזען זיך אין וועג אריין. ביידע מיט ליבען האָבען זיי אויף
איהם ארויפגעוואָרפען די גרויעס שאַל און, אָנהאַלטענדיג דעם מת
פאר די הענט און רוקען, האָבען איהם די מוטער מיט דער שוועסטער
פאַמעלעך געשלעפט פּאַראוים עס זאָל אויסזעהן, אז ער געהט אלײן
אויף די פּיס.

— דיר איז ניט גוט? — האָט מרים געפרעגט הויך, ווענדענדיק
זיך צום טויטען אינגעל — ליבע, שפּרויך איהם אָב מיט אַ ביסעל
וואַסער. האָסט דעם וויין גענומען מיט זיך? איצט איז דיר גרינגער?
נו, דאַנקען גאָט, כאַטש וואָס גיכער קומען אַ היים. איהר זעהט,
איוואָן, ווי מײן אינגאלע איז געפּעהרליך? איך האָב אייך געזאָגט
דעם אמת. דעם קינד איז געוואָרען זעהר שלעכט און איך האָב באַ-
שלאָסען גלייך פיהרען איהם אין שטאָט אריין, ווייל בײַן פּריה
מאָרגען איז נאָך ווייט. איוואָן, געבען אייך אַ ביסאלע וויין? ליבע,
גיב איהם דאָס פּלעשעל.

זי האָט גערעט נאטירלעך און פשוט און ס'האָט זיך געדאַכט,
אז עס איז גאָר ניט געשעהן, נאָר זי מיט'ן מידעל האָט אַ פיכער
געטרייסקלט און ביידע האָבען זיי זיך אין ציטער־קראַמפען געדריקט
די הענט ביז וועהטאָג און משוגעת.

זעהר שפּעט איז געווען אריינצולעגען איהם אין וואָגען, פון
אָנשטרענגונג האָט זיי פּערפעלט לופּט צום אָטעמען און גרויסע
טראָפּעס שווייס זענען געפאלען איבער זייערע פּנימ'ער נאָר דער
בײַ האָט איינע ניט פּערגעסען צו וואָרענען די צווייטע:

— זיי פּאַרזיכטיק, וועסט איהם, חלילה, דער שטיקען, זײַן
רוהיג, ריהר איהם נישט אָן! הערשעלע, דיר איז בעסער? בעשפּרייך
איהם מיט אַ ביסעל וואַסער. איוואָן, איהר האָט גענומען אַ קאַפּאלע?
גוט מיר דאָס פּלעשעל, וועל איך פּרוואווען געבען אַ ביסעלע דאָס
קינד, אפּשר וועט עס איהם קרעפּטיגען אַ ביסעל.

לסוף האָבען זיי זיך אריינגעזעצט אין וואָגען מיט'ן טויטען
אינגעל צווישען זיך און דאָס טייערע קינדערשע קעפעל איז אַנ-
מעכטיג געפאלען אַ הינטער, אָנקלאַפענדיק זיך אין מרימ'ס אַקסעל.

א, קינד מיינס, קינד מיינס — האָט זי ארויס געשטאמעלט
אין דער שטיבל און גלייך האָט זי געזאָגט הויך — איהר קענט פאָהרען
מיר זיצען שוין גוט. — און האַלטענדיק זיך אלץ ביי די הענט,
האָבען מרים מיט ליבען געדריקט זיי איינס דאָס אנדערע מיט די
לעצטע כחות איינצוהאלטען אין זיך דאָס געוויין, וואָס האָט זיי גע-
שטיקט.

פרישע און דופטיגע כוואַליעס פון ווינד האָבען, ווי המונים
מענשען, יעדעס מאָל אָנגעיאַגט דעם וואַגען ווי זיי וואַלטען די
ערשטע געאייילט אַבצוגעבען דעם מת זייער לעבעדיגען חוב, האָ-
בען זיי געזונגען אין פערשיעדענע שטימען זייערע געזעגענונגס-ליעד
דעם אומשולדיגען קינד. די צייטיגע זאנגען האָבען נידעריג גע-
בויגען די קעפּ, מורמלענדיג עפעס צווישען זיך, ווי זיי וואַלטען
אויסגערעדט זייערע זיפצען און וועהען. די לבנה האָט זיך כּעהאלטען
אונטערען וואַלקען, ווי זי וואַלט קיין כחות ניט געהאט נאָך צו קוקען,
די טויטע עגלה צווישען די ברויט-פעלדער און זי האָט ארויסגעבליקט
נאָר מיט אַ ברעג אין דער זייט אריין, וואו ס'האָבען זיך שוין גע-
צונדען די מאַרגען-שיין און נאָר דאָס סקריפען פונ'ם וואַגען איז,
ווי א שווערער זיפּ, געפאלען אין דער ארומיגער שטילקייט מיט
אַ שאַרפען ווידער-קויל, וועלכע האָט זיך אַבגערופען יעדעס מאָל
אינ'ם זעלבען אָרט.

— א, ווי עס ס'ווילט זיך מיר שרייען — האָט ליבע ארויס
געשטאמעלט אין טרעהרען — ער איז דאָך שוין געשטאַרבען און
קיין מאָל וועלען מיר איהם שוין ניט זעהן.

— מען דאַרף ניט — האָט זיך אַבגערופען מרים — טוליע
זיך צו איהם, אזוי ווי איך, קוש איהם. דער צעהל איהם אויפ'ן אויער,
ווי אזוי אונז טהוט לועה און זעגען זיך מיט איהם. אין דער היים
וועלען מיר זיך אויסוויינען. א, ליבע, ווי אזוי גוט איז, וואָס מענשען
דארפען שטאַרבען. אינגיכען וועלען מיר אויך שטאַרבען און מיר ווע-
לען זיך שוין ניט מעהר צושיידען. דאָרטען וועט ניט זיין קיין קרענק,
וואָס זאָל איהם אוועקלייגען אין די קינדערישע יאָהרען. ער וועט דאָר-
טען זיין פרעהלעך און געזונד און מיר וועלען דאָרטען זיין אלע אינ-
איינעם. דער טאטע איז שוין דאָרטען ניט קיין חולה און די
שוועסטערלעך דייע וועלען אונז אויך דאָרט בעגעגענען, און אלע

צרות ווערען מיר לאזען דאָ אינ'איינעם מיט'ן זינדיקען גוף, וואָס איז אונז געגעבען געוואָרען נאָר אויף צו ליידען.

אזוי האָבען זיי גערעדט צווישען זיך, טרויסטענדיג איינס דאָס אנדערע. מיט אַ מאָל האָבען זיי זיך דערמאָנט אין דער ווירקלעכ־קייט און דער געוויין האָט זיך זיי געריסען פון די הערצער ארויס אינ'איינעם מיט די ווערטער, אָנגעוועהטאָגטע און ריהרענדע, וועלכע זענען, ווי שווערע שטיינער געלעגען אויף זייערע צו בראַכענע געמיטהער. און פֿלוצלונג האָבען זיי זיך געווענדעט צו דעם מת ער זאָל טרינקען אַ ביסעלע וויין, בעטענדיג דערביי דעם פויער ער זאָל וואָס גיכער פאַהרען. און דאָס פערד האָט זיך געשלעפט מיט אַ שטיל־טרויעריגען גאנג, ניט קיין צופרידענס, וואָס מען גיט עס ביי נאכט אייך ניט קיין רוה און ס'האָט האָפערדיג אָנגעשנאָרעט יעדעם דעם מאָל, ווען דער בעל־הבית האָט עס מיט'ן בייטש געשמיסען איבער'ן רוקען.

ווען זיי זענען אריינגעפאהרען אינ'ם אידישען געסעל, איז דאָרטען געווען אזוי שטיל, אז אלע ארומיגע הייזער האָבען אויסגע־זעהן, ווי אַ צייטווייליקער בית־עולם, וואו מענשען האָבען געשלאָפֿען אין דער ווארטונג ביז מען וועט זיי אריבער פיהרען אין זייער איי־ביגער רוה, וואו עס זענען נישטאָ קיין זאָרגען, קיין ליידען און קיין שום געפאהר, וואָס זאָל זיי באַקיהרען.

די פוהר האָט זיך אָבגעשטעלט לעבען דעם הויז, וואו מרים האָט געוואוינט און מיט די זעלבע מאטערנישען און ציטער־קראמפען אין אלע גלידער האָבען זיי אראָבגענומען הערשעלעך פון וואָגען און האָבען איהם אוועק געשלעפט אין הויף אריין. נאָר אזוי ווי זיי זענען אריין געפאלען צו זיך אין שטיבעל, האָט מרים אָנגעצונדען אַ ליכט און גלייך האָט זי געזאָגט ליבען אויפ'ן אייער:

— איצט שרייה, וויין, וועק אויף די שכנים. מען דארף אלע זאָלען וויסען, אז ער איז איצט נאָר וואָס געשטאָרבֿען.

און זי האָט די ערשטע זיך געגעבען אַ קלאַפּ מיט ביידע הענד אין קאָפּ אריין און איז זיך פֿערגאנגען איבער'ן מת אין אַנ'אויגע־צויגענעם גרויזאם־טרויעריגען געזאנג...

אידיש גליק

א מאַנאָלאָג פֿון אַ אידענע.

איך בין עס טאקע די אידענע, וואָס האָט לייעב א סך צו רייך
דען. טאָקע אויף אזוינער האָט איהר אָנגעטראַפֿען. גיט נאָר
א קוק אויף מיר. פֿערנינט זיך אַזא קליינעם פֿערגניגען. וואָס,
ס'איז א שעהנע קאַרטינע? ווער קען דאָ ריידען און וואָס קען
דאָ ריידען? אַ קראַנקע, אַ קראַנקע און אַ קראַנקע, און פֿאַרט אזא
אידענע ווי איך בין גליקליך...

איך בין אזוי גליקליך, אז כ'וואָלט זיך אפילו ניט געביטען
מיט מאַדאַם רובינשטיין... איהר קענט ניט מאַדאַם רובינשטיין?
ווער קען זי ניט. פֿריינד מיינע, אויף אַן אמת? און איהר האָט
זי קיינמאָל ניט געזעהן? ביי איהר איז דאָך וואו איהר ווילט
בריליאַנטען. טאָמער מיינט איהר, אז ביי איהר איז דער האַלז
שעהנער פֿון מיינעם, אָדער עפעס גאָר אנדערע אויערען? אַ געד
וועהנליכער האַלז, געוועהנליכע אויערן, נאָר בריליאַנטען אויף
זיי, אז איך וואָלט זיך און איך געוואונשען צו פֿערמאָגען אזוינע
כאָטש אין פינף יאָהר אַרום. און פֿון דעסטוועגען וואָלט איך
זיך נאָך פֿאַרט מיט איהר ניט געביטען. וואָס איז אזוינס?
וואָס איז מיר אזוינס די מאַדאַם רובינשטיין? אויך מעהר ניט
ווי אַ אידענע, אַן אַלמנה, און אפשר מוטשעט זי זיך ניט ווער
ניגער פֿון מיר... מ'ווייס שוין, מיר ווייסען שוין דאָס גליק פֿון
אַט די דאָזיגע רייכע.

טאָמער ווילט איהר מיך איבערשרעקען מיט ראָטשילד'ן,
האָב איך פֿאַר אייער ראָטשילד'ן אויך ניט קיין מורא. ס'איז
מיר איצט שוין אַביסעל בעסער פֿון איהם. דאָרף איך האָבען
זיינע קאָפּדריעהענישען? און אפשר וועט איהר נאָך וועלען זאָר

גען, ער איז ניט קיין איד. אויך נעבאך א איד און קען אורדאי
ליגענען אין דר'ערד ניט בעסער פון מיר. — און קינדער, נעבעך,
האָט ער דאָך אויך. וואו זשע איז דאָס גליק? אפשר איז זיין זוהנר
דעלע אויך ווי מיין נאר, וויל ניט זיין קיין שניידער...

ווער בין איך, און וואָס בין איך? וואָס האָב איך, וואו האָב
איך, און ווען האָב איך, אויב איך וואוין אין אַ פינסטער דירח'לע,
מיט דריי קינדער, און וואו נאָט אליין האָט געהייסען, אז ס'זאָל
רינען פון די ווענט. אליין האָב איך אַ פאַר טויזענד קראַנקהייטען,
און גאָר פּערשידענע. וואָס איהר ווילט וועט איהר ביי מיר גע-
פינען, אז ס'זשומעט א שטייגער אין קאָפּ, מינט איהר, אז
ס'שטעכט ניט אין דער זייט? באַלד האָט איהר טאַקע געטראָפּען,
אי ס'זשומעט, ס'שניידט, אי ס'ברענט, אי ס'שטעכט, אי עס
דייסט, אי ס'בויערט, וואו איהר ווילט נאָר. מיר דוכט זיך, אז
איך וואָלט געקענט איינע אליין פּערנעחמען א גאַנצען שפיטאַל...
אַלע דאָקטוירים וואָלטען זיך מיט מיר געמוטשעט, און פּונדעסט
וועגען וואָלט קיינער קיינמאָל ניט דערגאַנגען, וואָס פאַר אַ קרענק
איך האָב, גאָרניט...

אזוי איז עס שוין, און אָט אזא אלמנה, פריינד מייע, וו-
איך, דארף האָבען דריי קינדער, און וואָס הייסט קינדער? טאמע
קינדער...

די עלטערע טאָכטער מייע צילענקע איז געבוירען געוואָרען
אַ מאַגערע, הוילע הייט און ביינער, אזוי האָט זיך נאָט פאַרוואָלט,
אויב ס'געפּעהלט אייך ניט, טאָ געהט צו איהם און פּרעגט ביי
איהם פאַרוואָס...

ווייסט איהר, וואָס כ'וועל אייך זאָגען, כ'וואָלט איהם גע-
וואָלט כאָטש אויף איין טאָג מאַכען פאַר אַ מאמע פון מייע קינד
דערלאַך און אנידערזעצען איהם אויף א פאַר טאָג מיט מיין ציי-
לענקען. נו, נו, ער וואָלט שוין גיך פּערגעסען ווער ער איז, און
וואו ער איז דאָ אין דער וועלט.

ס'קינד — אַ גאָלד, און געדאַרפט געבוירען ווערען נאָר ביי
אַ קיסר. זאָל איך אייך נאָך דערזעהלען? זי איז שוין איצט דריי-
סיג יאָהר, און כ'האָב נאָך קיינמאָל ניט געזעהן, אז זי זאָל כאָטש
אמאָל צו אימעצען געבען א וואונק מיט די אויגען, גיב א וואונק,
כאָטש איין מאָל, וואָס ארט דיך, נאַרעלע, פּראווי...

איז האקט זי, און בראַקט זי, און ס'וועט אַלץ זיין ניין. שטייל, פֿיין, און די אויגען זענען אַראָפּגעלאָזט... האקט זי און בראַקט זי, די אויגען זענען אַראָפּגעלאָזט...
ווען איהר איז געוואָרען דרייסיג, האָב איך זיך צוגעזעצט צו איהר, און פאַחאָליע, ווי איהר קענט זיך אליין פאַרשטעלען, געזאָגט:

— צילינקע, וואָסזשע וועט זיין ווייטער? ס'איז דאָך שוין נאָך דרייסיג. אָט די ראָזע בעקלאַך, — לאָמיר זאָגען, אז זיי זענען אזוי ראָז ווי מיינע, — וועלען שוין אין גיכען אויפהערען בליהען, און דאָס ביסעל פעטס וואָס אויף דיר וועט דאָך אויך אוועקגעהן... וואָסזשע וועט בלייבען?...

כ'רעד צו איהר, און די נשמה וויינט אין מיר... נאָך וויינען טאָר מען דאָך ניט. מען טאָר איהר דען ווייזען אַ טרער. גאָרניט... די צווייטע מיינע, הייסט ראָזעלע. און ס'איז טאקע אַ ראָז זעלע. פינף און צוואַנציג יאָהר, הייסט עס, לאָמיר זאָגען האָבען מיר איהר נאָך פאַר אַ יאָהרען אָפּגעזעהלט. אַ נאָז האָט זי... אפשר מיינט איהר עפעס אַ לאַנגע, אָדער עפעס אזוי אַ מיאוס'ע נאָז?... גאָט אָפהייטען!... זי איז נאָר אַביסעל אַ קורנאָסע.

נאָך ווער קוקט אויף אַ נאָז, אַז עס איז דאָ אַזעלכע פלייצעס, אָט אזא האַלו, אַ פאַר אויגען, וואָס קענען אַ מענשען פערברע-נען... ס'איז דען אַ מיידעל? ס'איז דאָך פשוט האָניג... חתנים פון דער וועלט, וויפיעל איהר ווילט אליין, צוויי, דריי און טאקע באַלד. זי ארבייט... וואו מיינט איהר אַ שטייגער ארבייט זי? אויפ'ן זאוואָד וואו מען מאַכט פראַבקעס... דער וויל זי, און דער וויל זי, און יענער מיינט איהר וויל זי ניט? נאָר כ'האָב עפעס אמאָל אַ קוק געגעבען, און אַ צרה איז מיר, דאָס מיידעל איז שוין פאַרטיג... כ'האָב זיך נאָר געוואָלט קוילענען... נאָר גאָרנישט... גע'פטר'ט, דאָס הייסט זיך גוט אָנגעמוטשעט. מיר האָבען אַלצדינג געטאָן... אי געלד געקאָסט, ס'מיידעל שיער ניט פון דער וועלט געאנגען... איבערגעקומען, גאָרנישט...

און דער זיהנדעלע מיינער וויל ניט זיין קיין שניידער, פאַר וואָס „וויל ניט“? געהט, פֿרעגט איהם... וואָסזשע דען ווילסטו זיין? שריי איך, אַ גענעראַל, אַ גראַף, דו פינסטערער נאַר.
— אַ פראָוויזאָר.

— וואָ סהייסט א פראָוויזאָר, און וואָס פאר א פרנסה צי זיין א פראָוויזאָר, און ווי אזוי וועסטו ווערען א פראָוויזאָר?
נאָר האַקט איהם און בראַקט איהם, ער וויל זיך זיינס...
איז אזוי. דער וויל ניט זיין קיין שניידער. ראָזעלע, נו, איהר
ווייסט דאָך שוין וואָס מיין ראָזעלע טוט... ביי מיר איז טויזענטער
קראַנקהייטען, און צילענקע געהט אויס ווי א ליכט, כאַטש סס
זיך...

דאָך האָבען מיר דאָך א גרויסען גאָט... האָט ער עפעס אויף
מיר א קוק געטהון פון אויבען, און האָט זיך א קרום געגעבען;
ס'האָט איהם עפעס ניט שטאַרק געפֿעלען... אין דער אמת'ן, ווי
פיעל איז דער שיעור צו מוטשען אן אלמנה, נאָך זישט נענוג פון
איהר בלוט־זויגען?... האָט ער געהייסען, אז צו אונז אין הויז
זאָל זיך אריבערציהען א יונגעטשקער סאַנטשיק מיט זיין מאַמע.
מען האָט זיך איבערגעצויגען. דער יונגער מאַן... כ'האָב נאָך
ניט געזעהען אזא יונגען מאַן... א פאָר אויגען ווי א פאָר גרויסע
באַרען, און שוואַרצע וואַנצעלאַך, וואַלטען דוכט זיך געקאַנט א
טויט מיידעל שטעלען אויף די פיס... גוט, לאָז שוין זיין שוואַר
צינקע וואַנצעלאַך, לאָז שוין זיין באַרען, אבי כ'זאָל שוין זעהן
א תוך...

ווי אזוי אין פאָרוואָס, און צו וואָס און צו ווען? פרעגט ניט.
מ'האָט זיך בעקענט. ער לויפט צו ציליטשקען, ציליטשקע לויפט
צו איהם. ער ווידער צו צילעטשקען... זיין מאַמע צו מיר, איך
צו איהר, ראָזעלע אין מיטען... דער פראָוויזאָר שווייגט אויך ניט.
א יאָר. די מאַמע איז א שלאַנג, נאָר א אמת'ע שלאַנג. אוי, פון
איהר דערמאָנט מיר גאָר ניט. שלינגט דאָך מענשען... סאַנטשיק
איז א גאָלד... א בריליאַנט איז בלאַטע געגען איהם. פיין, שטיל,
קיין הויך וואָרט קען ער ניט זאָגען. איהר קענט זיך אַליין שוין
פאָרשטעלען, וואָס ס'איז פאָר א נשמה, אז ער האָט זיך פערליעבט
אין מיין צילינקען. אריבער דרייסיג איז זי דאָך שוין, אָבער די
שעהנקייט, וואָס ער האָט אויף איהר דערזעהען. גאָרניט...

ס'ערשטע האָט מיין צילינקע אנטליגען ביי דער וואַכערניצע
נעלד און געקויפט דעם טייערען סאַנטשיק'ל א קאָסטיומטשיק'ל.
ער האָט איהם אָנגעטהון, גאָר א גראַף!... דערנאָך האָט זי איהם
געקויפט א פאָר שיד, איהר מיינט אבי שיד? מיט קנעפלאַך...

געקויפט א פאָר קאלאָשען, א טייערע שליאפע, א פאלטאָ, א שטעד
קעלע און איהר וואָלט אייך געוואונשען זיי צו זעהן, זיי ארויסגענהן
אויפ'ן שפאציר.

טאָמער וועט איהר מיר זאָגען, ווי אזוי מיין נאָר איז געוואָר
רען א פראָוויזאָר? כ'האָב עפעס געגעבען א קוק, אוי וועה, עס
שמעקט שוין פון איהם מיט אפטייט... ווען, ווער, וואָס, ווי אזוי?
— שאַ מאמע, דו שווייג, כ'בין שוין געוואָרען פראָוויזאָר,
און מען צאָהלט מיר פינף רובעל א חודש... פרעג ניט מאמא.
און א גאַנץ טאָג האָב איך איין געשעפט שמעקען... און איך שמעק.
וואַרט אויס מאמא. אפשר וועל איך אַמאָל האָבען אן אפטייט.
וועסטו ביי מיר זיצען פאר דער קאַסע.

כ'בין דאָך א מאמע, און שווייג, און דאָס פנים איז ביי
איהם אזוי ווי ביי מיין מאַן ע"ה אן'אויסגעגאַסענער נאָר... נאָר
פינף קערבלאָך איז דאָך פינף קערבלאָך. און א חוץ דעם וועל איך
כאָטש ניט זעהן פאַר זיך א גאַנצען טאָג דאָס נאַרישע פנים.

איז הייסט עס געוואָרען אזוי. יענע האָט זיך א חתן געפונען.
דער נאָר איז געוואָרען א פראָוויזאָר. ראָזעלע... נו, איהר ווייסט
דאָך אליין, וואָס מיין ראָזעלע טוט... כ'האָב זיך אַרומגעקוקט...
און זעה נאָר, ס'איז מיר דאָך עפעס צו גוט געוואָרען. כ'צענגעה
פון גליק...

וואָס-זשע טוט גאָט?

אוי, האָט ער געזאָגט צו זיך, מיין סימען איז דאָך עפעס
געוואָרען צופיעל גוט. איך הער שוין לאַנג ניט זי זאָל זיפצען.
מען דאַרף איהר א שנעל טאָן.

איהר פערשטעהט, מיר דאַרף מען טאַקי א שנעל טאָן... כ'בין
אזא רייכע, אזא געזונדטע, אזא שטאַרקע, אז ס'פעהלט מיר נאָר
א שנעל.

נו, נו, האָט ער מיר געגעבען א שנעל.

איך האָב עפעס געגעבען א קוק אויף מיין ראָזעלע... אוי
וועה, זי איז שוין ווידער פאַרטיג... וואָס, ווער, ווען, פאַרוואָס?
— כל-בו'ניצע, זאָג איך איהר, וואָס האָסטו אויפגעטהון? דו
ווייסט ניט, אז דער חתן האָט א מאמע? זי שליינגט דאָך מענ-
שען... דו ווייסט ניט, אז אונזער צילע וועט עס ניט איבערטראָגען?
דו מעגסט איהר שוין געהן קויפען תכריכים...

און שריי ווידער צו איהר:

קראַנק ביזטו געווען כאָטש איבערוואַרטען די חתונה? דער רוח וואָלט דיר צוגענומען ווען דו טוסט דאָס אָפּ נאָך דער חתונה?... איך זאָג, פריינד מיינע, כ'האָב זיך נאָר געוואָלט קוילענען. אירען, וואָס איז עס? אין דער גאנצער וועלט איז ניטאָ קיין אַנדער ראַטשילד א חוץ מיך? ווילסט רייסען די הויט פון וועמען עס איז, געה צו ראַטשילד'ען, ער האָט געזונטע פלייצעס, א געזונט האַרץ... וואָס איז עס פאַר א חכמה צו מוטשען א קראַנקע אלמנה?...

און ווי אויף צו להכעיס, האָט די שלאַנג טאקע באַלד זיך דערוואוסט פון דעם, טאָקי באַלד מיט איהרע אויגעלאַך, זאָלען זיי נאָר איהר ארויסקריכען, זיסער גאָט, אַלצדינג בעמערקט. כ'גיב א קוק, זי לופט אריין, מיט א געשרי, מיט אַ געוואַלד, מיט א רעש, פינקען זענען געפלייגען פון איהרע אויגען.

אַט אזעלכע צדיקים זענט איהר? מוזל טוב אייך. איהר וועט טאקע האָבען א ליכטיגען גן-עדן. כ'האָב דיר געזאָגט טייערער סאַנטשיק מיינער: קריך ניט אין בלאָטע. מען דאַרף ניט קיין כלה, וואָס איז עלטער פון דיר אויף צעהן יאָהר. זעהסט, די שוועסטער איז שוין א צוֹלָאָזענע... כ'האָב דיר שוין לאַנג געזאָגט, אז אזוי וועט עס זיין, און דו האָסט מיר ניט געוואָלט הערען. איצט קוק און זאָג, בין איך ניט קיין חכמה?....

פערשטעהט זיך איך בין אָנגעצונדען געוואָרען, און איך האָב אויך אָנגעהויבען צו שרייען. איך שטעה און שריי, צילענקע שרייט, ראָזעלע שרייט און די שלאַנג שרייט...

זענען זיך צונויפגעלאָפּען די שכנים און האָבען אויך אָנגעדויעבן צו שרייען....

מיט אמאָל הער איך ווי די שלאַנג זאָגט:

— קום אוועק פון דאנען, טייערער סאַנטשיק, דיין פּוּם וועט דאָ שוין מעהר ניט זיין. קום זונעלע מיינס, קרוין מיינער... פאַר-נעם אלץ וואָס איז דיינס: דעם קאַסטיוּם, דעם פאַלטאָ, די קאַ-לאַשען, שליאַפּע, דאָס שטעקעלע, אַלצדינג... גאָר ניט. זענען אוועקגעגאַנגען.

איך זיי, און דער מַח דרעהט זיך ביי מיר. כ'פיהל, כ'וועל באַלד פון זינען אַראָפּ. איינע ליגט אין חלשות, ניטאָ קיין חתן,

ניטאָ קיין מלבושים. יענע מעוברת, כאָטש נעהם און דער'הרג'ע זיך. און מיט אמאָל הער איך נאָך א געשריי ביי דער טהיר:
... שא, שא, שרייט ניט, זייט רוהיג, ס'איז ניטאָ קיין סכנה...
שוין, שוין... ער האָט זיך ניט דער'הרג'עט, ער האָט זיך ניט גע'ס'ט, ער האָט זיך נאָר א ביסעל אונטערגעריסען... ער האָט זיך גענומען, דער נאָר, איבערטראָגען איינער אליין א שאַפע אין דער אַפטייק... מען האָט איהם דען געבעטען? ... איצט איז ער אין שפיטאָל, און טאָקע באַלד וועט מען איהם מאַכען אן אַפּעראַציע.

כ'האָב דערהערט דאָס וואָרט אַפּעראַציע, פריינד מיינע, האָב איך אָנגעהויבען צו שרייען, האָב איך אָנגעהויבען זיך שלאָגען מיט'ן קאָפּ אָן דער וואַנד... זעה נאָר וואָס גאָט האָט אָנגעטאָן אין איין מינוט. נאָר וואָס איז מיר געווען אזוי גוט, ס'איז געווען אַ חתן, ס'איז געווען מלבושים און מיט אמאָל איז גאָרניט גע- בליבען...

די מיידלאַך קוקען אויף מיר ניט... זיי זענען אוועקגעלאָפּען אין שפיטאָל, אויב ס'איז איהם בעשערט צו שטארבען... איך זיין וויין און פּערגעה זיך פון טרעהרען. ווער קאָן מיר איצט העלפען? דופט גאָט אליין, וועט ער זיך אַפּזאָגען. קען ער דען מאַכען, אז מיינ זעהן זאָל זיך ניט אונטערהייסען, אז ער האָט זיך שוין אונט- טערגעריסען? קען ער דען מאַכען, אז מיינ ראָזעלע זאָל ניט זיין מעוברת... אז סאָנטשיק זאָל ניט אוועקגעהן, ווען ער איז שוין אוועקגעגאַנגען. איך זיין און וויין און וויינט זיך דעם טויט און לאַך שוין צו זיך אליין:

— שעהן האָסטו זיך אויסגעפיינט, סימע? האָ? גוט? אויס- געצייכענט, מען קאָן טאָקע דיר מקנא זיין... האָסט זעהר געדארפט חתונה האָבען, מוטשען זיך דאָס גאַנצע לעבען, מיט אַ מאַן אַ נאָר... גאָרניט.

אָט אזוי האָט זיך געצויגען דער אומגליקליכער חודש ווי אַ גוט יאָהר. כ'ווייס גאָרניט פון וואַנען ס'האָט זיך גענומען אזוי פיעל טרערען. מיר האָבען גאָרניט געטרונקען אזוי פיעל וואַסער...

אך, פריינד מיינע, טייערע פריינד מיינע, אָבער, פאָרט, האָבען מיר דאָך א גרויסען גאָט... ער קען טאָקי צוברעכען אַ זאָך,

נאָר ער קען דאָך זי פארריכטען אויך. צי דען איז פאראן פאר'ן
אייבערשטען עפעס שווערס? גאָטעניו, קאָנסטו דען ניט נעמען
אזא סימען, ווי איך און דערהויבען זי?

אַט צוביסלעכווייז הויבען מיר אָן צו הערען פון שפיטאַל
גוטע נייעסען, אז דעם נאר מיינעם ווערט בעסער און וועט זיך
ניך אויסשרייבען... וואָס הייסט ניד? טאַקע באַלד. די מעוברת'טע?
כ'האַב עפעס אַמאָל א קוק געטאָן אויף איהר, און געגעבען א
פליעסקע מיט די הענד: וואָס איז דאָס אַזוינס? וואו זענען מיר
דאָ אין דער וועלט? אַהא, ס'איז שוין גאַרניטאָ, גלאַט, פיין, א
מחיה צו קוקען....

ווען, ווי אזוי? משוגענע? — שווייג מאַמע, פּרעג ניט, שוין
געענדיגט, ווידער א מיידעל, שווייג.

און דערווייל געהט אַוועק נאָך א פאָר טאָג... מיר הויבען
אָן צו טענה'ן, שמועסען, מען הערט שוין עפעס אַ לעבעדיג וואָרט
אין שטוב. דער פּראָוויזאָר איז ארויס פון שפיטאַל... אין דער אַפֿ-
טייק האָט מען איהם פאר'ן אומגליק געהעכערט מיט א קערבעל
און ער האָט אָנגעהויבען צו קריגען ניט קיין פינג, נאָר זעסט
קערבלאָך א הודש. די אויס מעוברת'ע האָט אָנגעהויבען ווידער
צו געהן אויפ'ן זאָוואָד... כ'האַב זיך אַרומגעקוקט, זעה נאָר, ס'איז
מיר עפעס שוין ווידער גוט געוואָרען... ס'הייסט אַ גוטע גוטס-
קייט, דאָס אַלעס האָב איך דאָך געהאַט... נאָר ווען פּרעהט זיך
א איד? איהר ווייסט דאָס גוט אַליין, ווען ער געפינט דאָס, וואָס
ער האָט פאַרלאָרען... גאַרניט...

איך טהו עפעס אַמאָל א קוק, אַהאָ, מיון טייערער סאַנטשיק
שפּאַצירט זיך שוין אונטער אונזער פענסטער. שפּאַצירט איין טאָג.
שפּאַצירט דעם צווייטען, דריטען... וואָס שפּאַצירסטו דאָרטען נאָר
רעניו? מיינסט מען פּערשטעהט דיך ניט? און פּאַרוואָס ניט?
די מעוברת? ווער מעוברת? ווען מעוברת?...

קומט אריין א שכנה, מיט ליפלאַך ווי שנירעלאַך, און זאָגט:
— סימע, נאָך ניט גענוג? צו וואָס דאַרפט איהר זיך קרי-
גען? — איהר הערט? איך קריג זיך? — זי האָט אייך ניט פּער-
שטאַנען. איהר האָט זי ניט פּערשטאַנען... וואָס הייסט, איהר
דאַרפט זיך קריגען, וואָס געהט זיך דאָס אָן מיט'ן מיידעל. גיט

נאָר א קוק אויף איהר, ס'איז דאָך פון איהר, נעבאָד, א שאַטען
געוואָרען, און פון איהם, נעבאָד, איז שוין געבליבען א דריטעל.
קומט אַרײַן אן אנדער שכנה מיט אַ פּיצעלע אויף די הענד.
— נאָך ניטאָ קיין שלום? וואָס צאַפט איהר די קינדערס
בלוט? ס'איז נאָך אייך וועניג? און פאר וואָס ניט? אי, הערט אויף,
איך בעט אייך, זי האָט אייך ניט פּערשטאַנען, און איהר האָט
איהר ניט פּערשטאַנען.... רופט אַרײַן דעם יונגענמאַן, און לאָז
שוין זיין אן עק!

קומט אַרײַן נאָך איינע און נאָך איינע, און נאָך איינע, קורץ,
פּרײַנד מײַנע, דריי שכנות האָבען זי געבראַכט. דריי שכנות זע
נען געשטאַנען אין טהיר, און דריי זענען געשטאַנען אין דרויסען
און דורכ'ן פּענסטער אַרײַנגעקוקט אין שטוב....

אײַן שכנה האָט מיך גענומען פאר אַ האַנד, די אַנדערע איהר,
און די דריטע האָט אונז צונויפגעפיהרט... אפשר מײַנט איהר,
אז כ'האָב זיך ניט צוקושט מיט איהר? כ'האָב זיך צוקושט. איכ'ל
קוקען אויף אַ שלאַנג, אויב ס'געהט וועגען מיין צילינקען? מען
האָט אַרײַנגערופען דעם טייערען סאַנטשיק, מען האָט אַרײַנגעד
בראַכט די מלבושים, און אין אײַן מינוט איז געוואָרען ווי
פּרײַער....

נו, זאָג, האָבען מיר א גרויסען גאַט, צי ניין? דאַרף איך
מקנא זיין עפעס א מאדאם רובינשטיין? אָדער אַ וועלכען עס איז
ראַטשילד? איך וואָלט טאַקע געזאָגט: א אידיש גליק... נאָר וואָר
זשע וועל איך נעמען אַנדערש? און וואָס איז מיר אזוי שלעכט, א
שטייגער? די טעג איז צילינקעס חתונה. איהר מײַנט עפעס אזוי
זיך א חתונה/קע? ניין, טאַקע א חתונה! מען וועט טרינקען ווי
מען האָט נאָך קיינמאַל ניט געטרונקען.... מען וועט שפּרײַנגען, ווי
מען האָט נאָך ניט געשפּרונגען, און איך מיט דער שלאַנג אין מיר
טען... נו, וואָס איז אזוי, אז מיט דער שלאַנג? און אפילו מיט'ן
רוח וואָלט איך דען ניט געטאַנצט צוליעב מיין צילינקען, אבי
כ'זאָל זעהן דעם תכלית....

טאַמער ווילט איהר זיך בעקענען מיט מײַנע קינדער? וועל
איך אייך באַלד בעקענען... צילינקע, סאַנטשיק טאַטע, קום נאָר
אַהער, נו געהט שוין געהט, לאָז מען אויף אייך אַ קוק טאָן...
דאָס איז ער און דאָס איז זיי... זיי לאַכען, זיי מעגען לאַכען. ראָד

זעלע, געה אויך אריין, טייערינקע... פראוויזאָר, געה שוין, וואָס
האַסטו זיך דאַרטען בעהאַלטען, מען וועט דיר ניט אויפּעסען...
און אָט דאָס איז זי — די שלאַנג... נו, ניט נאָר אַ קוק אויף אונן
אַלע... א? א? א שעהנע קארטינע, וואָס? ... איך לאַך שוין אליין...
אַ איריש גליק...

דאס משוגעים-היידעל

א פינסטערער, געליברוינער פארויזער טאג. ווי ליכט ביי א לוייה ברענען די עלעקטרישע קיילעכדיגע לאמפען. אלץ ליענט אין א שאַטען. דער מאַנמאַרט איז דורכגעווייקט אין רעגן-וואסער. ווי נאָסע פּוּנגלען שטעהען אויף די עקען פון די גאַסען ביי זייערע וועגעלאך די פארקויפערניס פון גרינס. אויף די טראָטואַרען איז אַ שטאַרקע בעוועגונג. פון די גרויסע געשעפטען קוקען ארויס באַר-נעם, פלייש, פערלעך, שאַקאַלאַד, ברייאַנטען, הענדטשקעס, מאַ-נעקענען... פון דעם פענסטער-גלאַז קייקלען זיך אַראָב רעגן-טרעה רען. ווי שפּיעלצייג פאַר קינדער שטעהען אין אַ הויפּען צעהנדל-גער אַוטאָמאָבילען פון פאַרשיעדענע קאָלירען. לעבעדיג און אינ-גאַנצען פאַרטון איז דער פאַרקויפער פון קאַשטאַנעס. עס איז פּרעהליך און טומעלדיג אין די שענקען און באַר'ען...

אינמיטען פון דעם המון דרעהען זיך דאָ אַרום, אַזעלכע מערק ווירדיגע און פרעמדע און אונמעגליכע דאָ, די צוויי ניקאַלאַיעווער נאַטאַנסאָן און שמירער, נאַטאַנסאָן אין אַ הוט, שמירער אין אַ היטעל. זיי האָבען זיך אַריינגעקוועטשט אין דאָס שענקעל, „דער גאַלדענער האָרן“, געפונען אַ פּריי טישעל און האָבען באַשטעלט אויף אַ צוקאַלעטשעטען פּראַנצויזיש „קאַפּערעם“, אַ הייסען, אָבער טאַקי גאָר אַ הייסען און האָבען זיך אָנגעקוקט איינער דעם צווייטען מיט פאַרוואַנדערטע און פּרעהליכע אויגען.

— נו, מען באַגעגענט זיך! און וואו? אין פאַרזי, אויפ'ן מאַנמאַרט, דער טיוועל זאָל עס נעהמען. פשוט אויף דער גאַס! נאַטאַנסאָן האָט געשטראַהלט. צוויי מאָל אַ שמחה! ערשטענס: האָט ער היינט געקויפט כמעט אומיסט מעבעל צו אַנ'עסציעמער ביי אַ פּראַנצויז, וואָס האָט געמאַכט פּליטה. דאָס גאַנצע געלד

הָאָט ער, פארשטעהט זיך, ניט געהאט ביי זיך, אָבער ער וועט עס שוין קריענען ביי בערוואָן/ען — און ניט ביי בערוואָן/ען איז ביי צירעלסאָן/ען, און צווייטענס, — שמירער! הע? געפאקט שמירער/ן, אונזער שמירער פון ניקאלאיעוו, און וואו? אין פארז! שוין גער מיינט, אז שמירער איז לאנג ניטאָ אויף דער וועלט, אז מען האָט איהם דאָרט דערשאַסען אָדער ער איז געשטאָרבען פון הונגער, און ער לעבט גאָר, שפאָצירט זיך ארום אזוי אויף „ריו בלאַנש“, וואוּר הוּן געהט עס א איד? אין האָטעל דרוּף. וואָס איז אזוינס? א אַנטיק הענדלער! שמירער, דער סוחר פון שיד — אַנ'אַנטיק הענדלער! אידאָקסוטווא, אָבער עס איז דאָך אויסגעצייכענט...

— נו, שמירער, האָט אָנגעהויבען נאַטאַנסאָן נאָך דעם ווי דער גאַרסאָן האָט געבראכט צוויי שעהנע גלעזער מיט קאפּע, לאָך מיר אָבזופען א ביסעל קאפּע, ביז עס איז נאָך הייס. איהר פאר שטעהט, דאָס איז ניט אונזער קאפּע, ניקאלאיעווער...

— פארשטעהט איהר מיך, האָט געענטפערט שמירער, נעהד מענדיג דאָס גלאָז מיט צוויי דארע לאנגע פינגער, טאַקי ניט קיין ניקאלאיעווער, — העהע, האָט ער שטילערהייט געשמיכעלט, — אָבער מען ווערט צוגעוואוינט ביסלעכווייז...

— נו, האָט געפרעגט נאַטאַנסאָן, ניט פארשטעהענדיג יענעם און געעפענט ברייט א מויל מיט גרויסע, שוואַרצע און קליינע גאָלד הענע ציין.

— יאָ, דאָס איז עס דאָך טאַקי, פארשטעהט איהר מיך, האָט אונקלאָר געענטפערט שמירער, ניקאלאיעוו איז דאָס אוראי ניט, עהעהע, האָט ער ווידער ווי א זיפּ געטהון.

— נו, און ווי געהען עפּים די געשעפטען, האָט נאַטאַנסאָן געפרעגט און האָט זיך בשעת מעשה דערמאָנט, וואָס פאַר אַ גוט געשעפטל ער אַליין האָט היינט אָבגעטהון...

— פארשטעהט איהר מיך — עס איז ניט שלעכט, אוראי איז עס ניט שלעכט, האָט געענטפערט שמירער און האָט זיך אזוי ארומגעזעהען ווי ער וואָלט ניט געוואוסט, וואו ער געפינט זיך און אפשר גאָר דערפאַר, וואָס ער געפינט זיך דאָ, — אָבער, פאר שטעהט איהר מיך, עס איז דאָך ניט ניקאלאיעוו!...

— נו, און וואָס איז אויב דאָס איז ניט ניקאלאיעוו, האָט

געפרענט מיט פארוואונדערונג נאטאנסאָן און אריינגעגאָסען אין זיך אַ האַלבע גלאָז קאָפּע.

— דאָס איז עס דאָך, פארשטעהט איהר מיד, האָט געענט פערט שמירער און געגלעט דערביי מיט זיינע שפיץ פינגער דאָס גלאָז. ניין, טאָקי נישקשה, אָבער נאטאנסאָן, מען האָט ארויסגע ריסען ביי מיר פון האַרצען די שטאָרט! האָ? וואָס איז אזוינס פרעג איך ביי אייך — אַנאָנטיקען־הענדלער געוואָרען! איהר גע דענקט מיין שיד־געשעפט אין ניקאָלאיעוו? איצט בין איך אַנאָנט טיקען־הענדלער און געה מיר אין האָטעל דרואָ. נישטאָ וואָס צו באַקלאָגען זיך, אָבער וואָס זאָגט איהר דערצו, נאטאנסאָן, אָ? ווען איך בין אָנגעקומען אהער פון רומעניען בין איך געווען א גוט פערר — מען האָט מיר איינגעשפּאַנט אין א וואַלד־מסחר און איך בין באַלד אויפ'ן אָרט דערטרונקען געוואָרען. ווער, פרענט איהר? וואָס הייסט ווער, אונזערע אייגענע אידעלאַך! אָבער נישקשה, איך האָב ניט קיין פאראיבעל, פארשטעהט איהר מיד. וואָס איז אזוינס געלד? בלאָטע!

נאטאנסאָן האָט ברייט געעפענט זיין מויל — ניט וויסענדיג אליין צוליעב וואָס: כדי צו ענטפערען עפּים אָדער כדי צו שמייכל לען, און אויסדריקען א מיטגעפיהל און באַלד א טראַכט געגעבען: — דאָס שעהנע געשעפטל פונדעסטוועגען געמאַכט היינט. אמת, עס רעגענט, עס איז פינסטער אין שווער אויפ'ן האַרצען, אָבער זאָל עס דער טייוועל נעהמען!

דער קאָפּע איז געוואָרען קאַלט, ארום דעם שענקער האַכען געזשומעט פראַנצויזען, וואָס זענען אויף גיך ארומגעגאנגען אָנצו וואַרימען זיך און אויסטרינקען אַנאָפּעריטיף.

— פארשטעהט איהר מיד, האָט גערעדט שמירער, נעהמט לַמשל א קאָפּ פון א מענשען. וואָס איז אזוינס אַ קאָפּ פון אַ מענ שען? אַ משוגעים־הייוועל, פשוט אַ הייוועל פון א משוגענעם, צוויי שען אָונז גערעדט? אָ? וואָס מיינט איהר? זאָגט מיר, נאטאנסאָן, וואָס מיינט איהר, איז מיר שלעכט? וואָס פעחלט מיר, דער טיי וועל זאָל מיר נעהמען, וואָס? איך שלאָג זיך מיט זיך אליין. וואָס וויל האַכען פון מיר דער משוגה'ענער, וואָס זיצט ביי מיר אין היי זעל? נו, גוט, בין איך ניט קיין שיד־הענדלער, בין איך אַנאָנטיקען־ הענדלער. בין איך ניט אין ניקאָלאיעוו, בין איך אין פאַריי. אָבער

דער משוגה'ענער אין מיר ארבייט מעשים און דרעהט און לאָזט
ניט צו רוה....

— ביי מיר איז אויך דאָ מיין משוגענער, האָט געענטפערט
נאַטאַנסאָן, און אויסגערעכענט דערביי א צופריעדענער, אז ביים
מסחר קאָן ער פארדיענען א צוויי הונדערט פראַנק, און אפשר
טרינקען מיר נאָך א קאַפּע?

— זאָל זיין אזוי, איז מסכים געוועזען שמירער און אוועק
געלעגט אויפ'ן טיש זיינע צעהן אויסגעצויגענע פינגער. דאָס, וואָס
מיין משוגענער וויל, קאָן איך, נאַטאַנסאָן, איהם סיי ווי סיי ניט
געבען, אויב מען זאָל מיר אפילו ברענגען אהער דעם רבונג של
עולם. קען איך איהם געבען ניקאָלאַיעוו? ווי קען איך איהם גע-
בען ניקאָלאַיעוו?

— טאַקי שווער, איז טרויעריג געוואָרען נאַטאַנסאָן, פיהלענ-
דיג, ווי א פינסטערער קלעביגער שאַטען הויבט אָן אָנצוואַרפען
אויף איהם א מרה שחורה.

— אָט האָט איהר, גיט א קוק, האָט ווי אָבגעזיפצט שמירער.
איך בין אין פאַרזי, אויפ'ן מאַנמאַרט, האָב א גוטע דירה, דריי
צימער. נו? אינדערפריה שטעהט א פלאַש מילך ביי דער טהיר,
ברויט ביי דער טהיר. מיין באַבע האָט זיך אזוינס ניט גע'חלום'ט,
א „פאַם דע מענאַזש“ — אליין אַנ'אַנטיקען-הענדלער, די טאַכטער
איז שוין א דאַקטילאָגראַפּקע, דער זון דיענט ביי א אידען אין א
פעלץ - געשעפט. וואָס דאַרפסט דו נאָך האַבען שמירער? ניקאָ-
לאַיעוו, דאַרף איך האַבען, דער טייוועל זאָל מיך נעהמען! און מיין
ווייב זאָל אויפ'ן מאַרק געהען און דערצעהלען מיר ביים טיי אינ-
דערפריה אלע ניקאָלאַיעווער נייעס. נו! ווי געפעלט איך מיין
אַריסטאָקראַט, דער משוגענער? ע-הע, האָט ער א זיפץ געטהון!
איהר מיינט, נאַטאַנסאָן, אז מיין ווייב איז דאָ ניט געגאנגען
אויפ'ן מאַרק? געגאנגען, — אָבער ניט דאָס. ס'איז אָהן א גע-
שמאַק! און וואָס קומט ארויס דערפון, אז ווען מען טרעט אריבער
די שוועל פון מיין הויז שלאָגט איך אנטקעגען דער דאָזיגער אי-
דישער, ניקאָלאַיעווער ריח פון געפילטע פיש און פעפער און די
פארע פון קאַרטאָפּעל? עס ווערט נאָך ביטערער, פארשטעהט איהר
מיך? עס ווערט א געוואלד אין משוגעם-הויז, און וואו האָט איהר
דאָ די שוסטער-שול? גיב איהם די שוסטער-שול! עס איז דאָך

דאָ אייך פארהאן א שול, אָבער עס איז ניט דאָס, ניט דער געד
שמאַק! אין ניקאָלאיעוו בין איך געוועזען קאָנאָטשיי און וואָס
בין איך דאָ? אָט שטעהט א קופע פראַנצויזען, יעדער פון זיי האָט
דאָ עפּים א ווערט. אָבער איך? קומט נאָר ארויס אויף דער גאַס
— ווער בין איך דאָ? אָט זעהט איהר די קאַז, וועט מען זי אייך
ניט געבען פאר הונדערט שמירערס. אין ניקאָלאיעוו אָבער בין איך
דאָך געוועזען עפּים א שטאָרט בעל הבית, א, נאַטאַנסאָן?
נאַטאַנסאָן איז געוואָרען אומעטיג און האָט אָנגעהויבען צו
פאַרגעסען וועגען זיין גוטען געשעפטל. עפּים האָט געצויגען אונט
טער דעם האַרצען.

— איך פרעג אייך נאָר, ווער האָט מיך ניט געקענט אין ניי
קאָלאיעוו און וועמען האָב איך ניט געקענט? געקויפט דעם ווייב
אַ מאַנטעל — ווייסען דאָס שוין אלע, מען ניט איהר אָב מול
טוב, אין יעדען הויז רעדט מען וועגען דעם, אז שמירער האָט געד
קויפט זיין ווייב א מאַנטעל. און דאָ? איך מעג דאָך דאָ אַרומגעעהן
אויף די הענד, ווער וועט עס באַמערקען. אָבער צו וואָס, פרעג איך,
דאַרף עס מיין משוגענער האָבען, אז מען זאָל מיך קענען. איך
הרגע זיך מיט איהם, ס'העלפט ניט. ניקאָלאיעוו זאָלסט דו איהם
געבען, גיב איהם דעם ניקאָלאיעווער מאַרק, די שול, די פריינד,
די גאַסען, דעם בית עולם; אויך מיר א בית עולם, פארשטעהט איהר
מיד? שטעלט אייך פאָר, איך בין געשטאַרבען. וואו וועל איך
דאָ ליעגען? דאָרט, אין ניקאָלאיעוו, איז שוין געוועזען אַנ'אייגענע
קאַמפּאַניע: דער פאָטער, די מוטער, דער זיידע, די באָבע, קרובים,
דאָקטאָר נחומאָוויטש און בכלל אייגענע מענשען, פארשטעהט
איהר מיד. און מיט וועמען וועל איך דאָ זיין? ווער וועט קומען
צו מיר אין דער ווילדער שטאָרט, ווער האָט דאָ צייט צו געהען
אויף אַ בית עולם?...

— יא, האָט טיעף אַ זיפּץ געטהון נאַטאַנאָן, א שעהנע כּוּסא
האָבען מיר מיט אייך געמאַכט צוליעב מיין געשעפטל. מיט אייך
קאָן מען אויך שעהן אַראָב פון זינען.

— ניין, זאָגט עס ניט, האָט שמירער געענטפערט פארשעהמט
און בעהאַלטען זיין פנים אונטער דעם היטעל, ביי אייך אין קאַפּ
זיצט אויך מסתמא אייער משוגענער. פרעגט איהר זיך דען ניט
אַן ביי זיך, צו וואָס האָט מען געדאַרפט האָבען דעם גאַנצען באַל-

שעווים? וועמען האָט עס געשאַדט, אז איך האָב געהאַט אין ניר קאָלאַיעוו אַ געשעפט פון שיד? האָט מען געדאַרפט האָבען צו דער רעוואָלוציע מיין געשעפט מיט שיד? דאָס איז דאָך אַ ריינע איר דיאָסטטווא, אויב מען זאָל עס גוט באַטראַכטען, פאַרשטעהט איהר מיך. גוט, דער זון האָט זיך שוין געפונען אַ כלה! אָבער צו וואָס דאַרף איך האָבען אַ פראַנצויזקע, זאָל זיין אַ אַידיש קינד, אַ כלה! צו וואָס זאָל איך זיין אַנ'אנטיקען־הענדלער, אז איך בין אליין אַ שטיוועל? איך בין דאָך געוועזען אַ שטיקעל ניקאָלאַיעוו און ניקאָ לאַיעוו — אַ שטיקעל פון מיר. מיין משוגענער שרייט: אהיים! אָבער וואוהין אהיים? וואו איז דאָס היים? ווער איז אינדערהיים? דעם האָט מען דערשאַסען. דער איז געשטאַרבען פון הונגער, דער — פון קרענק, יענער איז ענטלאָפּען אזוי ווי איך און ווי איהר. קיין שול איז שוין נישטאָ. דער בית עולם איז חרוב געוואָרען. ניטאָ מעהר קיין ניקאָלאַיעוו, פאַרשטעהט איהר מיך! אַט אזוי געהען מיר זיך אַ מאָל מיט'ן ווייב און קינדער אין אַ רעסטאָראַנטיקל צום עסען. זעץ זיך אוועק נעבען די פראַנצויזען — איך, פון ניקאָ לאַיעוו! — און איך פּרעג זיך אַליי: איך בין דאָס אָדער ניט? וואו בין איך? דעם אמת געזאָגט, פאַרשטעהט איהר מיך, עס ווילט זיך וויינען, נאַטאַנסאָן, ווען דער גאַרסאָן פּרעגט מיך, וואָס וויל איך עסען. דעם טויט וואָלט איך ליַעבער אויף מיר געוויינט, אָבער ווער גט מיר איהם? יאָ, דעם זון, דער טאַכטער, דער כלה, זיי געפּעלט עס. און איך דערמאָן זיך בשעת מעשה, ווי מען פּלעגט עס דעקען אין ניקאָלאַיעוו אַ טיש מיט אַ ווייסען טישטוך, ווייס ווי שניי, דאָס ווייב האָט געהאַלטען אין איין אַרומלויפּען מיט אַ הר פאַרטוך פון עסצימער אין דער קיך, פון קיך אין עסצימער, און דער אַידישער ריח, דער ווייסער קוילעטש, און די געהאַקטע ליַעבערלאַך מיט הינער־שמאַלץ און אַ קאַפּעטשקע בראַנפּען — און אַט גיסט דו אַ קוק אין דער טהיר, וואָס איז געגאַנגען פון עסציר־ מער אין געשעפט, זאָג איך אַיך... נאַטאַנסאָן, אויב דער גאַרסאָן זאָל מיר גאָלד אוועקלעגען אויפ'ן טעלערל, וואָלט עס מיר גאָר ניט געוועזען אזוי זיס ווי דאָס ניקאָלאַיעווער עסען. פאַרשטעהט איהר מיך, דעם גאַנצען מאָנאַרטער, אַט דעם גאַנצען פאַרזי וואָלט איך אַיך אוועקגעגעבען פאַר אַ שטיקעלע פון מיין ניקאָלאַיעווער גאַס. א, דער משוגענער אין דעם הייזעל! ער פייניגט מיך, ער שטורעמט,

אָבער, צווישען אונז גערעדט, איז ער דען ניט גערעכט? דאָרף
מען זיך ניט אריינוואַרפען אין וואַסער אריין? ... איהר ווייסט —
אָט אזוי וועל איך זיך א מאָל ארויסרייסען און פשוט ענטלויף
פען פון דאַנען. איך וועל לויפען און לויפען, אָט אזוי ווי איהר
זעהט מיך, ביז איך וועל קומען צו לויפען קיין ניקאָלאָיעוו. וועל
אָנקומען אהין און ווי אַ קליין קינד אַ קוק טהון כאַטש אויף דעם,
וואָס איז געבליבען. איך וועל אוועקגעהען צו מיין מייערער גאָס,
וואו ס'איז געשטאַנען מיין געשעפט, איך וועל זיך אוועקלעגען
ביי דער שוועל און איך וועל וויינען און קיינער וועט מיינע טרעה
רען ניט אָבשטעלען... נאָר זאָגט עס ניט אויס מיין ווייב. שווייגט,
נאַטאַנסאָן, שווייגט...

נאַטאַנסאָן איז ווי אַ שטומער געבליבען. אַנ'אומעט איז אָנ-
געפאלען אויף איהם.

— אָט זיצט ער אין זיין שטיצען לייעבען ניקאָלאָיעוו. ער זעהט
איהם, ער אָטעמט איהם איין... ער הערט גאָר ניט די פראַנצויזען.
ארויסגענומען שטיץ זיין טיבעלע און צוגעלעגט צו די אויגען...

— פארשטעהט איהר מיך, האָט גערעדט שמירער, יעדער
קאָפּ איז אַ הייזעל פון אַ משוגענעם. צי איז ער אָבער טאַקי משוגע?
שטיץ, פאַרטיעפט אין געדאַנקען, האָט ער אָנגעשפאַרט דעם
קאָפּ אָן זיין שוואַכער האַנד.

נאַטאַנסאָן האָט אלץ געהאַלטען דאָס טיבעלע ביי די אויגען...

דער מערדער

— יא, — האָט נאָך אַ לאַנגען שווייגען אָנגעהויבען רעדען דער מאַן פֿון בית עולם מיכעל — אָט אזוי האָט עס געטראַפֿען: — צווישען אַ סך אנדערע משונה'דיגע זאכען אין אונזער שטעדטעל, וואָס האָט דעמאָלט ערשט גענומען לעבען, פֿונקט אינמיטען גאָס, וואו עס האָט זיך געפֿונען דער אידישער שפּיטאַל, איז פֿון אלטע צייטען אָן געבליבען אַ ברונעם.

אַלטע מענשען פֿלעגען דערצעהלען, אז דעם ברונעם האָבען אַמאָל אויסגעגראָבען גאָטספֿאַרכטיגע טערקען לִכְבוֹד פֿון זייער איינעם, זעהר אַ גרויסען און וויכטיגען טערק. אָבער נאָך דעם ווי די נייע באַפֿעלקערונג האָט אַרויסגעשטויסען די טערקען פֿון שטעדטעל האָט דער ברונעם באַקומען גאָר אַ שלעכטען נאָמען. עס האָבען זיך געפֿונען מענשען, וואָס האָבען דערצעהלט, אז זיי האָבען מיט אייגענע אויגען געזעהען, ווי דער וואַזשנער טערק, וואָס מען האָט באַגראָבען אונטער דעם שפּיטאַל, פֿלעגט אַרויסגעהען ביי נאַכט, קומען צום ברונעם, קרעכצען און בלייבען דאָ ביז אינדערפֿריה. פֿארשטעהט זיך, אז נאַרישע מענשען האָבען אויפֿגעדֶהערט צו נעהמען וואַסער פֿון דעם ברונעם און פֿלעגען אפֿילו ביי טאָג געהען פֿאַרביי מיט אַ שרעקען. אָבער צווישען דער חברה וואַסערטרעגער איז אין יענע צייטען געוועזען איינער, אַנ'אַלטער מאַן, וואָס מען האָט איהם ניט געקענט אָנשרעקען מיט אַזעלכע מעשיות. דאָס איז געוועזען דער בעקאַנטער וואַסערטרעגער נוחים, אַ ליטוואַק, געזונד ווי אַ בער און ביז ווי אַ הונד אויף אַ קייט. ביי דעם דאָזיגען נוחים איז געוועזען איין איינציגער זון פֿון אַ יאָהר פֿופֿציג, ווי אויף צו להעכים האָט מען איהם געגעבען אַ נאָמען לייב. שפּעטער האָט מען דעם טעות פֿאַריכט און אז ער איז

שוין אלט געווען פופציג יאָהר האָט מען איהם אלץ גערופען ניט
לייב, נאָר לייבעטשקע. איך מוז אייך זאָגען, אז אזא מין אומד
גליקליכען שלימזל האָב איך ניט פריהער און ניט שפעטער ניט
געטראָפען אין מיין לעבען. צו זיין פאָטער, דעם גבור, איז ער
מיט גאָר נישט ניט געוועזען עהנליך. נוחים איז געוועזען אַ שטאַר
קער, אַ מוטיגער מאן, פאר וועלכען אלע פלעגען ציטערען. פון
זיין דונער־שטימע זענען בלייך געוואָרען די געזונדעסטע מענשען.
לייבעטשקע אָבער איז געוועזען אַ קליין, אַרים מענשעלע, אַ פחדן
ווי אַ דריי־עהריג קינד. עס איז אין איהם גאָרנישט געוועזען פון
בעדייטונג: קליינע אויגעלאך, וואָס האָבען שטענדיג געפינטעלט.
קליינע הענדטעלאך, שיטערע, קורצע הערעלאך אויף פנים, אַ
קליין העלזעל אויף צוויי קרומע פלייצעס. דער פאָטער האָט מיט
אלץ געהאַט מזל און ביי לייבעטשקע האָט אפילו דאָס ווייב גע
האַט אזאַ באַראַקטער, אז איך וועל עס ניט ווינשען מיין ערגסטען
שונא. קינדערלאך האָט לייבעטשקע געהאַט 11 שטיק. ניט אומד
זיסט האָט דאָס שטעדטעל געקוקט אויף דעם הויזגעזינד ווי אויף
אַ ביישפיעל פון דעם ווי אַ מענש קאָן געשטראָפט ווערען, אויב
ער איז אפילו מיט גאָרנישט ניט שולדיג.

אַ לעבען האָט לייבעטשקע געמאַכט דערפון וואָס ער האָט גע
שפיעלט אויף אַ פיערעל, דערביי האָט ער געשפיעלט מיט דער
לינקער האַנד, ווייל אזוי איז ער שוין געבוירען געוואָרען אַ לינד
קער. ווי אזוי לייבעטשקע האָט געשפיעלט דאָס איז שוין אנאָנד
דער פראַגע, אָבער איך קאָן אייך שווערען ביי אלץ וואָס איז היי
ליג, אז אויב לייבעטשקע וואָלט ניט געשפיעלט, טאַקו מיט זיין
לינקער האַנד, וואָלטען מסתמא אַ העלפט פון אונזערע אידישע
טעכטער געבליבען אלטע מוידען ער היום.

לייבעטשקע איז געוועזען דער ערשטער פיערעל־שפיעלער אין
דעם חתונה־אַרקעסטער ביי שמערעל דעם קרומען, אויך אין זיין
מין אַנאָיסגעצייכענט מענשעלע. שמערל דער קרומער איז געווע
זען דער איינציגער איד אין אונזער שטעדטעל, וואָס האָט געקוקט
אויף גאָט'ס וועלט מיט דער רעכטער העלפט פון זיין פנים ניט
מיט אַנאָיג, נאָר מיט אַ שטיק שוואַרצען, שמוציגען פלאַסטער.
אָט ביי דעם דאָזיגען שמערעל, וואָס איז געוועזען שטענדיג
אין כעס, ווייל דער פלאַסטער האָט פאררעקט פון איהם אין משך

פון 25 יאָהר א גאנצע העלפט פון דער שעהנער וועלט, ביי דעם דאָזיגען שמערל האָט געארבייט לייבעטשקע. עס איז באמת געדוועזן אַ קאָמפּאָזישע ארבייט. דריי א זייגער ביי טאָג איז מען געזעסען אין דעם פּוסטען זאָל און געווארט אויף דער כלה. פון דעם מאָמענט אָן האָט זיך אָננעהויבען דאָס שפּיעלען, וואָס פּלעגט זיך ענדיגען אויף מאָרגען, אַ מאָל ערשט מאָרגען אָווענד. די גאנצע צייט האָט מען געמוזט, נאָר עפּים וואָס צובייסענדיג, פּידלען מיט אזא אימפעט, אז מען וואָלט געקאָנט מיינען, אז דאָס מאָל וועט שוין שמערל ניט אָבלעגען דאָס באַצאָהלען אויף שפּעטער, נאָר וועט זיך מאַכען כּרייט טאַקי באַלד נאָך דער התונה. אַ זייגער 12 ביי נאַכט, איידער מען פּלעגט געהען צום טיש, פּלעגט זיך אָנד הויבען די גרעסטע פייערליכקייט. ווי זאָל איך אויך אויסמאַלען ווי דער בכבוד'ער שמערל פּלעגט זיך אויפהויבען פון זיין הויז כען שטול, פון וואנען ער פּלעגט ווי אַנ'אָדלער אָנקוקען מיט איין אויג די פרעהליכע אידעלאָך און געמאַכט אין דער לופטען מיט'ן סמיטשעק א באוועגונג, וואָס האָט געהייסען, אז מען זאָל שפּיעלען די „שער“. און נאָך דעם? נאָך דעם פּלעגט ער אָבווישען דעם שווייס פון זיין צוהיצטען פנים מיט א רויטער פּאַטשיוּלע און געדען לייבעטשקע א צייכען מיט זיין אויג, א צייכען, וואָס האָט געדען הייסען אַלץ וואָס איהר ווילט: אי יא, אי ניט; אי געה צו אַל די דירוחות, אי זעץ זיך אָוועק, לייבעטשקע, אויף מיין אָרט. לויט בעטשקע האָט גענומען דעם סמיטשעק מיט זיין לינקער האַנד, שטילענקערהייט אוועקגעזעצט זיך אויף דעם שפיץ שטול פון זיין בעל הבית און דער בארוהיגטער שמערל פּלעגט אוועקגעהען צווישן שערן די צוהיצטע יונגע לייט מיט זיין הוט אין דער האַנד, כדי צו מאַכען א ביסעל געלד — א, וואָס פאַר זיסע געפּיהלען זענען דענסטמאַל געוועזען אויסגעגאַסען אויף זיין פנים. אין דער מינוט האָט עס אויסגעזעהען אזוי ווי ער וואָלט פאַרגעסען, אז ער האָט לונגען — דאָס העמד איז גוט געלעגען אויף זיין כּרייטער ברוסט און מען האָט געקאָנט מיינען, אז דאָס גאַנצע לעבען זיינס איז אריבער איבער זיין איינציגען אויג, וועלכער איז געוועזען גרייט ארויסרייסען זיך פון דעם פנים און אריינפליהען אין דער קע-שענע פון יעדען קאוואליער... אין דער צייט האָט לייבעטשקע, אַ הונגעריגער, א האַלב - פאַרשלאָפענער, נעשפּיעלט עפּים טרויער-

געם, אזוי ווי ער וואָלט געוואָלט אַקעמען דערצעהלען מיט די שטיק
לע, אומעטיגע טענער פון זיין ליעד, ווי אומעטיג און שרעקליך עס
איז זיין לעבען...

א מאָל אין אַן אַווענד — איך געדענק דאָס איז געוועזען
סוף זומער, ווען די לבנה איז גרויס און קלאָר — זענען אויף אַ
באַנק ביים אַפטייק פון שפיטאַל געזעסען דער עקאַנאָם, דער פּער-
וואַלטער און דער אַפטייקער און האָבען זיך שרעקליך געלאַנגוויי-
ליגט! איך, דער דיענער ביים טויטען־שטיבעל פון'ם שפיטאַל, בין
געזעסען ווי דער שטייגער איז צוזאַמען מיט זיי, מחמת קיינער
האָט זיי ניט געקאַנט, די דאָזיגע פריינד, אזוי פּרעהליך מאַכען
ווי איך. אין יענע צייטען האָב איך אויסגעצייכענט גוט געקענט
טאַנצען, אויסטראַכטען מעשיות, געקענט א סך וואונדערליכע איר-
דישע לידער און האָב זיי געזונגען אזוי ווי קיין שום איר אין
דער וועלט האָט עס ניט געקאַנט טהון. אָבער אין דעם אומגליק
ליבען אַווענד בין איך עפּים ניט געוועזען אזוי גוט אויפגעלעגט
און האָב זיי בשום אופן ניט געקאַנט לוסטיג מאַכען. אלע דריי
זענען געזעסען ביזע און האָבען געשוויגען, האָבען זיך גענודיעט,
קוקענדיג אויף די וויסטע און אויסגעשטאַרבענע נאַסען. האָב איך
זיך שוין געהאַלטען ווייטליך פון זיי, מורא האָבענדיג פאַר זיי.
איך האָב אלץ אָנגעקוקט דעם עקאַנאָם, וועלכער פּלעגט ווערען
פּשוט ווילד, ווען עס איז איהם געוועזען נודע אויף'ן האַרצען.

— צי זאָלען מיר ניט אפשר אָבשמייסען מיכעלן? האָב איך
פּלוצלונג דערהערט זיין ברוטאַלען קול, און דערזעהען, ווי ער בע-
ווייזט אויף מיר מיט'ן פינגער.

איך בין פּשוט אויפגעשפרונגען פון שרעק. „אָבשמייסען מיך!
ביי דעם דאָזיגען משוגענעם, האָב איך מיר געטראַכט, קאָן זיך אלץ
טרעפען. — און געוואוסט האָב איך, אז עס איז בעסער אריין
צווישען די פליגעל פון אַ ווינד־מיהל, איידער אין זיינע הענד“.

— צו וואָס זאָלט איהר מיך שלאָגען, — האָב איך פּאַרזיכטיג
געזאָגט און דערווייל וואָס אָבנערקט זיך אַ ביסעלע צוריק.

— דאָס וועט מיך מאַכען פּרעהליך, האָט ער געענטפּערט,
איך שטאַרב פון אומעט.

— אפשר ווילט איהר ה' עקאַנאָם, האָב איך אָנגעהויבען וויי-

דער מיט הניפה, אז איך זאָל אייך זינגען. „ווי דער קבצן איז אויפ'ן אויוון געזעסען“.

— דייע לידער זענען מיר נמאס געוואָרען. ניסענזאָן, האָט ער זיך געווענדעט צום אַפטייקער, וואָס זאָגט איהר צו מיין געדאָנק וועגען אָבשמייסען מיכעל'ן?

— וואָרט, בין איך געבליבען א דערציטערטער, ווילט איהר, וועל איך אייך דערזעהלען, ווי איך האָב זיך אויסבעהאלטען פון סאָלדאטשינע, ווען איך בין געוועזען נאָר 10 יאָהר אלט און האָב אָבגענאָרט צוויי סאַמע קלוגע אנענטען.

— שוין געהערט די מעשה. ניין, איך וועל דיר געבען קלעפּ.

— איך בין אליין גרייט צו וואַרפען זיך אויף דעם ערשטען וואָס זאָל זיך מיר טרעפען, האָט זיך אריינגעמישט דער אַפטייקער און געריכען זיינע הענד.

— וואָרט נאָר, איז פּלוצלונג אויפגעשפרונגען דער עקאָנאָם, א גליקליכער פון עפיס א נייעם געדאַנק, — איך האָב אַנ'איינפאַל. אויב מיכעל וועט גאָר נישט אויסטראַכטען אין פינף מינוט אַרום וועל איך איהם אָבשניידען די באַרד. מיכעל, נעהם דעם זייגער און צעהל, האָט ער מיר קאַלט געזאָגט און אויסגעשטרעקט צו מיר זיין האַנד.

עס איז געוואָרען גאָר מאַוס. דער עקאָנאָם האָט אין אַזעלכע פאַלען נישט געמאַכט קיין קונצען. נאָך זיינע אויגען האָב איך געזעהען, אַז איך וועל האָבען א ביטערען סוף.

— ה' עקאָנאָם, האָב איך זיך גענומען בעטען און בין פּלוצלונג געבליבען שטעהען אין האָב זיך צוגעהערט.

— וואָס איז? האָט ער געפרעגט און געוואָרט.

— דוכט זיך, אז עמיצער געהט, איהר הערט?

אַלע האָבען זיך צוגעהערט. עמיצער איז טאַקי געגאַנגען. אין אַ פאַר מינוטען אַרום האָבען מיר דערזעהען, — ווי אַ מענש געהט אוועק פֿונם ברונעם און דערנעהנטערט זיך צו אונז מיט שטילע, אונזיכערע טריט.

— צי איז דאָס ניט דער טערק? האָב איך זיך אָנגעפרעגט אונשולדיג.

— געה צום טייוועל, איז ביז געוואָרען דער אַפטייקער, דער פּחדן.

דער מענש איז צוגעקומען נעהענטער צו אונז און איך האָב
איהם תיכף דערקענט.

— לייבעטשקע! האָב איך אויסגעשריען, א פארציטערטער.

— לייבעטשקע! האָבען אין איין קול אויסגעשריען דער אַפֿ-

טייקער, דער עקאָנאָם און דער פּערוואַלטער. ווי קומסט דו אַהער?

— יאָ, לייבעטשקע, האָט אומעטיג געענטפּערט און אַ דרעה

געטהון מיט'ן קאָפּ דער פּידעל־שפּיעלער אַזוי ווי עפּים וואַלט איהם
געשטיקט.

— וואָס מאַכסט דו דאָ? האָב איך איהם געפרענט, שפּיעלסט

דו דען ניט היינט?

— איך בין געקומען, מיכעל, בעטען עפּים א רפואה, וואָסער

ניט איז רפואה, ווייל מיין צווייטען קינד איז געוואָרען זעהר שלעכט.

— וואָס הייסט „דעם צווייטען“, האָב איך איהם אָנגעקוקט.

איז דען שוין דעם ערשטען געוואָרען בעסער.

— יאָ, בעסער, האָט מיט אַ זיפּץ געענטפּערט לייבעטשקע און

געצופּט ווין בערדיל, — נעכטען אינדערפריה איז עס אויסגעגאנגען.

— וואָס, לייבעטשקע, ביי אייך איז א קינד געשטאַרבּען?

האָט געפרעגט דער פּערוואַלטער.

— געשטאַרבּען, הער פּערוואַלטער, דאַנקען גאָט געשטאַרבּען.

אפּשר איז דאָס בעסער, האָט ער צוגענעבען.

ער האָט גערעדט ווי פּון שלאָף, מיעד, איינטאָניג. מען האָט

געזעהען, אז ער איז שרעקליך מיעד און האַלט זיך קוים אויף די

פּיס. אָבער מיט יעדען נייען וואָרט האָט ער ווי אויפגעלעבט. דער

וואַרימט פּון דעם, וואָס דער פּערוואַלטער האָט זיך ביי איהם אָנ-

געפרעגט, האָט ער אָנגעהויבען דערצעהלען מיט אַ ציטערנדיגער

שטימע וואָס איז אזוינס ביי איהם געשעהען.

— אויף וואָס פאר געדאַנקען נאָר ברענגט אַ מענשען דאָס

אומגליק, האָט ער ארויסגעזאָגט מיט טרויער. דאָס איינציגע אין

לעבען, וואָס איך האָב ליב, זענען מיינע קינדער, אָבער איך האָב

זיך אַזוי פּיעל אָנגעליטען איידער מיין מיידלעך איז נעשטאַרבּען,

אַז איך בין גרייט צו דאַנקען גאָט פאר איהר טויט. אָ, הער פּער-

וואַלטער, אויב איהר וואַלט נאָר געזעהען, ווי זי האָט געליטען,

ווי זי האָט זיך געריסען צו מיר מיט ביידע הענדטעלאך, איך זאָל

איהר העלפּען. אָט איז זי געשטאַרבּען און איך ווייס פאָרט ניט,

וואָס איך זאָל טהון, וואָס זאָל איך טהון, גאָט מיינער, ווייטער? מיינע פּערדיענסטען ביי שמערל'ען זענען נישט גענוג אויף אויסצוהאַל־טען אונז, איצט מוז מען מקבר זיין דאָס מידעלע, און אין הויז, שווער איך אייך, איז ניטאָ אפילו קיין קופּערנער גראַשען. פון דעם מידעלע געהט שוין אזא ריח, אז מען קאָן ניט זיין אין שטוב, זיצען מיר אין הויף. ניטאָ מיט וואָס מקבר צו זיין. איצט איז קראַנק געוואָרען די צווייטע. וואו זאָל מען נעהמען די רפואה? שבעה דאַרף מען אויך זיצען 7 טעג. ווער זשע וועט פּערדיענען? איך זאָג אייך דעם אמת: עס איז אזוי ביטער, אז איך וואָלט זיך אריינגעוואָרפען אין ברונעם.

— מיר האָבען אלע געשוויגען. לייבעטשקע האָט זיך אונטער־געשפּאַרט מיט ביידע הענד און געקוקט אויף דער ערד, וועלכע האָט אויסגעזעהען ווי געל פון דעם שיין פון דער לבנה. פּלוצלונג האָב איך דערזעהען ווי דער עקאָנאָם איז אויפגע־שטאַנען, אַ קלאַפּ געטהון דעם אַפטיקער אין דער פּלייצע און, ארויסנעהמענדיג פון דער קעשענע 10 רובל, געזאָגט:
— דאָ זענען, לייבעטשקע, צעהן רובל און עס ווענדט זיך אָן דיר, אז זיי זאָלען זיין דיינע.

— הער עקאָנאָם, האָט ער אויסגערופּען.
— אָן דיר ווענדט זיך דאָס, האָט יענער איבערגע'חזר'ט. איך ווייס, אז דו ביזט ניט קיין פּחדן און געהען זיי נעהמען אין טויר טען־שטיבעל, וואו מיכעל וועט זיי אוועקלעגען, איז פאַר דיר אַ גאַרנישט. ווילסט דו?

— דאָס איז אַ געדאַנק, איז פּרעהליך געוואָרען דער אפּ־טייקער און אַ קלאַפּ נעטהון דעם עקאָנאָם איבער דער פּלייצע. מענסט זיך שעהמען מיכעל. אָבער לייבעטשקע, דו דאַרפסט דאַנ־קען גאָט פאַר אזא גליק. איך פון מיין זייט וויל דיר זעהר העלפען און איך וועל דערפאַר געבען צו שטייער נאָך אַ דרייערל.
ער איז געוואָרען פּרעהליך און גענומען עפּים זוכען אין דער קעשענע. דער פּערוואַלטער האָט דערביי געזאָגט:

— לאָמיר זאָגען, אז דאָס איז ניט זעהר פּיין, אָבער אזוי ווי צו געהען אין טויטען־שטיבעל איז פאַרט ניט קיין קלייניגקייט בין איך אויך מסכים און וועל געבען כדי אויסצוגלייכען די רעכ־נונג נאָך 7 רובל.

איך בין פשוט אונטערגעשפרונגען. צוואנציג רובל! איך וואָלט פאר איין רובל אוועק נעכטיגען אויף'ן בית עולם. לייבעטשקע אָבער איז פון אויפֿרעגונג געוואָרען אויס מענש.

— צוואנציג רובל, האָט ער געמורמעלט, געצויגען זיינע הענד צום עקאָנאָם און באלד גענומען זיי צוריק. אַנ'אומגליקליכער מענש בין איך!

געהען אין טויטען־שטיבעל איז פאר איהם אזוי שרעקליך, אַז אַנ'אמת'ער פראַסט וואַרפט זיין גאַנצען קערפער און רופט ארויס א טויט־אומעט אין האַרצען. און פונדעסטוועגען מוז מען געהען — מורא האָבען און געהען, ווייל דאָס איז דאָך אַנ'אוצר, וואָס ער האָט נאָך קיין מאָל אין זיין לעבען אין די הענד ניט געהאַט. דאָס הייסט דאָך מקבר זיין ווי עס דארף צו זיין דאָס קינד, קויפען א רפואה דעם קראַנקען מיידעלע, אָבזיצען רוהיג די זיעבען טעג שבעה, האַדעווען זיך עטליכע טעג מיט וואַרימע עסענס, קויפען פאַר די אייגענע וואַרימע קליידער אויף ווינטער...

— אפשר... אפשר... האָט מיט א מורא געפרעגט לייבעטשקע, וועט איהר מיר געבען פינף רובעל און אַבלאָזען. איך האָב מורא, הער פערוואַלטער, איך בין, זייט מיר מוחל, א טרום און האָב מורא צו בלייבען. אין שטוב אפילו מיט מיין מיידעלע. איך קוק גאָר ניט אַהין, וואו זי ליעגט. צו וואָס דאַרפט איהר האָבען מיין שרעק? העלפט אַ מענשען, וועט ער אייך בענשען. ניין, בעסער גיט ניט. איך וועל דאָך זיך שפעטער אויפהענגען פון צעה, וואָס איך האָב פארלוירען 15 רובעל. גיט מיר 10 רובל און לאָזט מיך אָב. ביי מיר ליעגט דאָך אַ טויט קינד און ס'איז נישטאָ מיט וואָס עס צו באַגראָבען. צו וואָס דאַרפט איהר האָבען מייע ליידען? גיט מיר צעהן רובל און טרייבט מיך ארויס. נעהמט א שטעקען און שלאָגט מיך, איך זאָל אוועקגעהען. איך וועל דאָך דאָרט שטאַרבען פון שרעק.

— ניין, גיט ניט, האָט זיך ארויסגעריסען ביי איהם מיט אַ קלאַנג. איך וועל געהען. זאָל מיכעל אוועקלעגען דאָרט דאָס געלד. איך וועל זיך שטאַרקען.

ער איז געבליבען שטעהען, ווידער אָנגעהויבען רעדען, אויפֿ־ געהערט און האָט אזוי אומגליקליך אויסגעזעהען מיט זיינע בע־ וועגונגען און זשעסטען. דער עקאָנאָם האָט אפילו ניט געהערט,

וואָס ער האָט גערעדט, האָט מיר געזאָגט אַ פּאָר ווערטער אין אויער
און אַלץ איז געוועזען פּאַרטיג. ווען איך בין געקומען פון טויטעך
שטיבעל, וואו איך האָב אַלץ איינגעאַרדענט אזוי, ווי מען האָט
עס מיר געזאָגט, האָט ליבעטשקע אויסגעזעהען ווי אַ משוגענער.
ער האָט געציטערט, עפּים געמורמעלט און אזוי ווי געקריגט זיך
מיט אַ פּינד, וואָס ער האָט גאָר ניט געזעהען.

— קאַנסט איצט געהען, ליבעטשקע, האָב איך געזאָגט און
אַ טרייסעל געטהון איהם ביי די פּלייצעס, דיין געלד וואָרט אויף
דיר. עס ליגעט אויף פּענסטער, באלד אויף רעכטס ווי דו קומסט
גאָר אהין אריין!

ער האָט אַ קוק געטהון אויף מיר מיט אַ טיעפען דורכדרינג
גענרען בליק אזוי ווי ער וואָלט וועלען ארויסלייענען אין מיינע
אויגען זיין גורל.

— געה, געה, האָב איך איבערנע'חר'ט און האָב אָבגעדרעהט
פון איהם מיין פּנים.

איך האָב איהם ארומגעפיהרט דורך דער הינטערשטער טהיר
פון אפטיק און האָב איהם באַוווּזען דעם וועג, וואָס פיהרט צום
לאַנגען און פינסטערען, ווי אַ קבר, גאָרטען.

— מיכעל, טייערער מיכעל, האָב איך דערהערט ווי זיין קול
ציטערט און צוויי קאלטע הענד האַבען זיך אוועקגעלעגט אויף
מיינע פּלייצעס.

— געה, געה, האָב איך קאַלט געענטפערט און זיך ארויסגע-
דרעהט פון זיינע הענד.

ער האָט אַ זיפּץ געטהון און איז אוועק. אין אַ מינוט ארום
זענען מיר שוין געוועזען אין גאָרטען און נאָכגעפאַלגט יעדע זיינע
בעוועגונג.

— אַ שלעכטע מעשה האַבען מיר דאָ אָנגעטהון, האָט פּלוצ-
לונג געזאָגט דער פּערוואַלטער, פּאַרלירענדיג דעם געשמאַק צו דעם
שפּיעל. דער אַרימער וועט משוגע ווערען, דאָס איז ניט מענשליך.
— ע, האָט אַהן האַרץ געענטפערט דער עקאָנאָם, עס איז
פשוט ניט אויסצוהאַלטען פון אייערע בעמערקונגען. ניטאָ מעהר
קיין צוריק!

מיר זענען געבליבען שטעהען מיט אַ שווערען געפיהל.
וואָס מאַכען מיר עס דאָ? צו וואָס זאָל מען פּייניגען דעם

אומגליקליכען מענשען? אָבער לייבעטשקע האָט צוגעצויגען אונזער אויפמערקזאמקייט און מיר האָבען זיך ניט געקענט פארטיפען אין אונזערע געדאנקען. ער איז געשטאנען ערגיז אין דער פינסטער-ניש און האָט אויף גיך געזאָגט: „שמע ישראל...“

— דער אָרימער, האָט ווידער געמורמעלט דער פערוואלמער.

דאָס איז פשוט אונמענשליך.

— שווייגט דאָך, האָט ניט מיט זיין קול אריינגעזאָגט איהם

אין אויער אריין דער עקאָנאָם.

איצט האָט מען דערהערט לייבעטשקע'ס טריט אין אנ'אנדער

אָרט און עס איז געוועזען אזוי משונה זיין ציטערענדר קול, וואָס

איז אַלץ ווייטער פערשוואונדען אין דער פינסטערניש.

— גאָט מיינער, האָט מען פלוצלונג דערהערט א זיפּץ און

ווידער דערזעהען זיין שפרינגען אין גאָרטען.

אינמיטען גאָרטען איז ער ווידער געבליבען שטעהען. מיר זע

נען געשטאנען הינטער א קוסט מיט בלומען, גאָר ניט ווייט פון

איהם און געקוקט. וואָס האָט ער געטהון? וואָס איז פאָרגעקומען

אין זיין האַרצען? וועגען וואָס האָט ער נאָר געטראַכט?

פון דעם שטילען ווינט האָבען די בוימער זיך צערטליך גע-

שושקעט, אזוי ווי אויבען אויף די צווייגען וואָלט מען אויפגע-

וועקט מערקווירדיגע פויגלען ניט פון דער וועלט. זאמד און טרור

קענע בלעטער האָבען טרויעריג אָבעזויפצעט אונטען ביי די פיס,

גענומען זיך קייקלען און דרעהען זיך ווי פאר א שטורם און זע

נען צוזאמען אוועקגעפלויען ערגיזוואו פון גאָרטען, וואו עס איז

געוועזען פריי און ניט געמיטליך.

— גאָט מיינער, טייערער נאָט, האָט זיך דערטראָגען צו אונז

זיין קול און זיינע טריט אין דער פינסטערניש. מיר האָבען זיך

צוגעאיילט, כדי נאָכצוקוקען איהם. געשוויגען און צוגעהערט. אָט

איז שוין דער סוף פון גאָרטען. אָט איז אַ שטיק פוסטע פעלד און

צווישען איהם און דעם גאָרטען א קליינע, אַלטע וואנד מיט א

קעמערל אינמיטען, און דאָרט ווייטער, אין דער טיעפעניש, דאָס

טרויעריגע טויטען-שטיעבעל.

מיר האָבען זיך קוים געקאָנט צוהיילען, אזוי שנעל האָט זיך

לייבעטשקע אומגעקעהרט צוריק. עס זענען אוועק עטליכע שווערע

אויגענבליקען. וואָס האָט ער געטהון? אָט איז ער ווידער ביים

טהירעל. ער שטעהט, טראכט ארום און רייסט זיך דאָס בערדעל. פֿלוצלונג גיט ער זיך אַ דרעה און געהט אויף'ן פעלד. מיר שטע-
הען שוין ביים טהירעל און קוקען אויף איהם. מיט שטילע טריט,
וואָס מען האָט קוים געהערט, ארומגעקוקט זיך אין אלע זייטען,
געהענדיג פֿאַראויס און באלד צוריק, איז ער סוף כל סוף אָנגעקור-
מען צום שרעקליכען אָרט. ביי דער טהיר פון דעם טויטען־שטיעבעל
איז ער ווידער געבליבען שטעהען און פֿלוצלונג האָבען מיר דער-
הערט, ווי ער האָט מיט אַ מאָל האַסטיג געעפענט די טהיר. אָבער
באלד נאָך דעם האָט מען דערהערט אַ אונמענשליכען געשרוי. לוי-
בעטשקע איז אָבערשפרונגען פון דער טהיר און, אויסשטרעקענדיג
די הענד, געבליבען שטעהען ווי איינגעגראָבען... פון טויטען־שטי-
בעל איז ארויסגעגאנגען אַ מענש... מען האָט ווידער דערהערט אַ
געשרוי, אָבער שוין אַ געבראָכענעם, אַ ווייטען. לייבעטשקע האָט
זיך אַ שאַקעל געטהון און איז אַנידערנעפֿאלען... ווען מיר זענען
צו איהם צוגעגאנגען האָט ער שוין גע'גוס'עט.

דער אלטער מיכעל האָט פֿארענדיגט די געשיכטע, איז ענט-
שוויגען געוואָרען און זיך פֿערטראַכט. אין צימער, וואו מיר זענען
געזעסען, איז געוועזען שטיל. מיין חבר האָט אַ הוסט געטהון און
דער צויבער איז פֿערשוואונדען.

— ווי אזוי זשע איז אריין אהין דער מענש, וועלכען ער האָט
דערזעהען? האָט איינער פון אונז געפרעגט.

מיכעל איז געוואָרען פינסטער. ער האָט ארויסגענומען פון דער
קעשענע אַנ'אלטע טאבאק־פּושקע, אַ קלאַפּ גענעבען מיט צוויי פינ-
גער און, ארויסנעהמענדיג פון דאָרט אַ שמעק טאבאק, אריינגע-
צויגען איהם טיעף, טיעף צוערשט אין איינע פון די נאָזלעכער
און נאָך דעם אין דער צווייטער.

— ווי אזוי איז ער אריין אהין? ... ווי אזוי איז ער אריין?
מיר האָבען געשוויגען. דער מערדער איז געוועזען צוזאַמען
מיט אונז.

אינהאלט

V—XIII	דער אידישער דיכטער — וול. גראַסמאַן
1—170	אידישן
171—189	די אונשולדיגע
190—199	אידיש גליק
200—206	דאָס משוגעניס־היוועל
207—217	דער מערדער

סעמיאן יושקעוויטש

געזאמעלטע שריפטען
אויף אידיש

- .I אידען און אנדערע ערצעהלונגען.
- .II פיעסען.
- .III עפיאדען.

ווענדען זיך וועגען באשטעלונגען :
N. JUSCHKEWITSCH
47, rue des Mathurins, Paris (VIII)

